

การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติ
ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

นายระวี สัจจโสภณ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2551
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ANALYSIS OF THE PARTNERSHIP NETWORKS' PARTICIPATION ROLES IN
PROMOTING NON - FORMAL AND INFORMAL EDUCATION ACTIVITIES
FOR THE ELDERLY IN HOME FOR THE AGED IN ACCORDANCE
WITH THE NON - FORMAL AND INFORMAL EDUCATION
PROMOTION ACT B.E. 2551

Mr.Ravee Sajjasophon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Non-Formal Education
Department of Educational Policy, Management, and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม
กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม
การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

โดย

นายระวี สัจจโสภณ

สาขาวิชา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย กาญจนวาสี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ดร.ปาน กิมปี)

ระวี สัจจโสภณ : การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 (AN ANALYSIS OF THE PARTNERSHIP NETWORKS' PARTICIPATION ROLES IN PROMOTING NON - FORMAL AND INFORMAL EDUCATION ACTIVITIES FOR THE ELDERLY IN HOME FOR THE AGED IN ACCORDANCE WITH THE NON - FORMAL AND INFORMAL EDUCATION PROMOTION ACT B.E. 2551) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.อาชัญญา รัตนอุบล, 300 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ (2) วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ (3) นำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงบรรยาย รวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เอกสาร การสนทนากลุ่ม และการอภิปรายกลุ่ม

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. สภาพการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ประกอบด้วย ด้านการฝึกทักษะและด้านข่าวสารข้อมูล ปัญหาที่พบ คือ สุขภาพผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรม และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ได้แก่ การให้สถานศึกษาในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานหลักสูตรการศึกษาในระบบโรงเรียนระยะสั้น และการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้

2. ภาคีเครือข่ายมีบทบาทการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการฝึกทักษะและด้านข่าวสารข้อมูล ด้วยกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน 4 รูปแบบ และกระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย 8 รูปแบบ โดยมีส่วนร่วมใน 4 ระดับ คือ วางแผนตัดสินใจ ปฏิบัติการ รับประโยชน์ และประเมินผล ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาคีเครือข่าย ประกอบด้วย ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การประสานประโยชน์เชิงนโยบาย ความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน การกระจายอำนาจ ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์ และความเป็นอิสระในการดำเนินงาน ปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์ประกอบของบุคลากรในภาคีเครือข่าย การมีจิตอาสา ความสามารถของผู้นำ กระบวนการกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการได้รับผลประโยชน์โดยตรง

3. กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาครอบครัวและ การศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้แก่ (1) การเพิ่มศักยภาพของภาคีเครือข่าย (2) การกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย (3) การสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย (4) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร (5) การพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ (6) การกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ

ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

ปีการศึกษา 2551

5083449227: MAJOR NON – FORMAL EDUCATION

KEYWORDS: PARTNERSHIP NETWORKS / NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION

ACTIVITIES / THE ELDERLY IN HOME FOR THE AGED

RAVEE SAJJASOPHON: AN ANALYSIS OF THE PARTNERSHIP NETWORKS' PARTICIPATION ROLES IN PROMOTING NON - FORMAL AND INFORMAL EDUCATION ACTIVITIES FOR THE ELDERLY IN HOME FOR THE AGED IN ACCORDANCE WITH THE NON - FORMAL AND INFORMAL EDUCATION PROMOTION ACT B.E. 2551. ADVISOR: ASSOC.PROF. ARCHANYA RATANA-UBOL, Ph.D., 300 pp.

The purposes of this study were: (1) to analyze the states, problems, and needs in supporting non-formal and informal education activities for the elderly in home for the aged, (2) to analyze the partnership networks' participation roles in promoting non-formal and informal education activities for the elderly in home for the aged, and (3) to propose the partnership networks' participation strategic plan in promoting non-formal and informal education activities for the elderly in home for the aged in accordance with The Non-Formal and Informal Education Promotion Act B.E. 2551 (2008). This study was descriptive research. The qualitative data were collected by documentary analysis, focus group discussion, and group discussion.

The results could be summarized as follows:

1. The states in supporting non-formal and informal education activities for the elderly in home for the aged consisted of skill training and information. The elder had health limitation in participating non-formal and informal education activities. Their needs were school participation in basic educational management, short course in non-formal education, and learning atmosphere management.

2. The partnership networks participated in four types of non-formal education activities in skill training and eight types of informal education activities in information. There were four levels of participations: decision making, implementation, benefits gaining, and evaluation. The factors affecting the partnership networks were external and internal factors. External factors were: policy collaboration, partnerships cooperation, decentralization, image, and independence in implementation. Internal factors were: partnership networks' members, volunteer mind, leaders' competency, group dynamics process, knowledge sharing, and benefits.

3. The partnership networks' participation strategic plan in promoting non-formal and informal education activities for the elderly in home for the aged in accordance with The Non-Formal and Informal Education Promotion Act B.E. 2551 (2008) were: (1) empowerment, (2) partnership networks' privilege, (3) sustainability, (4) finances and resources, (5) learning resources development, and (6) roles and managements.

Department: Educational Policy, Management, and Leadership Student's Signature.....

Field of Study: Non-Formal Education Advisor's Signature.....

Academic Year: 2008

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความสามารถของ รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้ความรู้ ข้อคิด คำแนะนำ กำลังใจ ตลอดจนให้โอกาสแก่ผู้วิจัย ในทุกด้าน ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล และ ดร.ปาน กิมปี ที่กรุณาแก้ไข ข้อบกพร่องต่างๆ และกลั่นกรองให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา ซึ่งเป็นเกียรติอย่างยิ่งแก่ผู้วิจัยตลอดจนสาขาวิชาของผู้วิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เกื้อ วงศ์บุญสิน ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอขอบพระคุณ อาจารย์รศนาภรณ์ วีรวรรณ ผู้ช่วยอธิการบดี สำหรับการสนับสนุนและความปรารถนาดีที่มีให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.รัตนา พุ่มไพศาล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ ดร.จุฑารัตน์ วิบูลผล อาจารย์ ดร.วรรัตน์ อภินันท์กุล อาจารย์ณัฐฐลักษ์ภรณ์ ศรีมีชัย อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล คุณเพลินตา เกสร และ คุณโสม กุลเพิ่ม สำหรับความช่วยเหลือ กำลังใจ ตลอดจนคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการและด้านการดำเนินชีวิต

ขอขอบพระคุณ อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ผู้แทนภาคีเครือข่ายทุกท่าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ คุณอุมาภรณ์ ผ่องจิตต์ หัวหน้ากลุ่มงานพัฒนาการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ที่ให้ความอนุเคราะห์และร่วมมืออย่างดียิ่งในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ กัลยาณมิตรทุกท่าน เพื่อนเซนต์คาเบรียล รุ่น 81 เพื่อนสวนกุหลาบวิทยาลัย ห้อง 601 รุ่น 120 รุ่นพี่-รุ่นน้องสวนกุหลาบวิทยาลัย เพื่อน-พี่-น้องสถานีติดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อน-พี่-น้องคณะครุศาสตร์ รวมทั้ง คุณณัฐริดา จันทรมณี คุณธีรศักดิ์ ศรีสุรกุล คุณมัทนียา ค้อมทอง คุณศรินยา สนิท อาจารย์ ทันตแพทย์ศุภชัย ชื่นจิตรวงษา ตลอดจนลูกศิษย์ทุกคน สำหรับกำลังใจ ความช่วยเหลือและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์

ขอขอบพระคุณ ญาติมิตรในครอบครัวจตุตถพงศ์และสังข์โสภณ ได้แก่ คุณตาผู้ล่วงลับ คุณยาย บิดา และ มารดา ที่ตระหนักในคุณค่าของการศึกษาและให้โอกาสทางการศึกษาที่ดีแก่ผู้วิจัยตลอดมา

คุณประโยชน์อันใดที่พึงได้รับจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศบูชาพระคุณของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับข้อบกพร่องต่างๆ ที่พึงมีนั้นผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	14
คำถามที่ใช้ในการวิจัย.....	14
ขอบเขตของการวิจัย.....	14
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	15
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	17
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	18
ตอนที่ 1 แนวคิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัย.....	20
1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	20
1.2 ปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	26
1.3 ประเภทการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	30
1.4 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย.....	38
1.5 ปรัชญาและแนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย.....	41
1.6 ประเภทและหลักการจัดกิจกรรมการศึกษิตตามอัธยาศัย.....	42
1.7 หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551.....	43
ตอนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	46
2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ.....	46

	หน้า
2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ.....	48
2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	49
2.4 สภาพด้านต่างๆของผู้สูงอายุ.....	53
2.5 ปัญหาด้านต่างๆของผู้สูงอายุ.....	55
2.6 ความต้องการของผู้สูงอายุ.....	60
ตอนที่ 3 แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ.....	64
3.1 หลักการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุ.....	65
3.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ.....	69
3.3 ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ.....	71
3.4 พัฒนาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในประเทศไทย.....	72
3.5 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค.....	75
3.6 สถานการณ์ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค.....	77
3.7 รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในศูนย์พัฒนาการจัด สวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค.....	80
3.8 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ.....	86
ตอนที่ 4 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วน.....	91
4.1 ความเป็นมาของเครือข่ายและความเป็นหุ้นส่วน.....	92
4.2 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้.....	93
4.3 ประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้.....	96
4.4 ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้.....	101
4.5 กลไกการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้.....	103
4.6 กระบวนการและวิธีสร้างเครือข่ายการเรียนรู้.....	104
4.7 ความหมายของความเป็นหุ้นส่วน.....	106
4.8 รูปแบบและขั้นตอนของความเป็นหุ้นส่วน.....	107
4.9 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ.....	111

	หน้า
ตอนที่ 5 แนวคิดการกำหนดกลยุทธ์.....	116
5.1 ความหมายของกลยุทธ์.....	116
5.2 ลักษณะสำคัญ องค์ประกอบ และหน้าที่ของกลยุทธ์.....	117
5.3 การวางแผนกลยุทธ์และการจัดการกลยุทธ์.....	118
5.4 กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์.....	118
5.5 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT).....	120
ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	123
6.1 งานวิจัยในประเทศ.....	123
6.2 งานวิจัยต่างประเทศ.....	128
ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	132
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	140
ชั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	142
1.1 การสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร.....	142
1.2 วิธีการศึกษาเอกสาร.....	142
1.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์เอกสาร.....	143
1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	143
1.5 การรวบรวมข้อมูล.....	144
1.6 การตรวจสอบข้อมูล.....	144
1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	144
1.8 การนำเสนอข้อมูล.....	144
ชั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	144
2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	145
2.2 การเตรียมการสนทนากลุ่ม.....	146

	หน้า
2.3 การจัดสนทนากลุ่ม.....	148
2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	149
2.5 การนำเสนอข้อมูล.....	149
ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551.....	149
3.1 การวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT)และร่าง กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551	150
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	151
3.3 การเตรียมการอภิปรายกลุ่ม.....	151
3.4 การจัดอภิปรายกลุ่ม.....	152
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	153
3.6 การนำเสนอข้อมูล.....	154
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	156
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	156
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	182
ตอนที่ 3 ผลการนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551.....	212

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	229
สรุปผลการวิจัย.....	229
อภิปรายผล.....	236
ข้อเสนอแนะ.....	246
รายการอ้างอิง.....	250
ภาคผนวก.....	264
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	265
ภาคผนวก ข หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย.....	269
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	279
ภาคผนวก ง รายชื่อเอกสารที่นำมาวิเคราะห์เอกสาร.....	287
ภาคผนวก จ (ร่าง) กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551.....	292
ภาคผนวก ฉ ประมวลภาพการสนทนากลุ่มและการอภิปรายกลุ่ม.....	297
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	300

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	จำนวนและอัตราส่วนของผู้สูงอายุไทยที่เพิ่มขึ้น.....	1
2.1	จำนวนและประเภทของผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551.....	77
2.2	จำนวนและสาเหตุที่ผู้สูงอายุเข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ.2551.....	77
2.3	จำนวนและอายุของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551.....	78
2.4	จำนวนและระดับพื้นฐานความรู้ของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551.....	79
2.5	จำนวนและศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551.....	79
2.6	ผลการสงเคราะห์สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551.....	134
2.7	สรุปผลการสงเคราะห์สาระสำคัญที่นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	138
3.1	ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของแนวทางการสนทนากลุ่ม.....	147
3.2	ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของแนวทางการอภิปรายกลุ่ม.....	151
4.1	จำนวนและร้อยละของเอกสารที่นำมาวิเคราะห์จำแนกตามคุณลักษณะ.....	157
4.2	ผลการวิเคราะห์สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	160
4.3	ผลการวิเคราะห์ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	166
4.4	ผลการวิเคราะห์ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	173
4.5	บทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์....	187
4.6	ระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	196

ตารางที่	หน้า
4.7 ผลการวิเคราะห์ SWOT บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	212
4.8 TOWS Matrix ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	214

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
2.1	รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและกิจกรรมการศึกษาตาม อัธยาศัยในสถานสงเคราะห์คนชรา.....	86
2.2	ภาคีเครือข่ายภาครัฐที่มีบทบาทและภาระงานด้านผู้สูงอายุ.....	112
2.3	กระบวนการกำหนดกลยุทธ์.....	120
2.4	การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่ เหมาะสม.....	121
2.5	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	139
3.1	ขั้นตอนการวิจัย.....	141
3.2	รายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย.....	154
4.1	ขั้นตอนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	202
4.2	กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	204
4.3	แนวโน้มการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	210
4.4	สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์.....	211

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	เครือข่ายแบบรวมศูนย์.....	99
2.2	เครือข่ายแบบกระจาย.....	100
2.3	เครือข่ายแบบกระจายเชิงซ้อน.....	100

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข้อมูลประชากรโลกชี้ชัดว่าในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา ประชากรผู้สูงอายุซึ่งมีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปมีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้งขนาดและสัดส่วนต่อประชากรทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากอัตราการตายและอัตราการเจริญพันธุ์ลดลง กล่าวคือใน พ.ศ. 2518 ประชากรโลกมีจำนวน 4,100 ล้านคน ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวน 350 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนต่อประชากรทั้งหมดร้อยละ 8.45 และจากการคาดประมาณประชากรในปี พ.ศ. 2568 ประชากรโลกจะมีจำนวน 8,200 ล้านคน ประชากรผู้สูงอายุจะมีจำนวน 1,100 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนต่อประชากรทั้งหมดร้อยละ 13.41 นอกจากนี้แนวโน้มสัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้นยังเพิ่มขึ้น อีกทั้ง 2 ใน 3 ของผู้สูงอายุในโลกอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในเอเชีย (บรรลุ ศิริพานิช, 2544 ; United Nations, 2007)

สำหรับข้อมูลประชากรผู้สูงอายุของประเทศไทย พบว่าในปี พ.ศ. 2503 พ.ศ. 2523 และ พ.ศ.2543 มีประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 1.21 ล้านคน 2.44 ล้านคน และ 5.79 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนต่อประชากรทั้งหมดร้อยละ 4.61 ร้อยละ 5.46 และ ร้อยละ 9.15 ตามลำดับ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545) จากการคาดประมาณประชากรในปี พ.ศ. 2563 ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 11.88 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนต่อประชากรทั้งหมดร้อยละ 16.78 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) ทำให้สัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้นอีกด้วย ดังในปี พ.ศ. 2503 ประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุ 70 ปีหรือมากกว่ามีถึงร้อยละ 34.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด และคาดว่าในปี พ.ศ. 2563 จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 39.6 ของผู้สูงอายุทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากมีอัตราการตายและอัตราการเจริญพันธุ์ลดลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุของประชากรไทย ดังแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 จำนวนและอัตราส่วนของผู้สูงอายุไทยที่เพิ่มขึ้น (บรรลุ ศิริพานิช, 2542: 9)

จำนวน/พ.ศ.	2523	2530	2535	2540	2545	2550	2555
จำนวน (ล้าน)	2.52	3.08	3.66	5.09	5.99	6.91	8.12
% ต่อประชากรทั้งหมด	5.4	5.8	6.3	8.3	9.4	10.7	11.9

จากผลการสำรวจของ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ระหว่างปี พ.ศ. 2547 ถึง พ.ศ. 2550 พบว่า อัตราผู้สูงอายุในประเทศไทยเพิ่มทุกปี เฉลี่ยเกือบ 200,000 คนต่อปี โดยปี พ.ศ. 2548 ผู้สูงอายุจะเพิ่มอีก 194,549 คน ปี พ.ศ. 2549 เพิ่มอีก 152,839 คน และปี พ.ศ. 2550 เพิ่มอีก 194,338 คน รวมมีผู้สูงอายุจำนวน 7,040,657 คน และโดยเฉลี่ยผู้สูงอายุจะมีอายุยืนประมาณ 70 ปี อายุคาดหมายเฉลี่ยสูงขึ้นสำหรับผู้หญิงเป็น 74.9 ปี และผู้ชาย 69.9 ปี (สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

ผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การลดลงของอัตราการเกิดและอัตราการตาย ทำให้ “ภาวะประชากรสูงอายุ” ในประเทศไทยสูงขึ้น และก้าวสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) ทำให้เกิดผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากร ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสุขภาพ (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2550) เห็นได้ว่าประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นปีแรกที่สัดส่วนประชากรไทยขึ้นถึงระดับร้อยละ 10 ซึ่งหมายความว่าประชากรไทย 9 คนต้องรับผิดชอบผู้สูงอายุ 1 คน และมีแนวโน้มสูงมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในระหว่างปี พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2553 (ภาณุภาคย์ พงศ์อิทธิชาติ, 2551)

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) ทำการศึกษาพบว่า การที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุภายในช่วงเวลาอันสั้น ความรวดเร็วของการเพิ่มประชากรสูงอายุพิจารณาได้จากจำนวนปีที่ใช้ในการเพิ่มสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป จากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 14 ทำให้ประเทศไทยมีอัตราการเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุที่เร็วมากและเป็นสังคมผู้สูงอายุเต็มตัวในปี พ.ศ. 2558

ปัญหาภาวะประชากรสูงอายุในประเทศไทย สืบถึงความจำเป็นในการปรับตัวเพื่อรองรับภาระทางสังคมที่สำคัญที่ประชากรวัยแรงงานต้องดูแลผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2550) พบว่าแม้ประชากรสูงอายุมีอายุยืนยาว แต่มีได้หมายความว่าคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเหล่านั้นจะดีตามไปด้วย เนื่องจากปัจจัยสภาพร่างกายที่ทรุดโทรม สภาพแวดล้อมที่แออัด สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากระบบครอบครัวขยายกลายเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว วัฒนธรรมการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวลดน้อยลง ทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งมากขึ้น ในขณะที่วัยทำงานมีสัดส่วนน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับประชากรเด็กและผู้สูงอายุ ซึ่งหากมองในภาพรวมคือเป็นภาระของสังคม ในขณะที่เดียวกันก่อให้เกิดปัญหาโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (ศูนย์การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม, 2550) ประกอบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและ

เศรษฐกิจของสังคมไทยในปัจจุบันที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรเป็นสังคมอุตสาหกรรมแนวใหม่ (Newly Industrialized Countries หรือ NICs) การขยายตัวเป็นชุมชนเมือง (Urbanization) อย่างรวดเร็ว ประชากรวัยแรงงานต้องอพยพแสวงหางานทำ ประชากรวัยแรงงานสมัยใหม่เมื่อแต่งงานแยกครอบครัวออกไป จึงมักทิ้งให้พ่อแม่ที่สูงอายุอยู่กันตามลำพัง โดยเฉพาะใน กรุงเทพมหานคร (อัมภัสสา พานิชชอบ, 2546)

สภาพที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) ทำการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุที่ถูกทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว มีแนวโน้มสูงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากข้อมูลสำมะโนประชากรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 ผู้สูงอายุที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวมีเพียงร้อยละ 10 แต่ในปี พ.ศ. 2547 พบว่าจำนวนผู้สูงอายุที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 17 และกว่าร้อยละ 12 ของผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา ผู้สูงอายุจึงต้องมีการพึ่งพิงตนเองมากขึ้น เนื่องจากกระแสทุนนิยมส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัว ทำให้เป็นครอบครัวเดี่ยว ความรักความผูกพันในครอบครัวลดลง ความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุจึงน้อยลงตามไปด้วย เมื่อผนวกกับปัญหาการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) จึงทำให้ผู้สูงอายุทวีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ศูนย์รับเลี้ยงเด็กในกรุงเทพมหานครหลายแห่งเปลี่ยนเป็นศูนย์การดูแลผู้สูงอายุแทนเนื่องจากไม่มีลูกหลานดูแล กลุ่มที่จะมาดูแลผู้สูงอายุแทนลูกหลาน จึงเป็นสถาบันทางสังคม เช่น สถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550)

สถานสงเคราะห์คนชราจึงจำเป็นต้องรับหน้าที่เป็นสถานที่พำนักสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีบุตรหลานเลี้ยงดูหรือผู้สูงอายุที่มีฐานะค่อนข้างยากจน เมื่อบุตรหลานไม่สามารถดูแลเอาใจใส่ได้ จึงนำผู้สูงอายุเข้าพักในสถานสงเคราะห์คนชราซึ่งเป็นสวัสดิการจากภาครัฐโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายหรือบางแห่งเสียค่าบริการในอัตราที่ต่ำมาก ซึ่งผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลางหรือยากจนสามารถชำระค่าบริการได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐทำหน้าที่ให้การช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ยากจนไม่มีที่อยู่อาศัยไม่สามารถอยู่เพียงลำพังได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีความสุขและอบอุ่นในบั้นปลายของชีวิต (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2550) ในปัจจุบันพบว่าค่านิยมในการนำผู้สูงอายุไปไว้ที่สถานสงเคราะห์ กลับกลายเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่บุตรหลานที่เกรงการถูกตำหนิและวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมว่ามีได้เป็นผู้อุปการะเลี้ยงดูบุพการีอันส่งผลให้จำนวนผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง (อัมภัสสา พานิชชอบ, 2546)

ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังในสถานสงเคราะห์คนชรา ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ก่อให้เกิดปัญหาสองด้าน คือ ด้านจิตใจพบว่าทำให้ความเป็นตัวของตัวเองลดลง ต้องพึ่งพาคนอื่นและสูญเสียบทบาทในฐานะผู้นำหรือผู้มีอำนาจในครอบครัว ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุไปในทางลบ (อัมพร โอตระกูล, 2538) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงในด้านร่างกาย ผู้สูงอายุต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้มาเป็นผู้รับ และรู้สึกว่าคุณค่าของตัวเองถูกลดคุณค่า ส่งผลกระทบให้เกิดความรู้สึกในทางลบ เช่น เบื่อ หงุดหงิด เหนงา ทุกข์ใจ และเสียดายที่มีอายุมาก (มาลินี วงษ์สิทธิ์, 2544) อีกทั้งการออกจากงานประจำของผู้สูงอายุ ทำให้สูญเสียบทบาทที่สำคัญที่สุดในชีวิต สังคมแคบลง มีเวลาว่างมากขึ้น แม้แต่คนในครอบครัวก็ให้ความสำคัญน้อยลง จึงเกิดความเบื่อหน่ายในตนเอง และทำให้ชีวิตไร้สุข (สุรกุล เจนอบรม, 2541) ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ถูกทอดทิ้งให้ว่าเหว่ เหนงา ซึมเศร้า คิดมาก บางคนถึงขั้นอยากฆ่าตัวตาย ภาวะเหล่านี้ ล้วนเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดกับผู้สูงอายุส่งผลให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ลดลง (ศรีเมือง พลังฤทธิ์, 2547)

แนวทางการแก้ปัญหาของผู้สูงอายุในช่วงต้น คือ การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง มีโอกาสในการคบหาสมาคมกับผู้อื่นโดยเฉพาะในวัยเดียวกัน (สุรกุล เจนอบรม, 2541) ได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักเลือกทำงานอดิเรกในยามว่าง ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และเกิดรายได้เพิ่มซึ่งเป็นการช่วยเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุทางหนึ่ง ผู้สูงอายุยังคงมีความสนใจในสังคมและมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การเข้าสมาคม ชมรม ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพบปะกัน หรือมีกิจกรรมเสริมความรู้ต่างๆ ผลการวิจัยของจินตนา พงศ์ประเสริฐ (2538) พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมช่วยให้ผู้สูงอายุคลายความกังวล สร้างความรู้สึกให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าในตนเอง และเห็นว่าตนเองมีประโยชน์ อันทำให้ชีวิตมีความสุขขึ้นมาก

จากข้อมูลด้านการจัดกิจกรรมในสถานสงเคราะห์คนชราสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า ในปัจจุบันมีสถานสงเคราะห์ของรัฐทั่วประเทศ จำนวน 20 แห่ง ที่มีการให้บริการและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมตามความสมัครใจ เช่น การปลูกกระดาศ การทำพรมเช็ดเท้า การทำตุ๊กตาประดิษฐ์ เป็นต้น และสถานสงเคราะห์คนชราจะเปิดโอกาสให้หน่วยงานเอกชนหรือภาครัฐมาจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ นอกจากนี้ยังมีการจัดการศึกษาอบรมระบบโรงเรียนในหลักสูตรต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุที่สนใจอีกด้วย (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2550)

สภาพที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) เสนอว่ากิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ปัจจุบัน ส่วนมากเป็นลักษณะการสังคมสงเคราะห์ ด้วยทัศนคติที่มองผู้สูงอายุเป็นผู้ด้อยโอกาส ปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในเชิงสงเคราะห์ และเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของสังคม สภาพที่ปรากฏจึงมองผู้สูงอายุในเชิงลบ ให้ความหมายผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ประกอบกับสังคมไทยในปัจจุบันยังตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุไม่มากนัก จึงเป็นการลดบทบาทของผู้สูงอายุเป็นในลักษณะของบุคคลไร้ความสามารถและถูกมองข้ามความสำคัญไป อีกทั้งยังมีทัศนคติว่าผู้สูงอายุล้าสมัย เป็นภาระที่ต้องเลี้ยงดู (รัตติกาล เจนจัด, 2548) ดังเห็นได้จากกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทยมีอยู่อย่างกระจัดกระจาย และองค์กรหรือหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมส่วนมากเน้นด้านสวัสดิการสงเคราะห์ ภาพของผู้สูงอายุที่ปรากฏจึงเป็นในลักษณะของผู้ที่ต้องการคอยรับความช่วยเหลือจากสังคม เป็นภาระแก่สังคม รวมไปถึงภาพของบุคคลที่ไร้ซึ่งอนาคต บุคคลที่กำลังรอวาระสุดท้ายของชีวิตที่กำลังจะมาถึง (สุรกุล เจนอบรม, 2541)

ภาพของผู้สูงอายุที่ได้กล่าวมา มีความขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏ ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุมิใช่คนขาดคุณค่า หากแต่เสมือนคลังปัญญา ที่สามารถสร้างคุณประโยชน์ให้ประเทศชาติหากรู้จักนำพลังทางปัญญาของผู้สูงอายุมาส่งคุณค่า จะเห็นได้ว่ามีผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยืนหยัดในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ทำประโยชน์ได้อย่างมากแก่สังคม (สภาพที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) เพราะเป็นที่ประจักษ์ว่าผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญ ซึ่งผ่านกระบวนการสะสมทักษะความรู้ความชำนาญทั้งด้านอาชีพและทักษะการแก้ไข ปัญหาต่างๆ ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า (Human Capital) เป็นต้นทุนทางปัญญาของสังคม ดังนั้นผู้สูงอายุจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญและเหมาะสมกับสถานการณ์เพื่อปรับเปลี่ยนภาระให้เป็นพลัง (เพ็ญศรี โกมลทัต, 2550) โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) อย่างเต็มรูปแบบ ประกอบกับความพยายามยกระดับประเทศสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge based Society) ทางด้านผู้สูงอายุส่วนใหญ่พบว่าตนมีคุณค่าอย่างแน่นอน เนื่องจากสังคมประสพการณ์มากกว่าวัยอื่น ประสพการณ์เหล่านี้ย่อมเป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อคนรุ่นหลัง (ปรีชา อุบโยคิน, 2541)

ดังนั้นสังคมสมควรเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigms) เกี่ยวกับผู้สูงอายุใหม่ จากการ “สงเคราะห์” เป็นการ “ส่งเสริม” และ “พัฒนา” เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในอนาคตสามารถช่วยตนเองได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ หรือส่งเสริมให้มีการศึกษาและทำงานต่อไปได้ตามความเหมาะสม ให้ผู้สูงอายุเป็นคลังปัญญานำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนในฐานะเป็นทรัพยากร

บุคคลที่มีคุณค่าและสำคัญ สังคมจึงควรตอบแทนผู้สูงอายุด้วยการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีสุข มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

จากกระบวนการทบทวนใหม่ที่ผู้วิจัยสังเคราะห์มาขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า การดูแลให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ให้มีชีวิตยืนยาวเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยดังคำกล่าวที่ว่า “แก่อย่างมีคุณค่า ชราอย่างมีสุข” ผู้สูงอายุซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทย จึงมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากมีความรู้ความสามารถในการส่งเสริมและพัฒนาสังคม ดังที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชเสาวนีย์ให้ ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุว่า “เป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถและน่าจะรวมกลุ่มกันทำงาน เป็นที่ปรึกษาแก่บ้านเมือง” (ศรวณีย์ กิจเดช, 2547) การส่งเสริมพลังทางปัญญาของผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง และรัฐสมควรต้องหาแนวทางการส่งเสริมพลังทางปัญญา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้สังคมไทยในอนาคตเป็น “สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ”

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุจำนวนมากจากหลายหน่วยงาน เพื่อศึกษาค้นคว้าวิจัยองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ อาทิ การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ” (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2542) การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านการรับการศึกษา ความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล” (สุมาลี สังข์ศรี, 2543) การวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุไทย” (เพ็ญศรี โกมลทัต, 2549) และการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนางานผู้สูงอายุตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2550” (ธีระวุฒิ อรุณเวช, 2550) เป็นต้น

งานวิจัยเหล่านี้มีผลการวิจัยไปในทิศทางเดียวกันว่า ปัญหาทางด้านการศึกษาเป็นปัญหาสำคัญอันส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุในระยะยาว และแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องแก้ปัญหาทางด้านการศึกษาเป็นประการแรก ทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลสถานภาพด้านการศึกษาของผู้สูงอายุที่ทำการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2542 พบว่า ผู้สูงอายุไทยร้อยละ 51.2 ศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 31.2 ไม่ได้รับการศึกษาตามระบบการศึกษาของรัฐ และร้อยละ 6.9 ศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (บรรลุ ศิริพานิช, 2542) และผลการสำรวจผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2545 พบว่าผู้สูงอายุเกือบ 1 ใน 3 ของประเทศไม่เคย

ได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการ ทำให้ไม่สามารถอ่านหนังสือได้เช่นเดียวกับอัตราการไม่เคยได้รับการศึกษาซึ่งถือเป็นปัญหาสำคัญทั้งในเขตเมืองและชนบท (สุทธิชัย จิตะพันธุ์กุล, 2545) การที่ผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน มิได้หมายความว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ไร้ความสามารถ แต่เหตุเพราะผู้สูงอายุเหล่านั้นขาดโอกาสในการศึกษาตามระบบเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2550 ศูนย์การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้สำรวจความเสี่ยงของผู้สูงอายุไทย พบว่า ผู้สูงอายุทั้งในกรุงเทพฯ และส่วนภูมิภาค ต้องการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในด้านการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องมากถึงร้อยละ 13.4 และเห็นว่ากิจกรรมทางด้านการจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่รัฐต้องสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง (ศูนย์การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม, 2550)

ในระดับนานาชาติ ได้เห็นความสำคัญในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ ดังเห็นได้จาก ในปี พ.ศ. 2542 คณะกรรมาธิการเศรษฐกิจและสังคมภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (ESCAP) ซึ่งประเทศไทยเป็นสมาชิก ได้มีเจตนารมณ์ร่วมกันในปฏิญญามาเก๊า (Macau Action Plan 1999) ความตอนหนึ่งว่า “เมื่อผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวมากขึ้น บทบาทของผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญเป็นพิเศษ ควรเตรียมผู้สูงอายุให้มีบทบาทเชิงสร้างสรรค์ ในระดับสังคมได้แก่การให้การศึกษอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการเพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมให้มากที่สุด” (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2549)

ตามปฏิญญาผู้สูงอายุไทย ข้อ 3 กล่าวอย่างชัดเจนว่า “ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสทางการศึกษา เรียนรู้ พัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร การบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต” (บรรลุ ศิริพานิช, 2542)

หากพิจารณานโยบายระดับชาติของประเทศไทย พบว่ารัฐบาลให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาของผู้สูงอายุอย่างยิ่ง ดังเห็นได้จากการกำหนดบทบาท ภารกิจในการดำเนินงานด้านนโยบาย และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับจัดกิจกรรมทางการศึกษาของผู้สูงอายุ ได้แก่

1. แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ข้อที่ 2 กำหนดให้มีการให้การศึกษและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ และ ยุทธศาสตร์ที่ 5 ข้อที่ 1 ที่กำหนดให้มีมาตรการสนับสนุนและส่งเสริมหน่วยงานวิจัยดำเนินการประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุที่จำเป็นสำหรับการกำหนดนโยบายและการพัฒนาบริหารหรือดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ และข้อที่ 2 ที่สนับสนุนและส่งเสริมการวิจัยด้านผู้สูงอายุที่เป็นประโยชน์ต่อการ

กำหนดนโยบาย การพัฒนาบริการ และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2545)

2. พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 11(2) ได้กำหนดให้รัฐจัดการศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ, 2546)

3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หมวด 4 กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ในมาตรา 22-30 ที่กำหนดเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ มาตรา 8 กำหนดให้การศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน หมวด 2 สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา มาตรา 10 กำหนดให้มีการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย ทุกพลภาพ และไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ไม่มีผู้ดูแล หมวด 3 ระบบการศึกษา มาตรา 18(3) กำหนดให้สถานสงเคราะห์สามารถจัดศูนย์การเรียนรู้ได้แก่สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

4. ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครองและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ โดยในข้อ 1 กำหนดให้จัดบริการข่าวสารให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำให้ฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ ข้อ 2 กำหนดให้จัดบริการการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุ

จากนโยบายระดับชาติข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลให้ความสำคัญในการจัดการศึกษา สำหรับผู้สูงอายุ โดยกำหนดให้จัดบริการการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ผู้สูงอายุมีโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และกำหนดให้สถาบันทางสังคมมีบทบาทในการส่งเสริมและจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุได้ ซึ่งสถานสงเคราะห์คนชราจัดได้ว่าเป็นสถาบันทางสังคมประเภทหนึ่ง

หากพิจารณาจากหลักการของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ซึ่งประกาศใช้ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ที่มีหลักการจัดการศึกษาให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง ให้ประชาชนได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา มี

การกำหนดให้ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยส่งเสริมให้ภาคีเครือข่าย อันประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่น มีโอกาสและความพร้อมในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บุคคลมีโอกาสนในการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551)

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ฉบับนี้ คือการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งให้เห็นความสำคัญของระบบการทำงานของภาคีเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยเน้นบทบาทของภาคีเครือข่ายตามแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) ที่จะดำเนินการเชิงรุก ในการส่งเสริมการศึกษาสำหรับผู้พลาดจากการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน, 2551)

จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนโยบายระดับชาติทั้งหมด สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าไปมีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุได้ โดยช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาของผู้สูงอายุในระยะยาว ด้วยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงกันทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ศูนย์การเฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม, 2550)

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนางานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในระยะยาว คือตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นต้นไปโดยเสนอแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในอนาคต ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนใน 4 พื้นที่ มีกลุ่มเป้าหมายหลักในการจัดกิจกรรมการศึกษากลุ่มหนึ่ง คือ ผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นเรื่องการปรับตัวที่สอดคล้องกับบริบทรอบตัวที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (อุทัย ดุลยเกษม, 2548)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 กระทรวงศึกษาธิการ ได้วางแนวทางเพื่อผลักดันงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นวาระแห่งชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในการสร้างกระแสสังคมให้คนไทยต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีคำขวัญในการขับเคลื่อนประชาสัมพันธืสอดคล้องกันทั่วประเทศว่า “แก่นแท้ของการศึกษาตลอดชีวิต : การเรียนรู้ ไม่มีวันสายเกินไป ไม่มีนานเกินวัย ไม่ไกลเกินเอื้อม” และได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในระหว่างปี พ.ศ. 2551- 2552 ไว้ 16 กลุ่ม โดยกลุ่มผู้สูงอายุเป็นหนึ่งในกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ เพื่อวางระบบภาคีเครือข่ายในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม (จรรยาพร ธรณินทร์, 2551)

สภาพการให้บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในปัจจุบัน มีการดำเนินการหลายรูปแบบ ทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ และการให้ความรู้ด้านการฝึกอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ให้ความรู้ในการดำเนินชีวิต เช่น งานอาชีพ สุขภาพ กฎหมาย และโภชนาการ ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุและหนังสือพิมพ์ โดยในปี พ.ศ.2551 ศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (ศกพ.) คาดหวังให้กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุจำนวนไม่ต่ำกว่า 125,000 คนเข้ารับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสามารถเป็นภูมิปัญญาของชุมชนและสังคมการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ก, 2551)

ในส่วนของสภาพและปัญหาในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานสงเคราะห์ พบว่าแม้จะมีการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานสงเคราะห์คนชราอยู่แล้วก็ตาม แต่กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานสงเคราะห์คนชรา ก็ยังมิได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาและดำเนินการอย่างจริงจังเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ทั้งในระดับนโยบายและทางปฏิบัติ (บรรลุ ศิริพานิช, 2542 ; สุมาลี สังข์ศรี, 2543 ; สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ผลจากการประเมินโครงการสวัสดิการสังคมของรัฐบาลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุไทยพบว่าโครงการสวัสดิการสังคมของรัฐบาล ไม่สามารถสนองตอบปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอ ไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงได้ บริการที่

รัฐบาลจัดให้ในปัจจุบันไม่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม เป็นบริการที่เป็น การช่วยเหลือเพื่อเพียงให้อยู่รอดมากกว่าเพื่ออยู่ดีมีสุข (ระพีพรรณ คำหอม และคณะ, 2542)

เมื่อได้ศึกษาบทบาทภารกิจในการดำเนินงานด้านนโยบาย ยุทธศาสตร์และภารกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพบว่าสภาพการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุที่ผ่านมาพบว่าการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุยังไม่ทั่วถึงและยังมีผู้สูงอายุที่มีฐานะดีต้องการเพิ่มคุณวุฒิทางการศึกษาทั้ง การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาสายอาชีพ การพัฒนาทักษะชีวิตและการศึกษาระดับอุดมศึกษา (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ก, 2551)

ทางด้านบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในปัจจุบัน พบว่า ได้มีการรวมตัวกันของภาคีเครือข่ายและองค์กรชุมชนในการช่วยเหลือผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่ายกลุ่มอื่น แต่การดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นการรวมตัวกันเฉพาะกิจหรือตามประเพณีนิยมเท่านั้น เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้ว ไม่มีการดำเนินงานในลักษณะที่มีความต่อเนื่องระยะยาว อีกทั้งยังขาดการประสานสัมพันธ์ที่ดีในการ ทำงานเชิงรุก รวมถึงแม้ว่าจะมีการลงนามในความร่วมมือกันระหว่างสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยกับสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนในการให้การศึกษารูปแบบต่อเนื่องแก่ผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 แต่การดำเนินการเรื่องนี้ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร (มาลินี วงษ์สิทธิ์ และศิริวรรณ ศิริบุญ, 2544 ; บรรลุ ศิริพานิช, 2542 ; กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2550)

ข้อค้นพบจากงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อเตรียมความพร้อมผู้ สังคมผู้สูงอายุไทย” และงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนางานผู้สูงอายุตามยุทธศาสตร์การ พัฒนาสังคม พ.ศ. 2550” เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายตรงกันว่า ทุกภาคส่วนต้องสนับสนุนให้มีการวางแผนแนวทางการส่งเสริมรูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและ บุคคลเพื่อเป็นเครือข่ายที่จะโอบอุ้มดูแลผู้สูงอายุ (เพ็ญศรี โกมลทัต, 2549 ; กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550) แสดงให้เห็นว่า การกำหนดแนวทางบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ พบว่า ปริมาณงานวิจัยด้านการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มี จำนวนน้อยมาก ทั้งที่เป็นเรื่องสำคัญ แม้ว่ามีผู้ศึกษาตีพิมพ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากแต่ก็ เป็นการวิจัยเพื่อเตรียมการสำหรับผู้สูงอายุด้านอื่น ที่มีใช้ด้านการศึกษา และสำหรับในประเทศที่เป็น “สังคมผู้สูงอายุ” เต็มตัวแล้วมีการวางแผนเพื่อรองรับจำนวนประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2549 ; ภาณุภาคย์ พงศ์อิติชาติ, 2551)

การกำหนดบทบาทและแนวทางของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์จึงสมควรดำเนินการอย่าง เร่งด่วน เพื่อรองรับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะสถานสงเคราะห์คนชราในเขตกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เนื่องมาจากสถิติประชากรผู้สูงอายุพบว่ามีผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครมากที่สุด ใน ประเทศ จำนวนสูงถึง 588,100 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ,2551) และยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าใน พ.ศ. 2553 จะมีจำนวนสูงมากถึง 906,000 คน จากประชากร กรุงเทพมหานครทั้งหมด 6,663,000 คน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551) สืบเนื่องมาจากการที่กรุงเทพมหานครมีพัฒนาการด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว และเป็นศูนย์กลางความเจริญในฐานะเมืองหลวงของประเทศ ทำให้อัตราการดูแลผู้สูงอายุ น้อยลง ส่งผลกระทบให้ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครถูกครอบครัวส่งเข้ามาอยู่ในสถานสงเคราะห์ ของรัฐหรือเต็มใจเข้ามาอยู่เองมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อยๆ จนเกินความสามารถในการรองรับของ สถานสงเคราะห์ (วีรยา ทัดตากร, 2547)

ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในเขตกรุงเทพมหานคร ว่า เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน อีกทั้งสถาน สงเคราะห์คนชราที่มีความพร้อมและนโยบายสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุ ดังจะเห็นได้จาก “สถานสงเคราะห์คนชรabanบางแค” ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์ พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค” เพื่อปรับบทบาทภารกิจจากการ “สงเคราะห์” เป็นการ “ส่งเสริมและพัฒนา” และกำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินงาน คือ “เข้าถึงบริการ ประสาน เครือข่าย กลุ่มเป้าหมายพึ่งตนเอง” อีกทั้งยังได้รับการคัดเลือกเป็นศูนย์สาธิตการจัดสวัสดิการ สังคมให้กับสถานสงเคราะห์ทั่วประเทศ ผนวกกับภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครก็ มีความพร้อมและบทบาทในการจัดกิจกรรมอย่างเข้มแข็งต่อเนื่อง โดยดำเนินการในรูปแบบ เครือข่ายผู้สูงอายุ สภาผู้สูงอายุ สมาคมผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันมีชมรม

ผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร 173 ชมรม และจากฐานข้อมูลภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุไทย กระทรวงสาธารณสุข พบว่ามีภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร 129 ภาคีเครือข่าย เช่น เครือข่ายดอกคำءวน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้อายุโดยเฉพาะที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจน สหพันธ์ผู้สูงอายุกรุงเทพมหานครซึ่งดำเนินการด้านหลักประกันสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น (บรรลู่ ศิริพานิช, 2542 ; สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550 ; กระทรวงสาธารณสุข, 2551) ดังนั้นจึงสมควรที่จะวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับสถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายเพื่อการประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยน “ภาวะ” ให้เป็น “พลัง” เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

จากความสำคัญของปัญหาที่ได้กล่าวมาทั้งหมด สะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์บทบาทและนำเสนอกลยุทธ์ของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในกรุงเทพมหานคร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านการศึกษา อันมีความจำเป็นและเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ผู้สูงอายุในการเตรียมให้ผู้สูงอายุให้สามารถดูแลตนเองในช่วงวัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ อีกทั้งเป็นการสนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุอีกประการหนึ่งด้วย

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” ซึ่งผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์ เพื่อตอบสนองนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 และรองรับการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ที่คาดว่าในปี พ.ศ. 2558 หรืออีก 7 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” เต็มรูปแบบ (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2550) อีกทั้งยังสามารถขยายผลการวิจัยเพื่อเป็นกลยุทธ์สำหรับการประสานสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในการขับเคลื่อนการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ อันจะเป็นกลไกในการสร้าง “สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ” ให้มีความเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
3. เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

คำถามที่ใช้ในการวิจัย

1. สภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เป็นอย่างไร
2. ภาคีเครือข่ายมีบทบาทการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างไร
3. ภาคีเครือข่ายและหน่วยงานที่ทำงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุควรมีกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างไร เพื่อให้การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ขอบเขตของการวิจัย

1. ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปและอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา สังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีแห่งเดียว คือ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
2. การวิเคราะห์ สภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เป็น 3 ประเภท ตามแนวคิดของสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (2551) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้จัดกิจกรรมในสถานสงเคราะห์ตามสภาพจริง ได้แก่

2.1 กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน

2.2 กิจกรรมด้านการฝึกทักษะ

2.3 กิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูล

3. กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่นำเสนอในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แนวคิดการกำหนดกลยุทธ์ของ Wheelen T. et al (2004) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

3.1 การวิเคราะห์สภาพ ปัญหา โดยการหา “จุดแข็ง-จุดอ่อน” และ “โอกาส-อุปสรรค” (SWOT Analysis) ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน

3.2 กำหนดกลยุทธ์ (Strategy formulation)

3.3 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation)

3.4 การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and control)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทการมีส่วนร่วม หมายถึง บทบาทของภาคีเครือข่ายในการร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในด้านความรู้พื้นฐาน ด้านการฝึกทักษะ และด้านข่าวสารข้อมูล

การส่งเสริม หมายถึง บทบาทของภาคีเครือข่ายในการจัดหรือการสนับสนุนให้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาในการจัดการศึกษา การวัดและประเมินผลโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคล

กิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิงโดยนับอายุตามปฏิทิน และอาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา สังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร

สภาพ หมายถึง สภาพปัจจุบันในการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ปัญหา หมายถึง สิ่งที่ไม่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ความต้องการ หมายถึง ความต้องการของผู้สูงอายุในการรับการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ภาคีเครือข่าย หมายถึง หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หรือภาคส่วนอื่นของสังคม ทั้งบุคคลและกลุ่มบุคคล ที่มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ องค์กรอื่นและสถานศึกษาอื่นที่ได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ปัจจัยภายนอก หมายถึง กลไกหรือแรงผลักดันที่อยู่เหนือการควบคุมของภาคีเครือข่าย และส่งผลโดยตรงต่อการจัดหรือการสนับสนุนให้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ปัจจัยภายใน หมายถึง กลไกหรือแรงผลักดันภายในภาคีเครือข่ายที่ส่งผลโดยตรงต่อการจัดหรือการสนับสนุนให้จัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

กลยุทธ์ หมายถึง แนวทางในการส่งเสริม ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงสภาพการดำเนินงานกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้มุ่งหา จุดแข็ง-จุดอ่อน และ “โอกาส-อุปสรรค” (SWOT) ในด้านบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ซึ่งกลยุทธ์ที่นำเสนอในการวิจัยนี้ยังไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติเพียงแต่เป็นผลที่ได้จากการวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) เท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนางานด้านการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของผู้สูงอายุยิ่งขึ้น

2. ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารสถานสงเคราะห์ ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุอื่น สามารถนำไปดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุอันเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้เรียนได้

3. กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ภาคีเครือข่าย และหน่วยงานที่ทำงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

- 1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- 1.2 ปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- 1.3 ประเภทการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- 1.4 ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.5 ปรัชญาและแนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.6 ประเภทและหลักการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.7 หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ตอนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

- 2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ
- 2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ
- 2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
- 2.4 สภาพด้านต่างๆของผู้สูงอายุ
- 2.5 ปัญหาด้านต่างๆของผู้สูงอายุ
- 2.6 ความต้องการของผู้สูงอายุ

ตอนที่ 3 แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

- 3.1 หลักการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ
- 3.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
- 3.3 ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ
- 3.4 พัฒนาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในประเทศไทย
- 3.5 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
- 3.6 สถานการณ์ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
- 3.7 รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
- 3.8 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ
 - 3.8.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา
 - 3.8.2 ประเทศอังกฤษ
 - 3.8.3 ประเทศญี่ปุ่น
 - 3.8.4 ประเทศเกาหลี
 - 3.8.5 ประเทศสิงคโปร์
 - 3.8.6 ประเทศมาเลเซีย

ตอนที่ 4 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วน

- 4.1 ความเป็นมาของเครือข่ายและความเป็นหุ้นส่วน
- 4.2 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้
- 4.3 ประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้
- 4.4 ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้
- 4.5 กลไกการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้
- 4.6 กระบวนการและวิธีสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
- 4.7 ความหมายของความเป็นหุ้นส่วน
- 4.8 รูปแบบและขั้นตอนของความเป็นหุ้นส่วน
- 4.9 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
 - 4.9.1 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาครัฐ
 - 4.9.2 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาคเอกชน

ตอนที่ 5 แนวคิดการกำหนดกลยุทธ์

- 5.1 ความหมายของกลยุทธ์
- 5.2 ลักษณะสำคัญขององค์ประกอบ และหน้าที่ของกลยุทธ์
- 5.3 การวางแผนกลยุทธ์และการจัดการกลยุทธ์
- 5.4 กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning Process)
- 5.5 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ
 - 6.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ
- 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 6.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ
 - 6.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ

ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

1.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) หรือเรียกว่า การศึกษานอกโรงเรียน หรือ การศึกษาอเนกนัย ในบางประเทศใช้คำว่า การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) นั้น เป็นกิจกรรมการศึกษาซึ่งจัดบริการให้แก่ผู้ที่พลาดโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน โดยไม่จำกัดวัย เพศ พื้นฐานการศึกษา กิจกรรมทางการศึกษามีความยืดหยุ่นในเรื่องต่างๆ เช่น ระเบียบ กฎเกณฑ์ หลักสูตร ระยะเวลาของกิจกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายซึ่งมีความหลากหลาย

การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังรวมถึงกิจกรรมการศึกษาทุกประเภทที่จัดขึ้นสำหรับประชาชนวัยผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ในหลายประเทศตระหนักว่าบริการการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนนั้น ไม่สามารถครอบคลุมเด็กและเยาวชนที่พลาดโอกาสการศึกษาในระบบโรงเรียน จึงได้คิดชื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนขึ้นมา เพื่อให้สามารถจัดบริการได้

ครอบคลุมทุกช่วงอายุ ดังนั้น คำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงเป็นคำที่นำมาใช้ในหลายๆ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วยซึ่งหากใช้มิติต่างๆ ซึ่งเป็นบริบทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถอธิบายได้ใน 6 มิติ คือ

1. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
2. หลักสูตรที่เป็นทางเลือกหลากหลายและยืดหยุ่น
3. มีความสัมพันธ์อย่างเป็นกันเองของผู้เกี่ยวข้อง
4. มีการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น
5. เรียนแล้วนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที
6. มีโครงสร้างเข้มงวดน้อยกว่าโรงเรียน

นอกจากนี้ยังมี นักการศึกษาของประเทศไทยและของต่างประเทศจึงได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้มากมาย ดังเช่น

โกวิท วรพิพัฒน์ (2516) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า หมายถึง ประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ เพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพ ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสัมมาชีพและทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น

บรรจง ชูสกุลชาติ (2522) สรุปความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การศึกษาที่พยายามจะจัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือคนซึ่งผิดหวังในระบบโรงเรียน หรือไม่มีโอกาสที่จะเข้าในระบบโรงเรียนหรือไม่ได้รับความเสมอภาคในระบบการศึกษาในโรงเรียนให้มีโอกาสได้มีความเสมอภาค และให้สมหวังในการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดปลอดภัยและดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสังคม

อุ้นตา นพคุณ (2523) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าหมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติค่านิยมที่ดี กิจกรรม

ทางการศึกษาที่เรียกว่าเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในเวลาอันสั้น หลักสูตร ยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

สุนทร สุพันธ์ชัย (2524) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า นิยามของการศึกษาในทางสังคมวิทยา คือ การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ความคิดที่ผู้ใหญ่กระทำต่อผู้เยาว์ เพื่อให้ผู้เยาว์มีความสามารถที่จะรับบทบาทของผู้ใหญ่ในอนาคต

ประจักษ์ อารวม (2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่มีรูปแบบโครงสร้างแน่นอน เป็นการจัดการศึกษาที่จัดขึ้นโดยไม่เลือกวัย ไม่เลือกเพศ ไม่เลือกวรรณะ ไม่เลือกภูมิหลังและสติปัญญา ความสามารถ หรือความถนัด ครอบคลุมถึงการศึกษานอกระบบที่ไม่มีพิธีรีตองด้วย เป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้กับคนทุกคนในสังคม จัดกิจกรรมการศึกษาได้ทั้งในและนอกโรงเรียน นับเป็นวิชาการศึกษาที่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตยอย่างยิ่ง

รัตนา พุ่มไพศาล (2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาสำหรับผู้ที่มีโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนภาคปกติ เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่ประชาชน เขาจะได้ศึกษาเล่าเรียนสิ่งต่างๆ ตามที่เขาต้องการเรียน

ปฐม นิคมานนท์ (2528) ได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึงกิจกรรมที่สังคมสนใจจัดขึ้น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะ นอกเหนือจากการเรียนตามปกติในโรงเรียน กิจกรรมดังกล่าวอาจจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่นใด ทั้งนี้เพื่อมุ่งสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ตามแต่ละบุคคลจะสนใจ

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2529) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบของโรงเรียนเป็นกิจกรรมทางการศึกษาใดๆ ที่ขึ้นอย่างมีระบบ แต่จัดขึ้นนอกเหนือจากระบบโรงเรียนภาคปกติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะแยกออกเป็นกิจกรรมหนึ่งต่างหาก หรือเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมหลักก็ตาม โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้บริการต่อประชากรให้ได้รับการเรียนรู้ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2533) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน โดยไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จัดขึ้นตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน ยึดหลักปรัชญาที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือ

การศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักความคิดตัดสินใจ รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีอิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยมีวิธีการเป็นส่วนประกอบที่จะทำให้คนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดเพื่อคนทุกคนในสังคม

สุรกุล เจนอบรม (2541) ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียนปกติ มีเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน กิจกรรมการศึกษาดังกล่าวมีทั้งจัดเป็นเอกเทศหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น เป็นได้ทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ทางการศึกษาโดยตรง และหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชนที่อาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือผู้วัตถุประสงค์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

อุดม เขยกีวงศ์ (2544) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษาโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง การศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์หรือความสนใจ ตลอดจนจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้

ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

วอร์ตัน อภินันท์กุล (2551) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนหมายถึง การศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาหลักสูตรต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

อาชัญญา รัตนอุบล (2551) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาและมวลประสบการณ์ความรู้ใดๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยมุ่งจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ภาคปกติ เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่พึงประสงค์ของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ โดยยึดหลักการที่ว่า เป็นการสนองความต้องการ ความสนใจ และแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมายนั้น

McCall (อ้างถึงใน ชิดชงศ์ ส. นันทนาเนตร, 2549) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึงแหล่งประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหลาย ซึ่งอยู่นอกระบบโรงเรียนภาคปกติ การศึกษานอกโรงเรียนนี้ เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางมาก หมายถึงการศึกษาทุกอย่าง การเรียนรู้จากพ่อแม่ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากสื่อมวลชน การเรียนรู้จากโรงเรียนผู้ใหญ่ และจากหน่วยพัฒนาต่างๆ การเรียนรู้จากการฝึกงาน การเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น

Paulston (อ้างถึงใน ชิดชงศ์ ส. นันทนาเนตร, 2549) ให้คำจำกัดความไว้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ การจัดระบบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีความหมายว่า เป็นการศึกษาที่จัดกันเป็นชั้นเรียน เป็นที่ยอมรับกันมาแต่ดั้งเดิมว่า จะต้องเริ่มต้นจากชั้นประถม มัธยม และไปจบลงที่อุดมศึกษา ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่ให้คำจำกัดความไว้ค่อนข้างหลวมๆ เพื่อให้รวมถึงกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะอื่นๆ นอกระบบชั้นเรียนในโรงเรียนปกติ

Sheffield and Diejomaoh (อ้างถึงใน ซิดซิงค์ ส. นันทนาเนตร, 2549) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นคำที่มีความหมายกว้าง ครอบคลุมการฝึกอบรม และการสอนนอกระบบชั้นเรียนในโรงเรียนเกือบทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ของบุคคลแต่ละคนจากพ่อแม่ จากโรงงาน ไปจนถึง

การรณรงค์เพื่อให้ประชาชนทั้งชาติได้รู้หนังสือ การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะเป็นบริการที่สนองความต้องการหลายอย่าง เช่น

1. เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน
2. เพื่อให้ผู้ที่จบการศึกษาจากระบบในโรงเรียนแล้วได้มีโอกาสหาความรู้และได้รับการฝึกฝนเพิ่มเติม โดยเฉพาะสำหรับการประกอบอาชีพ
3. สำหรับช่วยให้ผู้ที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ได้มีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

Cole S. Brembeck and Timothy J. Thompson (อ้างถึงใน อุดม เขยกีวงศ์, 2541) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนหากจะให้คำจำกัดความที่ดีที่สุด ก็เห็นจะเป็นว่าเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดทักษะและความรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนอกระบบโรงเรียนตามปกติ เป็นการผสมผสานของกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอนและดูเหมือนว่าไม่สัมพันธ์กันเลย โดยมีจุดมุ่งหมายไปสู่เป้าหมายนานับประการ บางทีการศึกษานอกระบบโรงเรียนอาจถือได้ว่าเป็นระบบที่ไม่มีระบบที่สุดของระบบต่างๆ แต่ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่แล้วบทบาทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในการก่อให้เกิดทักษะต่างๆ ในการสร้างอิทธิพลต่อทัศนคติของประชากร และในการหล่อหลอมค่านิยมทั้งหลายทั้งปวงนั้น มีความสำคัญเท่าเทียมกับระบบโรงเรียนปกติ

Brembeck and Thompson (อ้างถึงใน ซิดซิงค์ ส. นันทนาเนตร, 2549) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนหากจะให้คำจำกัดความที่ดีที่สุด จะเห็นว่าเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดทักษะและความรู้ต่างๆ ขึ้นนอกระบบโรงเรียนตามปกติ เป็นการผสมผสานของกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่มีมาตรฐานแน่นอน โดยมีจุดมุ่งหมายไปสู่เป้าหมายนานับประการ การศึกษานอกระบบโรงเรียนหาใช่เป็นภาวะรับผิดชอบของกระทรวงใดกระทรวงหนึ่งไม่ การบริหารและการควบคุมการศึกษานอกระบบโรงเรียน กระจัดกระจายกันทั่วไปทั้งในฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเอกชน งบประมาณและกำลังคนที่ทุ่มเทเพื่อดำเนินการตลอดจนผลที่ได้รับอาจจะวัดเป็นมาตรฐานแน่นอนไม่ได้ บางทีการศึกษานอกโรงเรียนอาจจะเป็นระบบที่ไม่เป็นระบบที่สุดของระบบต่างๆ แต่ในประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่แล้ว บทบาทของการศึกษานอกโรงเรียนทำให้เกิดทักษะต่างๆ สร้างอิทธิพลต่อ

ทัศนคติของประชากร และหล่อหลอมค่านิยมทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งมีความสำคัญเท่าเทียมกับระบบโรงเรียนปกติ

Coombs (1974) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบการศึกษาภาคปกติ ไม่ว่าจะกิจกรรมจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมต่างหากหรือจัดเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกิจกรรมใหญ่อื่นๆ เป็นกิจกรรมที่มุ่งบริการกลุ่มผู้เรียนที่กำหนดเป็นกลุ่มเป้าหมาย

Knowles (1984) นักการศึกษาผู้ใหญ่ผู้มีชื่อเสียง ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ต่อไปหลังจากที่ได้ออกจากโรงเรียนภาคปกติไปแล้วและเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นไว้สำหรับผู้ใหญ่ โดยสถาบันต่างๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ

จากนิยามความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ หรือการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ความคิดที่ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน สามารถจัดขึ้นได้ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ผู้จัดอาจเป็นสถาบันหน่วยงาน องค์กรใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้หรือทักษะ และมีจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน ทั้งด้าน รูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัด และระยะเวลาเรียน โดยมีความยืดหยุ่นในการกำหนดรูปแบบ วิธีการและระยะเวลาในการจัดการศึกษา ที่สำคัญคือการจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายและสามารถตอบสนองความต้องการ ความสนใจ ตลอดจนปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม อันเป็นการส่งเสริมให้บุคคลเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

1.2 ปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้อธิบายเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ในความหมายต่างๆ ดังต่อไปนี้

สุรกุล เจนอบรม (2533) ให้แนวคิดว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการได้อย่างเต็มที่ จึงต้องหารูปแบบของการศึกษาใหม่ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ซึ่งเป็นการศึกษาของมวลชน เปิดให้ชนกลุ่มใหญ่ได้ศึกษาเล่าเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงเป็นทางเลือกใหม่ในการพัฒนาประเทศ

ปฐุม นิคมานนท์ และคณะ (2543) กล่าวว่ากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความเป็นทางการน้อยกว่า หรือมีความยืดหยุ่นมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้วยเหตุนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีโครงสร้างที่ไม่ตายตัว มีความอ่อนตัว และคล่องตัวมากกว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งลักษณะที่เป็นทางการน้อยกว่าหรือมีความยืดหยุ่นมากขึ้นนี้เองถือว่าเป็นข้อได้เปรียบของการศึกษานอกระบบ โดยลักษณะแห่งความยืดหยุ่นของการศึกษานอกระบบที่สำคัญในด้านต่างๆ มีดังนี้

1. ความยืดหยุ่นด้านเวลาเรียน เนื้อหาส่วนใหญ่จะถูกแบ่งออกเป็นหน่วยย่อยๆ ให้เหมาะสมกับเวลา ความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียน โดยอาจจัดหลักสูตรสั้นหรือยาวก็ได้ ซึ่งคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบยังสามารถเปิดสอนในเวลาที่แตกต่างกัน เช่น เวลาเช้า กลางคืน หรือเปิดสอนวันหยุดเพื่อเอื้อต่อผู้เรียน

2. ความยืดหยุ่นด้านสถานที่เรียน การศึกษานอกระบบไม่ได้เจาะจงแน่นอนว่าจะต้องทำการสอนในโรงเรียนเสมอไป อาจจัดกิจกรรมขึ้นในโรงเรียน หรือจัดในสถานที่อื่นก็ได้ตามความเหมาะสมหรือแล้วแต่ความสะดวกเท่าที่สามารถหาได้ ทำให้สถานที่เรียนของการศึกษานอกระบบจึงจัดได้หลายสภาพ ตามความสะดวก และตามลักษณะของกิจกรรม

3. ความยืดหยุ่นด้านตัวผู้เรียน การศึกษานอกระบบเป็นการจัดบริการให้แก่บุคคลหลายช่วงวัย ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ โดยอาจจัดขึ้นเพื่อบุคคลช่วงวัยใดช่วงวัยหนึ่งเฉพาะหรืออาจไม่จำกัดช่วงวัยก็ได้

4. ความยืดหยุ่นด้านตัวผู้สอน การเรียนการสอนในกิจกรรมการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่จะใช้วิทยากรที่หลากหลาย อาจเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในอาชีพแขนงต่างๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นครูที่สอนเป็นประจำในหน่วยงานนั้น

5. ความยืดหยุ่นด้านวิธีเรียน การศึกษานอกระบบมีการใช้วิธีการสอน วิธีการเรียนที่แตกต่างกัน ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนเท่านั้น อาจเรียนผ่านสื่อต่างๆ หรือเรียนที่บ้านก็ได้

6. ความยืดหยุ่นด้านผู้จัดบริการ องค์กรหรือหน่วยงานที่ให้บริการการศึกษานอกระบบมีความหลากหลาย นับตั้งแต่องค์กรที่รับผิดชอบการศึกษาโดยตรง หน่วยงานอื่น หรือเอกชนก็สามารถจัดได้

7. ความยืดหยุ่นด้านระเบียบและกฎเกณฑ์ต่างๆ กิจกรรมการศึกษานอกระบบจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบการปฏิบัติอย่างหลวมๆ ไม่ตายตัว ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสมควรด้วยเหตุและผล นอกจากนี้ยังต้องอยู่บนพื้นฐานที่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

อาชัญญา รัตนอุบล (2544) ได้อธิบายถึงลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ประชากรเป้าหมาย จัดให้แก่ผู้ที่อยู่นอกโรงเรียน โดยไม่คำนึงถึงอายุของผู้เรียนผู้เรียนมาจากทุกกลุ่มอายุ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ มีภารกิจด้านการประกอบอาชีพอยู่แล้ว รวมทั้งผู้ที่พลาดโอกาสจากการศึกษาภาคปกติอีกด้วย กิจกรรมที่จัดโดยทั่วไปแล้วจะไม่มีกำหนดพื้นความรู้เดิมของผู้เรียน

2. โครงสร้างและการบริหารงาน มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นได้ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่จัดขึ้นของแต่ละหน่วยงานและจะมีลักษณะที่เป็นอิสระต่อกัน เนื่องจากมาจากหลายสังกัด การบริหารระดับท้องถิ่นจะมีบทบาทมากขึ้น และส่วนใหญ่จะดำเนินการภายใต้หน่วยงานของรัฐบาล หน่วยงานธุรกิจ องค์กร สมาคม และมูลนิธิต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่องานการศึกษานอกระบบโรงเรียน

3. ปรัชญาการศึกษา มีปรัชญาการจัดการศึกษาที่ยึดหลักการเรียนรู้เพื่อชีวิตจริง ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเรียนรู้เพื่อการทำงาน เน้นการศึกษาที่เน้นให้คนรู้จักคิด รู้จักตัดสินใจ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตประจำวัน

4. วัตถุประสงค์ เป็นวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง ภายใต้ระยะเวลาที่กำหนดไว้แน่นอน โดยมุ่งหวังให้เห็นผลของการเปลี่ยนแปลงโดยทันที และมีความสมบูรณ์ในตนเอง สนองความต้องการการเรียนรู้ที่เป็นปัจจุบันหรือในอนาคตอันใกล้ของบุคคลและสังคม

5. หลักสูตรและเนื้อหาวิชา หลักสูตรมีลักษณะที่เป็นเนื้อหาตรงกับความต้องการของส่วนบุคคล ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นหลักสูตรระยะสั้น เพื่อมุ่งสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีทันใด และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันที่ตนกำลังประสบอยู่ได้อย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้ทำให้ส่วนใหญ่แล้วผู้เรียนจะร่วมกับผู้สอนกำหนดหลักสูตรตามที่ตนสนใจ และเนื้อหาวิชาเน้นการลงมือปฏิบัติ

6. การเรียนการสอนและวิธีการ เน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและสนับสนุนแหล่งวิทยาการ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนอย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้คุณสมบัติของผู้สอนจึงไม่จำกัดคุณวุฒิ หากอาศัยบุคลากรที่มีความชำนาญด้านต่างๆ มาเป็นผู้สอนในลักษณะของวิทยากรผู้ให้ความรู้เฉพาะเรื่อง กิจกรรมการเรียนการสอนจะจัดในสภาพแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตประจำวันของผู้เรียน และเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะยืดหยุ่น และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ สำหรับวิธีการเรียนการสอนและวิธีการจัดกลุ่มผู้เรียนก็จะจัดให้สนับสนุนบรรยากาศที่จะสามารถเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ได้ดี เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ และไม่เน้นแบบแผนที่เคร่งครัดมากเกินไป

7. การลงทุนและค่าใช้จ่าย เป็นการลงทุนที่ประหยัด โดยใช้ทรัพยากรและบุคลากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีการกำหนดค่าใช้จ่ายในการเรียนการสอนไว้อย่างแน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นๆ

8. ระยะเวลา เวลาของการเรียนการสอนจะมีความยืดหยุ่นเป็นไปตามลักษณะของเรื่องที่จะศึกษาและลักษณะของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้น ซึ่งสามารถเรียนได้ในเวลาราชการนอกเวลา ตอนเย็น ตอนกลางคืน หรือช่วงใดช่วงหนึ่งก็ได้ตามความสะดวกและความเหมาะสมของผู้เรียน โดยไม่กำหนดเวลาไว้แน่นอน สามารถเรียนได้ตลอดชีวิต สำหรับระยะเวลาที่ใช้เรียนจะเป็นระยะเวลาช่วงสั้น โดยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

9. สถานที่ ไม่มีสถานที่หรือสถาบันอย่างเป็นทางการแน่นอนตายตัว โดยสามารถใช้สถานที่ที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ตามความสะดวกและโอกาสของผู้สอนและผู้เรียน เช่น บ้าน โรงเรียน ศาลาวัด ใต้ร่มไม้ เป็นต้น

10. ผลที่ได้รับ ผู้เรียนอาจจะได้รับใบประกาศ วุฒิบัตร หรือประกาศนียบัตร แต่อย่างไรก็ดีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็ไม่ใช่ว่าจำเป็นหรือเป็นสิ่งที่สำคัญเท่ากับการได้รับและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองต่อไป

สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่นำปรัชญาหลายปรัชญาหลายปรัชญามาประยุกต์ผสมผสาน ซึ่งปรัชญาต่างๆ ที่นำมาเป็นหลักได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต พัฒนาการนิยม มนุษยนิยม คิดเป็น และปรัชญาทางพระพุทธศาสนา โดยหลักการจัดการศึกษานอกระบบยึดหลักการ ดังต่อไปนี้

1. ความครอบคลุมทั้งถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. ความเท่าเทียมและเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
3. การเปิดโอกาส สร้างโอกาส และขยายโอกาสทางการศึกษา
4. สนองความต้องการของบุคคลและสังคม
5. การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กลุ่มเป้าหมายมีสิทธิเลือก
6. มีความยืดหยุ่น และเข้าถึงได้ง่าย ลดกฎระเบียบ ขั้นตอนและเปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย
7. จัดบริการให้ใกล้ชิด เข้าถึงตัวผู้เรียน เช่น การใช้สื่อประเภทต่างๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
8. จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต
9. จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง

10. สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย

11. ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน

12. ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชน และชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ

13. เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา

14. เปลี่ยนภาพของการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกความรู้ มาเป็นภาพของการร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิต และสภาพปัญหาจริง

จากแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นแนวคิดที่มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ตายตัวในทุกๆ ด้าน ได้แก่ ผู้สอน ผู้เรียน สถานที่ ระยะเวลา หลักสูตรเนื้อหา และกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อตอบสนองของความความพร้อม และความต้องการของผู้เรียน โดยถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตรต้องมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจำเป็นต้องคำนึงถึงตามปรัชญาของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องมาจากกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความหลากหลาย จึงเน้นการให้การศึกษาที่สามารถนำไปใช้เผชิญสภาพปัญหาจริงได้

1.3 ประเภทการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้ให้ความหมายและแบ่งประเภทการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนออกเป็นหลายด้าน ดังต่อไปนี้

สุนทร สุนันท์ชัย (2540) ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจัดตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มไหนต้องการอะไร อย่างไร ควรจัดอย่างนั้น กรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเป็นผู้จัดการศึกษาให้มากขึ้น โดยจัดสรรงบประมาณหรือกองทุนโดยกระจายให้เครือข่าย องค์กรเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อการศึกษาอกระบบโรงเรียนให้ได้ งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนบางอย่างต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วม มิเช่นนั้นอาจเกิดความบกพร่องได้ โดยการศึกษาอกระบบโรงเรียนในทศวรรษหน้า ควรประกอบด้วย

1. กิจกรรมสร้างทักษะทางการอ่านและการเขียน สามารถอ่าน เขียน พิมพ์ คิด คำนวณ ได้ดี รวมทั้งการอ่านสัญลักษณ์จากคอมพิวเตอร์ การใช้อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2. กิจกรรมเพื่อการมีทักษะการคิด

3. กิจกรรมเพื่อสร้างคุณสมบัติเฉพาะตัวประกอบด้วยความสามารถในการใช้ทรัพยากร
การมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การมีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศ

F. H. Harbison (อ้างถึงใน อุดม เขยกวิงศ์, 2541) ได้ให้คำนิยามของการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนว่าประกอบด้วยกิจกรรม 3 ประเภท ได้แก่

1. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ของผู้ใช้แรงงานหรือทำงานอยู่
2. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเตรียมบุคคลต่างๆ โดยเฉพาะเยาวชน สำหรับการเข้าทำงาน
3. กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาทักษะความรู้และความเข้าใจที่อยู่นอกเหนือจากการงาน

W. H. Griffin (อ้างถึงใน อุดม เขยกวิงศ์, 2541) ได้ให้ลักษณะกิจกรรมทางการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนว่า

1. เป็นโครงการหรือกิจกรรมทางด้านสังคมหรือการพัฒนา เช่น การควบคุมโรคมาลาเรีย
หรือการศึกษาผู้ใหญ่
2. เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและมีส่วนสนับสนุนให้มี
ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม ซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ในกิจกรรมศึกษาในระบบ
โรงเรียน
3. เป็นกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นเรื่องการเรียนรู้จากประสบการณ์อันจะนำไปสู่
ความสามารถในการเป็นผู้นำ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพฤติกรรมของบุคคลที่
สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรม
4. เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมายให้ทั้งเจ้าหน้าที่ และผู้เรียนที่มีภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ
หรือเชื้อชาติอย่างหนึ่ง ได้รับโอกาสการเรียนรู้ในอีกสภาพแวดล้อมหนึ่ง
5. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ในการเรียนรู้กิจกรรมต่างๆ ที่มี
อยู่นอกหลักสูตร

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการเรียนรู้เพื่อคนทุกเพศทุกวัย ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้
ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องมีความหลากหลายเพื่อให้เกิดความสอดคล้องและ
เหมาะสม (สุมาลี สังข์ศรี, 2545) ดังนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทการศึกษาสายสามัญ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้
กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ ความรู้ในการเขียนอ่าน การ
คำนวณเบื้องต้น การติดต่อสื่อสาร สังคมสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตหรือ
การศึกษาต่อ กิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่

1.1 การสอนอ่านเขียน ให้แก่ผู้ไม่รู้หนังสือและผู้ลืมนักหนังสือ มีทั้งการสอนอ่านเขียนสำหรับประชาชนทั่วไป สำหรับชาวไทยภูเขา สำหรับประชาชนชาวไทยมุสลิม

1.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญระดับประถม มัธยมศึกษา และมัธยมศึกษา ซึ่งเทียบเท่าการศึกษาในระบบโรงเรียนระดับชั้นประถม มัธยมศึกษา และมัธยมศึกษา ทุกระดับมีวิธีเรียนให้เลือกได้ 3 วิธี คือ แบบชั้นเรียน แบบเรียนด้วยตนเอง และแบบทางไกล

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทการให้ความรู้และทักษะอาชีพ เป็นการให้ความรู้ทางด้านวิชาชีพสาขาต่างๆ เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงอาชีพที่ประกอบอยู่หรือสร้างอาชีพใหม่เพื่อเพิ่มพูนรายได้ วิชาชีพที่เปิดสอนมีมากมายหลายสาขาทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมวิทยุ-โทรทัศน์ ช่างแอร์ พิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ ช่างยนต์ ตัดเย็บเสื้อผ้า อาหาร ขนม การเลี้ยงปลา การทำนาถ้ำ การทำเครื่องจักรสาน ฯลฯ การฝึกอบรมวิชาชีพนี้จัดโดยหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน สมาคม มูลนิธิ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมอาชีวศึกษา วิทยาลัยสารพัดช่าง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โรงเรียนฝึกอาชีพของเอกชน ฯลฯ โดยตัวอย่างของกิจกรรมฝึกอาชีพ ดังนี้

2.1 การฝึกอาชีพระยะสั้น เป็นการให้ความรู้ทักษะวิชาชีพเบื้องต้น หรือให้ทักษะขั้นพื้นฐานในวิชาชีพสาขาต่างๆ อย่างมากมาย

2.2 การฝึกอาชีพแบบกลุ่มสนใจ ประชาชนที่มีความสนใจวิชาชีพเดียวกันสามารถรวมตัวกันให้ได้ 15 คน แล้วแจ้งให้เจ้าหน้าที่ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนทราบเพื่อจะได้ติดต่อประสานหาวิทยากรมาฝึกอบรมให้ การอบรมในลักษณะนี้จะใช้เวลาไม่เกิน 30 ชั่วโมง

2.3 การฝึกอาชีพหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ป.อ.) เป็นการให้โอกาสแก่เยาวชนที่จบ ป.6 แล้วไม่ได้ศึกษาต่อ ได้ศึกษาสายสามัญควบคู่ไปกับการฝึกอาชีพในท้องถิ่น ใช้เวลาเรียน 3 ปี ได้ประกาศนียบัตรเทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น

2.4 การฝึกวิชาชีพหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จัดสำหรับผู้จบ ม.3 แล้วไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ให้ศึกษาทั้งวิชาสามัญและฝึกอาชีพ หรืออาจนำอาชีพที่ประกอบอยู่ มาเทียบโอนได้ใช้เวลาเรียน 3 ปีจบแล้วได้วุฒิ ปวช.

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทให้ความรู้ทั่วไปและข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน เป็นการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพ กฎหมาย ศาสนา สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้ ปัจจุบันเรียกว่า การศึกษาตามอัธยาศัย กิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่

3.1 การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้

3.2 การให้ความรู้ ข่าวสารผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ฯลฯ

3.3 การจัดตั้งที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

- 3.4 ห้องสมุดประชาชน
- 3.5 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 3.6 ศูนย์วิทยาศาสตร์
- 3.7 พิพิธภัณฑ์
- 3.8 ศูนย์กีฬาันทนาการ
- 3.9 สวนสมุนไพร
- 3.10 การจัดตั้งแหล่งความรู้ในลักษณะต่างๆ

จากความหมายของกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการเรียนรู้สำหรับเอกัตบุคคลทุกเพศทุกวัย ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ของการศึกษาของระบบโรงเรียน จึงต้องมีความหลากหลาย ยืดหยุ่น เน้นการพัฒนาใน 3 ทักษะของผู้เรียน ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Practice) และเจตคติ (Attitude) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรม สามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตได้อย่างทันทีทันใด

นอกจากนี้ กิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนในปัจจุบันมีความสำคัญและหลากหลายมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความสนใจของผู้เรียน โดยผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทของกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียน ไว้ดังนี้

Coombs and Ahmed (1974) แบ่งกิจกรรมการศึกษาของระบบเป็น 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน (General Education) เพื่อการให้ประชาชนในชนบทอ่านออกเขียนได้ คิดเลขได้ นอกจากนั้นต้องมีความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม
2. การศึกษาเพื่อปรับปรุงชีวิตครอบครัว (Family Education) เป็นการเสริมความรู้ ทักษะ และเจตคติในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตครอบครัว เช่น ด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ การดูแลบ้านเรือน
3. การศึกษาเพื่อการปรับปรุงชุมชน (Community Development Education) เป็นการพัฒนาให้ประชาชนปรับปรุงชุมชนตนเองได้ ได้เรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ให้ชุมชนมีการร่วมมือกันช่วยแก้ปัญหาในชุมชนและการพัฒนาประเทศชาติ
4. การศึกษาเพื่อการอาชีพ (Vocational Education) เป็นการพัฒนาความรู้ ทักษะ กิจกรรมให้ประชาชนมีอาชีพ หรือเกี่ยวกับการประกอบกิจการทางเศรษฐกิจ เช่น ฝึกอาชีพตัดผม เลี้ยงปลาสัตว์ การทอผ้า และแก้เครื่องยนต์ เป็นต้น

Knowles (1950) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามเกณฑ์พฤติกรรมที่ประสงค์จะก่อให้เกิดแก่ผู้เรียน 5 ประเภท ดังนี้

1. ด้านความรู้ ควรใช้กิจกรรม เช่น การอ่าน การบรรยาย การอภิปรายเนื้อหาจากตำรา การอภิปรายเป็นคณะ และการใช้อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา
2. ด้านความเข้าใจ ควรใช้กิจกรรม เช่น การอภิปรายแก้ปัญหาระหว่างผู้เรียน การยกตัวอย่างเฉพาะกรณี และการเล่นเกมต่างๆ
3. ด้านทักษะ ควรใช้กิจกรรม เช่น การสาธิตขั้นต้นหรือวิธีการ การฝึกซ้อม การทำแบบฝึกหัด การฝึกทำงาน และการแสดงบทบาทสมมติ
4. ด้านทัศนคติ ควรใช้กิจกรรม เช่น การให้อภิปรายอย่างอิสระ การให้คำปรึกษา การยกตัวอย่างเฉพาะกรณี และการเล่นเกมต่างๆ
5. ด้านค่านิยม ควรใช้กิจกรรม เช่น การสัมมนา การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ การฟังธรรม และการอภิปรายชั้นปรัชญา
6. ด้านความสนใจ ควรใช้กิจกรรม เช่น รายการโทรทัศน์ รายการทางวิทยุ การจัดทัศนศึกษา การจัดนิทรรศการ การจัดฉายภาพยนตร์ และการแสดงละคร

รัตนา พุ่มไพศาล (2523) แบ่งประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ 6 ประเภท ดังนี้

1. การศึกษาสามัญหรือความรู้พื้นฐาน ได้แก่ ความรู้ด้านหนังสือ การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ตลอดจนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม
2. การศึกษาด้านอาชีพ รวมถึงเกษตรสหกรณ์ ได้แก่ การมุ่งพัฒนาความรู้และทักษะเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และทักษะที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ
3. การศึกษาสำหรับการพัฒนาชุมชนและสภาพแวดล้อม ได้แก่ การให้การศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมของท้องถิ่นและสถาบันชาติ
4. การศึกษาเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัว ได้แก่ สุขอนามัยในด้านการโภชนาการและการตกแต่งบ้าน การเลี้ยงเด็ก การปรับปรุงบ้าน การวางแผนครอบครัว เป็นต้น
5. การศึกษาที่มุ่งสร้างความสุขสมบูรณ์แก่ชีวิต เช่น ดนตรี ศิลปะ สันทนาการ การศึกษาปรัชญา ศาสนา
6. การศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการและเพิ่มผลผลิต เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพและความมั่นคงในอุตสาหกรรม

ศูนย์ฯ นพคุณ (2533) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็น 5 ประเภท โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายประชากร ดังนี้

1. การศึกษาแม่และเด็ก หรือการศึกษาครอบครัว
2. กิจกรรมองค์การเยาวชน
3. การศึกษาผู้ใหญ่
4. การศึกษาชุมชนหรือพัฒนาการชุมชน
5. การศึกษาพิเศษหรือการศึกษาต่อเนื่อง

ศูนย์ฯ สุรินทร์ชัย (2530) แบ่งประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ 6 ประเภทดังนี้

1. สามัญศึกษาหรือการศึกษาทั่วไป เป็นการศึกษาที่เทียบเท่าระบบโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นอ่านออกเขียนได้ จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยผู้เรียนได้รับวุฒิหรือประกาศนียบัตร
2. การฝึกอาชีพ ได้แก่ การฝึกทักษะอาชีพของผู้เรียนตามความต้องการของผู้เรียน
3. การศึกษาด้านสุขภาพ สวัสดิภาพและชีวิตในครอบครัว ได้แก่ การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โภชนาการ สวัสดิการ การจัดสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
4. การศึกษาด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การปกครองประเทศ การปกครองท้องถิ่น การออกเสียงเลือกตั้ง การเสียภาษีอากร ฯลฯ
5. การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล ได้แก่ การศึกษาแบบเสรี การดนตรี ศิลปะ นันทนาการ
6. การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ได้แก่ การศึกษาเพื่อมุ่งให้เกิดความสามารถในการมีส่วนร่วมของชุมชน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541) ได้แบ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็น 3 ประเภท และใช้เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหน่วยงานต่างๆ ทั่วประเทศ ได้แก่

1. กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้ที่มีพลาดโอกาสในการศึกษาในระบบโรงเรียน มีโอกาสศึกษาหาความรู้ และปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย
2. กิจกรรมด้านการฝึกทักษะ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเห็นช่องทางทำมาหากิน มีความรู้ มีทักษะในและเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพอิสระ อาชีพในตลาดแรงงาน หรือเพื่อ

ปรับปรุงชีวิตของตนเองและชุมชน รวมทั้งเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษา พัฒนาตนเองเกี่ยวกับหน้าที่ตนเองและการงาน กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ กลุ่มสนใจ วิชาชีพระยะสั้น หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.) และหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

3. กิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูล เป็นการเสนอโอกาสและทางเลือกในการศึกษาทางเลือกด้วยตนเองให้ประชาชน เพื่อเพิ่มเติมความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวาง ใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงชีวิตให้ก้าวหน้า และดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อ จากชุมชน และจากแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในช่วงวัยตลอดชีวิต หรือจัดได้ว่าเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ การจัดห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ วิทย์และโทรทัศน์เพื่อการศึกษา การบริการสื่อ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

วิธีนี้ ศิลตระกุล และชัยยศ อิมสุวรรณ (2547) แบ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถสรุปได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทให้ความรู้พื้นฐาน กิจกรรมในกลุ่มนี้เป็นกิจกรรมที่จัดเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความสามารถในการอ่านเขียน มีความรู้ในการคิดคำนวณ รู้เรื่องราวที่จำเป็นและเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม อันจะเป็นความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตหรือจะพัฒนาความรู้ในระดับสูงขึ้นไป ตัวอย่างกิจกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ การสอนอ่านเขียน โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญเทียบเท่าระดับชั้นประถม มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการฝึกอบรมประชาชนในชนบท การจัดฝึกอบรมประชาชนในชนบทคำนึงถึงความต้องการและความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของประชาชน การฝึกอบรมได้จัดให้กับกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มที่ประกอบอาชีพทางการช่างและค้าขาย และกลุ่มที่ทำงานด้านบริหารหรือกลุ่มผู้นำชุมชน เนื้อหาที่สอดคล้องกับกลุ่ม เช่น การอบรมกลุ่มแม่บ้านในโครงการพัฒนาครอบครัว การอบรมเยาวชนในเรื่องอาชีพหรือการพัฒนาทักษะชีวิต การฝึกอบรมกลุ่มผู้นำชุมชนในเรื่องการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน การจัดทำเวทีประชาคม การสร้างภาวะผู้นำในชุมชน หรือการจัดทำโครงการหมู่บ้านปลอดยาเสพติด เป็นต้น

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทให้ความรู้และทักษะอาชีพ กิจกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ การฝึกอาชีพระยะสั้น การฝึกอาชีพแบบกลุ่มสนใจ จัดขึ้นเพื่อให้ความรู้ ให้การอบรมทางด้านวิชาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับอาชีพในท้องถิ่น อาชีพที่เพิ่มพูนรายได้ ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้ มีทักษะในวิชาชีพเฉพาะอย่างเพื่อจะ

นำมาปรับปรุงอาชีพของตน หรือสร้างอาชีพใหม่เพื่อเพิ่มพูนรายได้ ตัวอย่างกิจกรรมในกลุ่มนี้ได้แก่ ช่างซ่อมวิทยุโทรทัศน์ ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ตัดเย็บเสื้อผ้า อาหารขนม ช่างฝีมือ พิมพ์ดีด การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน การปลูกพืชหมุนเวียน การทอผ้า การทำเครื่องจักรสาน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการให้การศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.) การให้การศึกษาทางด้านวิชาชีพตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทความรู้ทั่วไปและข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน เพื่อให้ความรู้ ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถนำมาปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิต ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาชุมชนและสังคมต่อไป

สุมาลี สังข์ศรี (2551) แบ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนออกเป็น 3 ประเภทหลัก ดังนี้

1. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทการศึกษาพื้นฐาน เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ ความรู้ในการอ่านเขียน การคำนวณ เบื้องต้น การติดต่อสื่อสาร ด้วยวิธีการสอนอ่านเขียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนสามัญ ระดับประถม 3 วิธี คือ แบบชั้นเรียน แบบเรียนด้วยตนเอง และแบบทางไกล เป็นต้น

2. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทการให้ความรู้และทักษะอาชีพ เป็นการให้ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อจะนำความรู้มาปรับปรุงการประกอบอาชีพหรือสร้างอาชีพใหม่ เช่น การอุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ด้วยวิธีการฝึกอาชีพระยะสั้น การฝึกอาชีพแบบกลุ่มสนใจ และหลักสูตรระยะสั้นของสถาบันต่างๆ เป็นต้น

3. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทให้ความรู้ทั่วไปและข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน อันเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพ กฎหมาย ศาสนา สิ่งแวดล้อม ด้วยการอบรมโดยวิทยากร ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนชุมชน เป็นต้น

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งผนวกรวมไปถึงกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยนั้น สามารถสรุปได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย โดยมีประเภทของกิจกรรมหลัก 3 ประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

2. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ เพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ เพื่อให้นำไปประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง

3. กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งให้ความรู้ทั่วไปและข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน เพื่อให้มีความทันสมัยในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม

1.4 ความหมายของการศึกษาตามอรรถาธิบาย

นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และนักการศึกษาในระบบโรงเรียนหลายท่านได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอรรถาธิบาย ไว้ดังนี้

Coombs (1974) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอรรถาธิบายว่า การศึกษาตามอรรถาธิบายหมายถึง กระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับและสะสมความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ ครอบครัว การทำงาน และการเล่น จากแบบอย่างและทัศนคติของแต่ละครอบครัว เพื่อน การท่องเที่ยว การอ่าน หนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ การดูวีดิทัศน์หรือภาพยนตร์ โดยทั่วไปแล้ว การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย ไม่มีการจัดเป็นระบบและไม่มีแบบแผน แต่มีความสำคัญอย่างมากในการเรียนรู้ทั้งหมดของบุคคลแต่ละคน แม้แต่บุคคลที่ถือว่าตนนั้นเป็นผู้ได้รับการศึกษาจากระบบการศึกษาในโรงเรียนมาแล้ว

สุนทร สุนันท์ชัย (2523) กล่าวว่า การศึกษาตามอรรถาธิบายหมายถึงการได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ จากประสบการณ์ประจำวันในครอบครัว ชุมชน การทำงาน การเล่น หอสมุด สื่อมวลชน และอื่นๆ ในสภาพแวดล้อมของบุคคล

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอรรถาธิบายว่า หมายถึงการที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนอันเนื่องมาจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากมวลประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยกระบวนการเหล่านี้จะดำเนินสืบเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย

วิจิตร ศรีสะอ้าน (อ้างถึงใน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538) กล่าวถึงการศึกษาตามอรรถาธิบายว่า เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต คือ ไม่ต้องอาศัยระบบใดๆทั้งสิ้น เป็นการศึกษาที่สร้างบุคลิก ทักษะ ค่านิยม และความรู้ต่างๆจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน การศึกษาประเภทนี้สามารถทำที่ไหน เมื่อไร ก็ย่อมได้ เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากสิ่งที่อยู่รอบตัว จาก

สมาชิกในครอบครัว จากการทำงาน ตลอดจนจากสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ ฯลฯ การศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ฉลองศรี พลโยธา (2544) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยหมายถึง ขั้นตอนของการเรียนรู้ที่เกิดจากมวลประสบการณ์ที่ได้รับอันเนื่องมาจากความต้องการ ความสนใจ หรือความพึงพอใจของแต่ละบุคคล เป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตที่มนุษย์ได้รับโดยวิธีที่ไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองตามธรรมชาติวิสัยของมนุษย์ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้จัดหรือไม่มีผู้จัดก็ได้ สิ่งที่บุคคลจะเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมนั้นมีคุณภาพทางการศึกษามากเพียงไร การศึกษาเป็นเพียงกิจกรรมการเรียนรู้ (learning) ในวิถีชีวิตมนุษย์

ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (2540) กล่าวถึงความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่าหมายถึง การศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน หรือเรียนรู้จากบุคคล ครอบครัว สังคม ชุมชน รวมถึงสภาพแวดล้อม สื่อ แหล่งความรู้ต่างๆ โดยเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการสอน ไม่มีประกาศนียบัตร ไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ไม่จำกัดเวลาเรียน ลักษณะการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ จึงสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

สุรกุล เจนอบรม (2541) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นระบบการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ และตามความสนใจ ความถนัดของเขาเอง ไม่มีระบบแบบแผนโดยเฉพาะ เช่น การอบรมสั่งสอนในครอบครัว การเล่าเรื่องสืบต่อกันมา การประพฤติปฏิบัติตามระเบียบประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรมในสังคม การเข้าร่วมกิจกรรม นันทนาการ การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ดูภาพยนตร์ การรับฟังวิทยุ ฯลฯ

ปฐม นิคมานนท์ (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้สร้างเจตคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่างๆ ในสภาพแวดล้อม เช่น การเรียนรู้ในครอบครัว เพื่อนบ้าน การเงิน การตลาด ร้านค้า ห้องสมุด และสื่อมวลชนต่างๆ

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2551) ให้คำนิยามของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการเรียนรู้จากการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ครอบครัว การทำงาน บุคคลต่างๆ สื่อมวลชน จากแหล่งการเรียนรู้และจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีข้อกำหนดด้านเวลา สถานที่ และช่วงเวลา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้นิยามความหมายของ การศึกษาตามอัธยาศัย ว่าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้นการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาที่ให้ได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

จากความหมายและนิยามของการศึกษาตามอัธยาศัยที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต ดังนั้นกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยเป็นการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน อันเกิดจากความต้องการและการเลือกวิธีการรับรู้และเรียนรู้ของบุคคล โดยเน้นการปฏิบัติในกิจกรรมและศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้ ที่อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา หรืออาจมีวัตถุประสงค์อื่น ตลอดจนการแลกเปลี่ยนสารสนเทศระหว่างกันเพื่อการแก้ปัญหาเฉพาะบุคคล หรือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน

1.5 ปรัชญาและแนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หรือที่เรียกว่า การศึกษาธรรมชาติวิสัย การศึกษาอรูปนัย การศึกษาธรรมชาติวิสัย การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ ฯลฯ เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน หรือเรียนรู้จากบุคคล ครอบครัว

สังคม ชุมชน รวมถึงสภาพแวดล้อม สื่อ แหล่งความรู้ต่างๆ โดยเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการสอน ไม่มีประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ไม่จำกัดเวลาเรียน ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ จึงสามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต อันเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การศึกษาตามอรรถยาศัยมีแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต(Life-long Learning) ซึ่งมีผู้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอรรถยาศัย ให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นการศึกษาที่บุคคลได้ความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ หรือกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งอาจเป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และอรรถยาศัย จากหลายแหล่งการเรียนรู้ เพื่อนำไปประกอบในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

สำนักงานบริหารงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน (2547) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตได้ในภาพรวมทั้งหมดซึ่งเป็นการครอบคลุมการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอรรถยาศัย เป็นการศึกษาที่สามารถจัดให้กับบุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือสามรูปแบบผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตของแต่ละคนเหมาะกับวิถีชีวิต

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2548) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการที่มีผลต่อการเรียนรู้ โดยวิธีการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอรรถยาศัย เกิดกับบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อให้บุคคลทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลจะมีแรงจูงใจในการหาความรู้ขึ้นด้วยตนเอง

ณัฐรุฬักษณ์ ศรีมีชัย (2551) กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย โดยบุคคลนั้นนำความรู้มาใช้พัฒนาตนเองให้มีศักยภาพและเกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตต่อไป

จากความหมายและนิยามของการศึกษาตลอดชีวิตที่ได้กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการที่มีผลต่อการเรียนรู้ โดยวิธีการศึกษาในระบบ นอก ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจากหลายแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้เอื้อกับบุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง

1.6 ประเภทและหลักการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย

วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐุภิญโญบุรณ (2544) ได้แบ่งประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัยแบ่งเป็น 4 ประเภทตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต มีลักษณะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้มีการจัดกระทำก็มิใช่เพื่อการศึกษโดยตรง เช่น ครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบๆ ตัว สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการจัดกระทำโดยองค์การสถาบัน เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น แหล่งความรู้ในชุมชน ศาสนสถาน แหล่งศิลปวัฒนธรรม แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต สื่อมวลชน แหล่งนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยว

3. การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติและสังคม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน เช่น กิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย เช่น เวทีชาวบ้าน การรณรงค์ การทำประชาพิจารณ์ การทำจดหมายข่าว กิจกรรมสำรวจชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

4. การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม เกิดจากการผสมผสานการเล่น การแสดงออก และการเลียนแบบท่าทาง ถ่ายทอดผ่านทางงานศิลปะการแสดง เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อบันเทิง การแสดงแบบจำลอง

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2543) กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยว่าควรคำนึงถึงหลักการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อตัวผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ ความพอใจที่จะเรียนรู้ อยู่ตลอดเวลาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพราะผู้เรียนตระหนักรู้เองว่าเป็นผู้ที่เรียนรู้ได้หรือไม่ และผลการเรียนรู้นั้นเป็นประโยชน์อย่างไร
2. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์ต้องการการเรียนรู้ตลอดเวลาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่ไม่อาจปฏิเสธที่จะไม่เรียนรู้ไม่ได้ เพราะการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
3. สังคมแห่งการเรียนรู้ ต้องสร้างบรรยากาศ สถานการณ์ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลเรียนรู้ได้ตามความสนใจ ตามความต้องการของตนเอง
4. การส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องแพร่กระจายแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น หลากหลายขึ้น ใกล้เคียงผู้เรียนขึ้น เพื่อให้สะดวกต่อการใช้บริการ บทบาทของนักการศึกษาตามอัธยาศัยต้องส่งเสริม ประสานงาน กระตุ้นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนต่างๆ ให้จัดแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น รวมทั้งให้คำแนะนำในการจัดการส่งเสริมมาตรฐาน
5. การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ควรส่งเสริมในด้านการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง ในระดับที่จะแสวงหาความรู้ได้ และสนับสนุนให้รู้จักการคิดวิเคราะห์เพื่อนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้

จากประเภทและหลักการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยดังกล่าว จึงสามารถสรุปว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น เป็นไปเพื่อตอบสนองของความต้องการอันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ทุกคนตามธรรมชาติและสังคม ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งการหาคำอธิบายให้ใครคนใดคนหนึ่งเป็นผู้จัดหรือรับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ก็นับได้ว่าเป็นภาระอันใหญ่หลวง และอาจไม่สำเร็จหรือสำเร็จแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น ดังนั้นภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน อาทิ หน่วยงานของรัฐ เอกชน องค์กรต่างๆ ซึ่งสามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายทางการศึกษา เพื่อมีส่วนร่วมที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย

1.7 หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นพระราชบัญญัติที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เสนอเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ตามศักยภาพได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิต อันจะมีผลต่อ

การพัฒนาคุณภาพของประชาชนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า โดยเน้นให้ภาคีเครือข่าย มีส่วนร่วมจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พระราชบัญญัติฉบับนี้ ประกอบด้วย 25 มาตรา มีสาระหลักที่สำคัญ ดังนี้

1. สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน เปลี่ยนสถานะเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยผู้บริหารองค์กรเปลี่ยนจากผู้อำนวยการสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน เป็น เลขาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีฐานะเทียบเท่าเป็นอธิบดี แต่คงเป็นหน่วยงานไม่เป็นนิติบุคคล ภายใต้การกำกับของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
2. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดที่เคยเป็นสถานศึกษา ปรับมาเป็นสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นหน่วยงานการศึกษา
3. ประกาศรายชื่อสถานศึกษาตามกฎหมายใหม่ และสถานศึกษาจะต้องมีคณะกรรมการสถานศึกษา
4. กำหนดให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีสถานภาพเป็นหน่วยบริการ

สาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ การส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่าย ได้แก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถานศึกษาสังกัดอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และสถาบันสังคมอื่นที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้มีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีระบบและกลไกการทำงานเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2551ก)

ซึ่งสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดขึ้นในปัจจุบันยังคงแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ เป็นการจัดเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา และส่งเสริมให้ประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้ไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น หรือเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป โดยกำหนดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ไว้ดังนี้ หลักสูตรการศึกษาเบ็ดเสร็จพื้นฐาน หลักสูตรการศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา หลักสูตรการศึกษา

นอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีอาชีพหรือเห็นช่องทางการทำมาหากิน คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงานเพื่อการประกอบอาชีพอิสระ อาชีพในตลาดแรงงาน หรือเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน รวมทั้งเพื่อเพิ่มวุฒิทางการศึกษาและการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับหน้าที่การงาน โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้ หลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น กลุ่มสนใจวิชาชีพ หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533 (ปอ.) และหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2539 (กศน. ปวช.)

3. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้ความรู้ทั่วไปและข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน หรือเรียกว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเสนอโอกาสและทางเลือก เพื่อการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองให้แก่ประชาชนทั่วไปให้ได้รับการศึกษา และเพิ่มเติมความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวางสามารถใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงชีวิตให้ก้าวหน้าและดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อ จากชุมชน และจากแหล่งความรู้ ซึ่งสามารถเรียนได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา อุทยานวิทยาศาสตร์พระจอมเกล้าหัวภักดิ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถาบันวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ ห้องสมุดประชาชนเฉลิมราชกุมารี ห้องสมุดประชาชนจังหวัดและอำเภอทั่วประเทศ ห้องสมุดประชาชนเคลื่อนที่ รถห้องสมุดศูนย์การเรียนรู้เคลื่อนที่ เรือห้องสมุดเฉลิมพระเกียรติฯ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2551ข)

ทางด้านบทบาทของผู้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 (อภีชาติ จีระวุฒิ, 2551) จึงประกอบไปด้วย

1. ผู้จัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบ เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจจิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายนอกระบบ โดยเฉพาะวัยผู้ใหญ่ ผู้ด้อยโอกาส และผู้สนใจ ต่อยอดการศึกษาด้วยตนเองผู้ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) แก่ผู้ลงทะเบียนรับการศึกษา นอกระบบ จัดและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสวงหาและสร้างความรู้ ความเข้าใจตาม

หลักสูตรและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบ และจัดการประเมินผลและเทียบระดับตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบ เช่น อาสาสมัคร กศน. และครู ตรีช. เป็นต้น

2. ผู้จัดแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย และจิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับผู้สนใจต่อยอดการศึกษาด้วยตนเอง (Learning How-to-Learn) อีกทั้งยังเป็นผู้จัดโปรแกรมการเรียนรู้ด้วยสาระความรู้ที่สอดคล้องกับ ความสนใจของกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย โดยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสวงหาความรู้ตาม กระบวนการ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีกระบวนการประเมินผลและเทียบ ประสพการณ์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยแบบ ยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยน-ลดได้ตามมาตรฐานและ การประกันคุณภาพการศึกษา

สรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 นั้น มี หลักการสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ตามศักยภาพได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทุกรูปแบบ อันมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของประชาชนและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า โดยเน้นให้ภาคี เครือข่ายทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม

ตอนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

2.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

วิทยาการผู้สูงอายุหรือพหุฒาวิทยา (Gerontology) คือ การศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่ง นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องผู้สูงอายุ พยายามหาความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” (Elderly) ในแง่มุมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากเป็นเรื่องยากที่จะตีตราอย่างเด็ดขาดว่าคนนั้น เป็นผู้ ที่อยู่ในวัยชรา คำว่าผู้สูงอายุเป็นคำที่ พลตำรวจตรี หลวงอรรถสิทธิสุนทร ได้บัญญัติและนำมาใช้ เป็นครั้งแรกในการประชุมแพทย์อาวุโสและผู้สูงอายุจากองค์กรต่างๆ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 จนได้รับการยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นคำที่ไพเราะรื่นหู ให้ ความรู้สึกที่ดีกว่าคำว่า “คนแก่” หรือ “คนชรา” และมีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้อย่าง มากมาย เช่น

นิตา ชูโต (2525) ได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุวัดด้วยจำนวนปีตามปฏิทินของเวลาที่มีชีวิตอยู่ เวลาจะเป็นเครื่องชี้ขึ้นหนึ่ง แต่การจำแนกว่าจะใช้จำนวนปีเท่าได้นั้นขึ้นอยู่กับสังคมนั้นๆ

กรมประชาสงเคราะห์ (2530) ได้ให้ความหมายผู้สูงอายุว่า หมายถึง บุคคลที่สังคมได้กำหนดเกณฑ์เมื่อมีชีวิตอยู่ในวัยสุดท้ายของชีวิต ซึ่งเป็นวัยที่มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม

บรรลุ ศิริพานิช (2534) ได้ให้ความหมายว่า ผู้สูงอายุ หมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูญเสียความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และสังคม มีความอ่อนแอ มีปัญหาสุขภาพกายและจิตใจ ตลอดจนความเป็นอยู่ในสังคม

สุรกุล เชนอบรม (2534) ได้จำกัดความผู้สูงอายุว่า หมายถึงบุคคลที่อยู่ในวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต ซึ่งเริ่มตั้งแต่วัยหนุ่ม วัยสาว วัยผู้ใหญ่และวัยชรา ในเกณฑ์การกำหนดว่าใครเป็นผู้สูงอายุนั้น พิจารณาจากบทบาทของบุคคลนั้นๆ ในสังคม ในปัจจุบันมักใช้อายุเป็นเกณฑ์ บางประเทศ 55 ปี บางประเทศ 75 ปี ซึ่งนับจากเกณฑ์การปลดเกษียณ

คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุ วุฒิสภา (2534) ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมตามวัย ความต้านทานโรคลดลง

กชกร สังขชาติ (2536) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า หมายถึง ผู้ที่มีอายุตามวันเกิดหรือ ปฏิทิน ครบ 60 ปีขึ้นไป

สุพัตรา สุภาพ (2540) ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุหรือวัยชรา (The old age) ในแต่ละประเทศหรือแต่ละสังคมกำหนดไว้แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับการทำงานหรือสภาพร่างกาย ในบางครั้งอายุมิได้บอกว่าใครเป็นผู้สูงอายุแต่เป็นเพียงแนวทางให้เราทราบว่าใครสมควรเป็นคนชราหรือผู้สูงอายุ

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ (2545) ได้ให้คำนิยามของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์หรือมากกว่า

เพ็ญแข ประจวบจักษ์ (2545) ได้ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า เป็นบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นช่วงสุดท้ายของชีวิต และเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม อาจแบ่งได้เป็นผู้สูงอายุตอนต้น ตอนกลาง ตอนปลาย

Anderson (1971) ให้ความหมายของผู้สูงอายุว่า ผู้สูงอายุกำหนดจากหลายองค์ประกอบ เช่น ประเพณีนิยม การทำงานของสภาพร่างกายและจิตใจ ความสามารถในการประกอบอาชีพ

Barrow and Smith (1979) นักวิชาการด้านการศึกษายุ่งอายุ กล่าวว่าผู้สูงอายุหมายถึง ผู้ที่ก้าวสู่สภาพหรือบทบาทใหม่ในสังคม

จะเห็นได้ว่ามีผู้ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้มากมาย ซึ่งเกณฑ์ในการกำหนดความเป็นผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างกัน ตามสภาพสังคม และระยะเวลาของผู้สูงอายุ ดังนั้นที่ประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (World Assembly on Aging) จึงกำหนดให้ผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปถือว่าเป็นผู้สูงอายุ (Elderly) และใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก (บุษยมาส สิ้นธุประมา, 2539)

สำหรับประเทศไทย ผู้สูงอายุจึงหมายถึงผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดยนับอายุตามปฏิทินเป็นมาตรฐานสากลในการเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งทางราชการไทยได้กำหนดให้เป็นเกณฑ์ในการเกษียณอายุราชการของข้าราชการด้วย

2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุ

ความสูงอายุ (Aging) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุมนุษย์ ดังนั้น ความสูงอายุหรือความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงทั้งทางร่างกาย จิตใจและพฤติกรรม ที่เกิดขึ้นตามอายุ วัยสูงอายุเป็นวัยที่บุคคลต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์อย่างมากมาย อันเริ่มมาตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น ซึ่งโดยมากเป็นไปในทางลบ (ศิริรงค์ ทับสายทอง, 2533) ดังนั้น ความชราภาพจึงเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความสามารถทางร่างกายลดลง ความสามารถในการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมต่างๆลดลง โดยสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ (สุรกุล เจนอบรม, 2534)

1. ความชราภาพแบบปฐมภูมิ (Primary Aging) เป็นความชราภาพที่เกิดขึ้นกับทุกคนตามธรรมชาติ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือเมื่ออวัยวะต่างๆ เซลล์ต่างๆ ในร่างกายมนุษย์ถูก

ใช้งานมานาน ก็ย่อมเกิดความเสื่อมโทรม เสื่อมสภาพไปตามอายุขัยของการใช้งาน ซึ่งการเสื่อมโทรมของเซลล์ในร่างกายนี้ ส่งผลให้เห็นเด่นชัดทีละน้อย เช่น ผิวหนังเริ่มเหี่ยวยุ่น สายตายาว พละกำลังเริ่มถดถอย เป็นต้น

2. ความชราภาพแบบทุติยภูมิ (Secondary Aging) เป็นความชราภาพที่มนุษย์เราสามารถหลีกเลี่ยงได้ ความชราภาพลักษณะนี้ เกิดจากการปล่อยปละละเลยไม่ห่วง ไม่กังวล ไม่รักษาสุขภาพร่างกาย การใช้ร่างกายทำงานหนักจนเกินกำลัง การรับประทานอาหารมากเกินไปจนอ้วน อดสูรา สูบบุหรี่ พักผ่อนไม่เพียงพอ ในบางกรณีเกิดจากโรคภัยมาเบียดเบียน ก่อให้เกิดความชราภาพแบบทุติยภูมิได้

ความสูงอายุหรือความชราภาพ จึงเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน และน่าสนใจ มนุษย์ทุกคนต้องประสบภาวะนี้ ที่กล่าวว่าสลับซับซ้อนเนื่องจาก กระบวนการของผู้สูงอายุมีความเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (Physiological) ทางอารมณ์ (Emotional) การเรียนรู้สติปัญญา (Cognitive) เศรษฐกิจ (Economic) และทางส่วนตัว (Interpersonal) ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังคำกล่าวที่ว่า “ยิ่งอายุมากขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งแตกต่างกันมากขึ้นเท่านั้น” (As we grow older, we become more unlike each other) คำกล่าวนี้เป็นที่ยอมรับอย่างมาก ดังนั้นกระบวนการเกี่ยวกับความชราภาพ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เพราะความสูงอายุมีผลกระทบอย่างรวดเร็วในสังคม

สรุปได้ว่า ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุจะเกี่ยวข้องกับ ความชรา หรือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในวงจรชีวิตระยะสุดท้าย ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ พฤติกรรม ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคมจึงสมควรมีการประสานสัมพันธ์และให้การดูแลผู้สูงอายุ อย่างต่อเนื่อง เพราะมีผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและถือว่าการกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ จึงควรให้ความสนใจกับการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและไม่เป็นภาระต่อสังคม

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้สูงอายุ ได้มีทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เสนอความคิด และทฤษฎีที่ปรากฏ ในลักษณะของเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันออกไป ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวถึงต่อไปนี้เป็นผลที่เกิดจากความสนใจในการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุและภาวะสูงอายุในปัจจุบัน เรื่องราวที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเป็นที่สนใจกันอย่างกว้างขวางตามจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ จนเกิด

เป็นศาสตร์ใหม่ขึ้นมาคือ พญัตตวทยา หรือ วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) ซึ่งแบ่งการศึกษาออกไปหลายสาขา เช่น ชีววิทยา สังคมวิทยา แพทย์ พยาบาล และสาขาการศึกษา เป็นต้น

ทฤษฎีต่างๆ แบ่งตามศาสตร์ที่ทำการศึกษากับผู้สูงอายุ ซึ่งสามารถสรุปและแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มทฤษฎีใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ทฤษฎีด้านชีววิทยา (Biological Theory) เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความชราในเชิงชีววิทยา ดังนี้ (Pherson Mc and Barry D., 1983)

1.1 ทฤษฎีพันธุศาสตร์ (Genetic Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า คนชราเกิดขึ้นตามพันธุกรรม มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ฮอร์โมนบางส่วนของร่างกาย คล้ายคลึงกันหลายชั่วอายุคน แสดงออกเมื่ออายุเพิ่มขึ้น เช่น ผมหงอก ศีรษะล้าน

1.2 ทฤษฎีเนื้อเยื่อว่าด้วยคอลลาเจน (Collagen Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดขึ้นจากการมีสารประกอบของเนื้อเยื่อกระดูกเพิ่มมากขึ้น และมีการรวม Collagen Fiber หดสั้นในวัยสูงอายุ ทำให้เกิดรอยเหี่ยวย่น ตึงบริเวณโคนกระดูก

1.3 ทฤษฎีทำลายตนเอง (Auto-Immune Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ความชราเกิดขึ้นจากการที่ร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกติลดน้อยลง ทำให้ร่างกายต่อสู้เชื้อโรคและสิ่งแปลกปลอมไม่ได้ดี ทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่ายและเมื่อเกิดขึ้นอาจจะเกิดความรุนแรงถึงแก่ชีวิต

1.4 ทฤษฎีความผิดพลาด (Error Catastrophe Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อบุคคลอายุมากขึ้น จะค่อยๆ เกิดความผิดพลาด และผิดพลาดมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งทำให้เซลล์ต่างๆ ของร่างกายเสื่อมและหมดอายุลง

1.5 ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าภายในร่างกายของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ประกอบด้วยสิ่งแวดลอมที่มีเรดิคัลอย่างอิสระอยู่ มากมายตลอดเวลา เรดิคัลเหล่านี้ทำให้ยีนผิดปกติ ทำให้คอลลาเจนและอีลาสตินซึ่งเป็นโปรตีนองค์ประกอบของเนื้อเยื่อยึดเหนี่ยวเกิดขึ้นมาก ทำให้เสียความยืดหยุ่น

2. ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยาสังคม (Social Theories of Aging) ซึ่งกล่าวถึงจิตวิทยาทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งนักชราภาพวิทยาสังคม (Social Gerontologist) ได้เสนอเป็นหลายแนวคิดทฤษฎี ดังนี้ (สุรกุล เจนอบรม, 2541)

2.1 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) เสนอว่า ผู้สูงอายุรับบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันในตลอดชีวิต เช่น บทบาทของการเป็นนักเรียน พ่อ แม่ ภรรยา ลูกสาว นักธุรกิจ ญาติ ย่า ตายาย ฯลฯ โดยที่อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ในการที่กำหนดบทบาทของแต่ละคนแต่ละช่วงชีวิตที่ดำเนินไปของบุคคลนั้น ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อบทบาทของผู้สูงอายุ

ได้ดี ขึ้นอยู่กับ การยอมรับบทบาทที่ผ่านมาของตนเอง อันส่งผลไปถึง การยอมรับบทบาทที่ผ่านมา ในแต่ละช่วงชีวิตของตนเองที่กำลังจะเปลี่ยนไปในอนาคต

2.2 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขทั้ง ทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งได้จากการมีกิจกรรมและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสามารถดำเนิน ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขและตระหนักว่าตนเองเป็นประโยชน์ต่อสังคม

2.3 ทฤษฎีการแยกตนเอง (Disengagement Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุ ส่วนมากค่อยๆ ถอยออกจากสังคม ทั้งในกลุ่มผู้สูงอายุและในกลุ่มคนวัยอื่นๆ ด้วยเป็นการลด ภาวะกดดันทางสังคมบางประการ และหนีความตึงเครียดโดยการถอนตัว (Withdrawal) ออกจาก สังคม

2.4 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุมี ความสุขได้ต่อเมื่อได้ทำกิจกรรมหรือปฏิบัติตัวแบบที่เคยทำมาก่อน บุคคลใดคุ้นเคยกับการอยู่ ร่วมกับคนหมู่มากก็กระทำต่อไป บุคคลใดพอใจชีวิตที่สุขสงบ สันโดษ ก็อาจแยกตนเองออกมาอยู่ ตามลำพัง ทฤษฎีนี้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุอย่างกว้างๆ ว่าต้องปรับตัวให้เข้ากับการ เปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การตายของสามีหรือภรรยา การเกษียณอายุ และ รายได้ที่ลดลง เป็นต้น

2.5 ทฤษฎีระดับชั้นอายุ (Age Stratification Theory) ทฤษฎีนี้ศึกษา ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างชั้นอายุที่แตกต่างกัน โดยถืออายุเป็นเกณฑ์สากลในการ กำหนดบทบาท หน้าที่ สิทธิ ฯลฯ เช่น อายุที่ต้องทำบัตรประชาชน อายุที่ต้องเกณฑ์ทหาร อายุที่ ต้องเกษียณ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีกับอายุโดยตรง

3. ทฤษฎีทางจิตวิทยา (Psychological Theory) เป็นทฤษฎีที่สามารถอธิบายถึงสาเหตุที่ ทำให้ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพที่เปลี่ยนไป ประกอบด้วย

3.1 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุจะเป็นสุข หรือเป็นทุกข์นั้น ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิหลังและพัฒนาการทางจิตของผู้นั้น ถ้าผู้สูงอายุเติบโตมาด้วยความอบอุ่นมั่นคง มีความรักผู้อื่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข สามารถอยู่กับลูกหลานหรือผู้อื่นได้ ในทางกลับกันหากผู้สูงอายุไม่เคยร่วมมือกับใคร จิตใจคับแคบ รู้สึกว่าตนเองทำคุณกับใครไม่ค่อยขึ้น มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีความสุข

3.2 ทฤษฎีความปราชัย (Intelligence Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุยัง ปราชัยและคงความเป็นนักปราชัยอยู่ได้ ด้วยความที่เป็นผู้ที่สนใจเรื่องราวต่างๆ อยู่ ตลอดเวลา มีการค้นคว้าและสนใจในการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทำให้ผู้มีลักษณะเช่นนี้ได้ต้องเป็นผู้ ที่มีสุขภาพดี และมีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอเป็นเครื่องเกื้อหนุน

3.3 ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson's Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การพัฒนาด้านจิตวิทยาสังคมของผู้สูงอายุนั้น เป็นช่วงชีวิตที่ผู้สูงอายุรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า มั่นคง หรือท้อแท้หมดกำลังใจ สำหรับบุคคลที่มีความรู้สึกที่ชีวิตนั้นมีคุณค่า ถ้ามีความมั่นคง ก็จะมีความรู้สึกพึงพอใจในผลของความสำเร็จจากช่วงชีวิตที่ผ่านมา เกิดความรู้สึกสุขสงบทางใจ และสามารถยอมรับได้ว่าความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และไม่ต้องการให้มีชีวิตยืดยาวออกไปอีก เกิดความท้อถอยสิ้นหวัง คับข้องใจ รู้สึกว่าตนนั้นไม่มีคุณค่า และความสามารถที่จะเผชิญกับภาวะสูงอายุลดน้อยลงด้วย

4. ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evaluations Theory) เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีวิวัฒนาการอยู่เสมอ และขั้นตอนการพัฒนาของมนุษย์ได้กำหนดไว้เรียบร้อยแล้ว โดยเริ่มต้นเป็นขั้นตอนตั้งแต่ เกิด แก่ และตายในที่สุด

5. ทฤษฎีของเพค (Peck's Development Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าผู้สูงอายุวัยต้น (55-75 ปี) มีความแตกต่างกันทั้งลักษณะนิสัย และผู้สูงอายุวัยปลาย (75 ปีขึ้นไป) มีความแตกต่างกันทั้งด้านลักษณะนิสัยและการปฏิสัมพันธ์ ทางด้านสังคม มีความเชื่อว่าผู้สูงอายุมีพัฒนาการ 3 ประการคือ

5.1 ความสามารถในการแยกความแตกต่างของตนกับบทบาทช่วงชีวิตที่ผ่านมา ความภาคภูมิใจในตนเอง และความรู้สึกว่าตนเองนั้นมีคุณค่า ขึ้นอยู่กับบทบาทของหน้าที่การงาน ในทางตรงกันข้าม เมื่อเกษียณอายุ บางคนจะมีความรู้สึกที่ตนเองไร้คุณค่า และถ้าความรู้สึกภาคภูมิใจและความมีคุณค่าของงานไม่ได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ที่เคยทำหลังเกษียณอายุ ความรู้สึกนั้นยังคงมีอยู่ เช่น ผู้สูงอายุที่ชอบปลูกต้นไม้ ก็พึงพอใจหลังเกษียณอายุ ที่ได้ทำสิ่งที่ต้องการแทนงานอาชีพที่เคยทำประจำ

5.2 ความสามารถทางร่างกายที่มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ถ้าผู้สูงอายุนี้ถึงสภาพร่างกายยังมีความแข็งแรง จะทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความสามารถทางร่างกายที่ลดลง และพยายามปรับตัวให้เหมาะสม ชีวิตจะมีความสุข แต่ถ้าผู้สูงอายุนี้ถึงความถดถอยของร่างกายทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขและความพึงพอใจลดลง

5.3 ความสามารถในการยอมรับว่าร่างกายของตนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติกับร่างกายก่อนสูงอายุ การยอมรับร่างกายตามธรรมชาตินี้ ทำให้ผู้สูงอายุยอมรับความตายโดยไม่รู้สึกหวาดกลัว การยอมรับนี้ รวมไปถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับความตายด้วย ในทางตรงกันข้ามคนที่ยึดติดกับสภาพร่างกายขณะที่อยู่ในวัยน้อยกว่า ก็พยายามยืดชีวิตไว้ให้นานที่สุด โดยไม่พึงพอใจกับสภาพที่เป็นอยู่มีความหวาดกลัวกับความตาย

จากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเป็นการศึกษาค้นคว้าการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ และยังคงกล่าวถึงหน้าที่ของสังคมในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในบั้นปลายได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข

2.4 สภาพด้านต่างๆของผู้สูงอายุ

สภาพของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงอายุ มีผลต่อสภาพของบุคคลเป็นอย่างมาก ซึ่ง ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2544) ได้กล่าวถึงสภาพด้านต่างๆของผู้สูงอายุ ไว้ว่า และต่างส่งผลกระทบกันเป็นลูกโซ่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. สภาพทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ (Physical Status Aging)

เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ระบบในร่างกายของผู้สูงอายุ มีการเปลี่ยนแปลงอวัยวะต่างๆในร่างกายเปลี่ยนแปลงและไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ อัตราการเผาผลาญในร่างกายลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อทำให้เหี่ยวลง การเปลี่ยนแปลงทางเดินโลหิต การเสื่อมของกระดูกและกล้ามเนื้อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบสมอง ระบบย่อยอาหาร การขับถ่าย และระบบอื่นๆ ของร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุรับโรคและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ง่าย เกิดปัญหาแก่ผู้สูงอายุครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการเจ็บป่วยในระยะเวลายาวนาน และภาวะทุพพลภาพทำให้เกิดปัญหาด้านค่าใช้จ่าย จิตใจและสังคมตามมา

2. สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ (Psychological Status of Aging)

สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่างๆ ความผิดปกติของระบบประสาทและสมอง ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทลดลง มีผลกระทบต่อระบบความทรงจำ เกิดอาการหลงลืม และความทรงจำย้อนกลับ สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่าเหตุการณ์ในปัจจุบัน ทำให้ผู้สูงอายุเกิดการสับสน

นอกจากนั้นสภาพการเจ็บป่วย และการสูญเสียด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพทางจิตใจมากมาย ดังนี้

2.1 การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติสนิท เพื่อน เสียชีวิต หรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เกิดการซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก

2.2 การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากการออกจากงาน หรือหมดภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้รู้สึกไร้ค่า

2.3 การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัว เนื่องจากบุตร ธิดา ส่วนใหญ่แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ จากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานลดลง บทบาทในการให้คำอบรมสั่งสอนลดลง ผู้สูงอายุเกิดความว้าเหว และรู้สึกที่ตนไม่มีคุณค่า

2.4 จากไม่ตอบสนองของความต้องการทางเพศ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทางจิตใจอย่างรุนแรง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกาย และวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้สูงอายุว่าไม่เหมาะสม ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้ ทั้งที่มีความต้องการทางเพศอยู่ ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและขาดความภูมิใจในคุณค่าของตน

จากการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพที่อารมณ์เหงาซึม หวาดระแวง ท้อแท้ ผิดหวัง มีปมด้อย ไม่ความหวาดระแวงว่าจะถูกทอดทิ้ง ไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่ เกิดอารมณ์ฉุนเฉียว ใจน้อย ขาดความยับยั้งชั่งใจ กลัวง่าย มองว่าตนเองไม่สำคัญ ไร้ความสามารถ และขาดความเชื่อมั่นในตนเองไป อาจพบอาหารโรคจิตที่มักเกิดกับผู้สูงอายุ เช่น การแสดงออกทางอารมณ์ที่เศร้าซึม และคลุ้มคลั่งสลับกัน เกิดอาหารหูแว่ว เลอะเลือน สงสัย และสับสน อาการเสื่อมสลายเหล่านี้เกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ทั้งในด้านความคิด สติปัญญา การตัดสินใจ และการควบคุมตนเอง

3. สภาพของสถานภาพทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ (Social Status of Aging)

ในอดีตผู้สูงอายุและครอบครัว ประกอบด้วยบุตร หลาน และบุคคลอื่นไม่น้อยกว่า 3 รุ่นอายุ อาศัยด้วยกันในลักษณะครอบครัวใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งสมาชิกทุกรุ่นมีความรักใคร่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น ทำให้กิจกรรมในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บางครั้งต้องพึ่งพิงสถาบันจากภายนอก ในลักษณะการซื้อบริการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

การซื้อบริการดังกล่าวส่งผลต่อสถานภาพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ในสังคมก็มีความยกย่อง นับถือ ลดลง โดยสังคมปัจจุบันยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีกำลังทรัพย์มากกว่าเคารพในความเป็นผู้มีอายุยืนยาว ผู้สูงอายุเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมเป็นผู้พึ่งพิงผู้อื่น ในฐานะผู้รับจากเดิมในฐานะผู้ให้ เกิดความคิดว่าตนเองหมดความสำคัญ เป็นภาระเรื้อรังของคนในครอบครัวและสังคม อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าผู้สูงอายุทุกคนเป็นสภาพดังที่กล่าวมา ในกลุ่มที่มีการเตรียมตัวเข้าสู่ภาวะสูงอายุ จะสามารถปรับตัวได้ปกติกว่าบุคคลอื่น

4. สภาพของสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (Financial Status of Aging)

จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ เกิดความทันสมัยต่างๆ การเติบโตของชุมชนเมือง (Urbanization) ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ส่งผลกระทบโดยตรงกับสภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหารายได้ได้ จึงรู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เกิดความว่าเหว่ ทั้งๆที่ผู้สูงอายุอาจมีความต้องการรายได้มากกว่าช่วงกลางคน เช่น เกิดปัญหาสุขภาพต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลมากขึ้น ต้องการคนดูแลเนื่องจากตนเองไม่แข็งแรง

นักวิชาการหลายท่านทำการศึกษาและพบว่า ผู้สูงอายุเสียค่าใช้จ่ายสำหรับอาหาร และค่าใช้จ่ายในการดูแลด้านการแพทย์มากกว่ากลุ่มอื่น ดังนั้นจึงมีความต้องการทางการเงินมากขึ้น ในกรณีที่ถูกปฏิเสธจากแหล่งทรัพยากรทางการเงิน เช่น การเกษียณอายุ การมีรายได้จำกัด ภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย อัตราดอกเบี้ยในธนาคารที่ลดลงอย่างมาก ส่งผลกระทบโดยตรงกับรายได้ของผู้สูงอายุทั้งสิ้น

จากการศึกษาสภาพด้านต่างๆของผู้สูงอายุ สรุปว่า ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับสภาพทั้งทางด้านจิตใจ และด้านสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ปกติ สภาพของผู้สูงอายุจึงคล้ายกับผู้เสมือนไร้ความสามารถ ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆได้ตามปกติ ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ โรคภัยไข้เจ็บ และส่งผลกระทบต่อสภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุด้วย นอกจากนี้การสูญเสียสถานภาพทางสังคม ย่อมกระทบต่อความรู้สึกทางจิตใจของผู้สูงอายุเช่นกัน ดังนั้นการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพต่างๆของผู้สูงอายุเพื่อพิจารณาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญในการจัดกิจกรรมด้วย

2.5 ปัญหาต่างๆของผู้สูงอายุ

ในการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุของสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2525 ได้สรุปปัญหาของผู้สูงอายุที่ควรพิจารณาไว้ (คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม, 2534 อ้างถึงใน สุมาลี สังข์ศรี, 2540) ดังนี้

1. ปัญหาด้านมนุษยธรรม (Humanitarian Issues) คือ ปัญหาเกี่ยวกับการทอดทิ้งผู้สูงอายุและการกีดกันทางมนุษยธรรม โดยความรับผิดชอบของสังคม
2. ปัญหาด้านสังคม (Social Issue) เนื่องจากผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ทั้งภาครัฐและเอกชนควรให้การสงเคราะห์ให้การดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น พร้อมกับการประกันสังคมการดำรงชีพของผู้สูงอายุ

3. ปัญหาด้านครอบครัว (Family Care and System) คือ การรักษาวัฒนธรรมในการที่บุตรหลานดูแลปู่ย่าตายาย ความเคารพผู้อาวุโส ตลอดจนการดูแลครอบครัวและครอบครัวสัมพันธ์

4. ปัญหาด้านเคหะและชุมชน (Housing and Community Problems) ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและบทบาทของสังคมในการแก้ปัญหาของผู้สูงอายุ

5. ปัญหาผู้สูงอายุในชนบทและการย้ายถิ่น (Rural and Migration Problems) ซึ่งเป็นปัญหาของผู้สูงอายุในประเทศกำลังพัฒนา

6. ปัญหาด้านสุขภาพ (Health Issues) ได้แก่ การบำบัดโรค การป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การศึกษา การฟื้นฟูสมรรถภาพ และการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ผู้บริหารงานสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ

7. ปัญหาด้านการศึกษา (Educational Problems) นอกจากการฝึกอบรมวิชาชีพแล้ว การแนะแนวชีวิต การศึกษาแก่ครอบครัว การศึกษาเพื่อเตรียมตัวก่อนวัยสูงอายุและประชากรศึกษา ก็มีความจำเป็น

8. ปัญหาด้านการพัฒนา (Developmental Problems) เนื่องจากผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น ควรจะได้มีการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากผู้สูงอายุ

9. ปัญหาด้านอาชีพและแรงงาน (Employment Promotion and Labour Problems) เป็นปัญหาที่สหประชาชาติได้หยิบยกขึ้นมาเพื่อลดภาวะทางสังคม และให้ผู้สูงอายุได้ช่วยตนเองและช่วยครอบครัว

10. ปัญหาด้านการวิจัย (Research on Aging) ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง

11. ปัญหาด้านการฝึกอบรม (Training Problems) ควรมีการรณรงค์ให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกสาขาอาชีพ ทั้งแพทย์ พยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักวิจัย และนักการศึกษา

12. ปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (International Relations) ควรมีการประสานงาน ร่วมมือแลกเปลี่ยนข้อมูลโครงการวิจัยระหว่างหน่วยงานและสถาบันที่เกี่ยวข้องทั่วโลก

สุมาลี สังข์ศรี (2540) ได้เสนอถึงปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบแบ่งเป็นประเด็นหลักที่สำคัญได้แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ปัญหาด้านสุขภาพ เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุ สภาพร่างกาย สรีระได้เปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมถอยลง การทำงานของอวัยวะลดถอยลง ร่างกายหรืออวัยวะที่ใช้งานมานานอาจ

เกิดความขัดข้องเจ็บป่วย โดยโรคที่พบในผู้สูงอายุนั้น เกี่ยวข้องกับทุกระบบของร่างกาย ทั้งตา หู ระบบทางเดินหายใจ ผิวหนัง ความดันโลหิต หัวใจ ระบบย่อยอาหาร โรคเกี่ยวกับระบบประสาท กล้ามเนื้อ กระดูก

2. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ เมื่ออยู่ในวัยทำงาน บุคคลประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวอย่างเต็มที่ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุแล้ว ผู้ที่ทำงานในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ และบริษัทต่างๆ ต้องเกษียณอายุ ทำให้รายได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก หรือผู้ที่ยังไม่กำหนดเวลาเกษียณอายุก็ตาม ด้วยสภาพร่างกายที่ทรุดโทรม อ่อนแอลง สมรรถนะในการทำงานก็ลดลง ส่งผลมาถึงรายได้และอาชีพ เพราะฉะนั้นในช่วงวัยสูงอายุนี้สภาพการเปลี่ยนแปลงของรายได้มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุมาก ปัญหาเศรษฐกิจนั้นเป็นปัญหาสำคัญและใหญ่สำหรับผู้สูงอายุ โดยพบว่าผู้สูงอายุในเมืองและชนบทจำนวนมากต้องอาศัยญาติพี่น้อง ส่วนผู้สูงอายุที่ไม่มีที่พึ่งพาต้องดิ้นรนหาเลี้ยงตนเองต่อไปจนร่างกายไม่ไหว

3. ปัญหาทางด้านจิตใจ ปัญหาทางด้านจิตใจเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ สาเหตุที่สำคัญ ได้แก่

3.1 สาเหตุจากร่างกาย เนื่องจากอวัยวะต่างๆของร่างกายทำงานได้ไม่เต็มที่เหมือนวัยหนุ่มสาว และการทำงานของอวัยวะบางอย่าง เช่น สมอง หรือต่อมไร้ท่อมีผลโดยตรงต่อจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุซึมเศร้า ไม่กระฉับกระเฉง สับสน วิดกกังวล ไม่สบายใจ นอกจากนั้นการที่ร่างกายอ่อนแอ หรือมีโรคภัย ทำให้ผู้สูงอายุคิดมาก คิดว่าตนเองเป็นภาระผู้อื่น ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นต้น

3.2 สาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงการงาน ในวัยที่กำลังทำงาน บุคคลมีภาระหน้าที่มากมาย ไม่มีเวลาว่างมาก เพราะต้องรับผิดชอบหลายอย่าง เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุปาภาระงานลดลง หรือบางคนเกษียณ หยุดทำงาน ทำให้มีเวลาว่าง ไม่มีอะไรทำ ทำให้ผู้สูงอายุคิดมาก มองตนเองว่าเป็นคนไร้ค่าและปรับตัวไม่ทัน

3.3 สาเหตุจากครอบครัว ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการอยู่กับครอบครัว ญาติพี่น้อง ต้องการความอบอุ่น แต่สภาพสังคมเศรษฐกิจปัจจุบัน บุตรหลายจะต้องแยกครอบครัวหรือแยกออกไปประกอบอาชีพการงานที่อื่น ปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุจึงรู้สึกเหงา ถูกทอดทิ้ง หมัดกำลังใจคล้ายกับว่าลูกหลานไม่ดูแลเอาใจใส่

3.4 สาเหตุจากสภาพสังคม ในสมัยก่อนผู้สูงอายุถึงแม้ว่าจะพ้นจากหน้าที่การงานไปแล้ว ยังคงมีบทบาทเสมือนที่พึ่ง ที่ปรึกษาของคนหนุ่มสาวในการประกอบกิจการงานต่างๆ แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมของสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทนี้ในส่วนของผู้สูงอายุ ดูเสมือนว่าถูกลดไปบ้าง ผู้สูงอายุเกิดความน้อยใจ เหมือนว่าถูกลดความสำคัญ

4. ปัญหาการปรับตัว ผู้สูงอายุเมื่อครั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยกลางคนนั้นมีภารกิจประจำวันมากมาย โดยเฉพาะในด้านการประกอบอาชีพการงานหารายได้ แต่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุต้องพ้นจากภาระงาน พ้นจากหน้าที่ต่างๆ จากที่เคยติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ที่ร่วมงาน กลับต้องอยู่ตามลำพัง ผู้สูงอายุส่วนมากไม่สามารถปรับตัวกับสภาพที่กะทันหันเกินไป เพราะเมื่อพ้นจากหน้าที่การงานมาแล้ว ผู้สูงอายุต้องปรับตัวใหม่จึงเป็นเรื่องยากสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีการวางแผนหรือเตรียมตัวมาก่อน

5. ปัญหาความรู้ การไม่รู้ในที่นี้ หมายถึง การที่ผู้สูงอายุมีพื้นฐานการศึกษาต่ำ ไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพิ่มเติม ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการสำรวจสภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทยของหน่วยงานต่างๆ และนักวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุไม่ได้รับการศึกษา ผู้สูงอายุส่วนมากได้รับการศึกษาน้อย จบการศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 70 ยังไม่สามารถอ่านเขียนหนังสือได้ และพบว่าผู้สูงอายุไม่ได้รับข่าวสารข้อมูล ไม่ทราบว่ามีบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขจึงไม่ได้ไปขอรับบริการ การที่ผู้สูงอายุมีความรู้ น้อยเช่นนี้ ทำให้ผู้สูงอายุขาดความรู้พื้นฐาน ขาดข้อมูลในที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ อาชีพ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการศึกษาน้อยเป็นอุปสรรคต่อการแสวงหาข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม นอกจากนี้ปัญหานี้ยังมีความเชื่อมโยงให้เกิดปัญหาต่างๆ อีกมากมาย

จากการสำรวจสำมะโนประชากร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ใน พ.ศ. 2545 พบว่าปัญหา ด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาน้อย โดยพบว่าร้อยละ 90.7 จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น อีกทั้งยังมีอาชีพเกษตรกรรม รายได้ไม่เพียงพอ ทำให้ต้องหาเลี้ยงตนเอง สุขภาพไม่ดี และต้องอาศัยอยู่ตามลำพัง

เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก (2545) ได้ทำการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักที่ผู้สูงอายุไทยเผชิญ อยู่นั้นประกอบด้วยประเด็นหลักๆ 4 ด้าน ได้แก่

1. ปัญหาด้านสุขภาพกาย โดยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา กระทรวงสาธารณสุขพบว่ามีโรคที่คุกคามผู้สูงอายุมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ โรคหัวใจ โรคเมะเร็ง และโรคเบาหวาน
2. ปัญหาด้านสุขภาพจิต พบมากในผู้สูงอายุ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขนาดใหญ่มาเป็นครอบครัวขนาดเล็ก จากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่ง พาลูกหลาน ผู้สูงอายุต้องคิดมาก เครียด และถูกทอดทิ้งอย่างรวดเร็ว

3. ปัญหาไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่วัยกลางคนได้ การเข้าสู่วัยผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย บางครั้งทำให้คนปรับตัวไม่ทัน เกิดความเครียด ซึมเศร้า โกรธง่าย มองโลกในแง่ร้าย

4. ปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง ไร้ที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุในชนบทและในเมืองที่ลูกหลานต้องดิ้นรนหารายได้ โดยทำงานในเมืองหลวง ซึ่งปัจจุบันยังทวีความรุนแรง อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจตกต่ำ

พรเทพ มนตร์วีชรินทร์ (2547) ได้ทำการวิจัยพบว่า ปัญหาที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญอยู่ในขณะนี้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาทางการศึกษา และเมื่อพิจารณาแล้วพบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุดคือปัญหาทางการศึกษา เพราะหากผู้สูงอายุได้รับการศึกษาที่เหมาะสม และตรงกับความต้องการ ย่อมสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านสติปัญญา ด้านเศรษฐกิจ ด้านคุณธรรม และด้านสังคมได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

ศรฉวี เกษ (2547) เสนอว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาสุขภาพร่างกายที่เสื่อมถอย ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่มีรายได้เปลี่ยนแปลงไปและต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจำนวนมาก ปัญหาทางด้านจิตใจได้แก่ การปรับตัว ความเครียด การเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม ปัญหาเรื่องการไม่รู้หนังสือเนื่องจากได้รับการศึกษาน้อย และไม่มีหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุไทยโดยการสนทนากลุ่มและสรุปปัญหาของผู้สูงอายุเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

1. ปัญหาด้านร่างกาย ได้แก่ การเสื่อมถอยของสุขภาพ เช่น โรคของผู้สูงอายุ อวัยวะภายในเสื่อมถอย เช่น โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดหัวใจตีบ โรคความดัน โรคเกาต์ โรคข้อเสื่อม โรคเอ็นเสื่อม และโรคอ่อนเพลีย เป็นต้น

2. ปัญหาด้านจิตใจ ซึ่งมีความรุนแรงมากกว่าทางด้านร่างกาย ได้แก่ ปัญหาที่มารุมเร้าจิตใจ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจค่าครองชีพสูง ปัญหาเยาวชนที่เป็นอนาคตของลูกหลาน เป็นผลให้ผู้สูงอายุมีความวิตกกังวล เครียด ส่งผลให้เกิดโรคแก่ร่างกาย เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันอุดตัน เป็นต้น

จากปัญหาต่างๆ ของผู้สูงอายุตามที่ได้เสนอมานั้น สามารถสรุปได้ว่า ปัญหาของผู้สูงอายุ แบ่งได้เป็น 2 ด้านที่สำคัญ คือ

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในของผู้สูงอายุ เช่น ปัญหาด้านสติปัญญา ปัญหาด้านสุขภาพ ร่างกายที่เสื่อมถอยลงตามธรรมชาติ ปัญหาด้านจิตใจ เช่น ภาวะความเครียด กอดตัน ว้าเหว และปัญหาจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นต้น

2. ปัญหาจากปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการปรับโครงสร้างทางสังคม ปัญหาการไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร และปัญหาทางด้านการขาดโอกาสทางการศึกษา เป็นต้น

ในด้านแนวทางการแก้ไขปัญหา สรุปได้ว่า สมควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีโอกาสทางการศึกษา โดยให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และสมควรจัดกิจกรรมการศึกษาทั้งการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ

2.6 ความต้องการของผู้สูงอายุ

ในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งภาคีเครือข่ายต่างๆ ทั้งในภาครัฐบาล หน่วยงานเอกชน องค์กรท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้สูงอายุด้วย ซึ่งมีผู้เสนอความต้องการของผู้สูงอายุไว้มากมาย ดังนี้

สมพร เทพสิทธิ์า (2526) กล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุว่าในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องบทบาทขององค์กรเอกชนในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ สรุปได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพและปัจจัยสี่ของผู้สูงอายุ
2. ความต้องการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความต้องการประกอบอาชีพ ต้องมีรายได้
3. ความต้องการความรู้ ได้แก่ ความต้องการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัยสูงอายุ เพื่อนำมาใช้ปรับตัวในด้านต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม มีความรู้เท่าทันเหตุการณ์
4. ความต้องการทางด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการเป็นที่ยอมรับนับถือจากสังคม ตลอดจนการทำตนเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น
5. ความต้องการทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการทางด้านความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ ความกตัญญู และต้องการมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

สุธีรา น้อยจันทร์ (2530) ได้กล่าวถึงความต้องการของผู้สูงอายุว่ามี 6 ประการ คือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย ได้แก่ ความต้องการปัจจัยพื้นฐานสี่ประการ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค
2. ความต้องการด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ความต้องการอาชีพเพื่อการมีงานทำให้สามารถพึ่งพาตนเองและเพื่อความมั่นคงในชีวิตเท่าที่ควร
3. ความต้องการด้านจิตใจ ต้องการความรัก ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ ความเคารพ ความกตัญญูจากบุตรหลาน
4. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการได้รับการยอมรับนับถือจากชุมชน สังคม และการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชน
5. ความต้องการลดการพึ่งพาผู้อื่น ได้แก่ การพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดก่อน ไม่ต้องการทำตัวเป็นภาระของผู้อื่น จนกระทั่งไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้วจึงพึ่งผู้อื่น
6. ความต้องการประสบการณ์ใหม่ๆ ในสังคม ผู้สูงอายุต้องการได้รับการข้อมูลข่าวสาร เพื่อนำไปเป็นประโยชน์ในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม

สุรกุล เจนอบรม (2534) เสนอว่า ความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุมี 5 ประการ คือ

1. ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ คือ ความต้องการได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน จากบุตรหลาน เครือญาติ และหน่วยงานของรัฐ
2. ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัย โดยให้ผู้สูงอายุมีที่พักพิง เช่น บ้านของตนเอง บ้านของบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง หรือในสถานสงเคราะห์ของรัฐและเอกชน
3. ความต้องการในด้านอนามัย ผู้สูงอายุมักมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ ครอบครัวและบุตรหลานควรเอาใจใส่
4. ความต้องการทางด้านแรงงาน การทำงานมีความหมายต่อผู้สูงอายุ เพราะเป็นที่มาของรายได้และการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
5. ความต้องการความรัก ความเคารพ ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ เพราะผู้สูงอายุต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ต้องการความรักและเคารพนับถือจากคนในครอบครัว

นงลักษณ์ บุญไทย (2539) กล่าวว่า ความต้องการของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 7 ประการ

1. ความต้องการรับการสนับสนุนจากครอบครัว (Family support) เมื่อผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่โดดเดี่ยว หรือแยกตัวอยู่คนเดียว ผู้สูงอายุจะต้องการการสนับสนุนจากครอบครัวดั้งเดิมของตน ควบคู่ไปกับภายนอกครอบครัว เช่น อาสาสมัคร องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรศาสนา

2. ความต้องการด้านการประกันรายได้ โดยเฉพาะประกันสังคมประเภทชราภาพ ผู้สูงอายุต้องการได้บำนาญชราภาพ เพื่อกำหนดชีวิตอยู่อย่างมั่นคงปลอดภัยตามสมควรแก่ ทัศนภาพของชีวิต

3. ความต้องการมีชีวิตร่วมกับในชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมบางประเภทของ สังคม ดังนั้นสังคมควรให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรม ปรับคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ ดีขึ้น

4. ความต้องการพึ่งพาผู้อื่นให้น้อยลง หากครอบครัวหรือชุมชน ได้ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้า ร่วมกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวและสังคมแล้ว จะเป็นการช่วยให้ผู้สูงอายุรู้จักพึ่งตนเองไม่เป็น ภาระของสังคมในบั้นปลายชีวิต

5. ความต้องการทางสังคมของผู้สูงอายุ (The Elderly's Social Needs)

5.1 ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว กลุ่ม และสังคม (Sense of Belonging)

5.2 ความต้องการยอมรับและเคารพยกย่องนับถือจากบุคคลในครอบครัวและ สังคม (Sense of Recognition)

5.3 ความต้องการเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในสายตาของสมาชิกในครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และสังคม (Sense of Importance)

5.4 ความต้องการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคม สามารถปรับตัวเข้ากับลูกหลานและสังคมได้ Better Relationships and Adaption and Adjustment)

5.5 ความต้องการมีโอกาสทำสิ่งที่ตนปรารถนา (Sense of Opportunity)

6. ความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ (Physical and Psychological Needs) เป็น ความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ธรรมชาติเสริมขึ้นมาเพื่อให้ร่างกายอยู่ได้ ได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

7. ความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุต้องการความช่วยเหลือทางการเงินจาก บุตรหลานของตน สะสมไว้ใช้ในยามเจ็บป่วย

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุไทยด้วยการสนทนากลุ่ม และสรุปความต้องการของผู้สูงอายุเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

1. ความต้องการด้านร่างกาย ได้แก่ ความต้องการให้รัฐบาลส่งเสริมการออกกำลังกายแก่ผู้สูงอายุเป็นประจำ การให้ความรู้ความเข้าใจ ให้การศึกษาเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุ และการเตรียมตัวเพื่อรองรับเข้าสู่ผู้สูงอายุ

2. ความต้องการด้านจิตใจ ได้แก่ ความต้องการให้รัฐบาลส่งเสริมการรวมกลุ่มกันระหว่างผู้สูงอายุ เช่น การตั้งสมาคมและสมาคมผู้สูงอายุต่างๆ เพื่อให้เกิดกิจกรรมในหมู่ผู้สูงอายุและการทำงานที่ตนเองรัก เช่น การรวมกลุ่มร้องเพลง การสอนหนังสือพิเศษ การช่วยเหลือสังคม และการเป็นครูภูมิปัญญาให้แก่ชุมชน เป็นต้น

Maslow (1970) ได้กล่าวถึงระดับความต้องการของมนุษย์ทุกวัย ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีความต้องการ และเมื่อความต้องการได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็รแรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมนั้นต่อไปอีก โดยความต้องการของมนุษย์ แบ่งได้เป็นลำดับขั้น สรุปได้ เป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ความต้องการทางกาย (Physiological Needs) ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น

ระดับที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ การหายจากความเจ็บปวด การมีบ้านอยู่ การหายจากความหวาดกลัว เป็นต้น

ระดับที่ 3 ความต้องการความรักและการยอมรับ (Social Needs) ได้แก่ การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ เป็นต้น

ระดับที่ 4 ความต้องการในเกียรติยศและความต้องการมีชื่อเสียง (Esteem Needs) ได้แก่ ความต้องการความมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับจากสังคม เป็นต้น

ระดับที่ 5 ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จ หรือความต้องการเข้าใจและเป็นตัวของตัวเองอย่างถ่องแท้ (Self-actualization) เช่น การแสดงความสามารถที่มีอยู่สูงสุดของตนเองให้ผู้อื่นในสังคม เป็นต้น

สรุปได้ว่าความต้องการของมนุษย์ตามที่มาสโลว์ (Maslow) ได้กล่าวไว้มี 5 ระดับ ประกอบด้วย ความต้องการระดับที่ 1 และระดับที่ 2 เป็นความต้องการส่วนบุคคล ส่วนระดับที่ 3 และระดับที่ 4 เป็นความต้องการทางสังคม ส่วนระดับที่ 5 เป็นความต้องการทางด้านสติปัญญา

Knowles (1980) ซึ่งเป็นนักการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้แบ่งความต้องการของผู้ใหญ่ เป็น 2 ประเภท คือ

1. ความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ ความต้องการทางการเจริญเติบโต ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการประสบการณ์ใหม่ ความต้องการความสำเร็จ และความต้องการการยอมรับจากผู้อื่น

2. ความต้องการทางการศึกษา (Education Needs) เป็นผลมาจากแรงกระตุ้นของความ ต้องการพื้นฐานของมนุษย์และสภาพแวดล้อมทำให้บุคคลต้องการเรียนรู้ในบางสิ่ง บางอย่างของตนเองที่ขาดแคลนเพื่อให้ตนเองดีขึ้น ดังนั้นความต้องการทางการศึกษา คือช่องว่าง ระหว่างระดับความสามารถของบุคคลในปัจจุบันกับความปรารถนาที่อยากให้มีขึ้นในอนาคต

Kuyper and Bengtson (1984) ได้แบ่งความต้องการของผู้สูงอายุไว้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้สูงอายุต้องการได้รับสิทธิเสรีภาพและอิสรภาพในบางครั้งผูกติดไว้กับศีลธรรมจรรยา อันเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถแสดงบทบาทได้ตามที่ต้องการ
2. ผู้สูงอายุมีความต้องการในการได้รับการส่งเสริมและพัฒนาด้านความสามารถในการ แก้ปัญหาของตน มากกว่าการจัดการบริหารด้านอื่น ซึ่งหมายถึงความต้องการได้รับการพัฒนา ศักยภาพของตนในการดำเนินชีวิต

จากการศึกษาความต้องการด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่ สำคัญแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ ดังนี้

1. ทางด้านร่างกาย พบว่า เกิดจากสภาพความเสื่อมโทรมของร่างกายทำให้ไม่สามารถมี ส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมได้ ซึ่งส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ใน ด้านจิตใจ และด้านเศรษฐกิจ
2. ความต้องการทางด้านจิตใจ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการความอบอุ่น ความรักจาก ลูกหลาน โดยมักคิดว่าตนเองด้อยค่า ความต้องการที่สำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุ คือด้านการศึกษา เนื่องจากผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะได้รับทราบข่าวสาร ข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ดังนั้นแนวคิดการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อรรถาศัย จึงสามารถนำมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการให้การศึกษา เพื่อผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิต ในช่วงสุดท้ายของวงจรชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและปกติสุข

ตอนที่ 3 แนวคิดการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

3.1 หลักการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

บุคคลในทุกช่วงวัย มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาตนเอง ตอบสนองความ อยากรู้อยากเห็น และความต้องการจำเป็นในการทำกิจกรรมบางอย่าง รวมทั้งเพื่อแลกเปลี่ยน ความสนใจกับบุคคลอื่น ซึ่งหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำหรับผู้สูงอายุ ได้รับอิทธิพลสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และด้านสังคม ที่เกิดขึ้นโดยตรงกับผู้สูงอายุ มีผู้เสนอหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุไว้จำนวนมาก ดังนี้

สุรกุล เจนอบรม (2537) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยเสนอว่าต้องให้ความรู้ของผู้สูงอายุครบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ เพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ สร้างรายได้ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง และกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งต้องให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีหลักการ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. จัดการศึกษาเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ผู้สูงอายุ จึงควรจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เช่น จัดฝึกวิชาชีพระยะสั้นสำหรับผู้สูงอายุ
2. จัดการศึกษาหรือกิจกรรมการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางใจแก่ผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้พบปะสังสรรค์กับบุคคลวัยเดียวกันหรือต่างวัย เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีโอกาสช่วยเหลือสังคม
3. จัดการศึกษาเพื่อสร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนาจิตใจให้เกิดขึ้นในสังคมโดยเน้นกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มอายุ เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้เป็นผู้สูงอายุที่ดี เช่น การตั้งชมรมผู้สูงอายุ โครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ
4. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยม และเจตคติที่ดีต่อสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมให้มีการปรับปรุงหลักสูตรประชากรศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน โดยสอดแทรกเนื้อหาสำหรับผู้สูงอายุไว้ในบทเรียน เช่น โครงการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุและโครงการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีโอกาสสะท้อนข้อเขียนสู่สังคม เป็นต้น

ชโรทัย ปัญติ (2540) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุไว้ดังนี้

1. การศึกษานับเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญในชีวิตของบุคคลทุกวัย มิใช่เฉพาะกลุ่มอายุตอนต้นเท่านั้น ถือเป็นความจำเป็นและสิทธิ (Right) ที่ต้องได้รับในบุคคลทุกวัย
2. การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องมีการเตรียมการ จึงต้องทราบข้อมูลความต้องการในด้านต่างๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม ของผู้สูงอายุให้มากที่สุด รวมไปถึงการให้

ความรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับผู้สูงอายุแก่บุคคลในสังคมด้วย และประการสุดท้ายต้องมีการฝึกอบรมผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุด้วย

3. เนื้อหาของวิชาผู้สูงอายุเป็นการจัดการศึกษาให้แก่บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุ เป็นการให้การศึกษาแก่คนในสังคมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และเป็นการศึกษาที่เตรียมบุคลากรในการทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

อารีย์ เพชรบุตร (2544) กล่าวว่าหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ ซึ่งสังเคราะห์มาจากแนวคิดของ วิรัช แก้วสกุล (2527) สุธีรา น้อยจันทร์ (2530) สุรกุล เจนอบรม (2534) และสาลี เพ็ญศิริ (2535) มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เมื่อบุคคลมีอายุล่วงเลยเข้าสู่วัยสุดท้ายของชีวิต อวัยวะต่างๆเสื่อมโทรมลง และหย่อนสมรรถภาพตามอายุที่เพิ่มมากขึ้น ผู้สูงอายุจึงมีความจำลดลง ความคิด ความรู้สึก และปฏิกิริยาตอบสนองต่างๆ เป็นไปโดยเชื่องช้า การเคลื่อนไหวของข้อ กล้ามเนื้อต่างๆ เป็นไปโดยไม่สะดวก ความสามารถในการรับรู้รส กลิ่น เสียง ลดลง มือเท้าสั่น มีอาการอ่อนล้า เหนื่อยง่าย เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้ช้าลง ไม่สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว และหลากหลายเท่ากับเยาวชน

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และด้านสังคม เพราะความเสื่อมสมรรถภาพของทางร่างกายกระทบต่อจิตใจ และการปรับตัวของผู้สูงอายุในด้านอื่น เมื่อพละกำลังถดถอย จึงต้องลดบทบาทและหน้าที่ต่างๆลง ผู้สูงอายุจึงไม่สามารถปรับตัวได้ ขาดความเชื่อมั่น อันเป็นผลและเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เมื่อบทบาทของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงไป จากผู้ให้มาเป็นผู้รับ จากผู้หาเลี้ยงครอบครัวมาเป็นผู้พึ่งพิงอาศัย ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกเสียพลังอำนาจ หมดความสำคัญ และอับอาย ประกอบกับค่านิยมเกี่ยวกับการเคารพนับถือผู้สูงอายุลดลง ผู้สูงอายุถูกมองว่าเป็นคนไร้ค่า ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ความรู้ประสบการณ์ของผู้สูงอายุกลายเป็นของไม่มีค่า ไม่สามารถนำไปใช้สั่งสอนใครได้ เมื่อสถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุเปลี่ยนไปการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงมีอุปสรรคและมีข้อจำกัดตามไปด้วย

Tyler (1949) ได้เสนอหลักการในการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ 5 ข้อ ประกอบด้วย

1. ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดควรให้ผู้เรียนได้รับความพึงพอใจในการแสดงพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในจุดมุ่งหมาย
2. ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้น ควรให้โอกาสผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในจุดมุ่งหมาย
3. ประสบการณ์การเรียนรู้ต้องเหมาะสมกับระดับความรู้ สภาพร่างกายและจิตใจของผู้เรียน ฉะนั้นผู้จัดกิจกรรมต้องรู้ภูมิหลังจากสภาพจิตใจปัจจุบันของผู้เรียน
4. ประสบการณ์การเรียนรู้ชนิดเดียวกัน อาจนำไปสู่ผลหลายอย่าง เช่น ขณะผู้เรียนกำลังแก้ปัญหาด้านสุขภาพ ก็ได้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพไปด้วย

Cass (1956) ได้เสนอว่าหลักการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากเด็กทั้งในด้านกายภาพ อารมณ์ และสังคม โดยต้องเป็นการเรียนโดยสมัครใจ ตรงกับความต้องการและความสนใจ ด้วยหลักการที่สำคัญ 5 ข้อ คือ

1. ผู้สูงอายุมุ่งเป้าหมายในการเรียนรู้ที่แน่นอน ดังนั้นผู้สูงอายุจะเรียนเฉพาะในสิ่งที่เห็นว่าเป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ได้ทันทีทันใด
2. ผู้สูงอายุต้องการเวลาในการเรียนรู้มากกว่าปกติ
3. ผู้สูงอายุพร้อมที่จะเรียน ถ้าเรียนตรงกับความต้องการและเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
4. ผู้สูงอายุไม่ต้องการเป็นแค่ผู้ดู หากแต่ต้องการมีส่วนร่วมด้วย
5. ผู้สูงอายุเรียนเฉพาะสิ่งที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์

McClusky (1975 อ้างถึงใน เพ็ญแข ประจันปัจจุบัน, 2545) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยเป้าหมายหลัก คือ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดี เพื่อตอบสนองปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุ (Preretirement Education) และประเภทที่สองคือ การจัดการศึกษาหลังเกษียณอายุ (Postretirement Education) ซึ่งการจัดการศึกษาทั้งสองประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องจัดต่อเนื่องกัน หรือต่อยอดกันเป็นระยะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

อย่างไรก็ดีหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ต้องยึดหลักความต้องการทางการศึกษา (Education Needs) ของผู้สูงอายุ โดยควรจัดให้ผู้สูงอายุเกิดความต้องการที่เข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม (Social Participation) และการพัฒนาศักยภาพ (Self-actualization) ผู้สูงอายุ ซึ่งหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ

การศึกษาตามอรรถศาสตร์สำหรับผู้สูงอายุตามแนวคิดของแมคคัสกี (McClusky, 1975) มี 5 ประการ ประกอบด้วย

1. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถดำรงตนอยู่ในสังคม (Coping Needs) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ อนามัย การปรับตัวทางด้านจิตใจ สังคม ร่างกาย และข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดี
2. ความต้องการทักษะในการสามารถเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมได้ (Expressive Needs) ทักษะเหล่านี้ อาทิ ทักษะการเข้าร่วมกลุ่ม การปฏิสัมพันธ์กับบุคคล รวมไปถึงงานอดิเรก เป็นต้น
3. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถถ่ายทอดให้สังคม (Contributive Needs) ได้แก่ ความรู้และทักษะ เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้แก่สังคม อาทิ ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอด อบรม และข้อมูลเกี่ยวกับอาสาสมัครกิจกรรมต่างๆ
4. ความต้องการในการควบคุมสภาพแวดล้อม (Influence Needs) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับชุมชน และสภาพแวดล้อมรอบตัว ความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้
5. ความต้องการความรู้ที่พัฒนาตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม (Transcendence Needs) ได้แก่ ความรู้และการศึกษาที่จัดในรูปแบบต่างๆ ให้เกิดความพึงพอใจหลังจากการเกษียณ

Croom (1978) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้รับการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตในบั้นปลาย เช่น ปัญหาสุขภาพและที่อยู่อาศัย
2. การจัดการศึกษาผู้สูงอายุ เป็นแนวคิดที่มุ่งการแก้ปัญหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุแก่ประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะประชาชนในวัยหนุ่มสาว เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติดูแลและเตรียมวางแผนชีวิตเมื่อถึงวัยสูงอายุ

Malcolm S. Knowles (1980) ได้เสนอหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ที่เรียกว่า ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) ว่าผู้ใหญ่มีการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) ว่าเป็นลักษณะของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้คิดริเริ่มวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ของตน ระบุวัตถุประสงค์และกำหนดแผนการเรียนรู้ รวมทั้งประเมินผลการเรียนรู้นั้นด้วยตนเองทั้งหมด ด้วยการช่วยเหลือจากผู้อำนวยความสะดวกหรือเพื่อนร่วมทางการเรียนรู้ มีหลักการที่สำคัญ 4 ข้อ ดังนี้

1. มโนภาพต่อตนเอง (Self-concept) มโนทัศน์การรับรู้ของตนเองของผู้ใหญ่เปลี่ยนแปลงจากผู้ที่มีบุคลิกภาพต้องพึ่งพาผู้อื่นไปสู่ผู้ที่สามารถนำตนเอง สามารถชี้แนะและควบคุมตนเองได้

2. ประสบการณ์ (Experience) ผู้ใหญ่สะสมประสบการณ์ความรู้มากมาย จนสามารถใช้เป็นแหล่งการเรียนรู้อันทรงคุณค่าโดยถือว่าประสบการณ์เป็นทรัพยากรอันมีคุณค่าของการเรียนรู้

3. ความพร้อม (Readiness) ผู้ใหญ่มีความพร้อมที่จะเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยมุ่งไปสู่ภาระงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในสังคมพร้อมที่จะเรียนรู้ เมื่อรู้สึกว่สิ่งนั้นจำเป็นในการดำรงชีวิต

4. แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to learn) ผู้ใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่มีมุ่งนำความรู้ไปใช้ในอนาคต สู่นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน และแนวทางการเรียนรู้เปลี่ยนจากเนื้อหาเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การลงมือปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง โดยยึดปัญหาเป็น ศูนย์กลางของการเรียนรู้

จากหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่ได้กล่าวมานั้น สรุปว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องยึดหลักการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในวัยของตนได้เป็นอย่างดี และต้องตอบสนองปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ซึ่งเสนอว่าบุคคลต้องเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา อันสอดคล้องกับความต้องการ (Needs) ของผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต กิจกรรมด้านการฝึกทักษะ เพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ สร้างรายได้ก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง และกิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ เพื่อผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการรับมือกับปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม

3.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

สมคิด อิศระวัฒน์ (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ พบว่า ขั้นตอนในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มี 2 ลักษณะ คือ

1. เมื่อผู้ใหญ่เรียนรู้ด้วยความสนใจ ขั้นตอนการเรียนรู้จะมี 2 แบบ

1.1 รูปแบบที่ 1 เริ่มต้นสนใจตื่นเต้น เฉลียวกับปัญหาความยุ่งยากต่างๆ ดำเนินการเพื่อคลี่คลายความยุ่งยาก พอใจเมื่อคลี่คลายความยุ่งยากได้

1.2 รูปแบบที่ 2 เริ่มต้นสนใจตื่นเต้น เผชิญกับปัญหาความยุ่งยากต่างๆ ดำเนินการเพื่อคลี่คลายความยุ่งยาก พอใจเมื่อคลี่คลายความยุ่งยากได้ การผสมผสานความรู้เก่า กับความรู้ใหม่ ความสนใจยังคงอยู่

2. เมื่อผู้ใหญ่เรียนรู้ด้วยความจำใจหรือถูกบังคับ

ในกรณีที่ผู้ใหญ่เรียนเพราะถูกบังคับหรือความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือการศึกษานอกระบบโรงเรียน พบว่ามีประสบการณ์ 4 รูปแบบ คือ

2.1 รูปแบบที่ 1 เริ่มต้นด้วยความไม่สนใจ ไม่อยากทำ ไม่พอใจเมื่อเผชิญปัญหา ดำเนินการเพื่อคลี่คลายความยุ่งยากอย่างรวดเร็ว โลงใจเมื่อคลี่คลายปัญหาได้ ความไม่สนใจ ยังคงมีอยู่ต่อไป

2.2 รูปแบบที่ 2 เริ่มต้นด้วยความไม่สนใจ ไม่อยากทำ ดำเนินการเพื่อคลี่คลาย ความยุ่งยากอย่างรวดเร็วโดยบังคับตนเองให้พยายามมากขึ้น โลงใจเมื่อคลี่คลายปัญหาได้ การ ผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ ความไม่สนใจเปลี่ยนแปลงเป็นความสนใจ

2.3 รูปแบบที่ 3 เริ่มต้นด้วยความไม่สนใจ ไม่อยากทำ ดำเนินการเพื่อคลี่คลาย ความยุ่งยากอย่างรวดเร็วโดยคิดว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องทำ โลงใจเมื่อคลี่คลายปัญหาได้ ความไม่ สนใจยังคงอยู่ต่อไป

2.4 รูปแบบที่ 4 เริ่มต้นด้วยความไม่สนใจ ไม่อยากทำ โกรธ เกลียดมากขึ้นเมื่อ เผชิญปัญหา เลิก หยุดกระทำ ความไม่สนใจยังคงอยู่ต่อไป

Tough (1979) ได้เสนอขั้นตอนของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจที่ทำให้ ผู้ใหญ่เรียนรู้ด้วยตนเอง จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 200 คน พบว่ามีขั้นตอนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. ได้รับมอบหมายให้ทำ ผู้เรียนจึงต้องศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และทักษะ
2. ความประหลาดใจหรือความอยากรู้อยากเห็น ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ของผู้ใหญ่ หรือเรื่อง que ผู้ใหญ่มีความต้องการ
3. ต้องการใช้เวลาว่างในการเรียนรู้

ซึ่งขั้นตอนของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มีปัจจัย 3 ประการ เป็นแรงกระตุ้นหรือจูงใจให้ผู้เรียน อยากรับดำเนินการในขั้นต่อไป

1. ความพอใจ (Pleasure) ซึ่งได้แก่ ความรู้สึกที่ดี ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความสบาย ความภูมิใจ และอารมณ์ในทางบวก

2. การมองตนเอง (Self-esteem) ซึ่งได้แก่ ความมั่นใจในตนเอง ความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตนเอง การแสดงออกถึงความเป็นผู้รู้ และการเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายาม

3. บุคคลอื่น (Others) ปัจจัยข้อนี้มักเกิดขึ้นเมื่องานสำเร็จ บุคคลอื่นจะมองดูผู้เรียนด้วยความชื่นชม ยกย่อง หรือด้วยความรู้สึกที่ดี อาจเป็นการแสดงออกด้วยกิริยาอื่นๆ ในทางบวกซึ่งแนวคิดของทาฟ (Tough, 1979) อธิบายว่าปัจจัยทั้ง 3 ประการเป็นแรงกระตุ้นให้คนเกิดการเรียนรู้

จากแนวคิดขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ สรุปขั้นตอนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้ว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะสำเร็จได้ต้องมี 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ การสร้างความสนใจ ความเชื่อมั่นและทัศนคติเชิงบวกแก่ผู้สูงอายุในการเรียนก่อน เพื่อเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้ใหญ่สูงอายุด้วยตนเอง จากนั้นในขั้นตอนที่สอง ผู้สูงอายุจึงสามารถนำมวลประสบการณ์เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ โดยเน้นให้การเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้สูงอายุ (Needs) เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

3.3 ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ

ปรัชญาการศึกษาเป็นสิ่งที่จำเป็นในการจัดการศึกษาทุกชนิด เพราะเป็นหลักในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุให้ถึงจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน โดย ศุภร ศรีแสน (2523) ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุไว้ ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงความสุข และการมีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย
2. เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจตนเอง ความถนัดตามธรรมชาติ ชีตจำกัดของสมอง และมีมนุษยสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ
3. เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุตระหนักและเข้าใจถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต
4. เพื่อเปิดโอกาส ให้ผู้สูงอายุก้าวหน้าไปตามขบวนการ วุฒิภาวะทั้งทางด้านจิตใจ และร่างกาย สังคม วัฒนธรรม การเมือง และอาชีพ
5. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการในไตรภาค (การอ่าน การเขียน และการคิดเลข) ได้ ทักษะทางอาชีพ และสุขอนามัยที่ดี

พรเทพ มนต์วีชรินทร์ (2547) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ หมายถึง แนวทางในการจัดการศึกษาที่ต้องการให้ผู้สูงอายุนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยให้เป็นผู้ที่มี

สุขภาพดี ได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีศีลธรรม มีคุณธรรม เพื่อใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและช่วยถ่ายถอดมรดกของแต่ละสังคมไปสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป

จากปรัชญาการศึกษาผู้สูงอายุ จะเห็นได้ว่า แนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุทุกเพศ ต้องจัดการศึกษาให้ตอบสนองของความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ อันผสมกลมกลืนกับทฤษฎีต่างๆ ของผู้สูงอายุ อันเป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูง ให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3.4 พัฒนาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในประเทศไทย

ประเทศไทย มีวิวัฒนาการในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุหลากหลายรูปแบบหลากหลายกลุ่มเป้าหมาย มีการบัญญัติกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ เพื่อดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ สามารถสรุปได้ตามลำดับ ดังนี้ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550)

พ.ศ. 2494 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติบำเหน็จบำนาญแก่ผู้รับผลประโยชน์อยู่เฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ

พ.ศ. 2496 เริ่มสร้างสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคให้ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ยากจน ซึ่งในขณะนั้นดูแลโดยกรมประชาสงเคราะห์ ต่อมาได้ขยายสถานสงเคราะห์คนชราเพิ่มขึ้นอีก 20 แห่งในปี พ.ศ. 2546 และสามารถรับผู้สูงอายุเข้าอาศัยประมาณ 3,000 คน

พ.ศ. 2522 เริ่มจัดตั้งศูนย์บริการผู้สูงอายุ (Day Center) ในสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ ต่อมาในปัจจุบันขยายออกเป็น 18 แห่ง สามารถรับสมาชิกได้ประมาณ 250,000 คน

พ.ศ. 2525 รัฐบาลไทยประกาศให้เป็นปีสุขภาพผู้สูงอายุ (The Year of the Health for the elderly- Add Life to years) มีการประชุมสมัชชาโลกว่าด้วยผู้สูงอายุ (World Assembly on Aging) ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย และในปีเดียวกันประเทศไทยได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีการจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ประกาศให้วันที่ 13 เมษายน ของทุกปีเป็นวันผู้สูงอายุแห่งชาติ และมีการจัดกิจกรรมในวันดังกล่าวตั้งแตปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา

พ.ศ. 2534 รัฐบาลประกาศให้วันที่ 14-15 เมษายน ของทุกปี เป็นวันครอบครัว

พ.ศ. 2536 รัฐบาลจัดโครงการกองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชน (เบี้ยยังชีพ) ในการดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ โดยใช้งบประมาณ 36 ล้านบาท ต่อเป้าหมาย

2 หมื่นคน ในปัจจุบันสามารถจ่ายเงินสงเคราะห์นี้ให้กับผู้สูงอายุได้มากกว่า 4 แสนคน และถ่ายโอนการดำเนินงานให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ. 2544

พ.ศ. 2540 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีบัญญัติในมาตรา 54 ว่า “บุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และในมาตรา 80 ว่า “รัฐต้องคุ้มครองเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว รัฐต้องสงเคราะห์คนชรายากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ และผู้ด้อยโอกาส ให้มีคุณภาพชีวิตและพึ่งตนเองได้”

พ.ศ. 2541 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. 2534 เพิ่มการประกันกรณีชราภาพสำหรับผู้ที่ทำงานในสถานประกอบการ ให้มีผลต่อเนื่องเมื่อส่งเงินเข้ากองทุนครบ 15 ปี

พ.ศ. 2542 องค์การสหประชาชาติประกาศให้ปี พ.ศ. 2542 เป็นปีผู้สูงอายุสากล (The International Year for the Older Persons) “Toward a Society for All Aged” โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อจัดกิจกรรมทั่วประเทศพร้อมทั้งลงนามในการประกาศปฏิญญาสากลผู้สูงอายุไทย 9 ข้อ ตามแนวทางของสหประชาชาติ อีกทั้งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมผลประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ (กสผ.)

พ.ศ. 2544 มีการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2564) และคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบใน พ.ศ. 2545

พ.ศ. 2545 จัดตั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยมีหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบผู้สูงอายุ 3 หน่วยงาน คือ

1. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ รับผิดชอบงานด้านสถานสงเคราะห์คนชราและศูนย์บริการผู้สูงอายุ

2. สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ในสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.) รับผิดชอบงานนโยบาย มาตรการ การส่งเสริม คุ้มครอง พิทักษ์สิทธิ การส่งเสริมศักยภาพ และกฎหมายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

3. สำนักงานปลัดกระทรวง ซึ่งกำกับดูแลงานของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด จำนวน 75 จังหวัด ทำหน้าที่ดูแล ส่งเสริม และจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในระดับจังหวัด

พ.ศ. 2546 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2547 เป็นต้นไป

พ.ศ. 2550 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีบัญญัติในมาตรา 52 ว่า “บุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ มีสิทธิได้รับ

การช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” และมาตรา 79 กล่าวว่า “รัฐต้องคุ้มครองพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงและชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัว รวมทั้งรัฐต้องสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่คนชรา ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือผู้ทุพพลภาพ และผู้อยู่ในสภาวะยากลำบากให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้”

จากพัฒนาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ได้แสดงมานี้ สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า รัฐบาลโดยทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุในทุกด้านอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้ผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดสถานสงเคราะห์ ศูนย์บริการผู้สูงอายุ การให้การศึกษาอย่างต่อเนื่อง และการให้เบี้ยยังชีพ เป็นต้น เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเสมอภาคทัดเทียมกับประชากรในวัยอื่น อันมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืน

3.5 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดบริการสวัสดิการในรูปแบบสถานสงเคราะห์คนชรา ซึ่งเป็นการอุปการะผู้สูงอายุที่ประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน เช่น ถูกทอดทิ้ง ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีผู้อุปการะดูแล ที่มีความสมัครใจเข้าอยู่ในสถานสงเคราะห์ โดยมีกิจกรรมและบริการที่จัดให้ประกอบด้วย บริการด้านปัจจัยสี่ บริการดูแลสุขภาพทั่วไป การรักษาพยาบาลเมื่อมีอาการเจ็บป่วย บริการทางด้านกายภาพบำบัด บริการทางด้านให้การแนะนำปรึกษา บริการทางด้านสังคมสงเคราะห์ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมเสริมรายได้ บริการด้านศาสนา กิจการฌาปนกิจศพ บริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นต้น ซึ่งการอุปการะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550)

1. ประเภทสามัญ ให้การอุปการะเลี้ยงดูผู้สูงอายุ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ โดยให้ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมกัน ห้องละหลายคน ชาย-หญิง ไม่ปะปนกัน
2. ประเภทเสียค่าบริการ จัดให้อยู่ในหอพักผู้สูงอายุมีจำนวน 40 ห้อง โดยชำระค่าบริการประเภทเดียวกัน อัตราคนละ 550 บาทต่อเดือน และประเภทเตียงคู่อัตรา 1,060 บาท ต่อเดือน มีเฉพาะที่สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคเพียงแห่งเดียว
3. ประเภทพิเศษ โดยผู้สูงอายุปลูกบ้านอยู่เองตามแบบแปลนที่กรมประชาสงเคราะห์ (เดิม) กำหนด ปลูกในที่ดินของสถานสงเคราะห์ โดยทำสัญญาปลูกสร้างเสร็จแล้วยกเป็นกรรมสิทธิ์ของราชการ และผู้ปลูกสร้างสามารถอยู่อาศัยได้ตลอดชีวิต มีแบบบ้าน 3 แบบ คือ บ้าน

เดี่ยว บ้านแฝด และบ้านปฏิบัติธรรม มีเฉพาะที่สถานสงเคราะห์คนชราวาระณะเวศม์ฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันมีสถานสงเคราะห์ที่เป็นศูนย์สาธิตด้านคนชราของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการจำนวน 7 แห่ง ดังนี้

1. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพมหานคร
2. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางละมุง จังหวัดชลบุรี
3. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
4. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านทักษิณ จังหวัดยะลา
5. สถานสงเคราะห์คนชราวาระณะเวศม์ ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
6. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
7. สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ในส่วนของสถานสงเคราะห์คนชราในเขตกรุงเทพมหานคร มีเพียงแห่งเดียว คือ “สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค” ซึ่งเป็นสถานสงเคราะห์คนชราแห่งแรกของประเทศไทย ก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2496 ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุตามนโยบายสวัสดิการสังคมของรัฐ โดยเริ่มเปิดดำเนินการในสมัยของนายปกรณ์ อังศุสิงห์ เป็นอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2546 สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค ได้ปรับบทบาทจากหน่วยงานปฏิบัติการดูแลผู้สูงอายุเป็นงานส่งเสริม สนับสนุน การดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ โดยใช้ชื่อว่า “ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค” (Ban Bang Khae Social Welfare Development Center for Older Persons) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ในการดำเนินงาน คือ “เข้าถึงบริการ ประสานเครือข่าย กลุ่มเป้าหมายพึ่งตนเอง” โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ดังต่อไปนี้

1. เพื่อเป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้และเผยแพร่ข่าวสารด้านการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ
2. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคูคลากรด้านสวัสดิการผู้สูงอายุทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อเป็นศูนย์ประสานเครือข่ายในการให้บริการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ
4. เพื่อเป็นศูนย์ต้นแบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่มีมาตรฐาน

ภารกิจารดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ในปัจจุบัน ประกอบด้วย 7 ศูนย์ย่อยๆ ดังนี้ (ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, 2551)

1. ศูนย์ข้อมูลและสารสนเทศงานสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ (Data Center) มีภารกิจในการจัดทำทำเนียบเครือข่ายดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ จัดทำทำเนียบคลังปัญญาผู้สูงอายุ จัดทำสถานการณ์และสถิติข้อมูลความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่บริการ และรวบรวมข้อมูลการให้บริการหรือการดำเนินงาน รวมทั้งข้อมูลของผู้ใช้บริการ

2. ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนา (Training Center) มีภารกิจในการสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จัดสร้างหลักสูตรที่เป็นมาตรฐาน และทิศทางเดียวกัน จัดทำคู่มือหลักสูตรการอบรม ประสานการดำเนินงานในการจัดผู้เข้ารับการฝึกอบรม จัดฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย ติดตามและประเมินผล และพัฒนาหลักสูตร วิธีการฝึกอบรม การติดตาม นิเทศงาน วิเคราะห์หารูปแบบใหม่

3. ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) มีภารกิจในการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนางานพัฒนางานสวัสดิการผู้สูงอายุ ถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพ และภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ และประสานการศึกษาดูงานและฝึกอบรม

4. ศูนย์การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุแบบสถาบัน (Social welfare services for older persons under institutional care center) มีภารกิจในการบริการให้ผู้สูงอายุภายนอกเข้าไปใช้บริการบริการดูแลผู้สูงอายุกลางวัน บริการบ้านพักฉุกเฉิน และบริการที่พักอาศัยรูปแบบสถาบัน

5. ศูนย์การจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุในชุมชน (Social welfare services for older persons within community center) มีภารกิจในการบริการหน่วยเคลื่อนที่ บริการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างอาสาสมัครบริการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน ส่งเสริมและสนับสนุนจัดกิจกรรมเสริมรายได้ ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุและผู้สูงอายุกับบุคคลวัยอื่น ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

6. ศูนย์บริการให้คำแนะนำปรึกษาและส่งต่อ (Counseling Center) มีภารกิจในการให้คำแนะนำปรึกษาทางโทรศัพท์ ให้คำแนะนำปรึกษาในศูนย์บริการให้คำปรึกษา และออกหน่วยให้คำปรึกษาเคลื่อนที่

7. ศูนย์บริการให้คำแนะนำปรึกษาและส่งต่อ (Counseling Center) มีภารกิจในการให้คำแนะนำปรึกษาทางโทรศัพท์ ให้คำแนะนำปรึกษาในศูนย์บริการให้คำปรึกษา และออกหน่วยให้คำปรึกษาเคลื่อนที่

ประชากรผู้สูงอายุประเภทต่างๆ ในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค ประกอบไปด้วย

1. ประเภทสามัญ รัฐให้การอุปการะโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น
2. ประเภทหอพัก แบ่งเป็นห้องเดี่ยว โดยเสียค่าบริการคนละ 550 บาทต่อเดือน

3. ประเภทพิเศษ (บั้งกะโล) ผู้สูงอายุสามารถปลูกบ้านในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคตามแบบแปลนของกรมประชาสงเคราะห์

3.6 สถานการณ์ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (2551) ได้แสดงข้อมูลสถานการณ์ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบโดยตรงต่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาอบรมโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ดังแสดงในตารางที่ 2.1 ถึง 2.5 ดังนี้

ตารางที่ 2.1 จำนวนและประเภทของผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551

ประเภทบริการ	ยอดคงเหลือ พ.ศ. 2550	ยอดรับใหม่ พ.ศ. 2551	ยอดจำหน่าย พ.ศ. 2551	ยอดคงเหลือ พ.ศ. 2551
สามัญ	141	54	24	171
เสียค่าบริการ	39	4	8	35
พิเศษ (บั้งกะโล)	5	-	-	5
รวม	189	58	32	211

จากตารางที่ 2.1 แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551 มีจำนวน 211 คน แบ่งเป็นประเภทสามัญ จำนวน 171 คน เสียค่าบริการ จำนวน 35 คน และพิเศษ (บั้งกะโล) จำนวน 5 คน รวมผู้สูงอายุทั้งสิ้น 211 คน

ตารางที่ 2.2 จำนวนและสาเหตุที่ผู้สูงอายุเข้ารับบริการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551

สาเหตุ	จำนวน			ร้อยละ
	ชาย	หญิง	รวม	
ยากจนและไม่มีที่อยู่อาศัย	21	28	49	23.2
ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู	23	103	126	59.7
อยู่กับครอบครัวไม่มีความสุข	8	12	20	9.5
สมัครใจ	4	12	16	7.6
รวม	56	155	211	100.0

จากตารางที่ 2.2 แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคใน พ.ศ. 2551 มีสาเหตุที่เข้ารับการสงเคราะห์เนื่องจากขาดผู้อุปการะเลี้ยงดูมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.7 รองลงมาคือ ยากจนและไม่มีที่อยู่อาศัย คิดเป็นร้อยละ 23.2) อยู่กับครอบครัวไม่มีความสุข คิดเป็นร้อยละ 9.5 และสมัครใจ คิดเป็นร้อยละ 7.6 ตามลำดับ

ตารางที่ 2.3 จำนวนและอายุของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551

อายุ (ปี)	จำนวน			ร้อยละ
	ชาย	หญิง	รวม	
60-64	3	9	12	5.7
65-69	6	14	20	9.5
70-74	18	24	42	19.9
75-79	21	45	66	31.3
80-84	4	34	38	18.0
85-89	4	15	19	9.0
90-94	-	10	10	4.7
95-99	-	3	3	1.4
100 ปี ขึ้นไป	-	1	1	0.5
รวม	56	155	211	100.0

จากตารางที่ 2.3 แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคใน พ.ศ. 2551 มีอายุระหว่าง 75-79 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 31.3 รองลงมาคือ 70-74 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.9 และ 100 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 0.5 ตามลำดับ

ตารางที่ 2.4 จำนวนและระดับพื้นฐานความรู้ของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551

ระดับการศึกษา	จำนวน			ร้อยละ
	ชาย	หญิง	รวม	
ไม่ได้รับการศึกษา	9	14	23	10.9
อ่านออกเขียนได้	-	19	19	9.0
ประถมศึกษา	13	62	75	35.5
มัธยมศึกษา	22	43	65	30.8
สูงกว่ามัธยมศึกษา	1	1	2	0.9
ไม่มีข้อมูล	11	16	27	12.8
รวม	56	155	211	100.0

จากตารางที่ 2.4 แสดงให้เห็นว่า ระดับพื้นฐานความรู้ของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.5 รองลงมาคือ มัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 30.8 และสูงกว่ามัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 0.9 ตามลำดับ

ตารางที่ 2.5 จำนวนและศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองของผู้สูงอายุที่เข้ารับการสงเคราะห์ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค พ.ศ. 2551

ศักยภาพของผู้สูงอายุ	จำนวน			ร้อยละ
	ชาย	หญิง	รวม	
กลุ่ม A : สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี	28	108	136	64.4
กลุ่ม B : สามารถช่วยเหลือตนเองได้ปานกลาง	9	8	17	8.1
กลุ่ม C : ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้	19	39	58	27.5
รวม	56	155	211	100.0

จากตารางที่ 2.5 แสดงให้เห็นว่า ระดับศักยภาพของผู้สูงอายุในการช่วยเหลือตนเองในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคส่วนมาก เป็นผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือ

ตนเองได้ดี คิดเป็นร้อยละ 64.4 รองลงมาคือไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ คิดเป็นร้อยละ 27.5 และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 8.1 ตามลำดับ ซึ่งเมื่อคัดเลือกเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีอาหารหุงต้มหรือป่วยหนักจนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ด้วยตนเอง มีผู้สูงอายุที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ 153 คน

ทางด้านข้อมูลทางกายภาพ พบว่า ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ตั้งอยู่ที่ถนนเพชรเกษม แขวงบางแค เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ขนาดที่ดิน 12 ไร่ ตั้งอยู่ใกล้กับตลาดสดบางแคที่มีสาธารณูปโภคและสาธารณูปการครบครัน เช่น ตลาด วัดนิมมานรดี โรงเรียนวัดนิมมานรดี ธนาคาร ไปรษณีย์ โรงพยาบาลเพชรเกษม และห้างสรรพสินค้า

จากข้อมูลที่ได้ศึกษามาในข้างต้นสรุปได้ว่า ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคเดิม) มีผู้สูงอายุที่มีความหลากหลาย ทั้งทางลักษณะเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพ เป็นสถานสงเคราะห์ที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่เป็นเขตเมืองที่มีความเจริญ และมีการจัดกิจกรรมของหน่วยงานต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งยังเป็นสถานสงเคราะห์ที่มีบริการสำหรับผู้สูงอายุหลายประเภทมากที่สุด ดังนั้นจึงสมควรที่จะศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค อันสามารถเป็นแม่แบบในการจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์แห่งอื่นต่อไป

3.7 รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2542) ทำการวิจัยพบว่า รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้สูงอายุต้องการให้จัด สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัยทางกายและใจ ได้แก่

1.1 กิจกรรมให้ความรู้ในการเตรียมตัวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

1.2 กิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่น กีฬา การเดินรำ การออกกำลังกาย การตรวจ

สุขภาพ และกายภาพบำบัด

- 1.3 การจัดคลินิกสุขภาพเคลื่อนที่
- 1.4 การจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ เพื่อสุขภาพ
- 1.5 กิจกรรมทางศาสนา
- 1.6 กิจกรรมการให้คำปรึกษาเป็นกลุ่ม
- 1.7 กิจกรรมงานวันเกิดสำหรับผู้สูงอายุ

2. กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากผู้สูงอายุบางส่วนมีรายได้ต่ำ บางส่วนไม่มีรายได้ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทั้งทางสังคมและจิตใจ จึงต้องการรายได้เพื่อการเลี้ยงชีพและให้ความรู้สึกว่าคุณค่าได้แก่

- 2.1 กิจกรรมการอบรมวิชาชีพที่เหมาะสมกับสภาพวัยของผู้สูงอายุ โดยให้ผู้สูงอายุมีบทบาททั้งเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้รับความรู้
- 2.2 กิจกรรมให้คำปรึกษาเรื่องค่าใช้จ่าย
- 2.3 การจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ในรูปแบบบ้านคำบริการ จำหน่ายสินค้าราคาถูกโดยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่าย
- 2.4 กิจกรรมจัดกลุ่มสนใจ ฝึกสอนอาชีพตามความสนใจ

3. กิจกรรมด้านการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนมากมีระดับการศึกษาที่ต่ำ จึงต้องการให้จัดกิจกรรมทางการศึกษา ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อยกระดับมาตรฐานชีวิตของตนเอง โดยอาจจัดในรูปแบบการศึกษาต่อเนื่องก็ได้

4. กิจกรรมด้านครอบครัวและสังคม ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุบางส่วนขาดโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม โดยจัดกิจกรรมเสริมบทบาทผู้สูงอายุ ได้แก่

- 4.1 กิจกรรมเสริมบทบาทผู้สูงอายุ เช่น ชมรมงานฝีมือศิลปะ ชมรมพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีการสวดมนต์ บรรยายธรรม การฝึกสมาธิ และชมรมนาฏศิลป์ ดนตรีไทย เป็นต้น
- 4.2 กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครช่วยงานในห้องสมุด โรงพยาบาล และกิจกรรมอาสาเมตตาธรรม เป็นต้น
- 4.3 กิจกรรมให้ความรู้และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัย เช่น กิจกรรมให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน กิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น

4.4 กิจกรรมสันหนนาการและการส่งเสริมการกีฬาให้เหมาะกับวัย เช่น การทัศนศึกษา การยกย่องผู้สูงอายุ ประเพณีต่างๆ อาทิ การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ และการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นตัวแทนด้านคุณธรรมจริยธรรมให้สังคม เป็นต้น

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (2551: ก) ได้รายงานผลการดำเนินงานการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในปีงบประมาณ 2550 ภายใต้แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) โดยแบ่งเป็น 6 รูปแบบกิจกรรม ได้แก่

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับผู้สูงอายุ

1.1 การให้การศึกษาระดับพื้นฐาน ได้แก่ การศึกษาระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1.2 หลักสูตรอาชีพระยะสั้น ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้แก่ การจักสาน ทอผ้า การทำของชำร่วย การใช้คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย ได้ให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการกระตุ้นไม่ให้สมองเสื่อม เช่น การให้ผู้สูงอายุใช้บริการห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี อีกทั้งมีการเรียนรู้จากสื่อต่างๆ เช่น การชมรายการโทรทัศน์ ETV และรับฟังรายการวิทยุคลื่นความถี่ FM 92 และ AM 1161

2. การเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุ โดยการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาเป็นวิทยากร และเผยแพร่ภูมิปัญญาในรูปแบบนิทรรศการ รายการวิทยุและโทรทัศน์

3. การเสริมสร้างความร่วมมือเพื่อความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ โดยประสานงานภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กร

4. การส่งเสริมเครือข่ายพัฒนางานผู้สูงอายุ โดยประสานงานภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างองค์กร

5. การพัฒนาบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ โดยการฝึกอบรมบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ

6. การติดตามผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ

ในด้านการจัดกิจกรรมของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบัน ได้จัดบริการด้านต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุข อยู่ดีกินดี ตามควรแก่อัตภาพ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

งานสงเคราะห์ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาฯ และงานสวัสดิการผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, 2551)

1. การสงเคราะห์ผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

1.1 บริการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ โดยจัดให้มีปัจจัย 4 ที่จำเป็นต่อชีวิต เพื่อให้มีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจในบั้นปลายชีวิตตามสมควรแก่อัตภาพ

1.2 บริการทางการแพทย์และอนามัย

1.2.1 ด้านการรักษาพยาบาลศูนย์พัฒนาฯ ได้จัดส่งแพทย์มาทำการตรวจรักษาโรคทั่วไป ของผู้สูงอายุ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง และมีเจ้าหน้าที่พยาบาลดูแลรักษาพยาบาลตามคำสั่งแพทย์โดยอยู่เวรตลอด 24 ชั่วโมง ในกรณีเจ็บป่วยเฉพะโรคหรือประสบอุบัติเหตุฉุกเฉินจะส่งไปรักษาที่โรงพยาบาล นอกจากนั้นได้ให้บริการตรวจสุขภาพประจำปี เช่น เอ็กซเรย์ ตรวจเลือด เป็นต้น

1.2.2 ด้านการอนามัย ศูนย์พัฒนาฯ ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอาสาสมัครจากโรงพยาบาลต่าง ๆ มาให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพอนามัยแก่ผู้สูงอายุ การสุขาภิบาล การทำความสะอาดที่พักอาศัย การกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

1.2.3 การส่งเสริมสุขภาพศูนย์พัฒนาฯ ได้จัดเจ้าหน้าที่ จัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้แข็งแรง เช่น รำมวยจีน (ไทเก๊ก) กีฬาเปตอง ภายบริหาร นั่งสมาธิ เป็นต้น

1.3 บริการด้านกายภาพบำบัด ศูนย์กายภาพบำบัดได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2510 โดยมีแพทย์ที่ปรึกษาของกรมประชาสงเคราะห์ คือ แพทย์หญิงสุนิทย สุธิตสารวรรณกร มาทำการตรวจรักษาผู้สูงอายุเดือนละครั้ง และมีนักกายภาพบำบัดและผู้ได้รับการอบรมด้านกายภาพบำบัดร่วมทำการรักษาผู้สูงอายุตามคำสั่งแพทย์ นอกจากนั้นยังมีการจัดการรักษาเป็นรายบุคคลและการบริหารร่างกายเป็นกลุ่ม

1.4 บริการด้านอาชีพบำบัด เป็นการส่งเสริมและสนับสนุน ให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมยามว่างให้เหมาะสมกับความสามารถและตามความสมัครใจ เพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิต และรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยจัดสอนงานประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น กลุ่มดอกไม้จันทร์ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์กลุ่มทำเครื่องหอม เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายจะแบ่งผลกำไรให้เป็นค่าแรงผู้สูงอายุร้อยละ 70 สมทบทุนหมุนเวียนร้อยละ 25 และเป็นรางวัลผู้ควบคุมร้อยละ 5 ตามระเบียบของกรมพัฒนาสังคมฯ

1.5 บริการด้านสังคมสงเคราะห์ ได้จัดให้มีนักสังคมสงเคราะห์ประจำอาคารพักผู้สูงอายุ เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาหรือแก้ไขปัญห่า พื้นฟูและปรับสภาพให้ผู้สูงอายุได้มีความสุข ความอบอุ่นใจ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย

และกลุ่มชน ตลอดจนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาผู้สูงอายุ

1.6 บริการด้านศาสนา ได้จัดบริการภายในอาคารศาลาธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุ มีโอกาสประกอบพิธีกรรมทางศาสนาประเพณีนิยมในวันสำคัญ ๆ เช่น วันธรรมสวนะ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา เป็นต้น และมีการนิมนต์พระสงฆ์ แสดงธรรมเทศนาในวันพระเดือนละ 4 ครั้ง และมีวิทยากรจากพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย มาบรรยายออกเสียงตามสายให้ผู้สูงอายุฟังเป็นประจำทุกเดือน นอกจากนี้ได้จัดให้มีการทำบุญ ในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันสงกรานต์ เป็นต้น

1.7 บริการด้านฌาปนกิจ ผู้สูงอายุที่ถึงแก่กรรมและไม่มีญาติจัดการศพให้นั้น ศูนย์พัฒนาฯ จะจัดการศพโดยตั้งศพสดอภีธรรมที่อาคารศาลาธรรมหนึ่งคืน แล้วนำไปเก็บไว้ที่วัดนิมมานรดี โดยจะทำการฌาปนกิจพร้อมกันในเดือน มีนาคม ของแต่ละปี และนำอัฐิส่วนหนึ่งไปลอยอังคารตามประเพณี อีกส่วนหนึ่งเก็บรวมไว้ภายในเจดีย์อัฐิของศูนย์พัฒนาฯ และทำบุญอุทิศให้ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี

2.งานสวัสดิการผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

2.1 ภารกิจศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ตามโครงการนวัตกรรม

2.2 งานศูนย์บริการผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ศูนย์บริการผู้สูงอายุบางแค และศูนย์บริการผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่อยู่กับครอบครัวของตนเองในชุมชนใกล้เคียงกับศูนย์นั้น ๆ บริการที่จัดให้ผู้สูงอายุ ประกอบด้วย บริการด้านการแพทย์ บริการด้านกายภาพบำบัด บริการด้านสังคมสงเคราะห์ บริการด้านนันทนาการ และอื่น ๆ

2.3 หน่วยบริการผู้สูงอายุเคลื่อนที่ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแคได้ร่วมกับฝ่ายงานพัฒนาชุมชนและสวัสดิการ สำนักงานเขตภาษีเจริญ จัดหน่วยบริการสงเคราะห์ผู้สูงอายุเคลื่อนที่ ประกอบด้วยนักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล อาสาสมัคร ตลอดจนนักศึกษาฝึกงาน ออกเยี่ยมเยียนครอบครัวผู้สูงอายุที่ยากจนใกล้เคียง ในรัศมี 10 กิโลเมตร เป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้บริการตรวจสุขภาพเบื้องต้น บริการกายภาพบำบัด ด้านสังคมสงเคราะห์ ให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทุกข์ยากเดือดร้อน เช่น คนพิการ เด็กถูกทอดทิ้ง ฯลฯ บุคคลยากไร้ในชุมชนตามความจำเป็นเหมาะสม เช่น การส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป เป็นต้น

จากรูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในสถานสงเคราะห์คนชรา ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดบริการแก่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งได้เป็น 3 ประเภทหลัก คือ

1. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน เพื่อให้เกิดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ การให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การศึกษาระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาต่อเนื่อง ตลอดจนการให้ความรู้ในการเตรียมตัวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ เช่น ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย การออกกำลังกายที่เหมาะสม การตรวจสุขภาพด้วยตนเอง และกายภาพบำบัด เป็นต้น

2. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ เพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ เพื่อให้นำไปประกอบอาชีพ สร้างรายได้ ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองตามวิสัยทัศน์ของศูนย์พัฒนาพัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ได้แก่ หลักสูตรอาชีพระยะสั้น ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ได้แก่ การทำดอกไม้จันทน์ กลุ่มดอกไม้ประดิษฐ์กลุ่มทำเครื่องหอม การจักสาน ทอผ้า การทำของชำร่วย การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต โดยการจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุ ในสถานสงเคราะห์ ในรูปแบบร้านค้าบริการ จำหน่ายสินค้าราคาถูกโดยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่าย

3. กิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งให้ความรู้ทั่วไปและข่าวสารข้อมูลที่จำเป็น เพื่อให้มีความทันสมัยในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการกระตุ้นสมอง เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้บริการห้องสมุดประชาชน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อีกทั้งมีการจัดทำสื่อการเรียนรู้ต่างๆตามความสนใจของผู้สูงอายุ เช่น การผลิตรายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ มีการไปทัศนศึกษา กิจกรรมให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน กิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน และชมรมต่างๆให้ผู้สูงอายุเลือกเข้ารับบริการตามความสนใจ

ซึ่งกิจกรรมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดบริการแก่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์นั้น ภาควิชาเครือข่ายผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในการจัดได้ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นรูปแบบตามแผนภูมิที่ 2.1 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานสงเคราะห์คนชรา

3.8 รูปแบบกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ

รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งภาคพื้นยุโรป อเมริกา รวมทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วในภาคพื้นเอเชีย โดยผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ ได้ดังต่อไปนี้ (สุรกุล เจนอบรม, 2541 ; กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2542 ; สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย, 2549 ; ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม, 2550)

3.8.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โดยศึกษาในโบสถ์ ศูนย์ชุมชน สโมสรผู้สูงอายุ โดยให้การศึกษาในด้านสุขภาพอนามัยและสุขศึกษา (Health Education) ในมหาวิทยาลัยนิวแฮมเชียร์ (University of Newhampshire) มีการจัดโปรแกรมทางด้านการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ โดยเป็นหลักสูตรที่ไม่มีหน่วยกิต เน้นในด้านการพัฒนาสติปัญญา ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนคติกับคนในวัยเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมทางสังคม โดยจัดการบริการชุมชน (Community Service) ประเภทต่างๆ โดยพยายามหลีกเลี่ยงการส่งผู้สูงอายุเข้าอาศัยในสถานสงเคราะห์ โดยจัดระบบครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

- 1.1 บริการให้คำปรึกษาผู้สูงอายุเกี่ยวกับปัญหาในครอบครัว
- 1.2 บริการช่วยเหลือทางกฎหมาย (Legal Aids)
- 1.3 บริการดูแลคนชราเวลากลางวัน
- 1.4 บริการดูแลช่วยเหลือครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ โดยช่วยเหลือในกรณีที่บุตรหลานมีปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุ
- 1.5 บริการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อยู่ในบ้านตามลำพัง โดยจัดบริการต่างๆ ในบ้านผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมอาสาสมัครเยี่ยมบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ ได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการจัดอาสาสมัครผู้สูงอายุอีกด้วย โดยมีการจัดทำคู่มือสำหรับอาสาสมัครภาคีเครือข่ายดูแลผู้สูงอายุชื่อ Public/Private Partnerships in Volunteerism: A Guide for the Aging Network ซึ่งจัดพิมพ์โดย National Eldercare Institute on Business and Aging, Washington Business Group on Health.

3.8.2 ประเทศอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษได้มีการประสานสัมพันธ์ระหว่างภาคีเครือข่ายองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยแก่ผู้สูงอายุหลากหลายรูปแบบ ได้แก่

- 2.1 การจัดพิมพ์เอกสารที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพื่อการศึกษาตามอัธยาศัยออกเผยแพร่ ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาอันเป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ เช่น Your Right, Tour Taxes and giving retirement, Using your home as hospital และ A Buyer's Guide to Sheltered Housing เป็นต้น

2.2 การพิมพ์แผ่นปลิวความรู้ด้านการรักษาสุขภาพอนามัยแก่ผู้สูงอายุ

2.3 องค์กรเอกชนที่แจกจ่ายข้อมูลที่น่าสนใจให้แก่ผู้สูงอายุเป็นระยะๆ เช่น

Holidays

ในประเทศอังกฤษมีการดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนภายใต้ความรับผิดชอบหลักของกระทรวงการพัฒนาศังคม (Department of Social Security) โดยรับผิดชอบหาที่พักอาศัยในลักษณะบ้านพักฉุกเฉิน ให้แก่ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย เช่น Self Accommodation, Housing Association, Special Sheltered Housing และ Residential Home เป็นต้น นอกจากนี้ยังจัดบริการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยในบ้านของตน (Self-Accommodation) เช่น โครงการจัดส่งอาหารถึงบ้าน (Meal on wheel) โครงการผู้ช่วยในบ้าน เช่น อาบน้ำ ซักผ้า ทำความสะอาดบ้านให้ผู้สูงอายุ (Home help) บริการดูแลสุขภาพอนามัย เช่น การทำแผลเรื้อรัง วัดความดัน ฉีดยา (District Nurse) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยสำหรับผู้สูงอายุ ที่เรียกว่า มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (University of the Third Age) ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุที่ต้องการศึกษาต่อเนื่องในระดับอุดมศึกษาเป็นการเฉพาะอีกด้วย

3.8.3 ประเทศญี่ปุ่น

ในประเทศญี่ปุ่น มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยอยู่ในความดูแลให้การสนับสนุนของกระทรวงวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (Monbusho) เป็นโครงการในระดับชาติและสนับสนุนให้รัฐบาลระดับท้องถิ่น เทศบาล ภาควิชาหรือข่าย และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น

3.1 การประชุมเพื่อการส่งเสริมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

3.2 การจัดห้องเรียนสำหรับผู้สูงอายุ

3.3 การจัดหลักสูตรกิจกรรมอาสาสมัครสำหรับผู้สูงอายุ

3.4 การใช้คุณประโยชน์ของทรัพยากรมนุษย์ผู้สูงอายุ

3.5 โครงการประสานสัมพันธ์คนวัยต่างๆ

3.6 โครงการจัดกิจกรรมให้คำปรึกษา

3.7 โครงการส่งเสริมกีฬาเพื่อชีวิตที่ยืนยาว

ในด้านการดำเนินงานด้านอื่นๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุพบว่าการดูแลผู้สูงอายุจะมีทั้งดูแลในบ้านและสถานสงเคราะห์ ประกอบด้วยบริการช่วยเหลือที่บ้าน การให้คำแนะนำทางด้านการแพทย์ บริการดูแลกลางวัน บริการฟื้นฟูสมรรถภาพ การให้เข้าอุปกรณ์ดูแลสุขภาพ ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้สามารถใช้บริการได้ที่บ้านตนเอง ส่วนบริการในสถานสงเคราะห์นั้น เป็นการรับผู้สูงอายุเข้าไปดูแลในรูปแบบบ้านพัก ศูนย์ดูแลสุขภาพ หรือสถานพยาบาลทางการแพทย์ ซึ่ง

ผู้สูงอายุต้องออกค่าใช้จ่ายร้อยละ 10 ของต้นทุนค่าอาหารประจำวัน ส่วนผู้สูงอายุที่ยากจนนั้น รัฐบาลได้กำหนดอัตราค่าธรรมเนียมหรือเพดานสูงสุดโดยเปรียบเทียบกับรายได้ต่อปีของผู้สูงอายุ แนวทางแก้ไขในปัจจุบันคือ ให้เอกชนและหน่วยงานเครือข่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น โดยชุมชนต้นแบบสังคมชราภาพที่มีชื่อเสียงมากในประเทศญี่ปุ่น คือ ชุมชนนิชิโน ในจังหวัดตอตโตริ ซึ่งมีผู้มาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

3.8.4 ประเทศเกาหลี

ด้วยนโยบายทางด้านผู้สูงอายุของประเทศเกาหลี มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านสังคม ประกอบกับวัฒนธรรมของเกาหลีที่เคารพนับถือบรรพบุรุษ จึงทำให้สังคมและบุตรหลานในประเทศเกาหลีดูแลผู้สูงอายุเป็นอย่างดี นโยบายการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับของรัฐบาลเกาหลี จึงมุ่งเน้นไปที่ผู้สูงอายุที่ยากจน โดยจัดตั้งสมาคมผู้สูงอายุแห่งเกาหลี (Korea Senior Citizen's Association: KSCA) ซึ่งเป็นองค์กรระดับประเทศขึ้นในปี พ.ศ. 2525 มีหน้าที่ประสานงานระหว่างรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น ชุมชน และภาคีเครือข่าย โดยกำหนดให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในลักษณะของกฎบัตร 9 ข้อ ในประเด็นต่างๆ คือ

- 4.1 จัดเตรียมสถานที่เพื่อให้ผู้สูงอายุได้สมาคมร่วมกันทั้งทางสังคมและสังฆนาการ
- 4.2 จัดเตรียมโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ทักษะ และมีความชำนาญ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้
- 4.3 จัดเตรียมการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน อันทำให้ชีวิตบั้นปลายมีคุณค่า
- 4.4 ให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุในด้านสุขภาพ อนามัย
- 4.5 ให้คำแนะนำสำหรับผู้สูงอายุเพื่อแก้ไขปัญหาความรู้สึกโดดเดี่ยวและถูกสังคมทอดทิ้ง
- 4.6 จัดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการรับบริการของสังคมและร่วมกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน
- 4.7 ช่วยหางานให้ผู้สูงอายุทำตามสมควรและตามความสามารถ
- 4.9 จัดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสมาคมกับคนหนุ่มสาวเพื่อลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย

3.8.5 ประเทศสิงคโปร์

ประเทศสิงคโปร์เป็นประเทศที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มอย่างรวดเร็ว และมีภาวะการเจริญพันธุ์ต่ำ ลักษณะพิเศษของสิงคโปร์คือมีประชากรหลากหลายทั้งในด้านเชื้อชาติและภาษา ดังนั้นนโยบายผู้สูงอายุของประเทศสิงคโปร์ คือ การให้ประชากรผู้สูงอายุอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและสังคม ตามกฎหมาย The Maintenance of Parent Act ซึ่งระบุให้ลูกมีหน้าที่ต้องดูแลพ่อแม่ตามกฎหมาย

นโยบายของรัฐจึงเน้นความร่วมมือในลักษณะของความเป็นหุ้นส่วน (Partnerships) ในการดูแลผู้สูงอายุร่วมกับชุมชนและครอบครัว ตามนโยบาย “Many Helping Hands” ซึ่งดูแลในเชิงปฏิบัติโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและการกีฬา (The Ministry of Community Development and Sports) ซึ่งเป็นกระทรวงหลักในการทำงานด้านผู้สูงอายุ โดยภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของสิงคโปร์ ประกอบด้วย National Council of Social Service, Singapore National Employer’s Federation, People’s Association, The Singapore Action Group of Elders, Tsao Foundation, และ Gerontological Society of Singapore เป็นต้น โดยมีนโยบายที่ขับเคลื่อนไปสู่ชุมชนด้วยการประสานงานกับอาสาสมัคร หน่วยงานทางศาสนา หน่วยงานทางเชื้อชาติ ซึ่งการดำเนินงานประกอบด้วย การฝึกอบรม ให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุ การให้ความร่วมมือด้านเงินทุน โดยรัฐบาลสิงคโปร์เชื่อว่าการให้ทุกภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมทำให้การแก้ปัญหาด้านผู้สูงอายุ ไม่กระทบถึงความความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

3.8.6 ประเทศมาเลเซีย

ประเทศมาเลเซียเริ่มมีนโยบายผู้สูงอายุแห่งชาติ (National Policy for The Elderly) เป็นครั้งแรกในปี 1995 โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เพื่อเพิ่มศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้สูงอายุในครอบครัว สังคม และประเทศ เพื่อการเพิ่มศักยภาพของผู้สูงอายุให้คงไว้ซึ่งผลิตภาพในกระบวนการพัฒนาประเทศ และเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อดูแลรักษาและคุ้มครองผู้สูงอายุ

ต่อมาในปี 1996 มีการจัดตั้ง National Senior Citizens Policy Technical Committee เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา ด้านการฝึกอบรม ด้านการวิจัย และด้านการประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีกิจกรรมการให้การศึกษาภายใต้โครงการด้านสุขภาพผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่

6.1 การให้ความรู้เกี่ยวกับโรคความจำเสื่อมในคลินิก 58 แห่งทั่วประเทศ

6.2 การให้ความรู้เพื่อป้องกันและควบคุมโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวานและความดันโลหิต

6.3 การให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพ

6.4 การให้ความรู้ในศูนย์สุขภาพชุมชนเพื่อให้คำปรึกษาและแนะนำด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ เช่น การออกกำลังกายและโภชนาการ

6.5 กิจกรรมการให้ความรู้ในโรงพยาบาล เช่น การให้ความรู้ผู้ป่วยในระยะยาว

รัฐบาลมาเลเซียมีนโยบายให้องค์กรต่างๆ โดยทั้งภาครัฐและเอกชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว ดังจะเห็นได้ว่ามีภาคเอกชนและองค์กรอิสระหลายแห่งจัดตั้งบ้านพักเพื่อผู้สูงอายุทั่วไป และจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้สูงอายุภายใต้การดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ที่ออกใบอนุญาตให้ดำเนินการได้

จากการศึกษารูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ ได้สะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่

1. รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่หลายประเทศมีความต้องการให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพิงตนเองได้ด้วยการให้การศึกษาทั้งก่อนเกษียณและหลังเกษียณ ด้วยเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ โดยจะเห็นได้ว่าส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ สุขภาพ และเศรษฐกิจ

2. รูปแบบความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทการมีส่วนร่วม และแบ่งเบาภาระในการจัดกิจกรรมการศึกษสำหรับผู้สูงอายุ ที่เห็นเด่นชัด ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสิงคโปร์ และประเทศเกาหลี ที่ประกาศเป็นนโยบายในการร่วมกันดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในฐานะหุ้นส่วน (Partnerships) กับรัฐบาล ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยได้ต่อไป

ตอนที่ 4 แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ต้องการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ซึ่งการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุใช้แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วนเป็นแนวคิดหลักในการขับเคลื่อนกลไกการดำเนินงาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วน ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

4.1 ความเป็นมาของเครือข่ายและความเป็นหุ้นส่วน

แนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น เป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงกันอย่างมาก ตั้งแต่การทบทวนแนวคิดหลักของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เพื่อนำไปสู่แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งมีแนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ และอีกนัยหนึ่งเครือข่ายการเรียนรู้เป็นภาพสะท้อนของวิถีชีวิตของสังคมในลักษณะที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม ซึ่ง Mitchell (1969 อ้างถึงใน ปาน กิมปี, 2540) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ความสัมพันธ์ทางตรง และทางอ้อมระหว่างบุคคลคนหนึ่งหรือบุคคลอื่นๆ จึงสรุปได้ว่า ทุกคนในโลกรู้จักกัน และมีความสัมพันธ์กันหมดโดยผ่านบุคคลที่ตนเองรู้จัก

ความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันของบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในเครือข่ายทางสังคมนั้น เป็นความสัมพันธ์ในทุกๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายติดต่อกัน ในด้านระบบเศรษฐกิจ เครือญาติ การเมือง สุขภาพอนามัย ฯลฯ ในลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกิดขึ้นเป็นเครือข่าย จนเกิดการปฏิสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของบุคคลหรือกลุ่ม เมื่อศึกษาวิเคราะห์เครือข่ายสังคมนั้นๆ จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดขอบเขตของเครือข่ายสังคมนั้น

ในส่วนของเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วน (Network and Partnerships) นั้น ความรู้และปัญญาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชน กระบวนการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมในการเรียนรู้ของชุมชนและสังคม คือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิก เพราะเป็นการนำไปสู่ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และปัญญาในการจัดการความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเป็นมิตรภาพ ความเป็นหุ้นส่วนแห่งความสำเร็จ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นวิธีการทำงานที่ทุกฝ่ายร่วมมือกันภายใต้การเรียนรู้ที่เปิดอิสระจากการครอบงำเชิงอำนาจและความอ่อนล้าทางวัฒนธรรม (สนธยา พลศรี, 2550)

ปาน กิมปี (2540) ได้เสนอแนวคิดเพิ่มเติมว่า แนวคิดของเครือข่ายในทางสังคมวิทยา ยังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกเครือข่ายอีกด้วย โดยมีแนวคิด 3 ประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน (Transactional Content) สิ่งที่น่าสนใจแลกเปลี่ยนในความสัมพันธ์ทางสังคม คือ สิ่งของและน้ำใจที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลในการแสดงบทบาทแต่ละบทบาท

2. ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะแลกเปลี่ยน (Directional Flow) การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างบุคคล อาจมีลักษณะของการให้และการรับที่สมดุลกัน หรือให้มากกว่ารับ หรือรับมากกว่าให้ก็ได้ ลักษณะการให้และการรับเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

3. ความถี่และระยะเวลาความสัมพันธ์ (Frequency and Duration of Relationship) หมายถึง จำนวนครั้งที่พบปะหรือไปมาหาสู่กัน และระยะเวลาที่รู้จักกัน การได้พบปะกันบ่อยครั้ง และรู้จักกันมาเป็นเวลานาน จะช่วยให้คนรู้จักผูกพันกันมาก ระยะเวลาจึงเป็นเครื่องชี้ถึงคุณภาพที่ดีของความสัมพันธ์ เพราะช่วยให้เห็นว่าบุคคลแต่ละคนให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ที่มีต่ออีกบุคคลหนึ่งอย่างไร

จากความเป็นมาของเครือข่ายการเรียนรู้และความเป็นหุ้นส่วน สรุปได้ว่า เครือข่ายเป็นแนวคิดและกระบวนการเกี่ยวกับการจัดระบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มคน และสมาชิกของเครือข่ายในระดับต่างๆ ให้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันบนพื้นฐานที่สำคัญ คือ การประสานงานกัน การยอมรับในศักดิ์ศรีของกันและกัน การมีสถานภาพและบทบาทที่เสมอภาค หรือทัดเทียมกัน การมีอิสระต่อกันและพร้อมที่จะดำเนินงานร่วมกัน และสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นแนวคิดพื้นฐานนำไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้

4.2 ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้

แนวคิดเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) เป็นประเด็นทางการศึกษาที่มีผู้สนใจ บุคคล และหน่วยงานให้ความสำคัญ และนิยามความหมายไว้ อาทิ

อนุก นาคะบุตร (2533) ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นเครือข่ายที่อาศัยชุมชนเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ประชาชนต้องเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อื่นแล้วขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย จะช่วยให้เกิดการศึกษที่หลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละบุคคล

คณะอนุกรรมการดำเนินการด้านโครงสร้างของระบบการศึกษาและเครือข่ายการเรียนรู้ (2533) ได้นิยามความหมายว่า เป็นการประสานแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสาร การใช้ทรัพยากร และการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้องเชื่อมโยงกัน ทั้งระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ การจัดการศึกษาในและนอกระบบโรงเรียน และระหว่างหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่างๆ ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้าง แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด และกระจาย

ความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่องตลอดชีวิตตามความต้องการของบุคคลและชุมชน

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2534) และวิชัย ต้นศิริ (2536) ได้ให้ความหมายว่า เป็นวิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตรูปแบบหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ

สุนทร สุนันท์ชัย (2535) และสุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง (2536) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ให้สามารถถ่ายโอนแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันเพื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้

กล้า สมตระกูล (2535) กล่าวว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง ความพยายามที่ได้หลอมรวมประสบการณ์ในการจัดการศึกษาในหลายรูปแบบ หลายเนื้อหาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ได้ด้วยการจัดการศึกษาที่มีระบบ ที่ผู้เรียนต้องพิจารณาเนื้อหาสาระที่ต้องการเรียนรู้เองและต้องแสวงหารูปแบบ วิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานของรัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุน และเอื้ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียน รวมทั้งการระดมสรรพกำลังของชุมชนเพื่อช่วยเหลือชุมชนด้วยตนเอง

กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย (2536) ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อจัดการศึกษาที่เป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชนและองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

บุญเรือง เนียมหอม (2537) ให้นิยามของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นแนวคิดในการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้วยตนเองให้บุคคล ชุมชนทุกระดับ ทั้งในสถาบันการศึกษา และนอกสถาบันการศึกษา โดยเป้าหมายอยู่ที่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาตลอดชีวิตให้แก่บุคคล ชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง และนำความรู้ไปพัฒนางาน อันนำความรู้ไปสู่ชีวิตและเศรษฐกิจที่ดีของบุคคล ชุมชน ครอบครัว

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ว่า 1) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนทุกเพศทุกวัย ในลักษณะที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 2) อาศัยองค์ความรู้เดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา โดยมีการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ด้วยความเหมาะสม 3) มีองค์กรชุมชนเป็นหน่วยของการ

จัดการศึกษา โดยสมาชิกมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชน ร่วมกัน

ปาน กิมปี (2540) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล องค์กร และแหล่งความรู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ จนเป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ส่งผลให้เกิดการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง การพัฒนา ประยุกต์ ความรู้ใหม่ๆ และตื่นตัวที่นำไปแก้ปัญหา

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540) ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ว่าเป็นการประสานสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งความรู้ ประสบการณ์และทรัพยากรซึ่งกันและกันระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และกลุ่มกับกลุ่ม เพื่อกำหนดดำรงอยู่ของสมาชิกในองค์กรเครือข่าย

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) ให้นิยามของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นการรวมกลุ่มผู้การเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา หรือสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ มีลักษณะคล้ายเครือข่ายในสมองซึ่งโครงสร้างทำให้เกิดความรู้สูง อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตรอด และมีวิวัฒนาการเหมือนกับโครงสร้างสมองขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องจึงสามารถปรับตัวเข้าสู่สภาวะสมดุลได้

มงคล ชาวเรือ (2546) อธิบายความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ภูมิปัญญา เทคโนโลยีต่างๆ ของกลุ่มคน องค์กรในชุมชนที่มีความสนใจ สัมผัสใจในการเรียนรู้และร่วมมือทำกิจกรรมกัน โดยมีการจัดรูปแบบการบริหารจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ที่เรียนรู้ ซึ่งต้องมีเงื่อนไข ข้อตกลง ระเบียบต่างๆ ร่วมกัน

กรมการพัฒนาชุมชน (2547) อธิบายความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า เป็นกลุ่มของคน กลุ่ม หรือองค์กรที่มีความสนใจในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกันหรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์ในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยมีการจัดรูปแบบที่เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีความเท่าเทียมกัน และตระหนักเห็นร่วมกันในด้านเป้าหมายและแผนงาน

สนธยา พลศรี (2550) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ว่า หมายถึง ความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร องค์กรกับชุมชนอื่นๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทักษะการสนับสนุนส่งเสริม และร่วมกันดำเนินกิจกรรมของสมาชิกให้ประสบความสำเร็จต่อเนื่องบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตรและเอื้ออาทรต่อกัน

เมื่อพิจารณาจากความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า เครือข่ายการเรียนรู้หมายถึง ภาควิชาเครือข่ายซึ่งอาจเป็นกลุ่มคน องค์กร ชุมชน หน่วยงาน ที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เท่าเทียมและมีอิสระต่อกัน ในรูปแบบโยงใยเชื่อมโยงกันในการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย เกื้อกูล มีรูปแบบการดำเนินงานเชิงกลไก เพื่อภารกิจไปสู่เป้าหมายและแผนงานเดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

4.3 ประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งมีเสนอประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน และคล้ายคลึงกัน ผู้วิจัยสามารถประมวลและแบ่งประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ได้ดังนี้ (กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย, 2536 ; ประเวศ วะสี, 2538 ; ปาน กิมปี, 2540 ; สนธยา พลศรี, 2550)

1. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะภายใต้โครงสร้างของเครือข่ายการเรียนรู้

1.1 เครือข่ายการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นเอกัตบุคคลเป็นหลัก มีลักษณะของการประสานสัมพันธ์การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขยายการให้บริการทางการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ไปยังผู้ที่ต้องการ อย่างกว้างขวาง และสนองตอบปัญหาความต้องการของแต่ละบุคคล รวมทั้งเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการคิดวิเคราะห์ แก้ไขปัญหา กระตุ้นความใฝ่รู้ ตลอดจนจิตใจได้สำนึกในการมีส่วนร่วมพัฒนา

1.2 เครือข่ายการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นชุมชนเป็นหลัก เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกใช้ศักยภาพของตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองบนพื้นฐานของการเข้าใจสภาพปัญหา เจือใจ ข้อจำกัด และความต้องการของตน

2. แบ่งตามโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งพิจารณาถึงโครงสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ อาศัยความร่วมมือระหว่างบุคคล องค์กร และเทคโนโลยีการสื่อสารเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

2.1 เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างกระจายศูนย์ มีศูนย์กลางทำหน้าที่ประสานงาน แต่ภารกิจในการเรียนการสอนจะกระจายความรับผิดชอบให้สมาชิกเครือข่าย ซึ่งต่างก็มีความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน รูปแบบนี้อาจเรียกว่าการกระจายความรับผิดชอบ (Distributed Network) ซึ่งพบได้ในเครือข่ายการพัฒนาชนบท และการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการชุมชน โดยอาศัยสื่อบุคคลเป็นหลัก

2.2 เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างรวมศูนย์ มีองค์กรกลางเป็นทั้งศูนย์ประสานงาน และเป็นแม่ข่ายรวบรวมอำนาจการจัดการความรู้ไว้ในศูนย์กลาง การลงทุนด้านเทคโนโลยีและกำลังคนอยู่ที่แม่ข่าย ส่วนลูกข่ายหรือสมาชิกเป็นเพียงผู้ร่วมใช้บริการจากศูนย์กลาง

2.3 เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างลำดับชั้น (Hierarchical Network) มีลักษณะเช่นเดียวกับแผนภูมิองค์กร การติดต่อสื่อสารข้อมูลต้องผ่านตามลำดับชั้นตอนมาก นิยมใช้การบริหาร จัดการองค์กรต่างๆ ซึ่งเหมาะแก่การควบคุม ดูแลระบบงาน

2.4 เครือข่ายการเรียนรู้โครงสร้างแบบผสม คือมีทั้งแบบรวมศูนย์และกระจายศูนย์ ซึ่งพบมากในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เนื่องจากการเรียนรู้ไม่ได้อาศัยสื่อใดสื่อหนึ่งเป็นหลัก หากแต่มีการผสมผสานสื่อบุคคล และเทคโนโลยีจึงจำเป็นต้องจัดระบบเครือข่ายแบบผสม เพื่อสนองความต้องการได้อย่างกว้างขวางและตรง

3. แบ่งตามหน่วยสังคม ได้แบ่งการเครือข่ายการเรียนรู้ออกเป็น 4 ระดับ คือ

3.1 เครือข่ายการเรียนรู้ระดับบุคคล เป็นเครือข่ายของครอบครัวหรือระบบของเครือญาติ ซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลอย่างสูง

3.2 เครือข่ายการเรียนรู้ระดับกลุ่ม เครือข่ายการเรียนรู้แบบกลุ่ม สามารถมองได้ในมิติย่อยๆ คือ เครือข่ายการเรียนรู้แบ่งตามกลุ่มบ้าน และเครือข่ายการเรียนรู้ตามอาชีพ

3.3 เครือข่ายการเรียนรู้ระดับชุมชน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกัน มีการแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงเยี่ยมเยียนติดต่อกัน

3.4 เครือข่ายการเรียนรู้ระดับสถาบัน เป็นเครือข่ายสถาบันที่มีความสำคัญมาก ได้แก่ สถาบันศาสนา สถาบันทางการศึกษา

4. แบ่งตามระดับการปกครองและลักษณะของงาน ซึ่ง iverse วะสี (2538) ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ออกเป็น 13 ประเภท คือ

- 4.1 เครือข่ายชุมชน
- 4.2 เครือข่ายนักพัฒนา
- 4.3 เครือข่ายระดับจังหวัด
- 4.4 เครือข่ายภาคีรัฐ
- 4.5 เครือข่ายวิชาชีพ
- 4.6 เครือข่ายธุรกิจ
- 4.7 เครือข่ายสื่อสารมวลชน
- 4.8 เครือข่ายนักฝึกอบรม
- 4.9 เครือข่ายการประมวลและสังเคราะห์องค์ความรู้ระดับชาติ
- 4.10 เครือข่ายภาคสาธารณะ
- 4.11 เครือข่ายวิชาการ
- 4.12 เครือข่ายนโยบายองค์กรของรัฐ
- 4.13 เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ

5. แบ่งตามประเภทของสมาชิกที่เชื่อมโยงกัน

การแบ่งตามประเภทของสมาชิกที่เชื่อมโยงกัน เป็นการแบ่งโดยพิจารณาลักษณะของสมาชิกที่มาร่วมกันเป็นสมาชิก โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

5.1 เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กรประเภทเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกัน เช่น สมาคมครูแนะแนว เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น

5.2 เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรต่างประเภทกัน แต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เช่น เครือข่ายด้านสิทธิมนุษยชน เครือข่ายอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เครือข่ายพัฒนาผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งสมาชิกมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน

6. แบ่งตามลักษณะของเครือข่าย

การแบ่งตามลักษณะของเครือข่าย พิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของเครือข่าย โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

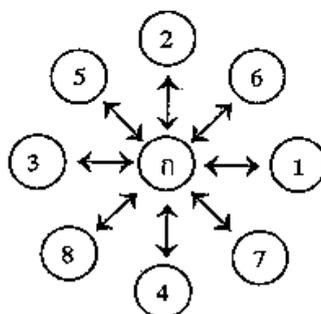
6.1 เครือข่ายที่มีลักษณะเป็นสถาบัน เป็นเครือข่ายระดับสถาบันที่รวมตัวกันเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น ที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทย เครือข่ายวิจัยมหาวิทยาลัยเขตภาคใต้ เป็นต้น

6.2 เครือข่ายภูมิปัญญาที่หาทางรอดจากเศรษฐกิจ เป็นการรวมตัวกันของปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อร่วมมือกันนำภูมิปัญญามาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น เครือข่ายเกษตรทางเลือก เครือข่ายเกษตรผสมผสาน เครือข่ายครูภูมิปัญญาไทย เป็นต้น

6.3 เครือข่ายที่มีลักษณะเป็นองค์กรชุมชน เป็นการรวมตัวกันของสมาชิก เพื่อดำเนินการต่อรอง กัดต้นและสร้างกระบวนการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่มีหลายระดับ เช่น องค์กรชาวบ้าน กลุ่มไ้ร่นาสวนผสม กลุ่มปศุสัตว์ เป็นต้น ที่มีสมาชิกมาจากชุมชนในระหว่างจังหวัดและมีการไหลเวียนขององค์ความรู้

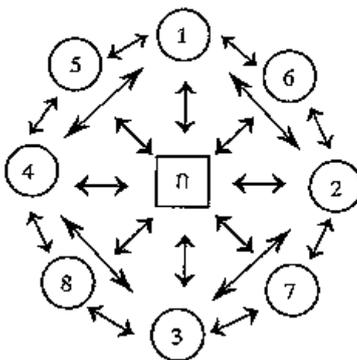
สำหรับรูปแบบการรวมตัวของเครือข่าย สามารถพิจารณาจากลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกและแกนกลางประสานเครือข่าย แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. เครือข่ายแบบรวมศูนย์ เป็นเครือข่ายที่องค์กรหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิก มีความร่วมมือประสานงานและมีความสัมพันธ์กับกลุ่มที่เป็นแกนกลางสูง ความเป็นเครือข่ายกันระหว่างสมาชิกมีน้อยมากหรือไม่มีเลย ดังแสดงในภาพที่ 2.1

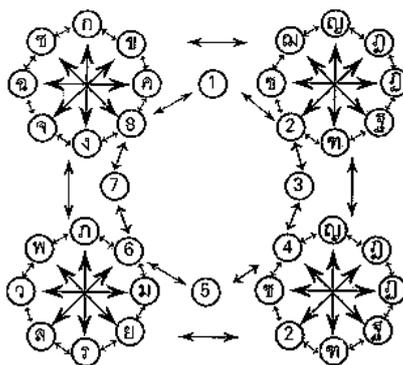
ภาพที่ 2.1 เครือข่ายแบบรวมศูนย์ (สนทยา พลศรี, 2550 : 225)

2 เครือข่ายรูปแบบกระจาย เป็นเครือข่ายที่องค์กรแกนหรือกลุ่มแกนกลางประสานตลอดจนสมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร ประสานงาน ร่วมมือ ซึ่งกันและกัน กระจายการประสานงาน เชื่อมประสานสัมพันธ์กันในระหว่างสมาชิกด้วยกันและกับกลุ่มแกน ซึ่งกลุ่มแกนจะคอยทำหน้าที่เอื้ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับสมาชิกเครือข่าย ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 เครือข่ายแบบกระจาย (สนทยา พลศรี, 2550 : 226)

3. เครือข่ายแบบกระจายเชิงซ้อน เป็นเครือข่ายกระจายอำนาจที่สมาชิกเครือข่ายสามารถติดต่อประสานงาน ร่วมมือ ซึ่งกันและกัน และขยายการติดต่อไปยังกลุ่มหรือองค์กรอื่น ซึ่งกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ เหล่านั้นก็เป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน มีลักษณะเป็นเครือข่ายเชิงซ้อน โดยกลุ่มแกนหรือองค์กรแกนจะมีผู้ประสานงานหรือเลขานุการเครือข่ายหลายคน ดังแสดงในภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 เครือข่ายแบบกระจายเชิงซ้อน (สนทยา พลศรี, 2550 : 227)

จากประเภทของเครือข่ายการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยประมวลมานี้ แสดงให้เห็นว่า การรวมตัวกันของเครือข่ายการเรียนรู้นั้น เป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ของบุคคล สถาบัน องค์กร ในลักษณะทางตรงและทางอ้อม ในเชิงของการเชื่อมโยงการเรียนรู้ร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างเท่าเทียมใกล้ชิด ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่กลุ่มสนใจศึกษา ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงการแก้ปัญหาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆ ในการพัฒนา ประยุกต์ ส่งเสริม สนับสนุน เกื้อกูล ระหว่างกันและกัน ให้เกิดกิจกรรม องค์ความรู้และการไหลเวียนขององค์ความรู้ใหม่ ในการพึ่งตนเอง เพื่อให้สามารถนำไปแก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองระหว่างเครือข่ายได้

4.4 ลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้

เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมีผู้เสนอลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

ปาน กิมปี (2540) ได้กำหนดลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ 5 ประการ คือ

1. เครือข่ายการเรียนรู้มีแนวคิดของการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของความต้องการของประชาชน (Bottom-Up) มากกว่าเป็นความต้องการของรัฐที่จะพัฒนา (Top-Down) อันเป็นการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ที่อาศัยความรู้ ความสามารถของชุมชนมากกว่าความช่วยเหลือจากภายนอก

2. เครือข่ายการเรียนรู้ที่ดำเนินงานโดยประชาชนมีส่วนร่วม ในทุกกระบวนการ ได้แก่ การร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันดำเนินการ โดยอาศัยองค์กรเครือข่ายเป็นแกนกลางในการดำเนินการ

3. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับวิถีชีวิตของคนทุกเพศทุกวัย มีความยืดหยุ่นในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

4. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการกลั่นกรองความรู้จากภายนอก ผสมผสานกับความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนาตนเอง ครอบคลุม ชุมชน

5. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นการระดมเพื่อผสมผสานการใช้ทรัพยากรต่างๆ ในลักษณะการร่วมมือกันเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สนธยา พลศรี (2550) ได้แบ่งลักษณะของเครือข่ายการเรียนรู้ออกเป็น 12 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะเหมือนเครือข่ายทั่วไป

2. เครือข่ายการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อให้สมาชิกได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในด้านความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ เจตคติ ทรัพยากรต่างๆ ร่วมกันสรุปบทเรียน สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหา

3. สมาชิกที่มารวมกันในเครือข่ายการเรียนรู้อาจเป็นบุคคล กลุ่มคน หรือองค์กรเดียวกัน หรือระหว่างองค์กรที่มีความสนใจ ประสบปัญหาและความต้องการเหมือนกัน

4. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นที่รวมของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนบนพื้นฐานความต้องการของสมาชิก ด้วยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของสมาชิกอันเหมาะสมกับวิถีชีวิต

5. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นการบูรณาการระหว่างภูมิปัญญา ซึ่งบูรณาการความรู้เดิมและความรู้ใหม่ เป็นองค์ความรู้เพื่อพัฒนา

6. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะของการแบ่งงานกันทำระหว่างสมาชิก ตามความถนัด โดยไม่มีการชิงดีชิงเด่น ไม่แข่งขันกันเอง

7. สมาชิกร่วมกันกำหนดการบริหารและจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ ในลักษณะของภาคีเครือข่ายหรือหุ้นส่วน ที่สมาชิกมีความเท่าเทียมกัน มีความสมานฉันท์ น่าเชื่อถือ ศรัทธา ไว้วางใจกัน เอื้ออาทรกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

8. เครือข่ายการเรียนรู้มีวงจรเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ มีจุดเริ่มต้น มีการเจริญเติบโต และพัฒนา มีความสำเร็จ หรืออาจเกิดปัญหาจนต้องล้มเลิกเครือข่าย แต่สามารถป้องกันแก้ไขได้ หากสมาชิกในเครือข่ายมีความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา

9. เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย คือ สมาชิกมีอิสระ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ ในเครือข่ายการเรียนรู้จะไม่มีการครอบงำ หากแต่ใช้ความเห็นพ้องต้องกันเป็นสำคัญ

10. เครือข่ายการเรียนรู้มีความสำเร็จขึ้นอยู่กับกระบวนการหลายกระบวนการ เช่น กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการกลุ่ม กระบวนการติดต่อสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจูงใจ เป็นต้น

11. เครือข่ายการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงสายใยสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างเหนียวแน่น และต่อเนื่อง เพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายอย่างถาวร

12. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นการระดม การผสมผสานการใช้ทรัพยากรต่างๆ กลุ่ม องค์กร หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในลักษณะการร่วมมือกันเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

Alter and Hage (อ้างถึงใน สนธยา พลศรี, 2550) เสนอว่า เครือข่ายการเรียนรู้มี 6 ลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นโครงสร้างทางความคิด (Cognitive Structure) ที่ไม่พัฒนาไปถึงระดับใด บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายจะมีกรอบความคิดเกี่ยวกับเครือข่าย ในด้านความรู้ ความสามารถ ความคาดหวังของเครือข่ายใกล้เคียงกัน

2. เครือข่ายการเรียนรู้ไม่มีลำดับชั้น การเชื่อมโยงระหว่างสมาชิกเครือข่ายเป็นไปในลักษณะแนวราบ เป็นอิสระต่อกัน แต่ลำดับความอิสระของสมาชิกอาจไม่เท่ากัน

3. เครือข่ายการเรียนรู้มีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labour) การที่สมาชิกเข้ามาร่วมมือเป็นเครือข่ายกัน เพราะส่วนหนึ่งคาดหวังกับการพึ่งพิงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ดังนั้นหากองค์กรใดไม่สามารถแสดงความสามารถให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ก็อาจหลุดออกจากเครือข่ายได้ในทางตรงกันข้าม หากได้แสดงความสามารถก็นำไปสู่การพึ่งพิงและการขึ้นต่อกัน การแบ่งงานกันทำยังลดโอกาสที่สมาชิกคนใดจะแสดงอำนาจเหนือเครือข่ายอีกด้วย

4. ความเข้มแข็งของสมาชิกที่ร่วมกันเป็นเครือข่าย นำไปสู่ความเข้มแข็งโดยรวมของเครือข่าย

5. เครือข่ายการเรียนรู้กำหนดการบริหารจัดการกันเอง (Self-Regulating) การทำงานร่วมกันของแต่ละเครือข่ายมีลักษณะแนวราบ จึงจำเป็นต้องมีความสมานฉันท์ โดยผ่านกระบวนการประชาธิปไตย มีการต่อรองระหว่างสมาชิกเครือข่ายเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายใน เพื่อให้เครือข่ายสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้

6. ความสำเร็จของเครือข่ายการเรียนรู้ต้องใช้เวลาบ่มเพาะความสัมพันธ์ ด้วยความศรัทธา ความไว้วางใจ ตลอดจนการสร้างกรอบความคิดให้สมาชิกเกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการร่วมมือกันดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

สรุปว่า เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะที่สำคัญ คือ เครือข่ายการเรียนรู้มีลักษณะเหมือนกับเครือข่ายทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะแนวราบ สมาชิกทุกคนมีหน้าที่และแบ่งงานกันทำ โดยทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตามระบอบประชาธิปไตย โดยการระดมและผสมผสานทรัพยากรต่างๆ ใช้ในรูปแบบการร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ เพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายของตน

4.5 กลไกการดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้

แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นกระบวนการผสมผสานสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เป็นเครือข่ายในการดำเนินงาน ภายใต้กลไกสำคัญ 4 ประการ คือ (ปาน กิมปี, 2540)

1. การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน กระจายความรู้ทั้งในส่วนของวิทยาการสากล และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อปรับปรุง ประยุกต์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ โดยเฉพาะและเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชนเกี่ยวกับความรู้ที่สืบทอดกันมา

2. การกระตุ้นความคิด การใฝ่แสวงหาความรู้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถในการเลือกทางเลือกที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง

3. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน หน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ภายใต้เครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวของกันและกันในการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

4. การระดมและประสานการใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่งบประมาณ เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและลดความสูญเปล่าได้มากที่สุด

การดำเนินงานของเครือข่ายการเรียนรู้มุ่งสร้างการเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเครือข่ายมีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) การเรียนรู้โดยเอกัตบุคคล และ 2) การเรียนรู้ของเครือข่าย ซึ่งควรมีการดำเนินงานใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การเสริมสร้างกิจกรรมให้มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ กระจายความรู้ ตลอดจนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความต้องการ แสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหา ทดลองและสรุปผลการเรียนรู้

2. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ การประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ภายใน และองค์กรภายนอก ซึ่งต้องมีการระดมทรัพยากร ความรู้ วิทยาการ วัสดุ อุปกรณ์ อาคาร สถานที่ ฯลฯ ที่เข้ามาดำเนินการ การระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้ เป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและยืดหยุ่นตรงกับความต้องการ

4.6 กระบวนการและวิธีสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

มงคล ชาวเรือ (2546) ได้สรุปกระบวนการและวิธีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ แบ่งเป็นขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการ ต้องตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายให้บรรลุเป้าหมาย รวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมที่จะรวมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 2 การติดต่อองค์กรที่จะร่วมเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ หลังจากพิจารณาเลือกองค์กรแล้ว จะเป็นขั้นตอนในการชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยต้องสร้างความคุ้นเคย การยอมรับ และความไว้วางใจระหว่างกัน มีการให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระตุ้นให้คิดร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องเดียวกันของเครือข่าย ขั้นตอนนี้ถือว่าเป็นการเตรียมกลุ่มเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างพันธมิตรร่วมกัน เป็นการสร้างความผูกพันร่วมมือกัน มีการตกลงใจกันว่าจะทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย ซึ่งการทำกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการหรือการแก้ปัญหาร่วมกันต้องมีความรู้เพียงพอ โดยการเชิญวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ การศึกษาดูงาน ทำให้เกิดกลุ่มศึกษาเรียนรู้ขึ้นในองค์กรเครือข่ายการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนาความสัมพันธ์ร่วมกัน เป็นขั้นตอนการสร้างเครือข่ายให้เกิดผลงานที่เป็นรูปธรรม โดยเริ่มการใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีการตกลงในด้านการบริหารจัดการองค์กรเครือข่าย ซึ่งเริ่มด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดกิจกรรม กำหนดบทบาทของสมาชิก และสิทธิหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องที่ชัดเจน เป็นกลุ่มกิจกรรมในเครือข่ายการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 5 การทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากมีการพัฒนาความสัมพันธ์ร่วมกันแล้ว นำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันจนเห็นผลปรากฏชัด เกิดประโยชน์ร่วมกันในองค์กร ทำให้ความสัมพันธ์ของเครือข่ายแน่นมากขึ้น พร้อมกับการเรียนรู้ร่วมกันในองค์กรเครือข่าย และอาจขยายกิจกรรมหรือขยายกลุ่มออกไปให้เครือข่ายใหญ่มากขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 การรวมกันจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน เป็นขั้นตอนหลังจากทำกิจกรรมร่วมกันมายาวนาน หรือมีการขยายตัวของกิจกรรมที่มีมาอย่างยาวนาน จึงขยายกิจกรรมตามลักษณะของพื้นที่หรือกิจกรรม จึงทำให้เกิดความคิดการจัดตั้งองค์กรใหม่ขึ้นมารองรับสมาชิกที่เพิ่มขึ้น

เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้เสนอขั้นตอนเพื่อก่อตั้งเครือข่าย แบ่งเป็นขั้นตอนสำคัญ 8 ขั้นตอน คือ

1. ร่างเป้าประสงค์ (Purposes) ให้ชัดเจน เพื่อให้รู้ว่าสาเหตุความเป็นมาในการก่อตั้งเครือข่ายคืออะไร ทำไมต้องมีเครือข่ายนี้ และต้องการจะทำอะไร
2. บอกเป้าหมาย (Goals) และวัตถุประสงค์ (Objective) ในการก่อตั้งเครือข่าย
3. กำหนดแผนการดำเนินงาน (Action Plan)
4. กำหนดกฎระเบียบ กฎเกณฑ์พื้นฐาน
5. กำหนดกระบวนการในการตัดสินใจ (Define decision making process)
6. เตรียมแผนการสื่อสารระหว่างสมาชิก
7. เลือกโครงการการจัดการองค์กร
8. จัดหาทุนในการดำเนินงาน (Secure Resources)

4.7 ความหมายของความเป็นหุ้นส่วน

การจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือการศึกษาตามอัธยาศัย หัวใจของการศึกษาที่มีคุณภาพ เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2540 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้บัญญัติสาระที่เป็นหลักสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้หน่วยงานทุกฝ่าย มุภาคส่วน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษา ต้องส่งเสริมและเปิดโอกาสให้มากขึ้น (อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ, 2551)

การทำงานที่เกิดจากการประสานความร่วมมือข้ามหน่วยงาน ระหว่างบุคคล กลุ่ม และองค์กรที่เรียกว่า “ภาคี” หรือ “หุ้นส่วน” ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Partnerships” เป็นคำที่ใช้ในหลากหลายวงการ ความหมายที่ใช้จึงมีความแตกต่างกัน เช่น หากมองในมุมมองธุรกิจ หมายถึงโครงการร่วมธุรกิจ หากในฐานะรัฐบาล หมายถึง การร่วมรับผิดชอบ ซึ่งเป็นการสร้างคำขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์และเงื่อนไขของตน (ลักษณะ เต็มศิริกุลชัย และสุชาดา ตั้งทางธรรม, 2541) ทั้งนี้ความเป็นหุ้นส่วนมีลักษณะคล้ายกัน 4 ประการ ดังนี้

- ประการที่ 1 ทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุข้อตกลงหรือภารกิจเฉพาะ
- ประการที่ 2 มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าในเรื่องของพันธะและความคาดหวัง
- ประการที่ 3 ทบทวนความสัมพันธ์อยู่เสมอและแก้ไขข้อตกลงเมื่อมีความจำเป็น
- ประการที่ 4 แบ่งปันผลประโยชน์และความเสี่ยงร่วมกัน

ศิริกุล กสิวิวัฒน์ (2547) กล่าวว่า หุ้นส่วน คือ คนมาลงทุนกันทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง และแบ่งปันผลประโยชน์กัน การร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร กลุ่ม หรือบุคคล เป็นไปโดยความสมัครใจ ในการทำงานมุ่งสู่เป้าหมายอย่างเดียวกัน หรือเป้าหมายที่เข้ากันได้ โดยมีอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการจัดการร่วมกัน ในการสนับสนุนทรัพยากรการทำงาน เช่น เวลา เงินทุน วัสดุ เครื่องมือ ความชำนาญ ตลอดจนข้อมูลข่าวสาร ร่วมกันรับภาระความเสี่ยงร่วมกัน รับผิดชอบต่อกิจกรรมที่จะทำร่วมกัน และร่วมกันรับผลประโยชน์ อาจเรียกได้ว่าเป็นการทำงานในสถานการณ์ที่มีชัยร่วมกันในทุกฝ่าย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ได้ให้ความหมายว่า ความเป็นหุ้นส่วนหมายถึง การที่ทุกฝ่ายเกิดความรู้สึกว่าเป็นผู้ให้การศึกษาแก่เด็กร่วมกัน

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2551) กล่าวว่า ความเป็นหุ้นส่วนมีความหมายเกี่ยวกับการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลหรือหน่วยงาน ประกอบด้วยลักษณะสำคัญคือ มีเป้าหมายเดียวกันและยึดหลักการการทำงานที่เสมอภาค มีความเคารพและไว้วางใจซึ่งกัน รับผิดชอบผลงานร่วมกัน มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ความเป็นหุ้นส่วนมีความโดดเด่นในด้านเป้าหมายและกระบวนการ มากกว่าเพียงแค่ความสัมพันธ์กันในระดับเครือข่ายเท่านั้น

Wright and Stegelin (2003) กล่าวว่า ความเป็นหุ้นส่วนจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อทุกฝ่ายมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและดำเนินการร่วมกันในสิ่งเดียวกัน

เมื่อพิจารณาจากความหมายของความเป็นหุ้นส่วนที่ได้กล่าวมานี้ ความเป็นหุ้นส่วนจึงมีความหมายถึง การที่บุคคล องค์กร หน่วยงาน ฯลฯ สมัคใจประกอบกิจกรรมร่วมกันด้วยภารกิจหรือวัตถุประสงค์เดียวกัน ในลักษณะเคียงบ่าเคียงไหล่ มีความเสมอภาค เท่าเทียม โดยมีการบริหารและแหล่งทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบต่อทั้งความเสี่ยงและผลประโยชน์ในผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4.8 รูปแบบและขั้นตอนของความเป็นหุ้นส่วน

นักการศึกษา นักพัฒนา และนักวิชาการหลายท่านทำการศึกษาและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการร่วมมือกันเป็นหุ้นส่วนในการจัดการศึกษาไว้ 4 ประการ (ประกอบ บุรัตน์, 2528 อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบล, 2551) ได้แก่

1. ประชาชนในฐานะเจ้าของการศึกษาจะรู้ว่า เขาและบุตรหลานต้องการอะไรจากระบบการศึกษา และอะไรในระบบที่เป็นอยู่และเขาไม่ต้องการ
2. ความร่วมมือระหว่างการศึกษา ก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจ มีส่วนร่วมในชุมชนที่อาศัยอยู่
3. ความร่วมมือทำให้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ
4. ความร่วมมือทางการศึกษาเปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมากขึ้น

นอกจากนี้ยังเสนอแนะว่า ในการดำเนินการดำเนินการด้านความร่วมมือนั้น ต้องคำนึงถึงความสอดคล้องของสภาพสังคมไทย หลักการมีส่วนร่วมต้องอยู่บนหลักการของความเสมอภาค หลักของการมีระบบ ควบคู่กับความหลากหลาย และการดำเนินงานต้องมี

ประสิทธิภาพสูงสุด การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสามารถลดค่าใช้จ่ายของรัฐบาลลงได้

Tam, Cheng & Cheung (1997 cited in Cheng & Townsend, 2000) เสนอกรอบแนวคิดความเป็นหุ้นส่วนระหว่างครอบครัวและประโยชน์ที่ได้รับทั้งสองฝ่ายจากมุมมองทางด้านกฎหมาย การบริหารจัดการ และทางการศึกษา ซึ่งเป็นกรอบเบื้องต้นจากการศึกษาประเด็นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในมุมมองด้านกฎหมายการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ผู้ปกครองมีสิทธิและหน้าที่ในการปกป้องเด็กให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพในด้านต่างๆ คือ

1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารและนโยบายของโรงเรียน
2. การปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานในการรับการศึกษา
3. การติดตามดำเนินการ จัดการศึกษาของโรงเรียน
4. การตั้งสมาคม องค์การ ผู้ปกครองเพื่อความเป็นหุ้นส่วนในการตัดสินใจและรับผิดชอบ

การดำเนินงาน

Welf Creemer and Guldemond (2001 อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ, 2551) ได้ทำ การศึกษาโครงการปรับปรุงโรงเรียนในประเทศอินโดนีเซีย โดยการเปรียบเทียบนวัตกรรม 4 แบบ คือ การพัฒนาครู การบริหารจัดการพัฒนาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองใช้บประมาณน้อยที่สุด

ศิริกุล กสิวิวัฒน์ (2547) กล่าวว่า หุ้นส่วนอาจเป็นพันธมิตรในหน่วยงานเดียวกันหรือต่างหน่วยงานก็ได้ บางกรณีหุ้นส่วนเป็นความร่วมมือระหว่างคนที่ทำงานเหมือนกันแต่อยู่คนละพื้นที่ คนที่ทำงานต่างกันในพื้นที่เดียวกัน หรือชุมชนที่อยู่ต่างภูมิภาคกัน ความเป็นหุ้นส่วนจึงต้องร่วมมือกันอย่างเสมอภาค โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่ร่วมแรงร่วมใจกัน รวมทั้งมีเครื่องมือวัดความสำเร็จของการทำงานร่วมกัน

วัตถุประสงค์ของหุ้นส่วนที่มาร่วมมือร่วมใจกันทำให้ชุมชนดีขึ้น เสริมสร้างความสามารถศักยภาพของชุมชน ก่อให้เกิดความยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สิ่งที่ทำให้การทำงานระหว่างหุ้นส่วนประสบความสำเร็จคือ การมีข้อตกลงร่วมกัน มีการตัดสินใจร่วมกัน มีกระบวนการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มีกระบวนการตอบรับและป้อนกลับผลการดำเนินงาน หมายถึง มีช่องทางในการรับทราบความรู้สึก ความคิดเห็น มุมมองของคนที่ร่วมกันทำงาน และปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการทำงานลักษณะของหุ้นส่วนคือ การร่วมมือร่วมใจกันของทุกฝ่ายอย่างจริงจังด้วยความสัมพันธ์ที่เสมอภาค คำนึงถึงผลสำเร็จของงานในภาพรวมเป็นหลัก

ศิริกาญจน์ โกลุมภ์ (2542 อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ, 2551) กล่าวว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมในระดับนโยบายนั้น เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นหุ้นส่วน คือ การได้เป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกัน จากการศึกษาเข้าร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า การมีแบบแผนการมีส่วนร่วมแบบหลวมๆ เป็นการมีส่วนร่วมที่ผู้เกี่ยวข้องถูกกำหนดบทบาท อำนาจ และทรัพยากรของตนเอง และถูกกำหนดขอบเขตการมีส่วนร่วม ทำให้การมีส่วนร่วมของโรงเรียนแบ่งเป็นแผนย่อย 3 แบบ คือ

1. แบบแผนการมีส่วนร่วมชายขอบ เป็นการให้การร่วมมือแบบไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. แบบแผนการมีส่วนร่วมบางส่วน เป็นการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ริเริ่ม ผู้ร่วมงาน ให้การสนับสนุนค่อนข้างมากและบ่อยครั้ง มีการแสดงความเห็นและตัดสินใจร่วมกันบางครั้ง
3. แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เป็นการมีส่วนร่วมค่อนข้างมาก มีอำนาจในการตัดสินใจ และโดยทั่วไปแล้ว กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทุกขั้นตอน

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า แบบแผนการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่เป็นลักษณะแบบหุ้นส่วน ซึ่งมีลักษณะของความเสมอภาค ดังนี้ คือ 1) ร่วมริเริ่มงาน 2) ร่วมดำเนินการ 3) ร่วมสนับสนุน 4) ร่วมแสดงความคิดเห็น 5) ร่วมงานและกิจกรรม 6) มีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินงาน ซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาแบบแผนการมีส่วนร่วมด้วยการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมมือแบบเสมอภาค โดยทุกฝ่ายสามารถดำเนินการอย่างเท่าเทียม ลักษณะการมีส่วนร่วมดังกล่าว มีความสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2538 อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ, 2551) ซึ่งระบุว่า ในการทำงานร่วมกันนั้นควรมีลักษณะความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน คือ

- 1.พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รับผิดชอบด้วยกันทั้งสองฝ่าย (Interdependence)
2. เป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมและเสมอภาคกัน (Balance)
3. มีผลประโยชน์ร่วมกันและผลประโยชน์สนับสนุนซึ่งกันและกัน (Partner)

Cohen and Uphoff (1977 อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตต์, 2540) กล่าวถึงลักษณะของความเป็นหุ้นส่วนว่า ต้องร่วมกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่างๆ เช่น เงิน วัสดุ แรงงาน หรือความร่วมมือ

ชูชาติ พ่วงสมจิตต์ (2540) ได้สรุปขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของหุ้นส่วนไว้ในการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษา โดยแบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา แล้วร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการ

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน ร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ วิธี และแนวทางการดำเนินการ รวมทั้งกำหนดแหล่งทรัพยากร

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยเข้าทำประโยชน์ด้านทุนทรัพย์ แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ การบริหารงาน หรือการประสานงาน

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เข้าร่วมการประเมินว่าโครงการที่ดำเนินมาบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2551) กล่าวถึงความแตกต่างของแนวคิดของความเป็นหุ้นส่วนว่า มีความแตกต่างกันกับแนวคิดของเครือข่ายในบริบทของการทำงานร่วมกัน ซึ่งในการทำงานต้องมีการกำหนดเป้าหมายชัดเจน และวางระบบการทำงานด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่จะได้รับของหุ้นส่วนแต่ละคน สิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมให้เครือข่ายมีกระบวนการและเป้าหมายที่ชัดเจน เป็นการสร้างคุณค่า ในทางปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

จากรูปแบบและขั้นตอนของความเป็นหุ้นส่วนในข้างต้น สรุปได้ว่า การดำเนินการของทั้งเครือข่ายและหุ้นส่วนต้องมีขั้นตอนที่ประสานสัมพันธ์กันในมิติของการวางแผนทางด้านการบริหารร่วมกัน การมีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน การปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกัน และการแบ่งปันข้อมูลข่าวสารกัน (Information Sharing) นอกจากนี้ ความเป็นเครือข่ายและการมีส่วนร่วมที่เป็นลักษณะแบบหุ้นส่วน มีลักษณะสำคัญที่สอดคล้องกัน ในด้านความเสมอภาคเท่าเทียม ตั้งแต่การร่วมริเริ่มงาน ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมงานและกิจกรรม และมีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินงานร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มีสาระสำคัญ คือ การส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่าย (Network Partnerships) ได้มีบทบาทในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเป็นรูปธรรม เชื่อมโยงกันทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นตามแนวคิดแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) ซึ่งคำว่า “ภาคี” มีความหมายเดียวกับคำว่า “หุ้นส่วน” จึงหมายความว่า การส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องอาศัยหน่วยงาน องค์กร

เครือข่าย ที่ดำเนินงานในลักษณะหุ้นส่วนในการจัดการศึกษาในรูปแบบของภาคีเครือข่าย ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เพื่อให้ภาคีเครือข่าย สถานสงเคราะห์ และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทร่วมกันในการรับผิดชอบพัฒนาผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สมดังเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

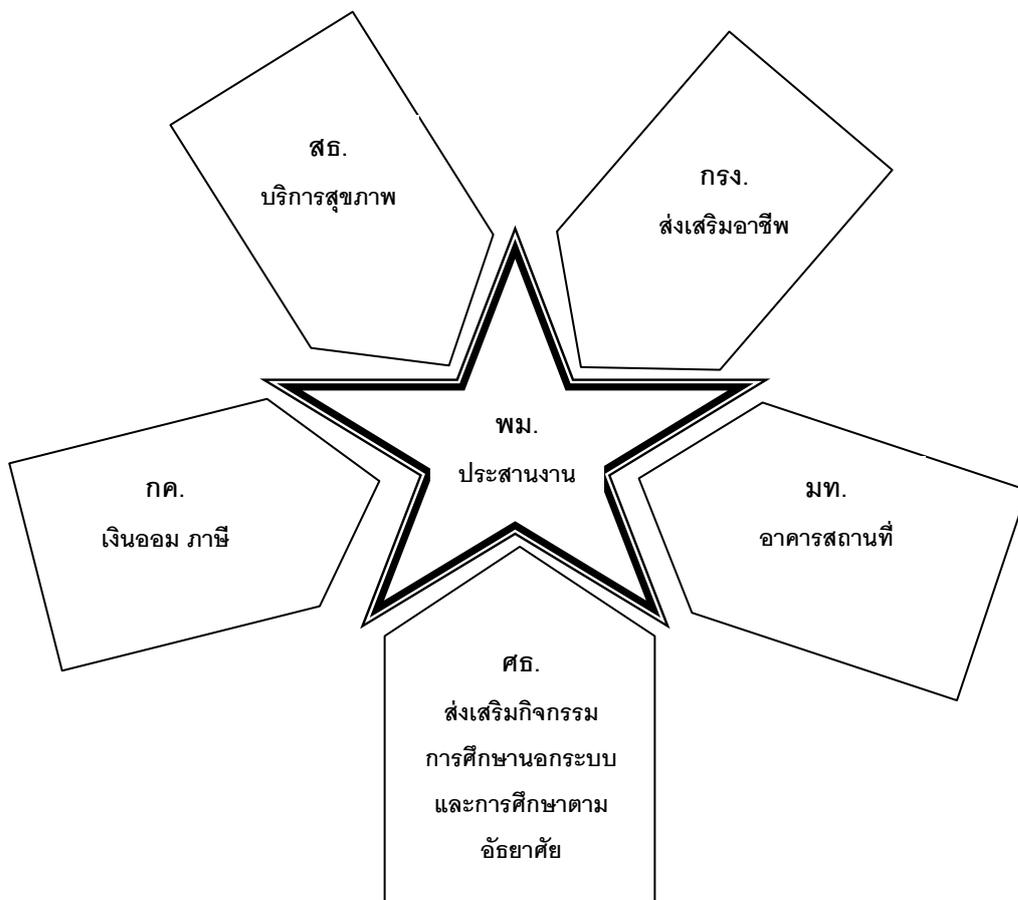
4.9 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

จากการศึกษาพบว่าการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทยแบ่งเป็นประเภทใหญ่ 2 ประเภท คือภาคีเครือข่ายภาครัฐ และภาคีเครือข่ายภาคเอกชน ดังมีรายละเอียดดังนี้

4.9.1 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาครัฐ

การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาครัฐที่มีบทบาทและภาระงานด้านผู้สูงอายุพบว่า มีหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพทางสังคมพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 6 กระทรวงหลัก ได้แก่ 1) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2) กระทรวงแรงงาน 3) กระทรวงศึกษาธิการ 4) กระทรวงสาธารณสุข 5) กระทรวงมหาดไทย 6) กระทรวงการคลัง (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549) ซึ่งสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2.2

แผนภูมิที่ 2.2 ภาควิเคราะห์ภาครัฐที่มีบทบาทและภาระงานด้านผู้สูงอายุ

ในด้านบทบาทของภาควิเคราะห์ภาครัฐที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ 2 กระทรวง คือ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงศึกษาธิการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ 3 หน่วยงาน ประกอบด้วย

1.1 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้จัดบริการสำหรับผู้สูงอายุ อาทิ สถานสงเคราะห์คนชรา ศูนย์บริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ (Day Center) บริการหน่วยเคลื่อนที่ สถานสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องช่วยความพิการและอื่นๆ ตลอดจนการจัดอบรมเจ้าหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ

1.2 สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ (สทส.) สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.) มีหน้าที่เสนอแนะนโยบาย แนวทางการส่งเสริมศักยภาพ การคุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ โดยการพัฒนามาตรกฏภายใน

การกำหนดจัดสวัสดิการสังคม เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ ศึกษารวบรวมข้อมูล งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้สูงอายุ เป็นศูนย์กลางในการประสานงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมทั้งร่วมมือและประสานงานกับทางราชการส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจ ตลอดจนองค์กรอื่นในการคุ้มครองผู้สูงอายุ

1.3 สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำหน้าที่สนับสนุนเงินทุนอุดหนุนแก่องค์กรเอกชน มูลนิธิที่ดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ

2. กระทรวงศึกษาธิการ มีภาระงานในด้านของ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ใน 8 ด้าน คือ

2.1 จัดบริการข้อมูลข่าวสารทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งจัดทำฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมผู้สูงอายุ

2.2 จัดบริการการศึกษาต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

2.3 สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ

2.4 ส่งเสริมให้หน่วยงาน สถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

2.5 ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแก่ผู้สูงอายุ

2.6 คุ้มครองการผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้ผู้สูงอายุ

2.7 จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงอุดมศึกษา

2.8 ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ยังมีภารกิจของหน่วยงานรัฐอื่นๆ ที่ทำหน้าที่ภาคเครือข่ายผู้สูงอายุ ในการพิทักษ์ คุ้มครอง ดูแล ให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการศึกษาวิจัย เผยแพร่ความรู้ แหล่งวิชาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งมีผลงานแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ เช่น วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น

4.9.2 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาคเอกชน

จากการศึกษาการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาคเอกชนที่มีบทบาทและภาระงานด้านผู้สูงอายุ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549) พบว่ามีภาคีเครือข่ายภาคเอกชนที่มี

บทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุจำนวนมาก อาทิ

1. สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย

สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดตั้งขึ้นโดยการรวมกลุ่มชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศและสมาคมผู้สูงอายุต่างๆ จัดตั้งขึ้นเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดยประธานสภาประจำจังหวัดได้รับการเลือกตั้งจากชมรมผู้สูงอายุเป็นตัวแทนเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย เพื่อประสานงานการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในระดับชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยมีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1.1 ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางระหว่างสมาคมและชมรมผู้สูงอายุ รวมทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1.2 ศึกษาหาความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้สูงอายุ และหรือองค์กรเกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งในประเทศและนานาชาติ

1.3 ประสานงานการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เสนอความคิดเห็นต่อรัฐและองค์กรเอกชนอันเกี่ยวเนื่องและบังเกิดประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ

1.4 ก่อตั้งเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศ ปัจจุบันพบว่ามีชมรมผู้สูงอายุมากกว่า 9,000 ชมรม ทั่วประเทศ

1.5 มีส่วนร่วมในการทำแผนงานและนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศ

1.6 มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเช่นพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546

1.7 ประสานงานและติดตามการทำงานของหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

2. ชมรมผู้สูงอายุ

ในปี พ.ศ. 2424 นายแพทย์ประสพ รัตนากร ได้ดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุขึ้นที่โรงพยาบาลประสาทพญาไท ก่อนหน้าที่จะมีการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ โดยเห็นว่าผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสุขภาพ มักมีปัญหาด้านความเครียดสูงด้วย ต่อมาจึงได้ขยายโครงการไปยังภาคเหนือ โดยมีการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุขึ้นเป็นครั้งแรกที่จังหวัดลำปาง และโรงพยาบาลประสาท จังหวัดเชียงใหม่ เรียกว่า “โครงการบริการสุขภาพผู้สูงอายุ” แบ่งบริการเป็น 2 ส่วน คือ ด้านคลินิก ให้บริการตรวจสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ และด้านการออกบริการในชุมชน ผล

การดำเนินงานในโรงพยาบาลประจำจังหวัดเชียงใหม่ นับว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจมาก และมีสมาชิกในโครงการถึง 2,600 คน ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าสมาชิกส่วนใหญ่พอใจกับกิจกรรมที่โรงพยาบาลจัดขึ้น

ในปี พ.ศ. 2527 มีการจัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ กรมประชาสงเคราะห์และกระทรวงสาธารณสุขได้สนับสนุนให้มีการตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้น ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จึงได้มีการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในจังหวัดต่างๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งเป็นปีผู้สูงอายุสากล ได้มีการขยายโครงการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นชมรมผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น มีทั้งในส่วนที่กรมประชาสงเคราะห์และกระทรวงสาธารณสุขให้การสนับสนุน (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2544)

3. สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย

สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยมีวัตถุประสงค์ที่เป็นศูนย์รวมผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ มารวมกัน เพื่อจัดให้มีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เพิ่มพูนความรู้ ถ่ายทอดจริยธรรม ความรู้ ประสบการณ์ด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ แก่เยาวชน ประสานงานร่วมกับเครือข่ายองค์กร รัฐบาล เอกชนต่างประเทศ ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ กิจกรรมต่างๆ ของสมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย ประกอบด้วย (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2544)

- 3.1 จัดพิมพ์จดหมายข่าว “เสียงอาวุโส”
- 3.2 จัดประชุม สัมมนา อบรม กับองค์กรผู้สูงอายุทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- 3.3 โครงการกิจกรรมและบริการผู้สูงอายุในชุมชนแออัดคลองจั่น และคลองเตย
- 3.4 โครงการสมาชิกเสวนา
- 3.5 โครงการฝึกประสบการณ์ทำงานของเยาวชน
- 3.6 โครงการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในชุมชนแออัด
- 3.7 โครงการสถาบันเสริมศึกษาวัยที่สาม
- 3.8 โครงการปรับปรุงขยายงานศูนย์บริการผู้สูงอายุคลองเตย

จากการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายภาครัฐ และภาคเอกชน สามารถสรุปได้ว่า การดำเนินงานที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุส่วนใหญ่เน้นในด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา ด้านการงานหารายได้ และเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านศีลธรรม และด้านจิตใจ อีกทั้งยังมีการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ โดยประสานงานระหว่างองค์กรของรัฐและเอกชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในรูปแบบของภาคีเครือข่าย เพื่อให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุดียิ่งขึ้น

ตอนที่ 5 แนวคิดการกำหนดกลยุทธ์

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องการนำเสนอกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดกลยุทธ์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

5.1 ความหมายของกลยุทธ์

กลยุทธ์ (Strategy) มาจากรากศัพท์ภาษากรีกคือ strategos ซึ่งเกิดจากคำสองคำรวมกันระหว่างstratus หมายถึง กองทัพ (army) และ agein หมายถึง นำหน้า (lead) ความหมายโดยรวมจึงหมายถึง การนำทางให้องค์กรโดยรวม (leading the total organization) (Greenley, 1989)

David (1995 อ้างถึงใน กนิษฐา นาวาร์ตน์, 2549) ได้กำหนดความหมายของกลยุทธ์ว่า กลยุทธ์เป็นวิถีทางเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในระยะยาว

Wheelen and Hunger (2004) ให้คำนิยามคำว่ากลยุทธ์ว่าเป็นแผนแม่แบบขององค์กรที่ระบุว่าองค์กรจะบรรลุพันธกิจและเป้าหมายได้อย่างไร เพื่อสร้างข้อได้เปรียบและลดความเสี่ยง

ธงชัย สันติวงษ์ (2540) ได้ให้ความหมายว่า กลยุทธ์คือแผนงานที่มีความพร้อมสมบูรณ์ครอบคลุมครบถ้วนทุกด้านและประสานสอดคล้องเข้ากันได้ ที่จะช่วยให้องค์กรมีข้อได้เปรียบที่จะเผชิญหน้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งกลยุทธ์จะถูกกำหนดขึ้นเพื่อประกันว่าวัตถุประสงค์ของกิจกรรมบรรลุผลสำเร็จแน่

กนิษฐา นาวาร์ตน์ (2549) ให้ความหมายว่ากลยุทธ์เป็นสิ่งที่สำคัญในการดำเนินงานขององค์กร เพื่อความสำเร็จตามพันธกิจและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากนิยามความหมายของกลยุทธ์ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนงานหรือแนวทางที่กำหนดการดำเนินงานขององค์กร ที่ครอบคลุมครบถ้วนทุกด้าน เพื่อให้องค์กรสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามพันธกิจและวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้กำหนดไว้

5.2 ลักษณะสำคัญ องค์ประกอบ และหน้าที่ของกลยุทธ์

การสร้างกลยุทธ์ (Strategy formulation) ประกอบด้วย การกำหนดภารกิจ (mission) เป้าหมาย (goal) วัตถุประสงค์ (objective) การพัฒนากลยุทธ์และวางแผนทางนโยบาย โดยต้องตระหนักถึงจุดแข็ง จุดด้อย โอกาส และข้อจำกัดขององค์กร โดยสามารถแบ่งกลยุทธ์ออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้ (Wheelen and Hunger, 2004)

1. กลยุทธ์ในระดับองค์กร (Corporate strategy) เป็นการอธิบายถึงทิศทางของธุรกิจ ขอบเขตการทำธุรกิจ การบริหารจัดการธุรกิจ และการพัฒนาธุรกิจ การจัดสร้างองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

2. กลยุทธ์ในระดับธุรกิจ (Business strategy) เป็นกลยุทธ์ที่เน้นการแข่งขันในสินค้าหรือการบริการของหน่วยธุรกิจหน่วยใดหน่วยหนึ่ง (Business unit)

3. กลยุทธ์ในระดับปฏิบัติการ (Functional strategy) เป็นกลยุทธ์ที่มุ่งเน้นแผนการปฏิบัติในการบรรลุเป้าหมายของหน่วยธุรกิจ โดยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เป็นการกำหนดกลยุทธ์เทคนิค การเงินและการผลิต เพื่อสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขัน

5.3 การวางแผนกลยุทธ์และการจัดการกลยุทธ์

ธงชัย สันติวงษ์ (2540) อธิบายว่าการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) และการจัดการกลยุทธ์ (Strategic Management) เกี่ยวข้องกับการบริหาร คือเกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดโครงสร้างขององค์กร ส่วนที่แตกต่างกันคือการวางแผนกลยุทธ์เป็นการคิดวิเคราะห์เพื่อการวางแผน ส่วนการจัดทำกลยุทธ์จะมีน้ำหนัก เนื้อหา และความลึกมากกว่า อาจกล่าวได้ว่าการวางแผนกลยุทธ์เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารกลยุทธ์หรือการจัดการกลยุทธ์

Plunkett et al. (2005) ได้อธิบายองค์ประกอบของการวางแผนเชิงกลยุทธ์โดยตั้งคำถาม 4 คำถาม ได้แก่

1. องค์กรวางตำแหน่งตนเองอย่างไร
2. องค์กรต้องการตำแหน่งอะไร
3. แนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงขององค์กรมีอะไรบ้าง
4. แนวทางที่ดีที่สุดที่ช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายของตนเองมีอะไรบ้าง

ขั้นตอนเกี่ยวกับการวางแผนเชิงกลยุทธ์ดังกล่าว สามารถตอบคำถามด้วยการพัฒนาแผนกลยุทธ์ แผนกลยุทธ์สามารถกำหนดกลยุทธ์ที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมายและระบุเพิ่มเติมว่าต้องใช้ทรัพยากรอะไรบ้าง

กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ข้อ ดังนี้

1. ขอบเขต (Space) ขององค์กร เช่น ขนาด การวางตำแหน่ง
2. การใช้ทรัพยากร (Resource deployment) เป็นการกำหนดว่าองค์กรใช้ทรัพยากรใดบ้าง เช่น ด้านการเงิน และทรัพยากรมนุษย์ เพื่อบรรลุเป้าหมาย
3. ความได้เปรียบในข้อแตกต่าง (Distinctive competition advantage) เช่น องค์กรมีความรู้และทำอะไรได้ดีที่สุด องค์กรที่ประสบความสำเร็จต้องมุ่งเน้นในการสร้างจุดเด่นและสร้างจุดแข็ง (Competitive edge)
4. การรวมพลัง (Synergy) การรวมพลังและความร่วมมือกับพันธมิตรหรือภาคีเครือข่ายในลักษณะเดียวกันเพื่อขยายเครือข่ายขององค์กร เป็นการลดค่าใช้จ่าย การใช้เทคโนโลยีร่วมกัน และผู้บริหารเดียวกัน เป็นต้น

5.4 กระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์

พงษ์ ศิริบรรณพิทักษ์ (2542) กล่าวถึง การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning Process) โดยเริ่มจากกระบวนการบริหารและวางแผนกลยุทธ์ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (Environment Analysis)
2. การพิจารณาการวิเคราะห์ (Corporate Analysis)
3. เลือกลยุทธ์และจัดวางกลยุทธ์ (Generating strategic alternatives)
4. กำหนดนโยบายและแผนงานโครงการตามกลยุทธ์ (Action plan)
5. การปฏิบัติตามแผนกลยุทธ์ (Implementation)

ซึ่งการวิเคราะห์พันธกิจและกิจกรรม เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ โดยการวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT Analysis) อันจะนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์

Kotler and Murphy (2003) ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการกำหนดกลยุทธ์มาใช้ในการจัดการศึกษา โดยแบ่งกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ออกเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก (Environmental analysis)
2. การวิเคราะห์แหล่งทรัพยากร (Resource analysis)

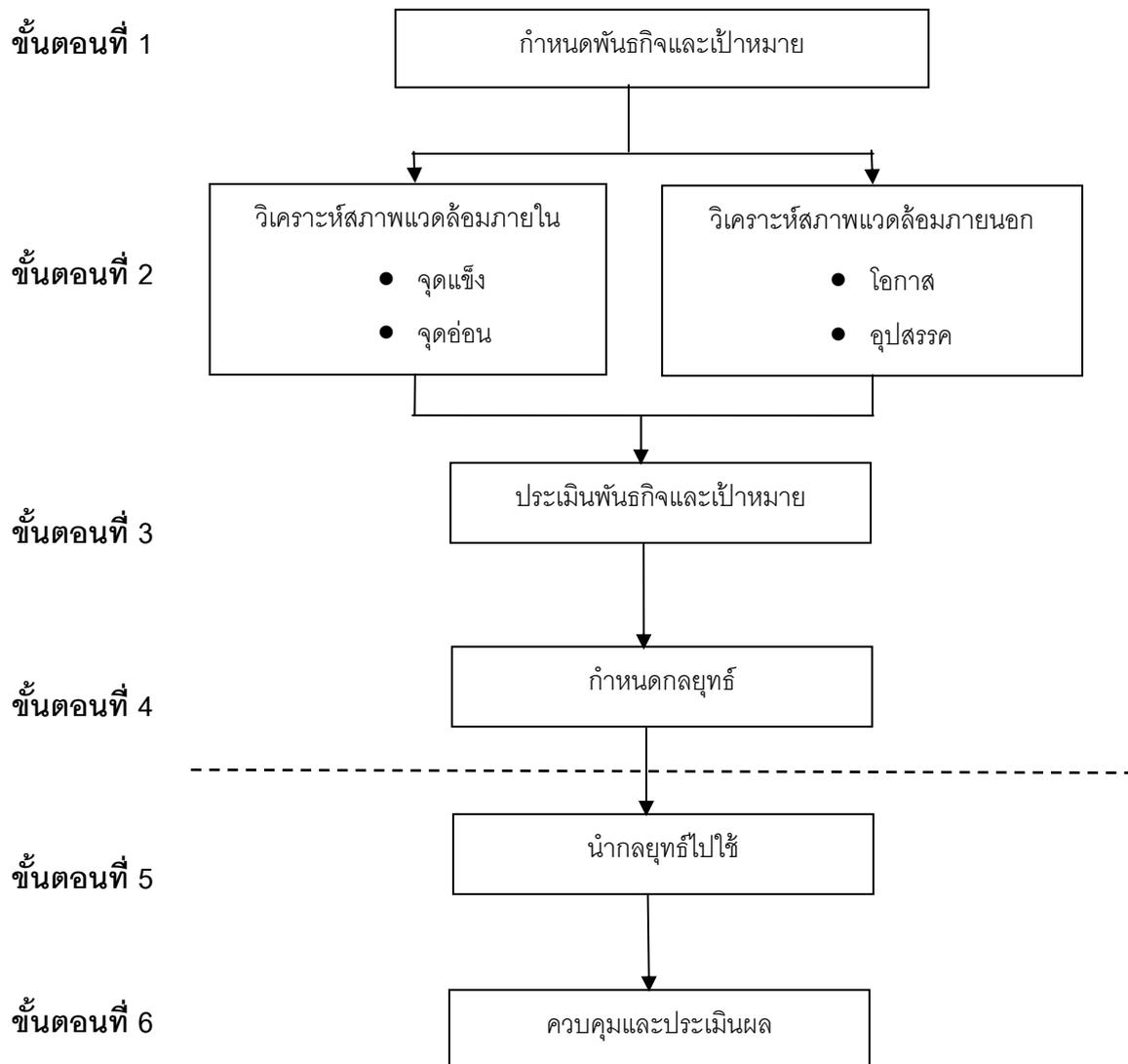
3. การตั้งเป้าหมาย (Goal formulation)
4. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategic formulation)
5. การออกแบบองค์กร (Organizational design)
6. การออกแบบแนวปฏิบัติงาน (System design)

Plunkett et al. (2005) เสนอว่า กระบวนการกำหนดกลยุทธ์ควรมี 6 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดพันธกิจและเป้าหมาย (Mission and goals)
2. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก (Internal and external environment) ซึ่งได้แก่การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT)
3. ประเมินพันธกิจ เป้าหมาย และกลยุทธ์องค์กรอีกครั้ง เพื่อทันต่อสถานการณ์ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้
4. กำหนดแผนกลยุทธ์ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมาย กลยุทธ์และการใช้ทรัพยากร
5. การนำกลยุทธ์ไปใช้
6. การควบคุมและประเมินผล

จากขั้นตอนกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปเป็นแผนภูมิดังแสดงในแผนภูมิที่ 2.3 ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.3 กระบวนการกำหนดกลยุทธ์ (กนิษฐา นาวารัตน์, 2549: 89)

5.5 การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

เครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดกลยุทธ์ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองคกรมาใช้ประโยชน์ นั้น สามารถนำเทคนิคการวิเคราะห์ SWOT ซึ่งผู้บริหารขององคกรสามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับ จุด แข็งและ จุดอ่อน มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับโอกาส และอุปสรรค เพื่อดูว่าองคกรกำลังเผชิญ สถานการณ์เช่นใด ซึ่งในการวิเคราะห์ SWOT จึงมักพบกับสถานการณ์ 4 รูปแบบ ดังแสดงใน แผนภูมิที่ 2.4

แผนภูมิที่ 2.4 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2539: 56)

		โอกาส			
จุดอ่อน	สถานการณ์ที่ 3 “กลยุทธ์การพลิกฟื้นสถานการณ์”	สถานการณ์ที่ 1 “กลยุทธ์เชิงรุก”			
	สถานการณ์ที่ 2 “กลยุทธ์การป้องกันตัว”	สถานการณ์ที่ 4 “กลยุทธ์การแตกตัว”			
		ภัยอุปสรรค			
				จุดแข็ง	

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จขององค์กร (Certo and Perter, 1991) โดยมีจุดประสงค์เพื่อประเมินจุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) ผลของการวิเคราะห์ใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกลยุทธ์ เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภารกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย หรือกลยุทธ์ขององค์กรได้ (สมยศ นาวิกาน, 2539)

ผู้บริหารขององค์กรจึงต้องเผชิญกับสถานการณ์ 4 รูปแบบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สถานการณ์ที่ 1 (จุดแข็ง-โอกาส)

สถานการณ์นี้ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากที่สุด เนื่องจากค่อนข้างมีจุดแข็งมาก ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ให้โอกาสในองค์กรหลายประการ ดังนั้นจึงควรกำหนดกลยุทธ์เชิงรุก (Aggressive strategy) เพื่อดึงจุดแข็งมาเสริม มาปรับใช้ และหาประโยชน์อย่างเต็มที่

2. สถานการณ์ที่ 2 (จุดอ่อน-ภัยอุปสรรค)

สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับภัยอุปสรรคภายนอก และมีปัญหาจุดอ่อนอยู่ในองค์กรหลายประการ ดังนั้นผู้บริหารมีทางเลือกคือ กลยุทธ์ในการตั้งรับหรือป้องกันตัว (Defensive strategy) เพื่อพยายามหลบหลีกหรือลดภัยอุปสรรคต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนจนหามาตรการที่ทำให้องค์กรสูญเสียน้อยที่สุด

3. สถานการณ์ที่ 3 (จุดอ่อน-โอกาส)

สถานการณ์นี้เหมือนกับเครื่องหมายคำถาม เนื่องจากองค์กรมีโอกาสที่เป็นข้อได้เปรียบในการแข่งขันหลายประการ แต่ติดอยู่ที่ปัญหาภายในที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลายอย่าง ดังนั้น ทางออกสำหรับผู้บริหารคือ กลยุทธ์การพลิกตัว (Turnaround-oriented strategy) เพื่อจัดหรือแก้ไขจุดอ่อน

4. สถานการณ์ที่ 4 (จุดแข็ง-ภัยอุปสรรค)

สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการที่สภาพแวดล้อมการดำเนินงาน ไม่เอื้อต่อการดำเนินงาน แต่ตัวองค์กรเองมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งหลายประการ ผู้บริหารองค์กรจึงต้องเลือกกลยุทธ์การแตกตัว (Diversification strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีอยู่ในการสร้างโอกาสระยะยาว

ในการกำหนดกลยุทธ์นั้น มีเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้บริหารให้กำหนดได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก และสภาพแวดล้อมภายในมาใช้ประโยชน์ มีวิธีการที่สำคัญ คือ SWOT ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดจุดอ่อนและจุดแข็งจากสิ่งแวดล้อมภายใน และสามารถนำข้อมูลที่ได้จากสิ่งแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้มาใช้เป็นประโยชน์ต่อการทำงานในองค์กร ดังนี้

S	=	Strengths	คือ จุดแข็งหรือจุดดีของหน่วยงาน
W	=	Weaknesses	คือ จุดอ่อนหรือจุดด้อยของหน่วยงาน
O	=	Opportunities	คือ โอกาสจากสิ่งแวดล้อมภายนอก
T	=	Threats	คือ ภัยอุปสรรคจากสิ่งแวดล้อมภายนอก

Pearce and Robinson (2005) เสนอแนวความคิดของการวิเคราะห์ SWOT ได้แก่ การกำหนดกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพที่มาจากส่วนผสมที่ลงตัวระหว่างสภาพแวดล้อมภายในขององค์กร (จุดแข็งและจุดอ่อน) และสภาพแวดล้อมภายนอก (โอกาสและอุปสรรค) ทำให้องค์กรเพิ่มความแข็งแกร่งและโอกาส ในขณะเดียวกันก็สามารถลดจุดอ่อนและอุปสรรค

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ (2542 อ้างถึงใน กนิษฐา นาวารัตน์, 2549) ได้เสนอแนวทางการกำหนดกลยุทธ์โดยการวิเคราะห์ SWOT ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ตำแหน่ง สถานภาพขององค์กร เพื่อประเมินว่าองค์กรมีลักษณะเด่นเชิงโอกาสหรือลักษณะด้อยเชิงคุณภาพมากน้อยเพียงใด เพื่อสรุปจุดแข็งจุดอ่อน

2. พัฒนาการเลือกกลยุทธ์ ซึ่งหลายกลยุทธ์ก็สามารถกำหนดได้ด้วยการวิเคราะห์ SWOT

สมัยศ นาวีการ (2546) ระบุถึงประโยชน์ที่ได้จากการวิเคราะห์ SWOT ไว้ 3 ประเด็น ได้แก่

1. การวิเคราะห์ SWOT เพื่อให้ได้ขอบเขตที่เหมาะสมในการประเมินฐานะปัจจุบันและอนาคตขององค์กรแก่ผู้บริหาร
2. ผู้บริหารสามารถกำหนดกลยุทธ์ทางเลือกขององค์กรให้เหมาะสมกับสถานการณ์บนรากฐานของผลการวิเคราะห์
3. การวิเคราะห์ SWOT เป็นระยะช่วยให้ผู้บริหารทราบถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตลอดเวลา

จากแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) จึงสามารถสรุปได้ว่า การวิเคราะห์ SWOT เป็นการกำหนดกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงปัจจัยภายในขององค์กร (จุดแข็งและจุดอ่อน) และสภาพแวดล้อมภายนอก (โอกาสและอุปสรรค) ขององค์กร อันเป็นแนวทางสำคัญสำหรับผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันได้

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) ในการกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

วิรัช แฉ้วสกุล (2527) ได้วิจัยเรื่อง ความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเกษียณ กระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการจัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ต้องการมากที่สุด คือ จัดแบบมวลชน กล่าวคือ

ต้องการให้จัดรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ทำคู่มือ เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ตามลำดับเนื้อหา ความรู้และทักษะที่ต้องการ คือ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลวัยเดียวกันและบุคคลต่างวัย ความรู้และทักษะทางวิชาชีพเพื่อหารายได้ และกิจวัตรในชีวิตประจำวันกับความรู้และทักษะใหม่ๆ เพื่องานอดิเรก

พัฒนัสุดา สอนชื่อ (2532) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการบำนาญต้องการความรู้ในด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และด้านสังคม โดยส่วนรวมอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านเศรษฐกิจพบว่า ข้าราชการบำนาญที่มีอายุแตกต่างกัน มีความต้องการได้รับความรู้ทางด้านเศรษฐกิจ โดยส่วนรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในด้านสุขภาพมีความต้องการได้รับความรู้ด้านสุขภาพโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และในด้านสังคม พบว่าข้าราชการบำนาญที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน ต้องการความรู้ด้านสังคมโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ธรรมรัตน์ คชรรัตน์ (2533) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาความสนใจและวิธีในการรับข่าวสารของผู้สูงอายุ: ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความสนใจในการรับข่าวสารจากโทรทัศน์และวิทยุอยู่ในระดับมาก โดยสนใจข่าวสารด้านศาสนา การทำบุญ การพึ่งเทศน์ และข่าวภายในประเทศระดับมาก โดยได้รับจากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด การทดสอบความเป็นอิสระของความสนใจพบว่า เพศ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส กับความสนใจในการรับข่าวสารมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

มาลี รัชตะนาวีน (2534) ได้วิจัยเรื่อง ความต้องการในการรับบริการทางการศึกษานอกโรงเรียนของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านสุขภาพและด้านสังคมในระดับปานกลาง ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพฯ และผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางละมุง จังหวัดชลบุรี ต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านสุขภาพ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีความต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วิมล ชาญชนบท (2534) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุชนบทในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่ผู้สูงอายุพบมากได้แก่ ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านจิตใจ ส่วนความต้องการทางการศึกษาในระบบโรงเรียนผู้สูงอายุมีความต้องการในระดับปานกลาง โดยต้องการความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเพิ่มพูนรายได้ โดยการดำเนินงานต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ เช่น การเรียนเป็นกลุ่ม ศึกษาทางวิทยุ ศึกษาทางโทรทัศน์ ศึกษาออกสถานที่ ฯลฯ

สาลี เพ็ญศิริ (2535) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนในลักษณะของการให้ความรู้ด้านต่างๆ มาก ได้แก่ ด้านอาชีพเสริม งานอดิเรก ด้านการปฏิบัติศาสนกิจ ด้านการพบแพทย์ ด้านสุขภาพ ด้านโภชนาการ และการออกกำลังกาย นอกจากนี้พบว่ากิจกรรมเกี่ยวกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางร่างกายและจิตใจ และด้านการมีส่วนร่วมในสังคม เป็นรูปแบบที่ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจมาก

วราภรณ์ แสงสว่าง (2537) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาผลของการให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยใช้การ์ตูน เพื่อเปรียบเทียบการให้ความรู้เรื่องการรักษาสุขภาพโดยการ์ตูน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุที่อายุระหว่าง 60-70 ปีจำนวน 30 คน ในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง กรุงเทพฯ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ ชุดสื่อการ์ตูนเรื่องการรักษาสุขภาพด้วยตนเองของผู้สูงอายุ แบบวัดความรู้ และแบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางความรู้เพิ่มขึ้นหลังจากการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ฉัตรตริยา นาคเกษม (2538) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของข้าราชการก่อนเกษียณ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ก่อนและหลังการเกษียณอายุ ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการผู้สูงอายุก่อนการเกษียณและหลังการเกษียณ ควรให้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ ให้มากที่สุด รองลงมาคือทักษะอาชีพและด้านวิชาการ ควรจัดให้น้อยที่สุด เพราะข้าราชการที่เกษียณควรได้ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับโภชนาการและการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกาย ความรู้เกี่ยวกับยา ข่าวสารเกี่ยวกับโครงการตรวจสุขภาพ เป็นต้น

ชานานุช อภิกัทรำรง (2540) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาตามแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค ผลการวิจัยพบว่า สถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคจัดกิจกรรมการศึกษาตามแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ ด้านนันทนาการ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ ตามความพร้อมของเจ้าหน้าที่ และการจัดกิจกรรมตามแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุต้องคำนึงถึงความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

พรเทพ มนตรวัชรินทร์ (2547) ได้วิจัยเรื่อง การสำรวจคุณภาพชีวิตและความต้องการด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร โดยทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 450 คน โดยใช้แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระดับดีมี 1 ด้าน คือ ด้านคุณธรรม ระดับปานกลาง 4 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สุขภาพอนามัย และสังคม ส่วนคุณภาพชีวิตระดับเศรษฐกิจอยู่ในระดับพอใช้ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้เสนอแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตว่าควรจัดกิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูลมากที่สุด รองลงมาตามลำดับคือ กิจกรรมด้านการฝึกทักษะ และกิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน

นริภัทร ผิวพอใช้ (2547) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 270 คน ที่มีต่อกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมสุขภาพ กิจกรรมเสริมรายได้ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมศาสนา ใน 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านเนื้อหา ด้านการเรียนการสอน ด้านผู้สอน ด้านการประเมินผล ด้านสภาพแวดล้อมและสถานที่ ด้านอุปกรณ์และสื่อ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความเห็นต่อการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับมาก

6.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ

ลมัย นิยมในธรรม (2537) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์บริการสาธารณสุข 38 “จืด-ทองคำ บำเพ็ญ” สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า สภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุมักได้รับการคัดค้าน เพราะทำให้เกิดความไม่คล่องตัว ไม่มี

ประสิทธิภาพ วิธีการจัดอุปสรรคคือ การให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดบริการผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุโดยเปิดกว้างมากขึ้น

มาลินี วงษ์สิทธิ์ ศิริวรรณ ศิริบุญ และอัจฉรา เอ็นท์ (2541) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้การดูแล ให้บริการ และกิจกรรมต่างๆแก่ผู้สูงอายุ โดยการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ และสุพรรณบุรี จำนวน 685 คน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีความมั่นใจว่าชุมชนจะสามารถจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุได้ และเชื่อว่าการตั้งศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุจะสำเร็จหากคนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมและร่วมมือกัน และพบว่ากิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ คือ งานหัตถกรรม จักสาน และงานเบาๆ ความรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุมากที่สุดคือความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ

ทรงธรรม สวเนียง (2541) ได้วิจัยเรื่อง สวัสดิการผู้สูงอายุ: การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤต พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของผู้สูงอายุได้เพียงร้อยละ 6.18 ของผู้สูงอายุที่เดือดร้อน และสามารถมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของผู้สูงอายุใน 5 ด้าน คือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงของรายได้ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

อารีย์ เพชรบุตร (2544) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยศึกษาสภาพและปัญหาอุปสรรคของการประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ ในกิจกรรม 3 ประเภท คือ กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน กิจกรรมด้านทักษะอาชีพ และกิจกรรมด้านข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับขอข่ายการประสานสัมพันธ์ 6 ด้าน ได้แก่ ด้านแผนงาน ด้านข้อมูลวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านอุปกรณ์และสถานที่ ด้านงบประมาณ ด้านการติดตามประเมินผล รวมถึงวิธีการประสานสัมพันธ์ 3 วิธี ได้แก่ การประสานสัมพันธ์ในรูปคณะกรรมการ การประสานงานโดยระบบงาน และการประสานงานโดยผู้ประสานงาน เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 120 คน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าการประสานสัมพันธ์ของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 3 ประเภทและวิธีการประสานสัมพันธ์ 3 วิธี ในขอข่ายการประสานสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่มีความเห็นในระดับปานกลาง

อัญชลีย์ ชูตระกูล (2544) ได้วิจัยเรื่อง การจัดบริการแนวใหม่สำหรับผู้สูงอายุที่รอเข้ารับบริการสงเคราะห์ประเภทเสียค่าบริการของสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่รอเข้ารับบริการศูนย์บริการผู้สูงอายุในเวลากลางวันมีความต้องการมีส่วนร่วมใน

การจัดบริการของศูนย์บริการอยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้รับบริการมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนนะความต้องการในลักษณะการให้บริการ และมีข้อเสนอแนะว่าผู้สูงอายุควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายด้วย

พริยา นพรัตน์ (2547) ได้วิจัยเรื่อง ทัศนนะของบุคลากรต่อการมีส่วนร่วมของครอบครัวผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา เพื่อศึกษาทัศนนะของบุคลากรต่อการมีส่วนร่วมของครอบครัวผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราในระดับบริหารและระดับบุคลากรในระดับบริการ โดยศึกษาจากบุคลากรสถานสงเคราะห์คนชรา 20 แห่งทั่วประเทศ ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรมีความเห็นว่าสภาพการมีส่วนร่วมของครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง และมีความเห็นว่าครอบครัวผู้สูงอายุควรมีส่วนร่วมในบริหารด้านสังคมสงเคราะห์มากที่สุด และเห็นว่าควรบริหารงานสถานสงเคราะห์ให้เชิงรุกและให้ครอบครัว ชุมชน ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในลักษณะของเครือข่ายชุมชนให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาซึ่งกันและกัน

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

6.2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

Newmen, Myrna J (1983) ได้วิจัยเรื่อง ความสนใจในการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาศูนย์ครอบครัวปฏิบัติ มหาวิทยาลัยเซาท์เทิร์น อิลลินอยส์ (Southern Illinois) โดยใช้การสำรวจทางไปรษณีย์ ผลการวิจัยพบว่า เรื่องสุขภาพและโรคประจำตัวเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจมากที่สุด และผู้สูงอายุต้องการได้ข่าวสารทางไปรษณีย์ ส่วนที่เหลือเลือกที่จะได้รับข่าวสารโดยการพบปะกันที่ศูนย์ครอบครัวปฏิบัติ ทางหนังสือพิมพ์ และทางวิทยุ ตามลำดับ

Thornton, James E (2003) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาเกี่ยวกับวงจรชีวิตเป็นหนึ่งในรูปแบบกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ ซึ่งเนื้อหาการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุจะประกอบไปด้วย ความซับซ้อนของร่างกาย สมอง และจิตใจที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ อีกทั้งได้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้เกี่ยวกับวงจรชีวิตสำหรับผู้สูงอายุไว้ 3 รูปแบบ คือ การเรียนเพื่อให้เรียนเป็น (Learning to learn) การเรียนเพื่อการเจริญเติบโต (Learning for Growth) และการเรียนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น (Learning for Well-being)

Richeson, Nancy E, Boyne, Sarah and Brady, and E. Michael (2007) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นโรคจิตเสื่อมขั้นต้น ด้วยการส่งเสริมสุขภาพ กาย ใจ และวิญญาณ โดยทำการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อการส่งเสริมสุขภาพ กาย ใจ และวิญญาณ ทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุที่อายุระหว่าง 67-89 ปี เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ และทดสอบด้วยการวัดค่าดัชนี Corbin and Strauss Model for Chronic Illness Management (1991) ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุหลังเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีสุขภาพ กาย ใจ และวิญญาณเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

Lundberg, David., and Marshallsay Zariah (2007) ได้วิจัยเรื่อง ความต้องการในการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนของคนงานสูงอายุในประเทศออสเตรเลีย: พหุกรณีศึกษา โดยศึกษาความต้องการในการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนของคนงานสูงอายุ ที่ใช้บริการของศูนย์บริการผู้สูงอายุหลายรัฐ เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และกรณีศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุต้องการรับบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนในเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ และการเตรียมตัวในการเกษียณอายุมากที่สุดเพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต รองลงมาคือ ทักษะในการทำงาน เพื่อสามารถร่วมงานกับคนงานวัยอื่นๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Gordon, Theresa A., Nelson-Becker, Holly., Chapin Rosemary K. et al. (2007) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุในการศึกษาต่อระดับปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิตในสาขาการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า จากการพัฒนาหลักสูตรของสถาบัน GeroRish ในการพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุในการศึกษาต่อระดับปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิต ศึกษาจากผู้เรียนจำนวน 426 คน ซึ่งศึกษาต่อในสาขาการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ระดับปริญญาบัณฑิตจำนวน 128 คน และระดับมหาบัณฑิต จำนวน 298 คน และสำเร็จการศึกษาระหว่างปี 2004-2005 ผลการวิจัยพบว่า ระดับอายุที่แตกต่างกันมีผลต่อสมรรถนะของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Doron, Israel (2007) ได้วิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาจริยธรรมในผู้สูงอายุโดยใช้บทบาทสมมติ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในการใช้บทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมในผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก และมีความรู้ ทักษะ ด้านจริยธรรมเพิ่มขึ้นหลังการทดลอง

Rosenthal, Rita L (2008) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนในการเรียนคอมพิวเตอร์และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสำหรับผู้สูงอายุสตรี โดยศึกษาในด้านแรงกระตุ้น อุปสรรค และความสำเร็จในการเรียนคอมพิวเตอร์ของผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุสตรีตระหนักในความสำเร็จของการเรียนคอมพิวเตอร์ในระดับมาก เหตุผลในการเรียนเนื่องจากสามารถนำไปใช้ในการสื่อสารของผู้สูงอายุสตรีได้ บุคคลที่ผู้สูงอายุสตรีต้องการสื่อสารด้วย ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน ประเด็นที่ผู้สูงอายุต้องการรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากที่สุด คือเรื่องการรักษาสุขภาพ

Ng, Chi-hung (2008) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นของผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุในการเรียนคอมพิวเตอร์ในฮ่องกง โดยทำการศึกษากลุ่มตัวอย่าง ผู้สูงอายุชายและหญิงที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนฮ่องกง โดยพัฒนาโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อลดความวิตกกังวลในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ และพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ทักษะ ในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ผลการวิจัยพบว่า หลังการเข้าร่วมโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อลดความวิตกกังวลในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ผู้สูงอายุมีความรู้ และทักษะในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์มากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Mott, Vivian W (2008) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาต่อเนื่องเพื่อพัฒนาชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ โดยศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการในการจัดการศึกษาชุมชนของผู้สูงอายุ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาต่อเนื่อง ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับอายุ และบริบททางชุมชนแตกต่างกัน มีความต้องการในประเด็นเนื้อหาหลักสูตรในการศึกษาชุมชนที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

Hodkinson, Phil, Ford, Geoff, Hodkinson, Heather et al. (2008) ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อการเตรียมตัวเกษียณของผู้สูงอายุในประเทศอังกฤษ ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเกษียณและการจัดการกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน มีความสัมพันธ์กันในเชิงบวกกับขั้นตอนชีวิต โดยการวิจัยกรณีศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุมีระดับความต้องการในการรับบริการการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้นหลังการเกษียณอายุ

Donorfio, Laura K. M., and Healy Catherine (2008) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาทางไกลทางโทรทัศน์สำหรับผู้สูงอายุ โดยทำการศึกษาในด้าน การออกแบบ พัฒนาการ

และความสำเร็จของการจัดการศึกษาทางไกลทางโทรทัศน์สำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดการสอนทางไกลวันละ 3 ครั้ง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาทางไกลสำหรับผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพต้องประยุกต์ใช้หลักการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก และหลักทางเทคโนโลยีมาถ่ายทอดเนื้อหาความรู้ในรายการโทรทัศน์สำหรับผู้สูงอายุ

Russell, Helen (2008) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของการศึกษาในวาระสุดท้ายของชีวิตของผู้สูงอายุ โดยศึกษาบทบาทการเรียนรู้จากประสบการณ์ในทุกช่วงชีวิตที่ผ่านมาของผู้สูงอายุ ที่มีผลต่อการเรียนรู้ในวาระสุดท้ายของชีวิต ผลการวิจัยพบว่า ประสบการณ์ที่ของผู้สูงอายุมีผลกระทบต่อโดยตรงกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ต้องการเรียนเพื่อใช้ในชีวิตอนาคตอีกต่อไป ในด้านเวลาพบว่า มีผลกระทบต่อโดยตรงกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุแต่ละระดับอายุ มีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน และผู้สูงอายุไม่อุทิศเวลาไปกับการเรียนมากเท่าวัยอื่นๆ ดังนั้นความสำคัญของ เวลา ประสบการณ์ และการเรียนรู้จึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

6.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ

Lemieux, Andre, Boutin Gerald, and Riendeau, Jean (2007) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของคณะครุศาสตร์-ศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยทั่วไปและบทบาทในการเป็นหุ้นส่วนทางการจัดศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (Universities of the Third Age) ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยวัยที่สามมีบทบาทในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ มีบทบาทแตกต่างกับมหาวิทยาลัยทั่วไป ในด้านบทบาทของการสอน การวิจัย และการบริการชุมชน ดังนั้นการสร้างบทบาทในการเป็นหุ้นส่วนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญมาก โดยคณะครุศาสตร์-ศึกษาศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยทั่วไป สามารถมีบทบาทความเป็นหุ้นส่วนในการผลิตบัณฑิตและเจ้าหน้าที่ เพื่อทำหน้าที่ครูผู้สอนที่สามารถสอนประชากรผู้สูงอายุในมหาวิทยาลัยวัยที่สาม

Kaecher, Barbara C. and Whittlesay, Valerie (2007) ได้วิจัยเรื่อง การประสานสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยและภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ (Aging Network) ในด้านความต้องการทางการศึกษา และการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยมิได้มีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุในระยะยาว ประกอบกับการขยายตัวของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุมีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในหลักสูตรต่างๆ ใน

ลักษณะไม่มีหน่วยกิต (Non-credit) ดังนั้นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุในสถานประกอบการและสถานที่อื่นๆ โดยภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ จึงสามารถตอบสนองความต้องการในการศึกษาของผู้สูงอายุได้มากขึ้น และมีการทดลองใช้หลักสูตรของภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุนี้ ในสถานประกอบการ ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรจากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐเคนเนซอ (Kennesaw State University)

Holland, Barbara, and Robinson, Gail (2008) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ใหญ่โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งทำการศึกษาถึงรูปแบบความพยายามของภาคีเครือข่ายในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า มีกลยุทธ์ในการส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่มากมาย เช่น การยกระดับภาคีเครือข่ายต่างๆ ให้มีความสำคัญในสังคม การให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในงานของรัฐ เป็นต้น และชุมชนต้องมีพลวัตในการส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายจัดการศึกษาร่วมกับชุมชน โดยยึดความต้องการในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษา

ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในมาตรา 6 ถึง มาตรา 11 เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีเนื้อหาสาระสำคัญกล่าวถึง

1. หลักการของการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (มาตรา 6)
2. เป้าหมายและรูปแบบในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (มาตรา 7 8 10 และ 11)
3. บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องในการ ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (มาตรา 9)

จากนั้นผู้วิจัยได้นำเนื้อหาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มาตรา 6 ถึงมาตรา 11 มาทำการสังเคราะห์สาระสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จากนั้นนำสาระสำคัญมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกสาระสำคัญ ออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย

1. ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้
2. ด้านเนื้อหาหลักสูตรสาระในการเรียนรู้
3. ด้านการประเมินผลผู้เรียน
4. ด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
5. ด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

โดยผลการสังเคราะห์สาระสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ มีรายละเอียด ดังแสดงในตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.6 ผลการสังเคราะห์สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

มาตรา	เนื้อหา	สาระสำคัญ	ประเด็นที่นำมาใช้ เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย
6	<p>การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ยึดหลักดังต่อไปนี้</p> <p>(1) การศึกษานอกระบบ</p> <p>ก. ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน</p> <p>ข. การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้</p> <p>(2) การศึกษาตามอัธยาศัย</p> <p>ก. การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย</p> <p>ข. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งที่เป็นส่วนภูมิภาค ภูมิภาคท้องถิ่น และส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา</p> <p>ค. การจัดการหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้เรียน</p>	<p>1. ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษา</p> <p>2. ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้</p> <p>3. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย</p>	<p>1. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย</p> <p>2. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้</p>
7	<p>การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้</p> <p>(1) ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคม ที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง และคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ</p>	<p>1. การศึกษาอย่างต่อเนื่อง</p> <p>2. ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้</p>	<p>1. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย</p>

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

มาตรา	เนื้อหา	สาระสำคัญ	ประเด็นที่นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย
7 (ต่อ)	(2) ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและมี ความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัด กิจกรรมการศึกษา		
8	การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ตามอัธยาศัยให้ดำเนินการเพื่อ เป้าหมายในเรื่องต่อไปนี้ (1) ผู้เรียนได้ความรู้และทักษะพื้นฐาน ในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิต (2) ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้อง กับความสนใจและความจำเป็นในการ ยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม (3) ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไป ใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียน กับการศึกษาในระบบและการศึกษา นอกระบบ	1. ผู้เรียนได้ความรู้และทักษะ พื้นฐานในการแสวงหาความรู้ 2. ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่ สอดคล้องกับความสนใจและ ความจำเป็นในการยกระดับ คุณภาพชีวิต 3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ ได้รับไปเทียบโอนผลการเรียนกับ การศึกษาในระบบและการศึกษา นอกระบบ	1. การจัดการระบบการเรียนรู้ 2. เนื้อหาหลักสูตรสาระในการ เรียนรู้ 3. การประเมินผลผู้เรียน
9	ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและ สนับสนุนศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาท และหน้าที่ต่อไปนี้ (1) ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์ มี ส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และ สามารถเลือกรับบริการที่หลากหลาย ตามความต้องการของตนเอง (2) ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษา นอกระบบและผู้จัดแหล่งการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย มีการ	1. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม การเรียนรู้ 2. ผู้จัดการเรียนรู้ตอบสนองความ ต้องการของผู้เรียนโดยบูรณาการ ความรู้ 3. ผู้ส่งเสริมสนับสนุน ส่งเสริมให้ เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	1. การจัดการระบบการเรียนรู้ 2. เนื้อหาหลักสูตรสาระในการ เรียนรู้

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

มาตรา	เนื้อหา	สาระสำคัญ	ประเด็นที่นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย
9 (ต่อ)	<p>ดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยบูรณาการความรู้ ปณิธาน คุณธรรมและค่านิยมที่พึงาม</p> <p>(3) ผู้ส่งเสริมสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง</p>		
10	<p>เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ส่วนราชการหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และภาคีเครือข่าย อาจดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องต่อไปนี้</p> <p>(1) สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการช่วยเหลือทางการเงินเพื่อจัดการศึกษานอกระบบ</p> <p>(2) การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการยกย่องประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้จัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย</p> <p>(3) สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ</p> <p>(4) การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนของ</p>	<p>1.การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา</p> <p>2.การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการจำเป็น</p>	<p>1. เนื้อหาหลักสูตรสาระในการเรียนรู้</p> <p>2. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย</p> <p>3. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้</p>

ตารางที่ 2.6 (ต่อ)

มาตรา	เนื้อหา	สาระสำคัญ	ประเด็นที่นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัย
10 (ต่อ)	<p>การศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสม</p> <p>(5) ทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นในสังคมของการศึกษาตามอัธยาศัย</p> <p>หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการส่งเสริมและสนับสนุนตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง</p>		
11	<p>เพื่อประโยชน์ในการจัดและการพัฒนา การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ส่วนราชการและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อดำเนินการในเรื่องดังต่อไปนี้</p> <p>(1) จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ เช่น แหล่งการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้</p> <p>(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อให้เกิดความร่วมมือและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง</p> <p>(3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่าย ได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน</p>	<p>1.จัดให้มี แหล่งการเรียนรู้ ศูนย์ การเรียนรู้ ชุมชน สื่อ และ เทคโนโลยีที่หลากหลาย</p> <p>2. ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย</p>	<p>1. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้</p> <p>2. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย</p>

ผู้วิจัยได้สรุปผลการสังเคราะห์สาระสำคัญของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในตารางที่ 2.7

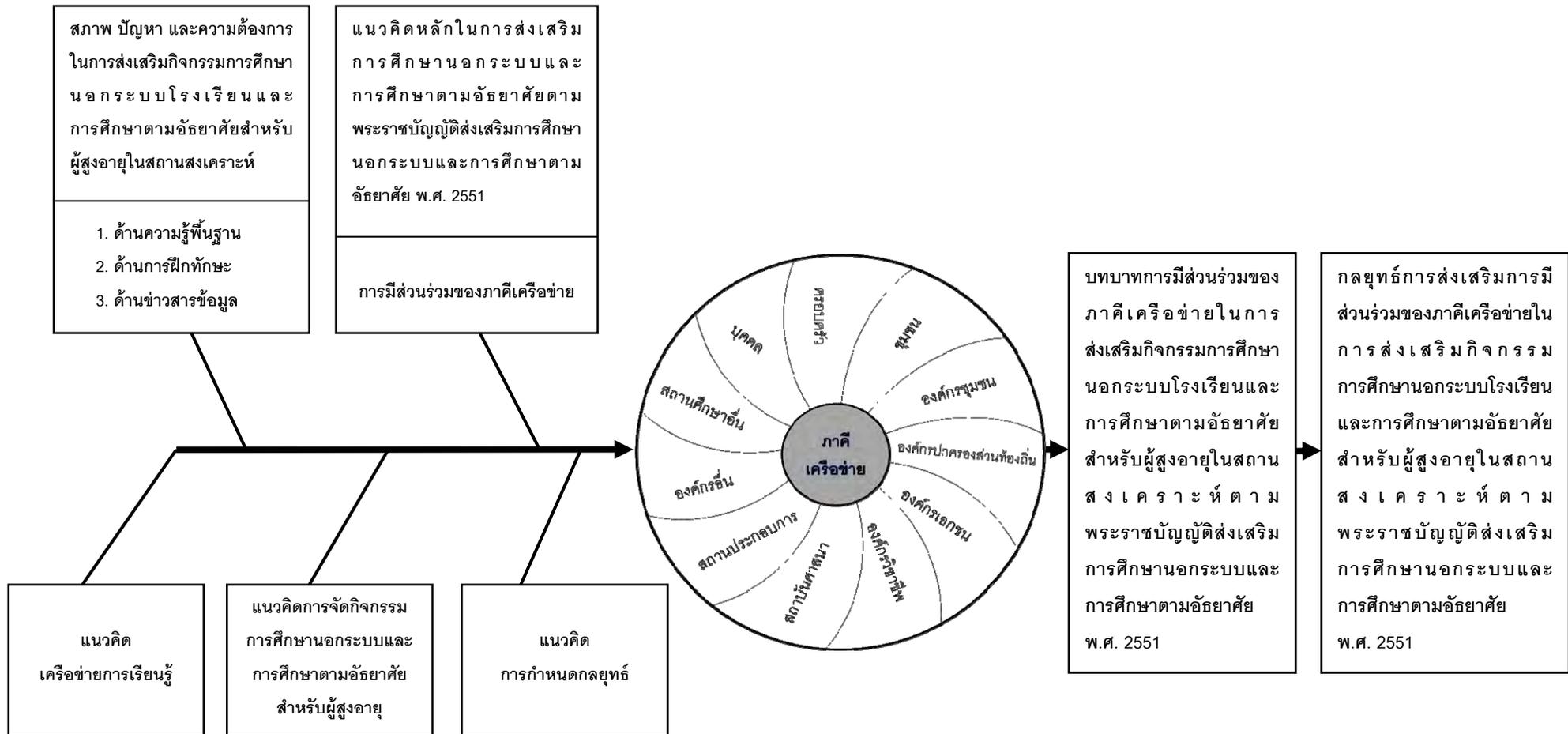
ตารางที่ 2.7 สรุปผลการสังเคราะห์สาระสำคัญที่นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

ประเด็นที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย	มาตรา					
	6	7	8	9	10	11
1.ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้	-	-	✓	✓	-	-
2.ด้านเนื้อหาหลักสูตรสาระในการเรียนรู้	-	-	✓	✓	✓	-
3.ด้านการประเมินผลผู้เรียน	✓	-	-	-	-	-
4.ด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย	✓	✓	-	-	✓	✓
5.ด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้	✓	-	-	-	✓	✓

จากตารางที่ 2.7 แสดงให้เห็นว่า ประเด็นด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายเป็นประเด็นหลักที่สำคัญมากที่สุดของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 2.5

แผนภูมิที่ 2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เป็นการวิจัย เชิงบรรยาย (Descriptive Research) ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอนตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นตอนการวิจัย

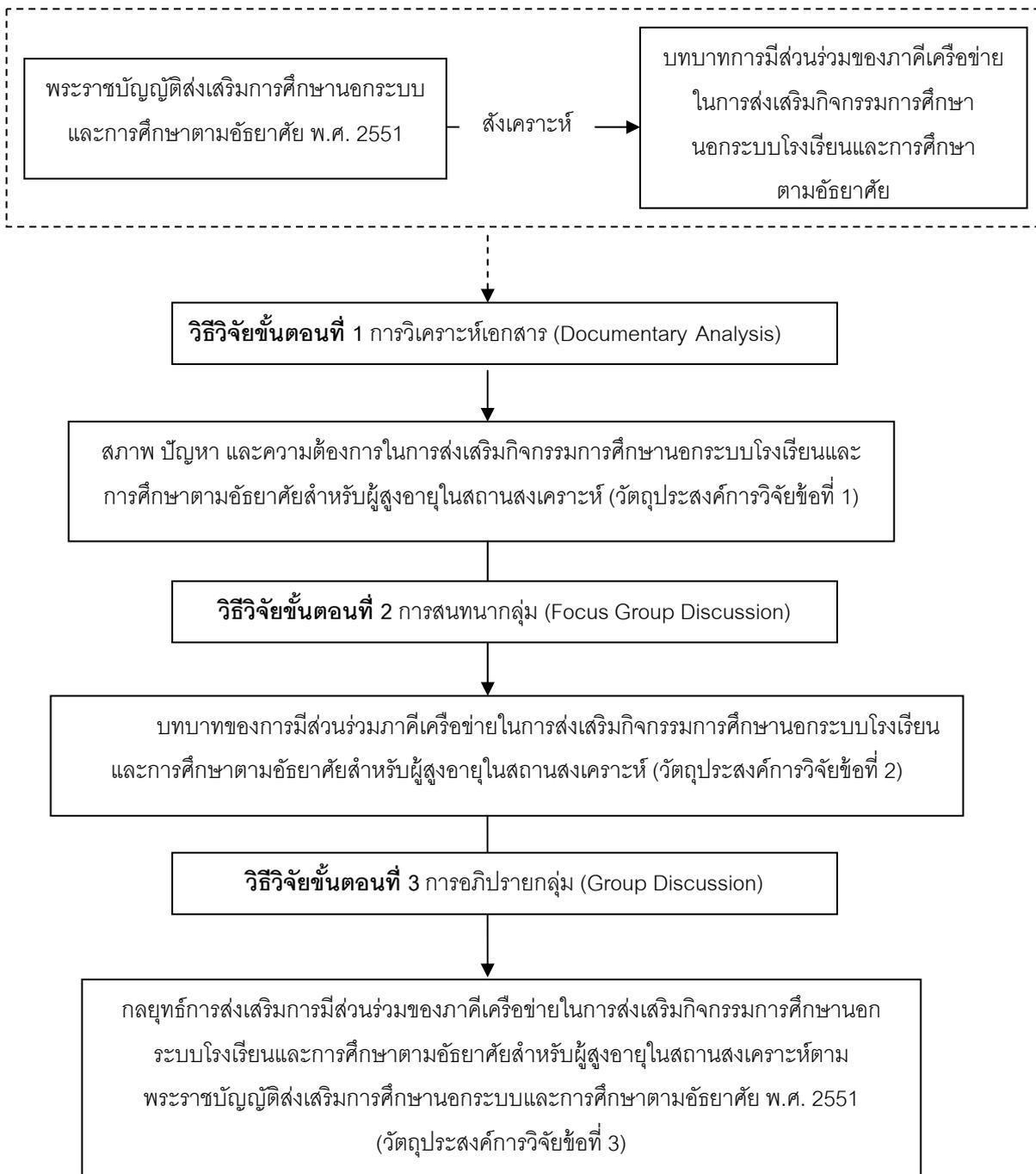
ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์

ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนการวิจัยทั้ง 3 ขั้นตอน ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 3.1

แผนภูมิที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัย

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

การวิจัยในขั้นตอนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยดังนี้

2.1.1 การสังเคราะห์กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เพื่อนำมาสังเคราะห์สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร จากการสังเคราะห์ข้อมูลทำให้สามารถแบ่งสภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ออกเป็น 3 ประเภทตามแนวคิดของสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (2551) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้จัดกิจกรรมตามสภาพจริงในสถานสงเคราะห์ ได้แก่

2.1 กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน

2.2 กิจกรรมด้านการฝึกทักษะ

2.3 กิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร (แสดงในภาคผนวก ค) จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนของการวิเคราะห์เอกสาร

2.1.2 วิธีการศึกษาเอกสาร

1) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย เอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ทั้งในระดับปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิต ซึ่งจัดเป็นเอกสารปฐมภูมิ (Primary Document) ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จากสถาบันวิทยบริการ สำนักหอสมุดและห้องสมุดของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ประกอบด้วย สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์บรรณสารสนเทศทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ หอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย เพื่อนำความรู้ที่ได้มาสรุปเป็นประเด็นหลัก เกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร

2) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตโดยการศึกษาวิเคราะห์บทความหรือข้อความเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ซึ่งจัดเป็นเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Document) เพื่อนำความรู้ที่ได้มาสรุปเป็นประเด็นหลัก ตามกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร

2.1.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์เอกสาร

ผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารที่วิเคราะห์แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

- 1) เป็นเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา หรือความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
- 2) เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้น ระหว่างปี พ.ศ. 2540 – 2551
- 3) เป็นเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือ โดยปรากฏสถานที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ และชื่อผู้พิมพ์ผู้โฆษณาอย่างชัดเจน

2.1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) แบบวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งเป็นแบบบันทึกข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและหลักฐานที่มีการบันทึกไว้ตามสภาพปกติ
- 2) ผู้วิจัยใช้ตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือวิจัย โดยอ่านวิเคราะห์งานเอกสารตำราแต่ละเรื่องอย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจและนำความรู้มาวิเคราะห์ สรุปเป็นประเด็นสภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบประเด็นข้อสรุป

2.1.5 การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบวิเคราะห์เอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารตามเกณฑ์ในข้อ 2.1.2 มาศึกษาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร แล้ววิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นในแบบวิเคราะห์เอกสาร

2.1.6 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยพิจารณาเฉพาะเนื้อหาในเอกสารส่วนที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสารในการเลือกเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ จากนั้นตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาของเอกสาร

2.1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และวิธีอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ลดทอนข้อมูล สกัดสาระ และสร้างข้อสรุป (พรชูลี อาชวอำรุง, 2547 ; John Scott, 2006) โดยยึดหลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกชนิดข้อมูลแบบไม่ใช้ทฤษฎี (Typological analytic) ตามที่ สุกางค์ จันทวานิช (2543) เสนอไว้ คือ จำแนกข้อมูลที่วิเคราะห์ตามความเหมาะสมของข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลชนิดต่างๆ ก่อนแล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล อธิบายถึงความสัมพันธ์และสาเหตุของปรากฏการณ์โดยยึดกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก ประกอบกับการปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

2.1.8 การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในรูปแบบตารางและคำบรรยาย

2.2 ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

การวิจัยในขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน

สงเคราะห์ ด้วยวิธีสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลไปใช้ในการวิเคราะห์ ได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งชาย โพธิสิตา (2550) ได้ให้ความหมายว่าการสนทนากลุ่ม คือ การสนทนา หรืออภิปรายกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเจาะจงเพื่อหาข้อมูลที่ต้องการ ตรงประเด็นสำหรับตอบคำถาม การวิจัยโดยเฉพาะ และ Kitzenger and Barbour (1999) ได้สรุปจุดประสงค์ของการสนทนากลุ่ม ว่า การจัดสนทนากลุ่มเป็นการให้ข้อมูลได้ดีที่สุด ตรงตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยผ่านการ มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในวงสนทนา (Group dynamic) โดยผู้ดำเนินการสนทนากำหนด ประเด็นคำถามในการสนทนาและสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมี ปฏิสัมพันธ์โดยการเผชิญหน้ากัน (Face to face Interaction) สำหรับวัตถุประสงค์ของการวิจัยใน ขั้นตอนนี้คือการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดย ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสนทนากลุ่ม

การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่มครั้งนี้ เป็นการคัดเลือก แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่มีภูมิหลัง คุณลักษณะที่คล้ายกัน โดยกำหนดให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างชัดเจน เพื่อให้การสนทนาราวรื่นไม่ติดขัดและยังช่วยให้เกิดการ คิดวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องในการศึกษาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มสนทนาตามแนวคิดของ Stewart and Shamdasani (1990) และชาย โพธิสิตา (2550) ซึ่งเสนอว่าขนาดของผู้ทรงคุณวุฒิควรมีประมาณกลุ่มละ 6 -12 คน เพื่อให้ได้รับคำตอบที่เพียงพอต่อประเด็นคำถามที่ต้องการวิจัย

ในการนี้ผู้วิจัยได้เชิญผู้ร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 11 ท่าน (แสดงในภาคผนวก ก) ซึ่งเป็นผู้แทนภาคีเครือข่าย 11 ประเภท ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ องค์กรอื่นและสถานศึกษาอื่น ที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย ที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เพราะเห็นว่าเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลครอบคลุม ประเด็นที่ต้องการศึกษา สามารถดำเนินการสนทนาได้อย่างสะดวกและมีปฏิสัมพันธ์การ เคลื่อนไหวในกลุ่มที่ดี โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ดังนี้

- 1) เป็นผู้แทนภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
- 2) มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานมาไม่น้อยกว่า 3 ปี
- 3) มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เป็นอย่างดี
- 4) มีความเต็มใจและพร้อมเข้าร่วมการสนทนากลุ่มโดยยินดีให้ความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและแสดงมุมมองที่ต่างกันระหว่างการสนทนากลุ่ม

2.2.2 การเตรียมการสนทนากลุ่ม

1) กำหนดแนวทางการสนทนากลุ่ม (Guidelines) เพื่อใช้วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดยนำผลจากการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการสนทนากลุ่ม จากนั้นนำแนวทางการสนทนากลุ่มให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน (แสดงในภาคผนวก ก) ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมในการเรียงข้อความหลักและคำถามรอง จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับปรุงแนวทางการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาอกระบบโรงเรียน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาคีเครือข่ายการศึกษาอกระบบโรงเรียน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ดัชนีวัดค่าความสอดคล้องระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์ (Item-objective Congruency Index: IOC) มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหา (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550) ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา มีค่าความสอดคล้องระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์รวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.9 แสดงว่าแนวทางการสนทนากลุ่ม มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถนำไปใช้ได้ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของแนวทางการสนทนากลุ่ม

ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1.1	+1	+1	+1	+1	-1	4	0.8	สอดคล้อง
1.2	0	+1	0	+1	-1	1	0.2	ไม่สอดคล้อง
1.3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
1.4	+1	+1	+1	+1	-1	4	0.8	สอดคล้อง
1.5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
2.1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
2.2	+1	+1	+1	+1	0	4	0.8	สอดคล้อง
2.3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
2.4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
2.5	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
3.1.1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
3.1.2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
3.2.1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
3.2.2	0	+1	+1	+1	+1	4	0.8	สอดคล้อง
4.1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
4.2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตัดข้อคำถามที่ 1.2 ทิ้ง ซึ่งมีข้อคำถามว่า “ประเด็นหรือปัญหาอะไรที่เป็นจุดเริ่มต้นของภาคีเครือข่ายและเกิดการรวมตัวกันได้อย่างไร” เนื่องจากได้ค่า IOC เท่ากับ 0.2 แสดงว่าไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และปรับสำนวนภาษาของข้อคำถามให้เหมาะสมตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

2) ติดต่อบริษัทประกันกับภาคีเครือข่ายเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยทำหนังสือถึง คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ออกหนังสือเชิญภาคีเครือข่ายเข้าร่วมการสนทนากลุ่มพร้อมทั้งแจ้งสถานที่ในการสนทนากลุ่ม

3) จัดทำเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยสรุปย่อโครงการ เสนอวิทยานิพนธ์ สรุปย่อผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แนว

ทางการสนทนากลุ่ม กำหนดการสนทนากลุ่ม และรายชื่อภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม พร้อมจัดส่งเอกสารให้ล่วงหน้าทางไปรษณีย์ ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลในการสนทนาที่ชัดเจนครบถ้วน

4) จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้แก่ แนวทางการสนทนากลุ่ม แบบจดบันทึกข้อมูลการสนทนา เทปบันทึกเสียงการสนทนาสถานที่ในการสนทนากลุ่ม รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ เครื่องดื่ม อาหารว่าง และอุปกรณ์ไฮโดรโฟนที่จำเป็น

5) ชักซ้อมความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) กับผู้ช่วยวิจัยซึ่งทำหน้าที่จดบันทึกการสนทนาเพื่อให้เข้าใจขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการประสานงานต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างการสนทนา

2.2.3 การจัดสนทนากลุ่ม

1) ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มโดยมีภาคีเครือข่ายจำนวน 11 ท่านเข้าร่วมการสนทนา ในวันอังคารที่ 25 พฤศจิกายน 2551 ระหว่างเวลา 9.00 – 16.00 น. ณ ห้องประชุมศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

2) ผู้วิจัยทำหน้าที่ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) โดยแจ้งความเป็นมาและจุดประสงค์ของการสนทนากลุ่มในครั้งนี้ แนะนำผู้แทนภาคีเครือข่าย ขออนุญาตบันทึกเสียงการสนทนา จากนั้นเสนอสรุปผลจากการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 แล้วเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์มาสู่การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เมื่อนำเสนอจบจึงขอให้ภาคีเครือข่ายอภิปรายเพื่อแสดงความคิดเห็นโดยเสนอความคิดเห็นตามแนวทางการสนทนากลุ่มที่ตั้งไว้

3) ภาคีเครือข่ายอภิปรายเสนอความคิดเห็นในรอบแรกทุกท่าน แล้วจากนั้นได้ถกแถลง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ อย่างละเอียดและลึกซึ้ง

4) ในระหว่างการสนทนากลุ่ม นางสาวณัฐธิดา จันทรมณี เป็นผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่จดบันทึกการสนทนากลุ่ม (Note taker) และทำการบันทึกเสียงลงแถบบันทึกเสียง

5) ผู้วิจัยได้นำบันทึกการสนทนากลุ่มและข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงที่ภาคีเครือข่ายกล่าวถึงประเด็นที่มีทั้งหมด ที่มีความชัดเจน มีเหตุผล สอดคล้องกับแนวทางการสนทนากลุ่มที่ตั้งไว้และวัตถุประสงค์การวิจัย นำมาปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในรูปแบบของความเรียง

2.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกการสนทนากลุ่ม และข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียงการสนทนากลุ่มของภาคีเครือข่าย มาทำการวิเคราะห์สรุปข้อมูลจากการสนทนากลุ่มตามแนวทางที่สุภาวงศ์ จันทวานิช (2543) และชาย โพธิ์สิตา (2550) เสนอไว้ ด้วยเทคนิคการตัดปะ (Scissor and sort technique) จากนั้นตีความ จัดหมวดหมู่ และเปรียบเทียบข้อสังเกตและข้อเสนอแนะของภาคีเครือข่าย โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาด้านความเป็นจริง (Pragmatical content analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด (Semantical content analysis)

2.2.5 การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์จากการสนทนากลุ่ม ในรูปแบบของความเรียง

2.3 ขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

การวิจัยในขั้นตอนที่ 3 เป็นนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ด้วยวิธีการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ซึ่งมีความแตกต่างกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการอภิปรายกลุ่ม ที่ไม่เฉพาะเจาะจง และมีความหลากหลายด้านภูมิหลังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทำให้มีมุมมองที่หลากหลาย สามารถตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์รูปแบบการอภิปรายกลุ่มจากวิธีการสนทนากลุ่มในขั้นตอนที่ 2 มาใช้ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

2.3.1 การวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) และร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

1) ผู้วิจัยนำผลการสนทนากลุ่มในขั้นตอนที่ 2 มาทำการวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามแนวคิดของ Wheelen T. et al (2004) จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ SWOT ในรูปแบบตาราง

2) หลังจากทำการวิเคราะห์ SWOT แล้ว ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์มาสรุปประมวลผลเพื่อร่างกลยุทธ์ (Strategy formulation) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในรูปความเรียง

2.3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างสำหรับการอภิปรายกลุ่ม

การคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเพื่อเข้าร่วมการอภิปรายกลุ่มครั้งนี้ เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นความหลากหลายด้านภูมิหลังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมอภิปรายกลุ่ม 8 ท่าน (แสดงในภาคผนวก ก) โดยพิจารณาจากคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) ผู้เชี่ยวชาญจาก สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ 2 ท่าน
- 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ 1 ท่าน
- 3) ผู้แทนจากภาคีเครือข่าย 2 ท่าน
- 4) ผู้แทนจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ 2 ท่าน
- 5) นักวิชาการที่เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ 1 ท่าน

2.3.3 การเตรียมการอภิปรายกลุ่ม

1) กำหนดแนวทางการอภิปรายกลุ่ม (Guidelines) เพื่อนำเสนอร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 จากนั้นนำแนวทางการอภิปรายกลุ่มให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน (แสดงในภาคผนวก ก) ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ตลอดจนความเหมาะสมในการเรียงข้อความหลักและคำถามรอง จากนั้นนำข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิไปปรับปรุงแนวทางการอภิปรายกลุ่ม โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาคีเครือข่ายการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ดัชนีวัดค่าความสอดคล้องระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์ (Item-objective Congruency Index: IOC) มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป ซึ่งถือว่ามี ความสอดคล้องกับเนื้อหา (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550) ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา มีค่าความสอดคล้องระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์รวมทั้งฉบับเท่ากับ 1.0 แสดงว่าแนวทางการ สอนทหากลุ่ม มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถนำไปใช้ได้ ดังแสดง รายละเอียดในตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของแนวทางการอภิปรายกลุ่ม

ข้อ ที่	คะแนนความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ					รวม	ค่า IOC	ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5			
1	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
2	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
3	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง
4	+1	+1	+1	+1	+1	5	1.0	สอดคล้อง

2) ติดต่อประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญที่จะเข้าร่วมการอภิปรายกลุ่มโดยผู้วิจัยทำหนังสือถึงคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ออกหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมการอภิปรายกลุ่มพร้อมทั้งแจ้งสถานที่ในการอภิปรายกลุ่ม

3) จัดทำเอกสารประกอบการอภิปรายกลุ่ม ประกอบด้วยสรุปย่อโครงการเสนอวิทยานิพนธ์ สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ SWOT บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 แนวทางการอภิปรายกลุ่ม กำหนดการอภิปรายกลุ่ม และรายชื่อผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมการอภิปรายกลุ่ม พร้อมจัดส่งเอกสารให้ล่วงหน้าทางไปรษณีย์ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลในการอภิปรายที่ชัดเจนครบถ้วน

4) จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่จำเป็นในการอภิปรายกลุ่ม ซึ่งได้แก่ แนวทางการอภิปรายกลุ่ม แบบจัดบันทึกข้อมูลการอภิปราย เทปบันทึกเสียง สถานที่ในการอภิปรายกลุ่ม รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ เครื่องดื่ม อาหารว่าง และอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ที่จำเป็น

5) ชักซ้อมความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่ผู้ดำเนินการอภิปรายกลุ่ม (Moderator) กับผู้ช่วยวิจัยซึ่งทำหน้าที่จัดบันทึกการอภิปราย เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการประสานงานต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างการอภิปราย

2.3.4 การจัดอภิปรายกลุ่ม

1) ผู้วิจัยจัดอภิปรายกลุ่มโดยมีผู้เชี่ยวชาญ 8 ท่าน เข้าร่วมการอภิปราย ในวันที่ 19 ธันวาคม 2551 เวลา 9.00 – 12.00 น. ณ ห้อง 603 ชั้น 6 อาคารประชุมสุข อาชีวอำรุง คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2) ผู้วิจัยทำหน้าที่ผู้ดำเนินการอภิปรายกลุ่ม(Moderator) โดยแจ้งความเป็นมาและจุดประสงค์ของการอภิปรายกลุ่มในครั้งนี้ แนะนำผู้เชี่ยวชาญ ขออนุญาตบันทึกเสียงการอภิปราย จากนั้นเสนอสรุปผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ

ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ SWOT ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ได้จากขั้นตอนที่ 3 แล้วเชื่อมโยงเข้าสู่ร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เมื่อนำเสนอจบจึงขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิอภิปรายเพื่อแสดงความคิดเห็น โดยเสนอความคิดเห็นตามแนวทางการอภิปรายกลุ่มที่ตั้งไว้

3) ผู้เชี่ยวชาญ อภิปรายเสนอความคิดเห็นในรอบแรกทุกท่าน แล้วจากนั้นได้ถกแถลง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น จากนั้นผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

4) ในระหว่างการสนทนากลุ่ม นางสาวณัฐริดา จันทรมณี เป็นผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่จดบันทึกการสนทนากลุ่ม (Note taker) และทำการบันทึกเสียงลงแถบบันทึกเสียง

5) ผู้วิจัยได้นำบันทึกการอภิปรายกลุ่มและข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวถึงประเด็นที่มีทั้งหมด ที่มีความชัดเจน มีเหตุผล สอดคล้องกับแนวทางการอภิปรายกลุ่มที่ตั้งไว้และวัตถุประสงค์การวิจัย นำมาปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในรูปของความเรียง

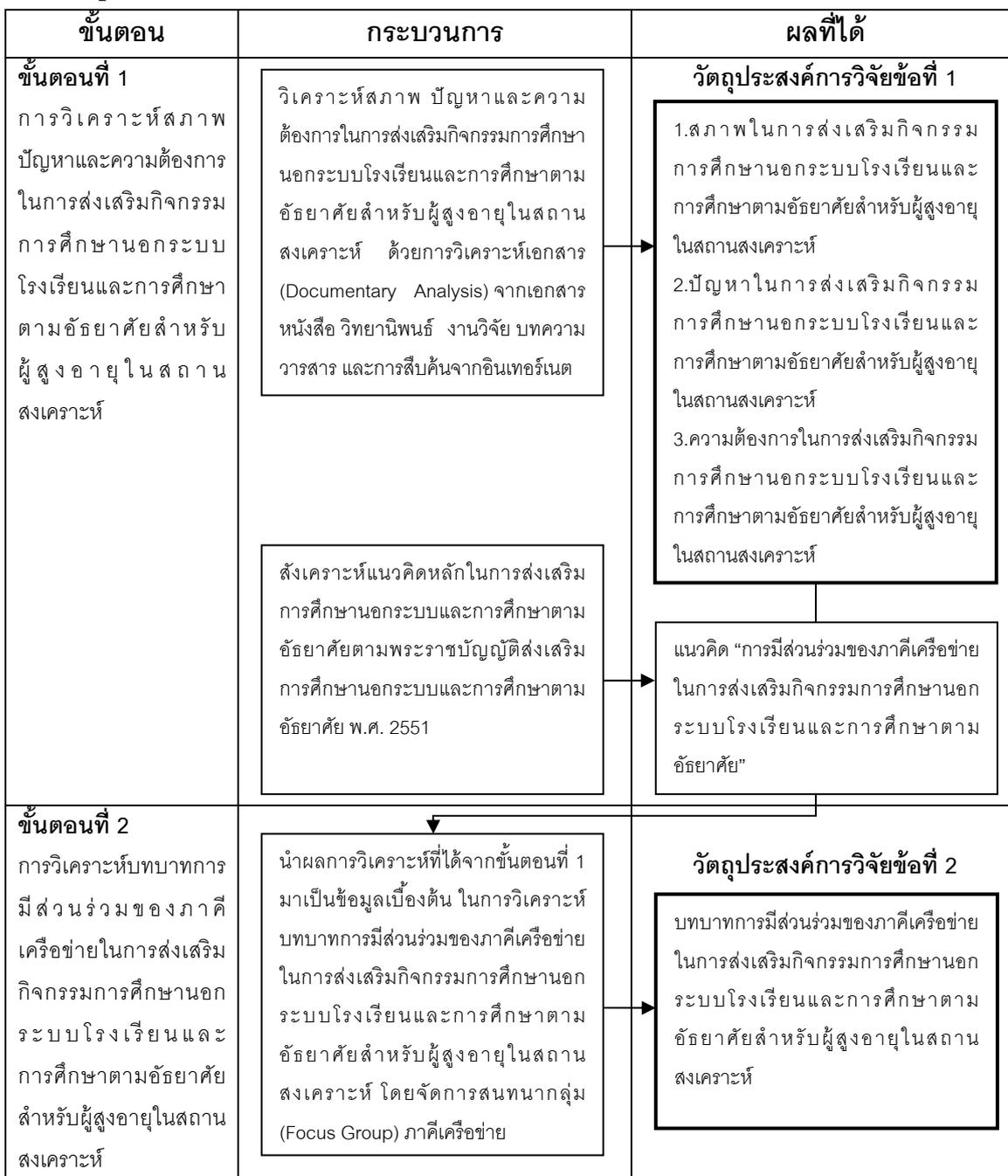
2.3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกการอภิปรายกลุ่ม และข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียงการอภิปรายกลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิ มาทำการวิเคราะห์สรุปข้อมูลการอภิปรายกลุ่มตามแนวทางที่ สุกางค์ จันทวานิช (2543) และชาย โพธิ์สิตา (2550) เสนอไว้ ด้วยเทคนิคการตัดปะ (Scissor and sort technique) จากนั้นตีความ จัดหมวดหมู่ และเปรียบเทียบข้อสังเกตและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาด้านความเป็นจริง (Pragmatical content analysis) และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด (Semantical content analysis)

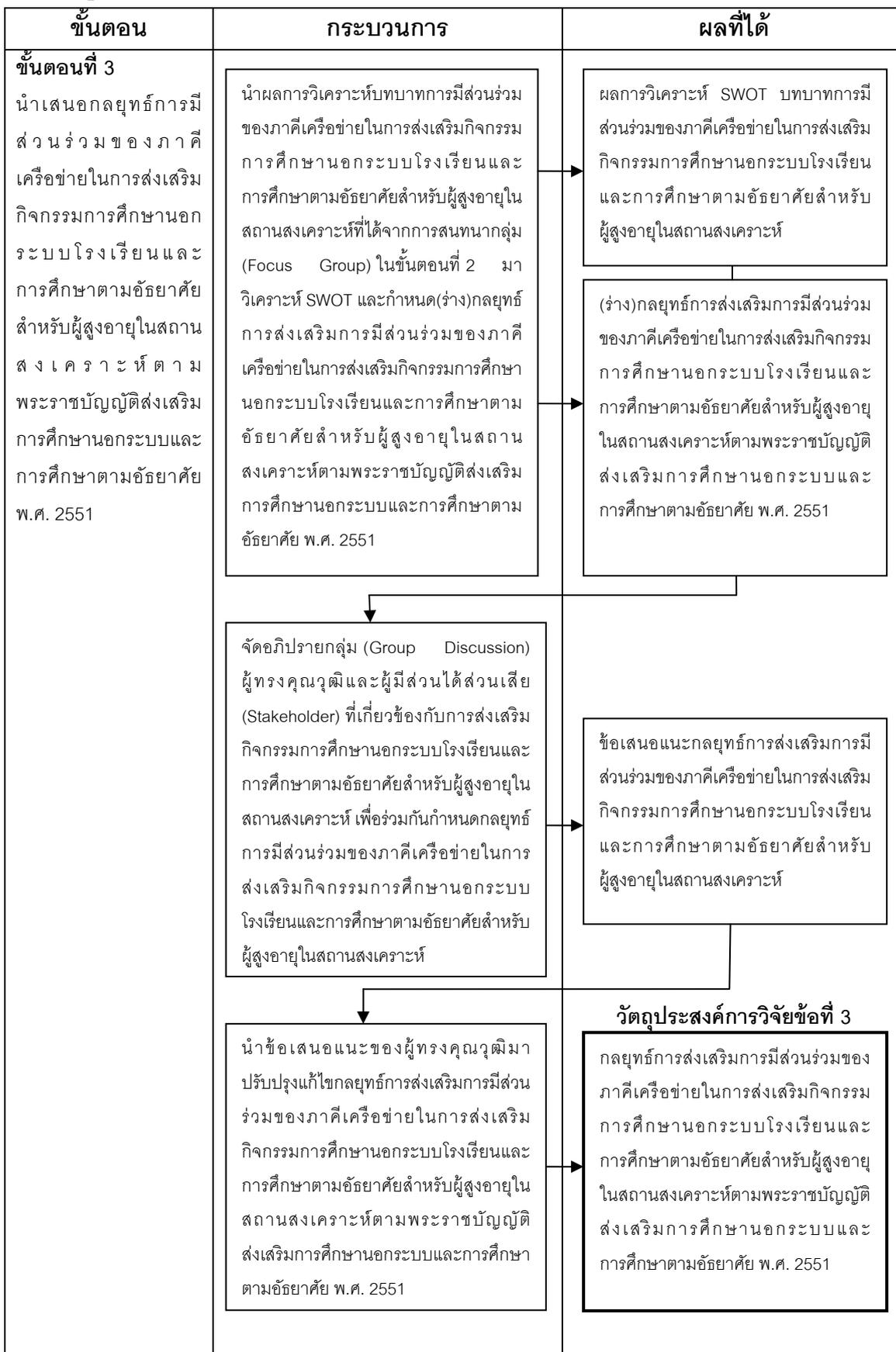
2.3.6 การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 จากการอภิปรายกลุ่ม ในรูปของความเรียง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 3.2

แผนภูมิที่ 3.2 รายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย

แผนภูมิที่ 3.2 (ต่อ)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยเสนอ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 3 ผลการนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

โดยมีรายละเอียดของผลการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์

1.1 ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ เอกสาร (Documentary Analysis) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย เอกสาร หนังสือ งานวิจัย บทความ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ประกอบกับข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตจำนวนทั้งหมด 50 รายการ (แสดงในภาคผนวก ง) ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอคุณลักษณะของเอกสารแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนและร้อยละของเอกสารที่นำมาวิเคราะห์จำแนกตามคุณลักษณะ

คุณลักษณะของเอกสาร	จำนวน	ร้อยละ
1. ปีที่ผลิต (พ.ศ. 2540 – พ.ศ. 2551)		
พ.ศ. 2540	3	6
พ.ศ. 2541	5	10
พ.ศ. 2542	7	14
พ.ศ. 2543	1	2
พ.ศ. 2544	3	6
พ.ศ. 2545	1	2
พ.ศ. 2546	3	6
พ.ศ. 2547	9	18
พ.ศ. 2548	1	2
พ.ศ. 2549	6	12
พ.ศ. 2550	8	16
พ.ศ. 2551	3	6
รวม	50	100
2. สถาบันหรือหน่วยงานที่ผลิต		
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	12	24
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	3	6
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	7	14
มหาวิทยาลัยคริสเตียน	1	2
มหาวิทยาลัยศิลปากร	1	2
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	5	10
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	2	4
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร	1	2
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	1	2
มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย	1	2
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	6	12
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย	3	6
สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	1	2

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

คุณลักษณะของเอกสาร	จำนวน	ร้อยละ
2. สถาบันหรือหน่วยงานที่ผลิต (ต่อ)		
คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา สหประชาชาติ	3	6
มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย	1	2
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)	2	4
รวม	50	100
3. ประเภทของเอกสาร		
วิทยานิพนธ์หรือสารนิพนธ์	23	46
หนังสือหรือตำรา	8	16
บทความ	9	18
งานวิจัย	9	18
เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา	1	2
รวม	50	100

จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า เอกสารที่นำมาวิเคราะห์จำนวน 50 รายการ เมื่อวิเคราะห์ด้านปีที่ผลิต พบว่า เอกสารส่วนใหญ่ผลิตมากที่สุดใน พ.ศ. 2547 จำนวน 9 รายการ คิดเป็นร้อยละ 18 รองลงมา คือ พ.ศ. 2550 จำนวน 8 รายการ คิดเป็นร้อยละ 16 และผลิตน้อยที่สุดใน พ.ศ. 2543 พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2548 จำนวนปีละ 1 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2

ด้านสถาบันหรือหน่วยงานที่ผลิต พบว่า เอกสารส่วนใหญ่ผลิตจาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มากที่สุด จำนวน 12 รายการ คิดเป็นร้อยละ 24 รองลงมา คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 7 รายการ คิดเป็นร้อยละ 14 และผลิตน้อยที่สุดคือ มหาวิทยาลัยคริสเตียน มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย สถาบันวิชาชีพและสังคมแห่งชาติ และมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย จำนวนสถาบันละ 1 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2

ด้านประเภทของเอกสาร พบว่า เอกสารส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ มากที่สุด จำนวน 23 รายการ คิดเป็นร้อยละ 46 รองลงมา คือ บทความและงานวิจัย จำนวน 9 รายการ คิดเป็นร้อยละ 18 และ น้อยที่สุดคือเอกสารประกอบการประชุม จำนวน 1 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2

1.2 ผลการวิเคราะห์เอกสาร

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เอกสารจำนวน 50 รายการ เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดยจำแนกสภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้พื้นฐาน ด้านการฝึกทักษะ และด้านข่าวสารข้อมูล ตามกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร (แสดงในภาคผนวก ค) ซึ่งแสดงเนื้อหาสาระที่วิเคราะห์ ในตารางที่ 4.2 ถึง ตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.2 ผลการวิเคราะห์สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน						การศึกษาตามอัธยาศัย							
		ด้านความรู้พื้นฐาน		ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล							
		การศึกษาขั้นพื้นฐาน	การศึกษาสายอาชีพ	ด้านสุขภาพอนามัย	ด้านนันทนาการ	ด้านศาสนา/พัฒนาจิตใจ	ด้านอาชีพบำบัด	ชมรมผู้สูงอายุ	ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด	บริการเสียงตามสาย	สื่อการเรียนรู้ต่างๆ	สื่อสิ่งพิมพ์และเอกสาร	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	การจัดทัศนศึกษา	การจัดนิทรรศการ
1	กริธา สฟโชค (2542)	○	○	×	×	×	×	○	○	×	×	×	○	○	○
2	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2549)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
3	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2550)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
4	เกื้อ วงศ์บุญสิน (2549)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○
5	เกื้อ วงศ์บุญสิน สุวาทิ สุรเสียงสังข์ และพัชรราวลัย วงศ์บุญสิน (2549)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
6	จารุวัฒน์ ไพธาราม (2542)	○	○	○	○	○	○	○	○	×	×	×	○	○	○
7	ชนานุช อภิภัทรธำรง (2540)	×	×	×	×	×	×	×	○	×	○	○	○	○	○
8	ฐิตาพร จินตะเกษกรณ์ (2550)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
9	ณัฐพล ฉัตรธนาอนันต์ (2549)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	×
10	ทรงธรรม์ สวเนียะ (2541)	○	○	×	×	×	×	×	○	○	○	○	○	○	○
11	ธนเนตร ฉันทลักษณ์วงศ์ (2546)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○
12	ธีระวุฒิ อรุณเวช (2550)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน						การศึกษาตามอัธยาศัย							
		ด้านความรู้พื้นฐาน		ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล							
		การศึกษาขั้นพื้นฐาน	การศึกษาสายอาชีพ	ด้านสุขภาพอนามัย	ด้านนันทนาการ	ด้านศาสนา/พัฒนาจิตใจ	ด้านอาชีพ/บังคับ	ชมรม/ผู้สูงอายุ	ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด	บริการเสียงตามสาย	สื่อการเรียนรู้ต่างๆ	สื่อสิ่งพิมพ์และเอกสาร	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	การจัดทัศนศึกษา	การจัดนิทรรศการ
13	นางลักษณ์ ศรีสุจิต (2548)	○	○	×	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
14	นริรัตน์ วิทยาคุณ (2547)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
15	นริภัทร ผิวพอใช้ (2547)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
16	นวลน้อย วงศ์ทองคำ (2550)	○	○	×	×	○	○	×	○	○	○	○	○	○	○
17	บรรลุ ศิริพานิช (2542)	×	×	×	×	×	×	×	○	○	×	×	○	○	○
18	พรประเสริฐ เสือสี (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○
19	พรเทพ มนตรวัชรินทร์ (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
20	พริษา นพรัตน์ (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
21	เพ็ญศรี โกมลหัต (2549)	○	○	×	×	×	×	○	○	○	○	○	×	○	○
22	เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2550)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○
23	ภรณ์ เกตकिनทะ (2542)	○	○	×	×	×	×	○	○	○	○	○	○	○	○
24	ภควัตร คำพวง (2541)	○	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○	○	○

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน						การศึกษาตามอัธยาศัย							
		ด้านความรู้พื้นฐาน		ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล							
		การศึกษานอกระบบ	การศึกษาสายอาชีพ	ด้านสุขภาพอนามัย	ด้านนันทนาการ	ด้านศาสนา/พัฒนาจิตใจ	ด้านอาชีพบำบัด	ชมรมผู้สูงอายุ	ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด	บริการเสียงตามสาย	สื่อการเรียนรู้ต่างๆ	สื่อสิ่งพิมพ์และเอกสาร	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	การจัดทัศนศึกษา	การจัดนิทรรศการ
25	มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2551)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
26	มรกต สิงหะเชนทร์ (2542)	○	○	×	×	×	×	×	×	○	×	×	×	×	×
27	มาลัย ชูพินิจ (2542)	○	○	×	×	×	×	×	×	○	×	×	○	×	○
28	มาลินี วงษ์สิทธิ์และศิริวรรณ ศิริบุญ (2544)	○	×	×	×	×	×	×	○	×	○	○	○	×	×
29	เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○
30	ลักขณา ตวีระภา (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
31	วีรยา ทัดตากร (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
32	ศรณีย์ กิจเดช (2547)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○	○	○
33	ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2544)	○	×	×	×	×	×	×	×	○	×	×	○	○	○
34	ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2542)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
35	ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (2551)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
36	ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม (2550)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน						การศึกษาตามอัธยาศัย							
		ด้านความรู้พื้นฐาน		ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล							
		การศึกษาระดับพื้นฐาน	การศึกษาระดับวิชาชีพ	ด้านสุขภาพอนามัย	ด้านนันทนาการ	ด้านศาสนา/พัฒนาจิตใจ	ด้านอาชีพ/ชีวิต	ชมรม/ผู้สูงอายุ	ศูนย์การเรียนรู้ห้องสมุด	บริการเสียงตามสาย	ไปรษณีย์/วิทยุกระจายเสียง	สื่อสิ่งพิมพ์/วิทยุกระจายเสียง	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้	เว็บไซต์/ทัศนศึกษา	ระบบเครือข่าย
37	สมิกษ์ สุวรรณเสนีย์ (2546)	○	○	○	×	○	×	○	○	○	○	○	○	○	○
38	สมใจ ไชติธนพันธ์ (2550)	○	○	×	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
39	สุพรรณ ว่องรักษัสัตร์ (2540)	○	○	×	×	×	×	×	○	○	○	○	○	○	○
40	สุรกุล เจนอบรม (2541)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○
41	สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (2551)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
42	สุมาลี สังข์ศรี (2540)	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	○	○	○
43	สุมาลี สังข์ศรี (2543)	○	○	○	○	○	○	○	○	×	×	×	×	×	×
44	สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล นภาพร ชัยวรณ และศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2545)	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
45	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	×	○	○
46	หทัยรัตน์ บุญเสมอ (2541)	×	×	×	×	×	×	×	○	×	×	×	○	○	×
47	อัญชลีย์ ชูตระกูล (2544)	○	×	×	×	×	×	×	×	○	×	○	○	○	○
48	อัมภัสชา พานิชชอบ (2546)	○	○	×	×	×	×	○	×	×	×	×	○	×	×

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน						การศึกษาตามอัธยาศัย							
		ด้านความรู้พื้นฐาน		ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล							
		แบบ พื้นฐาน พิเศษ	พิเศษ	ด้าน สมรรถ นะ	ด้าน การ ปฏิบัติ	ด้าน การ คิด วิเคราะห์	ด้าน การ สื่อสาร	ชมรม ผู้สูง อายุ	ศูนย์ การเรียนรู้ ห้อง สมุด	บริการ เสียง ตาม สาย	สื่อ การเรียนรู้ แบบ ต่าง ๆ	สื่อ สิ่ง พิมพ์ และ สื่อ อื่น	กิจกรรม แลกเปลี่ยน เรียนรู้	แบบ จัด ทัศน ศึกษา	แบบ จัด เรียน
49	อัมมมาล สยามาวาลา และคณะ (2549)	○	○	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
50	Jitapunkul S., Bunnag S. (1998)	○	○	X	X	X	X	○	○	○	○	○	○	○	○
รวม (n=50)		8	13	43	42	40	41	36	30	32	33	32	22	21	21
ร้อยละ (100)		16	26	86	84	80	82	72	60	64	66	64	44	42	42

หมายเหตุ

X หมายถึง พบประเด็นสภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

○ หมายถึง ไม่พบประเด็นสภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากตารางที่ 4.2 แสดงให้เห็นว่า พบสภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน คือ การส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26 และน้อยที่สุด คือ การส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน คิดเป็นร้อยละ 16

สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ คือ การส่งเสริมให้ฝึกทักษะด้านสุขภาพอนามัย มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 86 รองลงมา คือ การส่งเสริมให้จัดฝึกทักษะด้านนันทนาการ คิดเป็นร้อยละ 84 และน้อยที่สุด คือ การส่งเสริมให้จัดฝึกทักษะด้านศาสนาและการพัฒนาจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 80

สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ การส่งเสริมให้จัดชมรมผู้สูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72 รองลงมา คือ การส่งเสริมสื่อการเรียนรู้ต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 66 และน้อยที่สุด คือ การส่งเสริมให้จัดนิทรรศการ คิดเป็นร้อยละ 42

ตารางที่ 4.3 ผลการวิเคราะห์ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษาระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดหลักสูตรเฉพาะ	ขาดการประเมินผลต่อเนื่อง	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	สื่อไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ขาดทางสื่อทางเลือกที่หลากหลาย
1	กริธา สฟโชค (2542)	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	X
2	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2549)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
3	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2550)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
4	เกื้อ วงศ์บุญสิน (2549)	X	O	X	O	X	O	O	O	X	X	O	X
5	เกื้อ วงศ์บุญสิน สุวณี สุรเสียงสังข์ และพัชรารวลัย วงศ์บุญสิน (2549)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
6	จารุวัฒน์ โพธาราม (2542)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	X	O	X
7	ชนานุช อภิภัทรธำรง (2540)	X	O	X	X	X	O	O	X	X	O	O	O
8	ฐิตาพร จินตะเกษกรณ์ (2550)	X	X	X	X	X	X	X	O	X	O	O	O
9	ณัฐพล ฉัตรธนาอนันต์ (2549)	X	O	X	O	X	O	X	O	X	X	X	O

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดหลักสูตรเฉพาะ	ขาดการประเมินผลต่อเนื่อง	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ไม่ต่อเนื่องการเรียนรู้สิ่งใหม่	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	สื่อของแบบองค์ความรู้ของผู้สูงอายุ	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ขาดช่องทางเองแหล่งเรียนรู้ออกนอกห้องเรียน
10	ทรงธรรม์ สวณีย์ะ (2541)	X	O	X	X	O	O	O	O	X	O	O	O
11	ธนเนตร ฉันทลักษณ์วงศ์ (2546)	X	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O
12	ธีระวุฒิ อรุณเวช (2550)	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	X
13	นงลักษณ์ ศิริสุจริต (2548)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
14	นริรัตน์ วิทยาคุณ (2547)	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O
15	นริภัทร ผิวพอใช้ (2547)	X	X	X	O	X	X	X	X	X	X	X	X
16	นวลน้อย วงศ์ทองคำ (2550)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
17	บรรลุ ศิริพานิช (2542)	X	O	X	X	X	O	O	O	X	O	X	X
18	พรประเสริฐ เสือสี (2547)	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดหลักสูตรเฉพาะ	ขาดการประเมินผลต่อเนื่อง	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	สื่อของแบบฉบับของสื่อมวลชนของสูงอายุ	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ขาดแหล่งข้อมูลเชิงแหล่งเรียนรู้
19	พรเทพ มนตรวชิรินทร์ (2547)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
20	พริยาน นพรัตน์ (2547)	X	X	O	O	X	X	O	O	X	O	X	X
21	เพ็ญศรี โกมลทัต (2549)	X	O	X	X	X	O	X	O	X	X	X	X
22	เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2550)	X	O	X	X	X	O	O	X	X	X	X	X
23	ภรณ์ เกตทินทะ (2542)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
24	ภควัตร คำพวง (2541)	X	X	X	O	X	X	X	O	X	O	X	O
25	มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2551)	X	X	X	X	X	X	O	X	X	X	O	X
26	มรกต สิงหคเชนทร์ (2542)	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O
27	มาลัย ชูพินิจ (2542)	X	O	X	X	X	O	X	O	X	X	X	X

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดหลักสูตรเฉพาะ	ขาดการประเมินผลต่อเนื่อง	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	สื่อไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ขาดทางสื่อทางเลือกที่หลากหลาย
28	มาลินี วงษ์สิทธิ์และศิริวรรณ ศิริบุญ (2544)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
29	เรืองรอง ชาญวุฒิมิธรรม (2547)	X	O	O	O	X	O	O	X	X	O	O	O
30	ลักขณา ตริราภี (2547)	X	O	O	O	X	O	O	O	X	O	O	O
31	วีรยา ทัดตากร (2547)	X	X	X	O	X	X	X	O	X	X	X	X
32	ศรวณีย์ กิจเดช (2547)	X	O	O	O	X	O	O	X	X	O	O	O
33	ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2544)	X	O	X	X	X	O	O	X	X	X	O	X
34	ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2542)	X	O	O	X	X	O	O	O	X	O	O	O
35	ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค(2551)	X	O	X	X	X	O	O	X	X	O	O	O
36	ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม (2550)	X	O	X	X	X	O	O	O	X	X	O	O

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดหลักสูตรเฉพาะ	ขาดการประเมินผลต่อเนื่อง	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและเทคโนโลยีของบุคคลในวงสังคมของผู้สูงอายุ	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ขาดทางเลือกลงเลือกที่หลากหลาย
37	สมิกษ์ สุวรรณเสนีย์ (2546)	0	0	0	0	0	0	X	0	0	0	X	0
38	สมใจ โชติธนพันธ์ (2550)	X	0	X	0	X	0	0	0	X	0	0	0
39	สุพรรณีย์ ว่องรักษัสัตว์ (2540)	X	0	0	0	X	0	X	0	X	X	X	0
40	สุรกุล เจนอบรม (2541)	X	0	X	X	X	0	0	X	X	X	0	X
41	สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (2551)	X	X	X	0	X	X	0	0	X	0	0	0
42	สุมาลี สังข์ศรี (2540)	X	0	X	X	X	0	0	0	X	X	0	X
43	สุมาลี สังข์ศรี (2543)	X	0	X	X	X	0	X	0	X	X	X	X
44	สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล นภาพร ชโยวรรณ และศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2545)	X	0	X	0	X	0	0	0	X	X	0	X
45	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550)	X	0	0	X	X	0	0	0	X	0	0	X

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดหลักสูตรเฉพาะ	ขาดการประเมินผลต่อเนื่อง	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	ขาดเจ้าหน้าที่บุคลากร	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่	ปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ	สื่อไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ	ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น	ขาดทางเลือกลงเลือกที่หลากหลาย
46	หทัยรัตน์ บุญเสมอ (2541)	X	O	X	O	X	O	X	X	X	X	X	O
47	อัญชลีย์ ชูตระกูล (2544)	X	X	O	O	X	X	X	O	X	X	X	O
48	อัมภัสชา พานิชชอบ (2546)	X	O	O	O	X	O	X	X	X	O	X	O
49	อัมมาล สยามวาลา และคณะ (2549)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
50	Jitapunkul S., Bunnag S. (1998)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O	X	X
รวม (n=50)		47	15	30	24	47	16	20	16	47	25	23	23
ร้อยละ (100)		94	30	60	48	94	32	40	32	94	50	46	46

หมายเหตุ

X หมายถึง พบประเด็นปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

O หมายถึง ไม่พบประเด็นปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน คือ สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 รองลงมาคือ ขาดหลักสูตรการศึกษาในระบบโรงเรียนเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 60 และขาดเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30

ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ คือ สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 รองลงมาคือ ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ 40 และผู้สูงอายุไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32

ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 รองลงมาคือ สื่อไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 50 และผู้สูงอายุขาดทางเลือกที่หลากหลาย น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46

ตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยุวิทยุสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ	ทรัพยากรอุปกรณ์ที่เอื้อกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	เนื้อหาของการเรียนรู้ที่เหมาะสม	การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
1	กรีทา สฟโชค (2542)	○	○	○	○	×	×	×	×	×	×	×	×
2	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2549)	○	○	○	×	×	○	○	×	×	×	○	×
3	กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (2550)	○	○	○	×	×	○	○	×	×	×	○	×
4	เกื้อ วงศ์บุญสิน (2549)	○	×	×	○	×	×	×	×	×	×	×	×
5	เกื้อ วงศ์บุญสิน สุวาทิ สุรเสียงสังข์ และพัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน (2549)	×	×	×	○	×	○	×	×	×	×	×	×
6	จารุวัฒน์ โพธาราม (2542)	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
7	ชนานุช อภิภัทรธำรง (2540)	○	○	○	○	×	○	×	×	×	×	×	○
8	ฐิตาพร จินตะเกษกรณ์ (2550)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยากรสอนสำหรับผู้สูงอายุ	ทรัพยากรอุปกรณ์ที่เอื้อกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	เนื้อหาของสื่อการเรียนรู้อันเหมาะสม	การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
9	ณัฐพล ฉัตรธนาอนันต์ (2549)	0	0	0	0	X	0	0	X	X	X	0	0
10	ทรงธรรม์ สวณียะ (2541)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	ธนเนตร ฉันทลักษณ์วงศ์ (2546)	0	0	0	X	X	X	0	X	X	X	0	X
12	ธีระวุฒิ อรุณเวช (2550)	X	X	X	X	X	0	X	X	X	X	X	X
13	นงลักษณ์ ศรีสุจวิต (2548)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14	นริรัตน์ วิทยาคุณ (2547)	0	0	0	X	0	0	0	0	0	0	0	X
15	นริภัทร ผิวพอใช้ (2547)	0	X	0	X	X	X	0	X	X	X	0	X
16	นวลน้อย วงศ์ทองคำ (2550)	0	0	0	0	X	0	0	0	0	0	0	X

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยากรอาสาสมัครหรือผู้สูงอายุ	ทรัพยากรอุปกรณ์เทคโนโลยี	สภาพกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้	สื่อและเอกสารการเรียนรู้ที่เหมาะสม
17	บรรลุ ศิริพานิช (2542)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	O	X
18	พรประเสริฐ เสือสี (2547)	O	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
19	พรเทพ มนตรวชิรินทร์ (2547)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
20	พีรยา นพรัตน์ (2547)	O	O	O	X	X	X	O	X	X	X	O	X
21	เพ็ญศรี โกมลทัต (2549)	X	X	X	X	X	O	X	X	X	X	X	X
22	เพ็ญแข ประจวบจันท์ (2550)	X	X	X	X	X	O	X	X	X	X	X	X
23	ภรณ์ เกตकिनทะ (2542)	O	O	O	O	O	O	O	O	O	X	O	O
24	ภควัตร คำพวง (2541)	O	O	O	O	X	X	O	O	X	X	X	X

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยุวิทยุสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ	ทรัพยากรอุปกรณ์ที่เอื้อกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	แบบเปิดที่เอื้อที่แก่คนพิการ	เรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	เนื้อหาของการเรียนรู้อันเหมาะสม
25	มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2551)	X	X	X	X	X	O	X	X	X	X	X	X
26	มรกต สิงหคเชนทร์ (2542)	O	O	X	O	X	O	O	X	X	X	X	X
27	มาลัย ชูพินิจ (2542)	O	O	X	X	X	O	O	X	X	X	X	X
28	มาลินี วงษ์สิทธิ์และศิริวรรณ ศิริบุญ (2544)	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
29	เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม (2547)	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O
30	ลักขณา ตริวาทิ (2547)	O	O	O	X	O	O	O	O	O	O	O	X
31	วีรยา ทัดตากร (2547)	O	X	O	X	X	X		X	X	X	O	O
32	ศรณีย์ กิจเดช (2547)	O	X	O	O	O	O	O	O	O	X	O	O

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยุวิทยุสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ	ทรัพยากรอุปกรณ์ที่เอื้อกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	เนื้อหาข่าวของสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม	การมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง
33	ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2544)	X	O	X	X	X	O	O	X	X	O	X	X
34	ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2542)	O	O	O	X	O	O	O	O	O	X	O	X
35	ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (2551)	O	O	O	X	X	O	X	X	X	X	X	X
36	ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม (2550)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
37	สมิกษ์ สุวรรณเสนีย์ (2546)	O	O	O	O	O	O	O	X	X	X	O	O
38	สมใจ ไชติธนพันธ์ (2550)	O	O	O	O	X	O	O	O	O	O	O	O
39	สุพรรณ ว่องรักษัสตร์ (2540)	O	O	O	O	X	O	O	O	X	X	X	O
40	สุรกุล เจนอบรม (2541)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ	ทรัพยากรการเรียนรู้แบบบูรณาการ	ทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายของผู้สูงอายุ	แบบเปิดให้เอื้อให้สอดคล้องกับสภาพการเรียนรู้ระยะสั้นของผู้สูงอายุ	เนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม
41	สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน (2551)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
42	สุมาลี สังข์ศรี (2540)	X	X	X	O	X	O	O	X	X	O	X	O
43	สุมาลี สังข์ศรี (2543)	O	O	X	O	X	O	O	O	X	O	X	O
44	สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล นภาพร ชโยวรรณ และศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2545)	O	O	O	O	X	O	O	X	X	X	X	X
45	สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550)	X	X	O	X	X	X	O	X	X	X	X	X
46	หทัยรัตน์ บุญเสมอ (2541)	X	O	O	O	X	O	X	X	X	X	X	O
47	อัญชลีย์ ชูตระกูล (2544)	O	O	O	X	X	X	O	X	X	X	O	X
48	อัมภัสชา พานิชชอบ (2546)	O	O	O	X	O	O	O	O	O	X	O	X

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อผู้จัดทำเอกสาร	การศึกษานอกระบบโรงเรียน								การศึกษาตามอัธยาศัย			
		ด้านความรู้พื้นฐาน				ด้านการฝึกทักษะ				ด้านข่าวสารข้อมูล			
		หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง	หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน	หลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ	ส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่	หลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย	เจ้าหน้าที่บุคลากรเฉพาะด้าน	วิทยุวิทยุสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ	ทรัพยากรอุปกรณ์ที่เอื้อกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ	เนื้อหาของสื่อที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ	ยบประเมินผล
49	อัมมาล สยามวาลา และคณะ (2549)	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
50	Jitapunkul S., Bunnag S. (1998)	O	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
ความถี่รวม (n=50)		15	20	21	29	39	21	20	35	38	39	28	35
ร้อยละ (100)		30	40	42	58	78	42	40	70	76	78	56	70

หมายเหตุ

X หมายถึง พบประเด็นความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

O หมายถึง ไม่พบประเด็นความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากตารางที่ 4.4 แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุของสถานศึกษาในพื้นที่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58 รองลงมาคือ ต้องการการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาสายอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 42 และต้องการการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30

ความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระยะสั้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78 รองลงมาคือ ต้องการการส่งเสริมทรัพยากรหรืออุปกรณ์ทางการศึกษาที่เอื้อกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 70 และต้องการการส่งเสริมความรู้ด้านวิธีวิทยาการสอนสำหรับผู้สูงอายุ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40

ความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุต้องการการส่งเสริมให้จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78 รองลงมาคือ ต้องการการส่งเสริมให้จัดสื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 76 และ ต้องการการส่งเสริมให้เนื้อหาของสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 56

1.3 สรุปผลการวิเคราะห์เอกสาร

จากการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับสภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิเคราะห์เอกสารได้ดังนี้

1.3.1 สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1) สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน พบว่า มีการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26 และ ส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 16 ด้านการฝึกทักษะ พบว่า มีการส่งเสริมให้ฝึกทักษะด้านสุขภาพอนามัย มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 86 และ มีการส่งเสริมให้ฝึกทักษะด้านศาสนาและการพัฒนาจิตใจ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80

2) สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า มีการส่งเสริมความรู้ตามอัธยาศัยผ่านชมรมผู้สูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72 และการส่งเสริมให้จัดนิทรรศการ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42

1.3.2 ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1) ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 และขาดเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30 ด้านการฝึกทักษะ พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 และผู้สูงอายุไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 32

2) ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 และผู้สูงอายุขาดสื่อทางเลือกที่หลากหลาย น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46

1.3.3 ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1) ความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุของสถานศึกษาในพื้นที่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58 และต้องการการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30 ด้านการฝึกทักษะ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระยะสั้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78 และต้องการการส่งเสริมความรู้ด้านวิถีวิทยาการสอนสำหรับผู้สูงอายุ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40

2) ความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุต้องการการส่งเสริมให้จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78 และต้องการการส่งเสริมให้เนื้อหาของการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของผู้สูงอายุ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์” ในวันอังคารที่ 25 พฤศจิกายน 2551 ณ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค โดยมีผู้แทนภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาครอบครัวและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เข้าร่วมการสนทนากลุ่มจำนวน 12 ท่าน โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม สรุปรายละเอียดได้ดังนี้

2.1 บทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.1.1 บทบาทของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านการให้ข่าวสารข้อมูล โดยไม่ปรากฏว่าภาคีเครือข่ายมีการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนขั้นพื้นฐาน

บทบาทของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มีความหลากหลาย แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์ ภารกิจและกิจกรรมหลักของแต่ละภาคีเครือข่าย สามารถแบ่งบทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายและตัวอย่างกิจกรรมการศึกษาครอบครัวของโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดได้ดังนี้

1) บุคคล ได้แก่ ประชาชนทั่วไป ประชาชนในเขตภาษีเจริญ กลุ่มอาสาสมัครพนักงานบริษัท เด็กนักเรียน กลุ่มแท็กซี่นครชัย สมาชิกร่วมใจสร้างเสริม

สุขภาพ และนักศึกษาฝึกงาน เป็นต้น มีบทบาทในฐานะอาสาสมัคร หรือกลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ โดยมีบทบาท 3 บทบาท คือ ผู้จัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาในนอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ เช่น การเข้าร่วมการอบรมหรือเป็นวิทยากรในการอบรมผู้สูงอายุที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคจัดขึ้น ได้แก่ โครงการอบรมให้ความรู้ในการเตรียมความก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้สูงอายุในชุมชน กลุ่มบำเพ็ญประโยชน์ป้อนอาหารผู้ป่วย กลุ่มสานสัมพันธ์ปันใจรัก ฯลฯ กิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านการให้ข่าวสารข้อมูล เช่น การอาสาสมัครอ่านหนังสือพิมพ์ให้ผู้สูงอายุฟัง การเข้าร่วมจัดนิทรรศการ บอร์ดข่าวสารตามบ้านพักผู้สูงอายุ นิทรรศการสัญจรของนักศึกษาฝึกงาน การอาสาสมัครเป็นเครือข่ายการจัดการสวัสดิการสังคมเฝ้าระวังดูแลผู้สูงอายุ ฯลฯ ด้านการส่งเสริมให้จัดกิจกรรม มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากร เช่น เงิน สถานที่จัดกิจกรรมและเครื่องอุปโภค บริโภค ฯลฯ

2) **ครอบครัว** ได้แก่ บุคคลที่มีบุพการีเป็นผู้สูงอายุที่พักอาศัยอยู่ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยใช้ชื่อว่ากลุ่มบุตรหลานผู้สูงอายุบ้านบางแค พบว่า บทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของครอบครัวมีน้อยมาก เนื่องจากผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ถูกครอบครัวทอดทิ้ง บางรายถูกสมาชิกในครอบครัวทารุณกรรม ยกเว้นผู้สูงอายุบางท่านที่มีฐานะดีหรือสมัครใจเข้ามาอยู่ในบ้านบางแค จึงมีครอบครัวมาเยี่ยมในช่วงเทศกาลสำคัญ ครอบครัวจึงไม่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมากนัก โดยมีบทบาท คือ ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ โครงการครอบครัวสัมพันธ์ กลุ่มสองวัยสานสัมพันธ์วันปิดเทอม พาผู้สูงอายุออกไปทัศนศึกษาประจำปี

ดังที่ สามารถ เพ็ชรคงชล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ในส่วนของบุตรหลาน เราชวมตัวประมาณ 10 -20 คน แต่รวมกันแบบไม่เป็นทางการ แบบสมัครใจในช่วงของปิดเทอม ให้น้องๆ รวมตัวกันเข้ามาช่วยดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ป้อนข้าว ป้อนน้ำ และไปทัศนศึกษาข้างนอก ในรูปแบบของบัดดี้ หรือช่วยดูแลในเรื่องสุขภาพ ครอบครัวของผู้สูงอายุที่นี้คงช่วยอะไรมากไม่ได้ เพราะโดยมากก็เป็นฝ่ายทอดทิ้งผู้สูงอายุ...”

3) **ชุมชน** ได้แก่ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน และชาวบ้านในชุมชนเขตภาษีเจริญ ซึ่งมีจำนวน 53 ชุมชน เช่น ชุมชนทรัพย์สินพัฒนา ชุมชนสุภัทรวชิรบาล ชุมชนหรรษา ชุมชนหลังวัดปากน้ำ ชุมชนวัดจันทร์ประดิษฐาราม ชุมชนชอยสามัคคี ชุมชนกัลปพฤกษ์ ชุมชนข้างวัดโตนด และชุมชนวิจิตรสามัคคี เป็นต้น พบว่า ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างมาก เนื่องจากเป็นเครือข่ายอย่างเป็นทางการกับสถานสงเคราะห์ และชุมชนมีบทบาทในรูปแบบ คณะกรรมการดำเนินงาน มีบทบาท 3 บทบาท คือ ผู้จัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ส่งเสริม สนับสนุนให้จัดกิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านการฝึกทักษะ ได้แก่ โครงการส่งเสริมศักยภาพการใช้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ที่เป็นการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุกับชุมชน เช่น กิจกรรมกลุ่มสอนดนตรีไทย(วงใหญ่และวงเล็ก) กลุ่มดนตรีสากล การร้องเพลงลูกทุ่ง นาฏศิลป์และกลุ่มกีฬาเปตอง ฯลฯ และการศึกษาตาม อัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล ได้แก่ การอาสาสมัครเป็นเครือข่ายการจัดการสวัสดิการสังคมเฝ้า ระวังดูแลผู้สูงอายุ ทางด้านการส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม ชุมชนมีโครงการส่งเสริมให้ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้แก่ผู้สูงอายุ เช่น การช่วยกันปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ และโครงการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุเพื่อพัฒนางานด้านสวัสดิการ สังคมในชุมชน เป็นต้น

ดังที่ เกสร พึ่งเสมา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...การเข้า มาร่วมจะมีบทบาทเข้ามาเป็นผู้จัด ผู้เข้าร่วมและนำเสนอชกหรือผู้สูงอายุในชุมชนเข้ามาร่วม เช่น มาสอนดนตรีไทย นำวงมาเข้าร่วมบรรเลงให้ผู้สูงอายุฟัง สอนนาฏศิลป์ ตามมีตามเกิด เท่าที่จะทำ ได้ โดยมากเน้นในเรื่องอนุรักษ์ของเก่าๆ เช่น เพลงฉ่อย เพลงอีแซว...”

4) **องค์กรชุมชน** ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์วันละ หนึ่งบาท สภาวัฒนธรรมเขตภาษีเจริญ และประชาคมเขตภาษีเจริญ มีบทบาท 2 บทบาท คือ เป็นผู้จัดกิจกรรม และเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีสถานสงเคราะห์เป็นแกนกลางในการรวมตัว ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ คือ การอบรมส่งเสริมค่านิยมการจ่ายเงินเพื่อสวัสดิการผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดกระบวนการเรียนรู้ การใช้จ่ายและลดค่าใช้จ่ายในการจัดสวัสดิการสังคมภาครัฐ โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการตั้งกลุ่ม สัจจะออมทรัพย์เพื่อนำดอกผลมาใช้ในกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ หรือการอบรมการประกอบ อาหาร ฝึกการทำบ๊ะจ่างสูตรโบราณ กลุ่มสระผมคลายเครียด ทำดอกไม้จันทน์ ทำงานประดิษฐ์ บัตรอวยพร ถักโครเชต์ ดอกไม้บายบัว กระเป๋าสาธิตจากผ้า ซึ่งก่อให้เกิดรายได้เสริมแก่ผู้สูงอายุ ด้วย และการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ การถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ผ่าน วิทยุชุมชนธนบุรี ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาระหว่างผู้สูงอายุกับชุมชน

ดังที่ ชำนาญ พนมเขตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...องค์กร ชุมชนจะมาให้ความรู้ทางวิชาการยากมาก เพราะความรู้สูงต่ำไม่เท่ากัน ตอนนี้ได้รับการสนับสนุน จากบ้านบางแคและสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เช่น การบริจาคกระดานหมากรุก และสนามเปตอง มีพระเทศน์ทุกวันเสาร์ ชมรมและชุมชนสามารถเข้ามาช่วยได้มาก ในเรื่องอื่นๆ ที่

ไม่ใช่ด้านวิชาการ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์วันละหมื่นบาท ซึ่งเราใช้บ้านบางแคเป็น ศูนย์กลางในการให้ความรู้...”

5) **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ได้แก่ ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการ สำนักงานเขตภาษีเจริญ และสมาชิกสภาเขตภาษีเจริญ มีบทบาทที่ไม่ชัดเจน เนื่องจากการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไม่ใช่ภาระงานโดยตรง โดยมีบทบาท 2 บทบาท คือ เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม ดังที่ ละเอียด แก้วทอง สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...การเข้าร่วมไม่ค่อยชัดเจน ส่วนมากเข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเข้ามาร่วมจัดกิจกรรม ตามที่จะสามารถสนับสนุน เป็นด้านๆ ตามแผนงาน รวมทั้งได้เข้ามาร่วมสนับสนุนจัดกิจกรรมหรือเข้ามาร่วมงานกิจกรรมตาม ประเพณีต่างๆ...”

6) **องค์กรเอกชน** ได้แก่ มูลนิธิบ้านบางแค ในพระอุปถัมภ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ ชมรมทูปಿನမ်เบอรวันในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาฯ ศูนย์ศรีทวีรักในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ มูลนิธิ และสมาคมต่างๆ โดยมีบทบาท 2 บทบาท คือ เป็นผู้จัดกิจกรรม และเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม ตัวอย่าง กิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ คือ การฝึกทำ เครื่องหอม เช่น การบูร บุนงา พิมเสนน้ำ เกล็ดหอม และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้าน ข่าวสารข้อมูล คือ การสนับสนุนสื่อการเรียนรู้ต่างๆ เช่น โทรทัศน์และวิทยุ ทางด้านการส่งเสริม สนับสนุนให้จัดกิจกรรม องค์กรเอกชนมีบทบาทอย่างมากในการประสานงานกับภาคีเครือข่าย เพื่อให้เข้ามาจัดกิจกรรม และสนับสนุนทรัพยากร เช่น เงิน และเครื่องอุปโภค บริโภค ฯลฯ

ดังที่ อุมารรณ ฝ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...มูลนิธิ บ้านบางแค เป็นแหล่งเงินทุนของกิจกรรมทางการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมทั้งการจ้างเองโดยเจ้าหน้าที่ หรือประสานงานกับ เครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัยสยาม สำนักงานเขต และโรงเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน...”

7) **องค์กรวิชาชีพ** ได้แก่ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม สถานีกาชาด ที่ 11 (วิเศษนิยม) โรงพยาบาลบางไผ่ โรงพยาบาลพญาไท 3 โรงพยาบาลตากสิน ศูนย์บริการ สาธารณสุข 40 โรงพยาบาลเลิดสิน โรงพยาบาลบ้านสมเด็จ โรงพยาบาลโรคผิวหนัง เป็นต้น มี บทบาท 3 บทบาท คือ เป็นผู้จัดกิจกรรม เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัด กิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านการฝึก ทักษะ คือ การฝึกทักษะด้านกายภาพบำบัด เช่น กิจกรรมฝึกทักษะการดูแลสุขภาพสำหรับผู้ สูงอายุ กิจกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพป้องกันผู้สูงอายุหลงลืม การฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องการเห็น คุณค่าในตนเอง กิจกรรมฝึกทักษะการนวดหน้า กลุ่มโยคะ เป็นต้น และด้านจิตบำบัด เช่น

กิจกรรมฟื้นฟูความจำและกิจกรรมปรับพฤติกรรมต่างๆ กิจกรรมฝึกทักษะการพัฒนาจิตใจ เป็นต้น และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ การจัดทำสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อการดูแลสุขภาพ การจัดนิทรรศการ หน่วยการเรียนรู้เคลื่อนที่ เสี่ยงตามสาย เป็นต้น

ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...กิจกรรมที่จัดส่วนมากเป็นการฝึกทักษะสำหรับผู้สูงอายุ ด้านการต่อต้านป้องกันโรค ฟื้นฟูส่งเสริมสุขภาพร่างกายเพราะมาในฐานะพยาบาล ก็มอบหมายให้นักศึกษาฝึกงานให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล และดูแลสุขภาพเป็นกลุ่มตามบ้านพัก แบบองค์รวมทั้งทางร่างกาย สังคม อารมณ์ จิตวิญญาณ ถ้าเป็นกลุ่มช่วงเช้าจัดฝึกทักษะด้านนั้นนันทนาการแก่ผู้สูงอายุโดยมหาวิทยาลัยได้ประสานงานกับฝ่ายกายภาพของบ้านบางแค...”

8) **สถาบันศาสนา** ได้แก่ วัดนิมมานรดี พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ และองค์กรทางศาสนาอื่นๆ มีบทบาท คือ เป็นผู้จัดกิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัดประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ คือ การอบรมศีลธรรม กลุ่มสนใจทำวัตรเช้านั่งสมาธิ กลุ่มสนใจสวดมนต์พระคาถาชินบัญชร และกิจกรรมฝึกทักษะทางการพัฒนาจิตในวันสำคัญทางศาสนา โดยมีพระสงฆ์และวิทยากรเป็นผู้จัดกิจกรรม และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ การแสดงพระธรรมเทศนาหรือบรรยายธรรมออกเสียงตามสายในวันพระเดือนละ 4 ครั้ง โดยพระสงฆ์หรือวิทยากรจากพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

9) **สถานประกอบการ** ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน มีบทบาท คือ เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม โดยเฉพาะด้านสุขภาพอนามัย ส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนทรัพยากร เช่น เงิน สถานที่จัดกิจกรรมและเครื่องอุปโภค บริโภค เป็นต้น

10) **องค์กรที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย** ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุบ้านบางแค ชมรมผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุคนธ์ สถาบันผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย มีบทบาท 3 บทบาท คือ เป็นผู้จัดกิจกรรม เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ คือ การฝึกอบรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัย การประชุมวิชาการ เป็นวิทยากรในเรื่องการออมทรัพย์และสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ และจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ในลักษณะกลุ่มสถานสามวัย เป็นต้น และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล คือ การจัดทำแผ่นพับ สื่อสิ่งพิมพ์ คู่มือบันทึกสุขภาพ และเอกสารที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ

11) **สถานศึกษาที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย** ได้แก่ โรงเรียนวัดนิมมานรดี โรงเรียนพณิชยการภาษาสุวรรณ โรงเรียน

บ้านใหม่ และโรงเรียนคลองโยงเวทีอุปถัมภ์ มีบทบาท 2 บทบาท คือ เป็นผู้จัดกิจกรรม เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม ตัวอย่างกิจกรรมที่จัด ประกอบด้วย กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ ของคนสามวัย เพื่อคนสามวัย โดยคนสามวัย คือ ผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ และเด็ก ในลักษณะของพหุวัย พหุภาคี และพหุมิติ ในด้านสุขภาพกาย จิต และสังคม คือ กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ เช่น การให้ผู้สูงอายุเป็นวิทยากรในการสอนภูมิปัญญาไทย การรำศรีนวล การประดิษฐ์วัสดุจากไม้เหลือใช้ ดอกไม้ผ้าใยบัว กรอบรูป ดนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น และให้นักเรียนเป็นกลุ่มบ่าเพ็ญประโยชน์จัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูลซึ่งสถานศึกษาอื่นที่มีได้ส่งักัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยใช้สถานสงเคราะห์และผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยทั้งนักเรียนและผู้สูงอายุต่างได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เช่น การให้นักเรียนเป็นผู้บ่าเพ็ญประโยชน์อ่านหนังสือให้ผู้สูงอายุฟัง สื่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การจัดนิทรรศการ และด้านนันทนาการ เป็นต้น

ดังที่ ทองเย็น โชคตระกูล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...บ้านบางแคเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญมาก มีโครงการร่วมกันคือโครงการสามวัย ให้เด็กรู้จักวัฒนธรรม ประเพณี เรียนรู้การอยู่ร่วมกับ ผู้เฒ่าผู้แก่ เด็กบางคนจะไม่มีผู้ใหญ่อยู่ในบ้านเลย ดังนั้นเวลามาสัมผัสกับผู้เฒ่าผู้แก่ เขาก็จะสนใจ ถามว่าครูทำไมแขนคุณยายนี้มันจ้ง นั่นสิ ครูก็ได้สอนว่ามันเป็นลักษณะของผู้สูงอายุที่ร่างกายหย่อนยาน เด็กก็ได้เรียนรู้จากคุณยายและมีความรู้สึกที่ดี ได้สัมพันธ์กับผู้สูงอายุ และไปถ่ายทอดให้เพื่อนในห้องหรือต่างห้อง นอกจากนั้นเด็กได้มาร่วมกิจกรรมในด้านการแสดง...”

ผู้วิจัยได้สรุปบทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ดังแสดงในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 บทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ภาคีเครือข่าย	ผู้จัดกิจกรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม
1. บุคคล	มี	มี	มี
2. ครอบครัว	ไม่มี	มี	ไม่มี

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ภาคีเครือข่าย	ผู้จัดกิจกรรม	ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม
3. ชุมชน	มี	มี	มี
4. องค์การชุมชน	มี	มี	ไม่มี
5. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	ไม่มี	มี	มี
6. องค์การเอกชน	มี	ไม่มี	มี
7. องค์การวิชาชีพ	มี	มี	มี
8. สถาบันศาสนา	มี	ไม่มี	ไม่มี
9. สถานประกอบการ	ไม่มี	ไม่มี	มี
10. องค์การที่มีได้สังกัดสำนักงาน กศน.	มี	มี	มี
11. สถานศึกษาที่มีได้สังกัดสำนักงาน กศน.	มี	มี	ไม่มี

2.1.2 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของภาคีเครือข่าย

กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่ายที่จัดให้แก่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มี 12 รูปแบบ แบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1.2.1 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน

1) การจัดกิจกรรมฝึกทักษะระยะสั้น เช่น การฝึกทักษะด้านสุขภาพอนามัย การฝึกทักษะด้านกายภาพบำบัด กิจกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพป้องกันผู้สูงอายุหลงลืม กิจกรรมฝึกทักษะการพัฒนาจิตใจ เป็นต้น กิจกรรมฟื้นฟูความจำและกิจกรรมปรับพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพร่างกายและความต้องการของผู้สูงอายุ ดังที่ อุมภกรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนา กลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...ตายายไม่มีใครอยากเรียนซักคน คือถ้าเขาต้องมานั่งแล้วเรียนต่อเนืองเหมือนนักเรียน ไม่เอา มีปัญหา ให้เรียนกับโทรทัศน์ก็ไม่เอา ท่านต้องการพักผ่อนและเรียนรู้ตามอัธยาศัยมากกว่า เราต้องเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการฝึกอบรมที่เวลาสั้นๆ..."

2) การสาธิตกิจกรรมภูมิปัญญา สถานสงเคราะห์ร่วมกับภาคีเครือข่าย จัดกิจกรรมสามวัย ซึ่งเป็นการสาธิตกิจกรรมภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุและภาคีเครือข่าย โดยผู้เข้าร่วมได้รับความรู้จากภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุเป็น

วิทยากร ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็ได้รับความรู้ทางอ้อมจากภาคีเครือข่าย ดังที่ ทองเย็น โชคตระกูล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “... เด็กชอบกิจกรรมภูมิปัญญามาก เด็กล้นจากฐาน คุณตาวิทยากรเหนื่อย เด็กได้เรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ได้ทั้งเด็กและผู้สูงอายุ บ้านบางแคจึงเป็นแหล่งเรียนรู้บูรณาการ โดยมากผู้สูงอายุสอนตั้งยี่สิบสามสิบอย่าง ดนตรี ทำอาหาร งานใบตอง การนวด การทำขนม ถักโครเชต์ ทำดอกไม้จันทน์ กระจก้าที่ทำจากกระดาษ ผู้สูงอายุก็รู้ว่าสมัยใหม่เขามีเทคโนโลยีอะไรบ้าง โดยมากผู้สูงอายุก็ชอบ เพราะว่าได้เรียนรู้ร่วมกับเด็กและไม่ว่าเหว...”

3) **การประชุมสัมมนา** เป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการแลกเปลี่ยนความรู้และฝึกทักษะใหม่ๆ ร่วมกับภาคีเครือข่ายซึ่งส่วนมากเป็นองค์วิชาชีพเป็นผู้จัด เช่น การสัมมนาเรื่องสุขภาพต่างๆ การประชุมทางวิชาการ โดยสถานสงเคราะห์เชิญผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น

4) **การจัดค่าย** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายประเภทครอบครัว ร่วมกันจัดค่ายครอบครัวสัมพันธ์ 3 ครั้ง ในปี 2551 โดยจัด ณ บ้านริมแคว แพร่มน้ำ จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ 5-6 เมษายน 2551 ณ เตือนฉายรีสอร์ท จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ 21-22 มิถุนายน 2551 และ ณ สายสนธิโฮมสเตย์ จังหวัดสมุทรสงคราม วันที่ 24-25 พฤศจิกายน 2551 เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและพัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นสำหรับผู้สูงอายุ

2.1.2.2 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย

1) **การจัดรายการวิทยุ** เช่น รายการวิทยุในคลื่นความถี่ทั่วไปและคลื่นความถี่เฉพาะโดยการจัดผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ผ่านวิทยุชุมชนธนบุรี ซึ่งเป็นวิธีการสอดคล้องกับสภาพร่างกายและความต้องการของผู้สูงอายุส่วนใหญ่สุขภาพสายตาไม่ดีจึงไม่สามารถอ่านหนังสือได้ ต้องใช้วิธีการฟังเป็นหลัก

2) **การจัดรายการโทรทัศน์** สถานสงเคราะห์มีบริการโทรทัศน์ในทุกอาคารพักและได้จัดทำสื่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุและเมื่อสอบถามจากผู้สูงอายุพบว่า เป็นสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...โครงการทำสื่อการศึกษาตามอัธยาศัยในรูปแบบดีวีดีเพื่อการดูแลสุขภาพตนเอง เปิดในโทรทัศน์ เพราะแต่ก่อนเราทำเป็นแค่เสียง และให้เจ้าหน้าที่ช่วยเปิดให้ตอนที่นักศึกษาไม่อยู่ โดยเปิดให้ผู้สูงอายุออกกำลังกายตามดีวีดี ฟังถ่ายทอดเสร็จเมื่อวาน โดยเปิดให้ที่ลานกายภาพและเรือนพยาบาลด้านบน นอกนั้นผู้สูงอายุที่นอนติดเตียงก็สามารถออกกำลังกายด้วยตนเองได้ ผู้สูงอายุชอบมากในด้านนันทนาการ เรียกได้ว่าเป็นแฟนพันธุ์แท้ เพราะกินข้าวเสร็จก็ไปนั่งรอ มีความสุขทั้งทางนักศึกษาและผู้สูงอายุ...”

3) **การสอดแทรกกิจกรรมในงานประเพณี** เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ โดยในงานสำคัญต่างๆ เป็นโอกาสที่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนสามวัยคือผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชน ดังที่ ละเอียด แก้วทอง(สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “... มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุแสดงความสามารถตามเทศกาลสำคัญ เช่น สงกรานต์ วันพ่อ วันแม่ ปีใหม่ วันลอยกระทง ทางเราก็จะพาดยายไปร่วมงานกับชุมชน แล้วยังมีอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัครยาศัย อย่างประเพณีชักพระที่วัดนางชี ตายายชอบมากเลย ได้ร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชนวิจิตรสามัคคีซึ่งจะสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์ด้วย...”

4) **การจัดนิทรรศการหรือป้ายนิเทศ** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายร่วมกันจัดป้ายนิเทศหรือนิทรรศการในเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ เช่น การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง การสร้างคุณค่าในตนเอง การพัฒนาจิตใจ และโภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งต้องมีเนื้อหาที่สั้น กระชับ สีสันไม่ฉูดฉาด และพิมพ์ด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่ เพื่อให้ผู้สูงอายุสนใจและสามารถอ่านได้สะดวก นอกจากนั้นยังมีนิทรรศการเคลื่อนที่เวียนไปตามอาคารพักต่างๆ อีกด้วย ซึ่งการจัดนิทรรศการหรือป้ายนิเทศ รับผิดชอบโดยนักศึกษาฝึกงาน เช่น พระนิสิตจากมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุลราชวิทยาลัย นักศึกษาฝึกงานจากคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์ เป็นต้น

5) **การจัดเวทีการเรียนรู้** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายประเภทชุมชน องค์กรชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกันจัดเวทีการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุทั้งในและนอกสถานที่ ซึ่งในปี 2551 มีการจัดไปแล้ว 11 ครั้ง ทั้งในชุมชนบริเวณเขตภาษีเจริญ เขตบางกอกน้อย และเขตหนองแขม เช่น การอบรมเกี่ยวกับภาวะโภชนาการผู้สูงอายุ เป็นต้น

6) **การให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายร่วมกันจัดบริการจัดรายการให้ความรู้ตามอัครยาศัย ผ่านเสียงตามสายในสถานสงเคราะห์ ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...มีการจัดทำเสียงตามสายทุกบ่ายวันพุธ ให้ความรู้ด้านสุขภาพประมาณหนึ่งชั่วโมง ผู้สูงอายุชอบข่าวราชสำนัก ข่าวการเมือง และนิทานธรรมะ โดยให้ผู้สูงอายุรูปและนักศึกษาอ่านให้ฟัง ต้องดูพื้นเพของผู้สูงอายุว่าเคยทำงานอะไรมาแล้วให้ความรู้ด้านนั้นเพิ่มเติมท่านก็จะสนใจหรือบางทีก็มีพระมาเทศน์ในวันพระสี่ครั้งต่อหนึ่งเดือน...”

7) **การให้ความรู้เป็นรายบุคคล** มีการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเป็นรายบุคคลให้ตรงกับสภาพ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละท่าน โดยเฉพาะสำหรับ

ผู้สูงอายุในกลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ปานกลาง และกลุ่มที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งขาดโอกาสในการเรียนรู้กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะและการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...แบ่งให้นักศึกษาช่วยกันสอบถามความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่นอนติดเตียงเพราะเคลื่อนไหวไม่ได้ ให้ไปอ่านหนังสือที่มีสาระให้ฟังหรือสอนเป็นรายบุคคลในกรณีที่ท่านต้องการ..."

8) **การศึกษาออกสถานที่** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายประเภทครอบครัวร่วมกันจัดโครงการครอบครัวสัมพันธ์ โดยการศึกษาออกสถานที่ โดยพาผู้สูงอายุไปทัศนศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่างๆนอกสถานสงเคราะห์โดยให้ครอบครัวของผู้สูงอายุมมีส่วนร่วม ได้แก่ การทัศนศึกษาประจำปี ณ จังหวัดหนองคาย

2.1.3 ความสามารถของภาคีเครือข่ายในส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตามสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ภาคีเครือข่ายมีความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนองสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ได้ดังนี้

1) **ความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมของภาคีเครือข่ายให้สอดคล้องกับสภาพของผู้สูงอายุ** พบว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาของภาคีเครือข่ายมีความสอดคล้องกับสภาพของผู้สูงอายุ เนื่องจากการจัดกิจกรรมของภาคีเครือข่ายคำนึงถึงสภาพทางกายและสภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ดังนั้นกิจกรรมที่ภาคีเครือข่ายจัดจึงไม่มีการบังคับ มีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ดังที่ วิไลศรี อภัย (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...ไม่สนับสนุนจัดการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในส่วนการศึกษาขั้นพื้นฐาน เนื่องจากสภาพของผู้สูงอายุบ้านบางแคส่วนใหญ่ได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจ บางท่านมีปัญหาทางจิต สภาพทางร่างกายไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ มีความถดถอย นอกจากนั้นยังมีทัศนคติที่ไม่ยอมรับสิ่งใหม่ ไม่ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ชอบอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดิม ซึ่งมีความแตกต่างกับผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ที่ยังต้องการการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่นั่นน่าจะต้องการใช้ชีวิตบั้นปลายให้มีความสุขที่สุด..."

สอดคล้องกับ เกสร พึ่งเสมา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...กิจกรรมการศึกษาในบ้านบางแค ต้องคำนึงถึงสภาพจิตใจของผู้สูงอายุในฐานะผู้ถูกกระทำด้วย โดยทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าในตนเองมากที่สุด ซึ่งที่บ้านบางแคที่เราเคยได้จัดกัน มีในส่วนของกรม

ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้เด็กและชุมชน หรือผู้สูงอายุบางคนที่มีกำลังก็ไปช่วยในการพัฒนาชุมชน ช่วยกันพัฒนาวัด ป้อนอาหารเด็กในสถานสงเคราะห์ซึ่งเป็นส่วนเติมเต็มซึ่งกันและกัน เป็นการทำคุณประโยชน์และเพิ่มคุณค่าทางใจแก่ตายาย ไม่ใช่หมดหวังนอนรอความตาย...” และ ละเอียด แก้วทอง (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) ที่กล่าวว่า “...ผู้สูงอายุที่บ้านบางแค มีความหลากหลาย แตกต่างกัน ถ้าเรียนการศึกษาตามอัธยาศัย ถ้าเขาพอใจเขาก็จะมาดูเอง แต่จะมาบังคับให้มาเข้าเรียนห้าวันสิบวัน ไม่เอาแน่นอน ท่านต้องการพักผ่อน และเป็นตัวเองสูงมาก...”

2) ความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมของภาคีเครือข่ายเพื่อแก้ปัญหาของผู้สูงอายุ พบว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาของภาคีเครือข่ายมีส่วนในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เนื่องจากภาคีเครือข่ายมีการศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับปัญหา ซึ่งผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ส่วนมาก มีปัญหาด้านสุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ดังที่ อุมารภรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ผู้อำนวยการบ้านบางแคท่านมีนโยบายอยากให้ผู้สูงอายุเรียนทางไกลผ่านดาวเทียม ที่เป็นโครงการของวังไกลกังวล แล้วให้เจ้าหน้าที่ไปสอบถามความต้องการปรากฏว่าตายายไม่มีใครอยากเรียนซักคน คือถ้าว่าเขาต้องมานั่งแล้วเรียนเหมือนนักเรียน ไม่เอามีปัญหาทางสุขภาพปวดหลัง ให้เรียนกับโทรทัศน์นี่ไม่เอาเลย ท่านต้องการพักผ่อนและเรียนรู้ตามอัธยาศัยมากกว่า...” และปัญหาของผู้สูงอายุที่ไม่ยอมรับสิ่งใหม่หรือไม่ยอมศึกษาในสิ่งที่ไม่มี ความสนใจ ดังที่ ชำนาญ พนมเขตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...กศน.ภาคีเจริญต้องจับทางให้ถูก ให้คนแก่มาเรียนหนังสือนี้ เขาไม่เอาแล้ว น้อยมากที่อยากเรียนต่อ เพราะไม่รู้จะเรียนไปทำไม แต่ถ้าจัดเป็นโครงการอบรมเรื่องสุขภาพ นันทนาการ หรือประดิษฐ์สิ่งของ สนใจมาก อยากมาเรียนมาก...”

3) ความสามารถในการของภาคีเครือข่ายเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ พบว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาของภาคีเครือข่ายมีส่วนตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งมีการจัดทำสื่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่หลากหลาย ให้ผู้สูงอายุได้เลือกให้ตรงกับความต้องการ ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...มีการจัดสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย นอกเหนือจากหนังสือธรรมะ ยังจัดหาหนังสือที่ทันสมัย เกี่ยวกับข่าวสารประจำวัน การเมื่อนิทานต่างๆ ซึ่งหลากหลาย เวลาคนเอาหนังสือมาให้ผู้สูงอายุก็จะนึกถึงหนังสือธรรมะอย่างเดียว ซึ่งท่านก็อาจจะไม่มีทางเลือก ตอนนี้อย่างบ้านบางแคยังมีโทรทัศน์ยอะขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุได้ติดตามข่าวสาร เวลาหน่วยงานภายนอกเข้ามาเขาอาจมีซีดี ดีวีดี เขาก็สามารถนำมาใช้จัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้...”

สรุปได้ว่า ภาคีเครือข่ายมีความสามารถในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อตอบสนองสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ ในสถานสงเคราะห์ที่อยู่ในระดับดี

2.1.4 แหล่งเงินทุนที่ภาคีเครือข่ายใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของภาคีเครือข่าย คือ แหล่งเงินทุน ซึ่งจากการสนทนากลุ่ม พบว่า แหล่งเงินทุนที่ภาคีเครือข่ายใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มี 3 ประเภท คือ

1) **เงินทุนของภาคีเครือข่าย** พบว่า เนื่องจากภาคีเครือข่ายส่วนใหญ่ มิได้มีบทบาทหรือภารกิจหลักในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องใช้เงินทุนของตนเองในการจัดกิจกรรม โดยอาจมีการระดมทุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การเรียกรับบริจาค หรือการขายบัตรการกุศล เพื่อนำรายได้เห็นอรายจ่ายมาใช้ดำเนินงาน ดังที่ เกสร พึ่งเสมา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...อย่างเงินที่ได้จากการเรียกรับของคนในชุมชน หรือเหลือจากการทำศนศึกษาหรือเรียกรับบุญพวกวันเข้าพรรษาเหลือกันสามพันแปดพันเราเก็บใส่บัญชีไว้ เราก็เอาเงินตรงนั้นมาสนับสนุนกิจกรรมด้านการศึกษาตรงนี้ ไม่เคยมีหน่วยงานรัฐที่ไหนมาสนใจเลย และคิดว่าภาครัฐควรให้การสนับสนุนด้วย เพราะเป็นกิจกรรมภาคประชาชน...”

2) **เงินทุนจากภาครัฐ** พบว่า กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่าย ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเฉพาะกิจกรรมที่ภาคีเครือข่ายในสังกัดของรัฐ เป็นผู้จัดทำนั้น และไม่ได้รับงบประมาณเพียงพอกับการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากเห็นว่ากิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ใช่ภาระหน้าที่โดยตรงของหน่วยงาน ดังที่ ละเอียด แก้วทอง (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ถ้าเป็นภาคีเครือข่ายทางราชการก็ต้องทำงบเบิกเป็นงบประมาณแผ่นดินรายปีนะคะ บางท่านก็ใช้เงินส่วนตัว เพราะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก็ไม่ใช่ภารกิจของสำนักงานเขต แต่หากเราจัดเราก็ต้องใช้เงินส่วนตัว โดยอาจมีบ้านบางแคที่ต้งสนับสนุนสถานที่...”

เมื่อภาคีเครือข่ายที่ไม่อยู่ในสังกัดของภาครัฐทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ก็ได้รับงบประมาณที่ไม่เพียงพอกับการดำเนินงานหรือจัดกิจกรรม ดังที่ วิไลศรี อภัย (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...คณะกรรมการชุมชนไม่มีรายได้ ไม่มีเงินเดือน

ได้จากเขตแค่ห้าพันบาท น้อยมากที่จะได้จากภาครัฐ ไม่ว่าจะกิจกรรมใดๆ ก็ตาม อาจยังไม่มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบที่สนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือไม่ก็กลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ทางรัฐ อาจเห็นว่าบ้านบางแคให้อยู่ดีกินดีแล้วเลยไม่สนใจเรื่องงบประมาณด้านการศึกษาที่เป็นไปได้...”

3) **เงินทุนจากภาคเอกชน** พบว่า เงินทุนที่ใช้สนับสนุนการจัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่าย ได้รับการสนับสนุนจากเงินทุน จากเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ดังที่ อุมารภรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...บ้านบางแค ได้รับจากเงินบริจาค เงินทำบุญส่วนบุคคล ก็ตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคที่ ต้องการให้คุณตาคุณยายมีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกด้าน ซึ่งก็รวมทางด้านการศึกษาด้วย ดังนั้นทุก บาท ทุกสตางค์ ก็ย้อนกลับคืนมาอย่างทันทัน ก็สนับสนุนในส่วนของการศึกษาและการฝึกทักษะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุตามศักยภาพ เช่น การทำสวนศึกษานอกสถานที่ประจำปี...”

2.2 การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.2.1 ระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุใน สถานสงเคราะห์

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ภาคีเครือข่ายมีระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ในขั้นตอนการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับวางแผนตัดสินใจ (Decision Making) ระดับปฏิบัติการ (Implementation) ระดับการรับประโยชน์ (Benefits) และ ระดับการประเมินผล (Evaluation) ดังนี้

1) **ระดับวางแผนตัดสินใจ** พบว่า ภาคีเครือข่ายส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกับสถาน สงเคราะห์ในระดับวางแผนตัดสินใจ เนื่องจากกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุมีความจำเป็นต้องศึกษาสภาพ ปัญหาและความต้องการของ ผู้สูงอายุก่อนการกำหนดกิจกรรมทุกครั้ง ดังที่ อุมารภรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมอย่างมากในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย เนื่องจากสถานสงเคราะห์มีนโยบายในการจัดกิจกรรมที่มีการบูรณาการ ร่วมกัน บางทีก็มีส่วนร่วมในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ...” ซึ่งปัจจัยในการร่วมวางแผนหรือตัดสินใจ ของภาคีเครือข่าย ขึ้นอยู่กับภารกิจหรือวัตถุประสงค์หลักของแต่ละภาคีเครือข่ายด้วย ดังที่ พระครู สิริปัญญาวิบูล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ไม่ใช่ว่าทุกภาคีเครือข่ายจะ

มาร่วมวางแผน แต่หากกิจกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับเขาก็จะมาร่วม เช่น การจัดกิจกรรมฝึกทักษะด้านการพัฒนาจิตเจริญปัญญา บ้านบางแค สถาบันศาสนา สถานศึกษา และพยาบาลก็มาร่วมวางแผน แต่หากเป็นกิจกรรมด้านสุขภาพ ก็ต้องเป็นกลุ่มออมทรัพย์กับกลุ่มแม่บ้านกลุ่ม ชมรม ผู้สูงอายุ ที่เขาเกี่ยวข้อง...”

2) **ระดับปฏิบัติการ** พบว่า ภาควิชาเครือข่ายส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกับการสถาน สงเคราะห์ในระดับปฏิบัติการ เนื่องจากบุคลากรที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุต้องมีความรู้ความสามารถ หรือทักษะเฉพาะด้าน เช่น การเป็นวิทยากร การดูแลสุขภาพ โภชนาการ และการทำสมาธิ วิปัสสนา เป็นต้น ดังที่ วิไลศรี อภัย (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ในการจัดกิจกรรมภาควิชาเครือข่ายและบุคลากรก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมในฐานะผู้เข้าร่วม เป็นผู้สอน เป็นผู้เรียน หรือเป็นวิทยากร และในตอนเล็ก กิจกรรมก็ได้สรุปและประเมินผลร่วมกัน...”

3) **ระดับการรับประโยชน์** พบว่า ภาควิชาเครือข่าย 5 ประเภท คือ ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรวิชาชีพ องค์กรและสถานศึกษาที่ได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเท่านั้น ที่มีส่วนร่วมกับการสถานสงเคราะห์ในระดับการรับประโยชน์ ในส่วนของการใช้สถานสงเคราะห์เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การใช้สถานสงเคราะห์เป็นสถานที่จัดกิจกรรม ใช้เป็นสถานที่ส่งนักเรียน นิสิต นักศึกษามาฝึกงาน หรือการได้รับทรัพยากร ทุน เครื่องอุปโภค บริโภค จากสถานสงเคราะห์ ซึ่งเป็นการรับผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างสถาน สงเคราะห์และภาควิชาเครือข่าย

4) **ระดับการประเมินผล** พบว่า ภาควิชาเครือข่ายส่วนใหญ่มีส่วนร่วมกับการสถาน สงเคราะห์ในระดับการประเมินผล เพื่อใช้ในการปรับปรุงกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุมากขึ้นในครั้งต่อไป ดังที่ ทองเย็น โชคตระกูล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ก็ได้เข้าร่วมประชุมติดตามผลงานและการประเมินผลว่าผลสะท้อนกลับของผู้สูงอายุมีความรู้สึกอย่างไร ได้ความรู้ตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ชอบหรือไม่ชอบ เพื่อพัฒนากิจกรรมการศึกษาให้ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ...”ซึ่งรูปแบบการประเมินผลเป็นการประเมินผลแบบไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมกลุ่มย่อย การสอบถาม และการสังเกต ดังที่ สามารถ เพ็ญรวงชล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ให้ประเมินผลแบบทำแบบสอบถามคงยาก เนื่องจากผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสายตา การมองเห็น การรับรู้ ต้องให้ผู้จัดกิจกรรมเป็นผู้อ่านแบบสอบถามแล้วให้ผู้สูงอายุเลือก ซึ่งบ้านบางแคก็ประเมินผลในรูปแบบนี้ในบางกิจกรรม ส่วนมากก็เป็น การประเมิน ความพึงพอใจจากการสังเกต การประชุมกลุ่มย่อย หรือการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการ...”

ผู้วิจัยได้สรุประดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ดัง แสดงในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์

ภาคีเครือข่าย	ตัดสินใจ	ปฏิบัติการ	รับประโยชน์	ประเมินผล
1. บุคคล	ไม่มี	มี	ไม่มี	ไม่มี
2. ครอบครัว	ไม่มี	มี	ไม่มี	มี
3. ชุมชน	มี	มี	มี	มี
4. องค์กรชุมชน	มี	มี	มี	มี
5. องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น	มี	มี	ไม่มี	มี
6. องค์กรเอกชน	มี	มี	ไม่มี	มี
7. องค์กรวิชาชีพ	มี	มี	มี	มี
8. สถาบันศาสนา	มี	มี	ไม่มี	มี
9. สถานประกอบการ	ไม่มี	มี	ไม่มี	มี
10. องค์กรอื่นที่มีได้สังกัด สำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย	มี	มี	มี	มี
11. สถานศึกษาอื่นที่มีได้ สังกัดสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย	มี	มี	มี	มี

2.2.2 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งออกเป็น ปัจจัยภายนอกภาคีเครือข่ายและปัจจัยภายในภาคีเครือข่าย ดังนี้

2.2.2.1 ปัจจัยภายนอกภาคีเครือข่าย

1) **การประสานประโยชน์เชิงนโยบาย** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายมีการประสานประโยชน์ด้านนโยบายร่วมกันด้านการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐและนโยบายพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ โดยผู้บริหารสถานสงเคราะห์มีนโยบายประสานประโยชน์ร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยร่วมกันวางแผนกิจกรรมรายปีและจัดสรรงบประมาณบางส่วนเพื่อใช้ในการดำเนินงาน ดังวิสัยทัศน์ของสถานสงเคราะห์ที่ว่า “เข้าถึงบริการ ประสานเครือข่าย กลุ่มเป้าหมายพึ่งตนเอง” และพันธกิจของสถานสงเคราะห์ที่ว่า “ดำเนินการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทุกรูปแบบโดยมุ่งพัฒนาบริการให้ได้มาตรฐานมีคุณภาพ” และเป้าหมายของสถานสงเคราะห์ที่ว่า “ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง และกลุ่มเครือข่ายได้รับการสนับสนุนการมีส่วนร่วม” ไปสู่การเป็นต้นแบบการสร้างเครือข่ายในชุมชนและประสานงานหาทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการให้บริการ

2) **ความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน** สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายมีความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน โดยสถานสงเคราะห์ปรับบทบาทในการเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายในลักษณะหุ้นส่วน (Partnership) โดยมีบทบาทให้ทุน สนับสนุนทรัพยากรหรือความช่วยเหลือด้านอื่นแก่ภาคีเครือข่าย เป็นเพื่อนร่วมคิด ร่วมทำ ในขณะที่เดียวกันภาคีเครือข่ายก็ให้ผลประโยชน์ทางการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น การเข้ามาเป็นวิทยากรของคนในชุมชน การเป็นเครือข่ายการดำเนินงานเฝ้าระวังดูแลผู้สูงอายุ หรือการเข้ามาเป็นนักศึกษาฝึกงาน พยาบาลฝึกงานในสถานสงเคราะห์ เป็นต้น ดังที่ ชำนาญ พนมเขตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...บ้านบางแคสนับสนุนในเรื่องของการสร้างสถานที่และซ่อมแซมบ้านผู้สูงอายุ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และนักการเมืองท้องถิ่น เช่น สก. สส. ก็นำเงินมาสนับสนุน สร้างสนามเปตอง ซื่อกระดานหมากรุกให้ เราก็ไปช่วยเขาเป็นแรงจัดกิจกรรมตอบแทน...”

3) **การกระจายอำนาจ** สถานสงเคราะห์มีการกระจายอำนาจหรือมอบหมายกิจกรรมบางประเภทให้ภาคีเครือข่ายไปบริหารจัดการเอง ซึ่งมีการตั้งคณะกรรมการของตนเอง แบ่งออกได้เป็น 7 เครือข่ายย่อย โดยประสานงานกับกลุ่มภาคีเครือข่ายอื่นๆ โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และจัดกิจกรรมการศึกษาอบรมระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุด้วยตนเอง โดยสถานสงเคราะห์ควบคุมดูแลในระดับนโยบาย จึงทำให้ภาคีเครือข่ายมีความอิสระในการดำเนินงานมากยิ่งขึ้น ดังที่ อุมารภรณ์ ฝ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...บ้านบางแคสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุสองที่ คือ ชมรมผู้สูงอายุบ้านบางแค และชมรมผู้สูงอายุบ้านทิพย์สุนันท์ ซึ่งทางบ้านบางแคให้เงินปีละ 24,000 บาท ต่อปี ต่อชมรม ให้เป็นค่าบริหารจัดการกองกลางกันเอง และเขาก็ต้องหารายได้เพิ่ม สำหรับกิจกรรมการศึกษาอบรมและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ...”

4) **ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์** ภาพลักษณ์ที่ดี (Image) ของสถานสงเคราะห์ก่อให้เกิดความเชื่อถือและศรัทธาทั้งบุคคลทั่วไปและภาคีเครือข่าย ซึ่งเมื่อก้าวถึงสถานสงเคราะห์คนชรา คนส่วนใหญ่ต้องนึกถึงศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นศูนย์สวัสดิการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุระดับชาติ ทำให้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาอบรมระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการมีส่วนร่วมหรือด้านทรัพยากร ตลอดจนเจ้าหน้าที่และผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีความเป็นกันเองและให้การต้อนรับที่ดี ทำให้ภาคีเครือข่ายเกิดความประทับใจและอยากร่วมงานด้วย ดังที่ มาลัยวัลย์ พาทรัพย์มา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “... เจ้าหน้าที่ของบ้านบางแค เป็นคนดีมาก สามารถทำตัวกลมกลืนกับคนในชุมชน ไปที่ไหนใครก็ร่วมมือ ผู้สูงอายุที่นี่ก็น่ารัก ร่วมมืออย่างดีในทุกกิจกรรม...”

5) **ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน** ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาอบรมระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ คือ ความเป็นอิสระในการดำเนินงานที่สะดวกและง่ายปราศจากการควบคุมที่ทำให้การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายไม่เป็นอิสระ ดังที่ เกสร พึ่งเสมา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...เวลามอบหมายงาน ต้องคิดด้วยว่าคนที่รับมอบหมายเป็นชาวบ้าน และก็เป็นผู้สูงอายุ และต้องคำนึงถึงหน้าที่หลักของแต่ละภาคีเครือข่ายด้วยว่าเขามีภารกิจอยู่แล้ว บางที่ร่วมกันทำโครงการใหญ่โต แต่เงินไม่พอมันก็ไม่มีคุณภาพ ไม่มีประสิทธิภาพ บางที่เราก็ไม่กล้าเอาเงินแล้ว เพราะกลัวมีกระบวนการสลับซับซ้อนคอยติดตาม...”

2.2.2.2 ปัจจัยภายในภาคีเครือข่าย

1) **องค์ประกอบของบุคลากรในภาคีเครือข่าย** แม้ว่าบุคลากรในแต่ละภาคีเครือข่ายที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ จะมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน แต่ก็มีบุคลากรที่ได้รับการศึกษาระดับสูง บางรายเป็นคุณครูเกษียณ ข้าราชการบำนาญ หรืออดีตผู้อำนวยการโรงเรียน ซึ่งได้รับการยอมรับจากบุคลากรภายในภาคีเครือข่ายและมีนโยบายสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ อีกทั้งบุคลากรภายในเครือข่ายก็มีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้และจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ อันเป็นปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2) **การมีจิตอาสา** พบว่า ภาคีเครือข่ายที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้ามาในลักษณะของอาสาสมัครที่ตั้งมั่นในการทำความดี มีความกตัญญูสำนึกในพระคุณของผู้สูงอายุ จึงอาสาเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในสถานสงเคราะห์และเพื่อทำประโยชน์ให้สังคม ดังที่ บุญช่วย วิชชุกร (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...การเข้ามารวมตัวเป็นภาคีเครือข่ายจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อผู้สูงอายุบ้านบางแค ไม่ได้เป็นไปในลักษณะบังคับหรือแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการ แต่เป็นอาสาสมัคร มีบทเรียนจากการตั้งกลุ่มแม่บ้าน ที่มีคณะกรรมการบางคนมีใจไม่มีใจ ก็ไม่ค่อยอยากทำกัน แต่หากเป็นอาสาสมัครนี่คือคนที่มีความใจอยากช่วยจริงๆ..."

3) **ความสามารถของผู้นำ** การที่ภาคีเครือข่ายสามารถประสานสัมพันธ์กับสถานสงเคราะห์ในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุได้ดี ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากบทเรียน ประสบการณ์ และความสามารถของผู้นำภาคีเครือข่าย ที่สามารถดูแลบริหารจัดการภายในภาคีเครือข่ายและกำหนดนโยบายในการร่วมมือเพื่อร่วมจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ได้ ดังที่ วิไลศรี อภัย (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...การทำงานต้องอาศัยทั้งพระเดชพระคุณ เรื่องงบประมาณ ดิฉันกังบประมาณส่วนตัวไว้ประมาณเดือนละห้าพันถึงเจ็ดพันบาท เพื่อใช้เป็นทุนสำรอง บางที่เราไม่อยากจะเบิก บางคนบอกว่าต้องอาศัยอำนาจบารมี ดิฉันเป็นประธานมาสิบกว่าปีนี้ใช้แต่ความอดทนอดกลั้นและมีสัจจะในการบริหารงาน..."

4) **กระบวนการกลุ่ม** ภาคีเครือข่ายดำเนินการได้เนื่องจากการรวมตัวกันที่มีความเคารพกฎระเบียบ มีการแบ่งกลุ่มกระจายข่าวสารและสามารถสร้างเครือข่ายย่อย ขึ้น

ภายในภาคีเครือข่าย ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายโยงใยทั้งในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ มีการตั้งคณะกรรมการแบ่งออกได้เป็น 7 เครือข่ายย่อยเพื่อประสานงานกับกลุ่มภาคีเครือข่ายอื่น โดยมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ในการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุด้วยตนเอง โดยมีสถานสงเคราะห์ดูแลในระดับนโยบาย

5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภาคีเครือข่ายมีการสร้างบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ระบุประเด็นปัญหา ศึกษารายละเอียด และลงมือดำเนินการในการผสมผสานให้เกิดเป็นองค์การที่มีการเรียนรู้ด้วยกระบวนการการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนางานของภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การแก้ปัญหา ดังที่ ไพรัช รอดสดใส (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...เรามีการประชุมทุกสามเดือน หรือบางทีก็ทุกเดือนหากมีนโยบายจากทางบ้านบางแคขอให้เราช่วย...”

6) การได้รับผลประโยชน์โดยตรง การที่บุคคลากรภายในภาคีเครือข่าย จะเกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุได้นั้น ส่วนสำคัญประการหนึ่งที่ต้องพิจารณา คือ เรื่องสิทธิประโยชน์โดยตรงของภาคีเครือข่ายที่เป็นรูปธรรม อันส่งผลให้สมาชิกภายในภาคีเครือข่ายเกิดการยอมรับและสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเกิดประโยชน์ยิ่งขึ้น ดังที่ เกสร พึ่งเสมา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีสิทธิประโยชน์ที่ภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมจะได้รับอย่างชัดเจน ว่าช่วยทำแล้วได้อะไร อย่างมาร่วมกิจกรรมก็ต้องมีของติดไม้ติดมือ...”

2.2.3 วิธีการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า วิธีการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มีความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1) สลับกันเป็นแกนนำ โดยภาคีเครือข่ายและสถานสงเคราะห์สลับกันเป็นแกนนำในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ดังที่ อูมาภรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...บางครั้งบ้านบางแคก็ไม่ได้เป็นแกนนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำ เช่น การพาผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีชักพระที่วัดนางชี ตายายชอบมากเลย ได้ร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชนวิจิตรสามัคคีหรือมหาวิทยาลัยสยามจัดกิจกรรมอบรม ประชุมวิชาการเกี่ยวกับ

ผู้สูงอายุ บางครั้งมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุแสดงความสามารถ ทางเราก็พาต๋ายายไปร่วม แล้วยังมีอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย...”

2) อาสาสมัครเป็นแกนนำ ภาคีเครือข่ายอาสาสมัครเข้ามาดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดยจัดหาวิทยากรและสมาชิกมาเข้าร่วมและสถานสงเคราะห์สนับสนุนด้านสถานที่

3) ผู้สูงอายุเป็นแกนนำ ในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มีหลายกิจกรรมที่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เป็นแกนนำ รวมกลุ่มสนใจและจัดกิจกรรมด้วยตนเอง ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...นอกจากนั้นมีบางครั้งที่ผู้สูงอายุเป็นผู้ริเริ่มเอง ซึ่งมีทั้งถ่ายทอดความรู้ต่างๆ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในบ้านบางแค เช่น การสอนรำศรีนวล การทำกรอบรูป เล่นอังกะลุง ตีระนาด สีซอ ตีฉิ่ง และมีไปถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาผู้สูงอายุข้างนอก แก่เด็กนักเรียนและประชาชนในชุมชน เช่น ที่โรงเรียนวัดนิมมานรดี ก็จะมีกิจกรรมสอนทำดอกไม้ผ้าใยบัว สอนทำปะจางสูตโรโบราณ เล่านิทานให้เด็กฟัง สอนประดิษฐ์เครื่องใช้จากไม้เหลือใช้ สอนมารยาทไทย ดนตรีไทย...”

2.2.4 ขั้นตอนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ภาคีเครือข่ายได้มีการอภิปรายขั้นตอนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างกว้างขวาง จากนั้นร่วมกันสรุปขั้นตอนการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ภาคีเครือข่ายร่วมกับสถานสงเคราะห์ในการวางแผนงานตามสภาพปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น แผนงานประจำปี (งานประจำ) เช่น การศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ฯลฯ และ โครงการสร้างสรรค์ใหม่ (งานบูรณาการ) เช่น การอบรมตัดผมแก่ผู้สูงอายุ กลุ่มสนใจอบรมภาวะโภชนาการ ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 2 ภาคีเครือข่ายประชุมกลุ่มย่อยเพื่อจัดทำโครงการและกำหนดงบประมาณ เสนอสถานสงเคราะห์

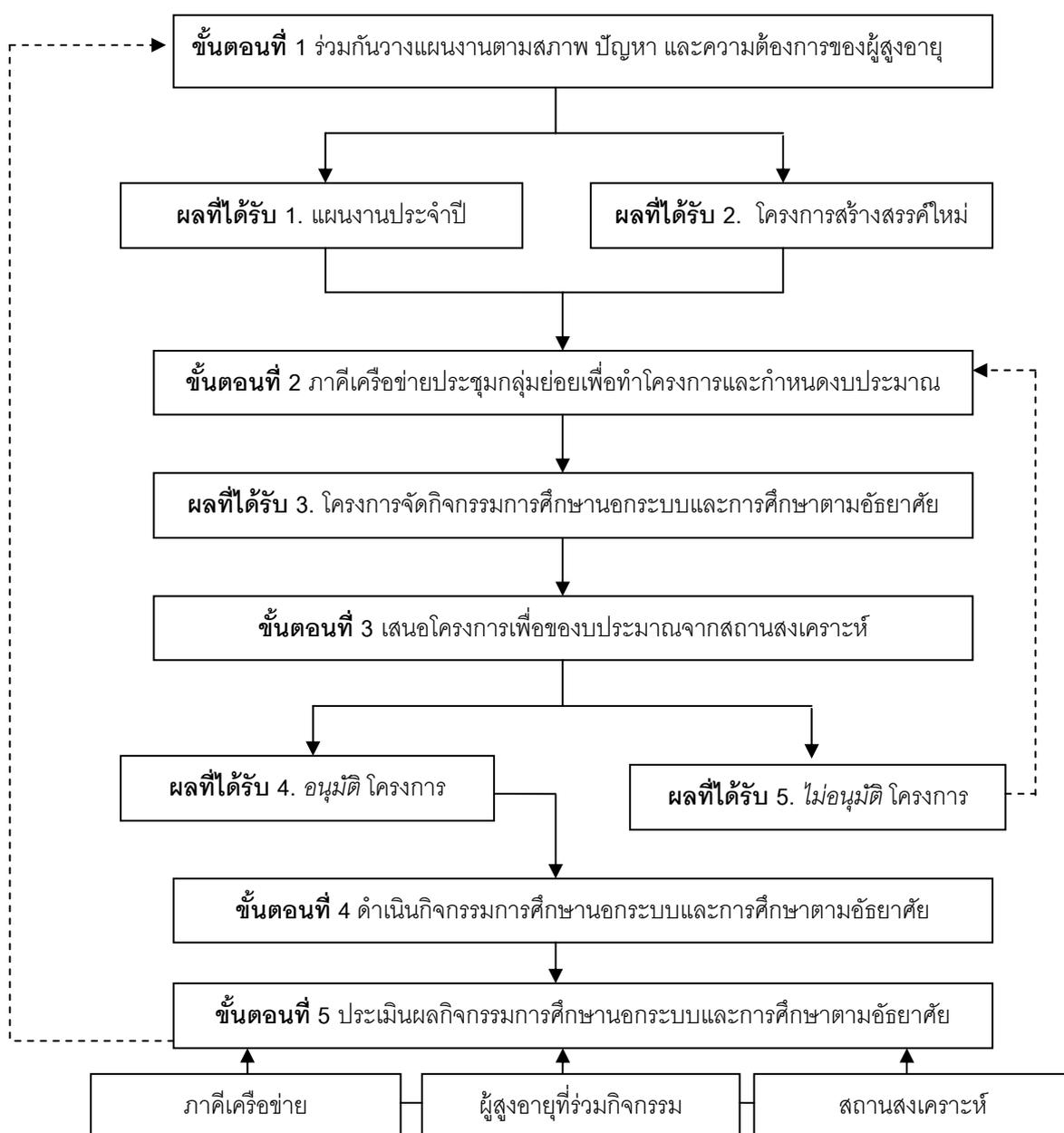
ขั้นตอนที่ 3 ภาคีเครือข่ายนำเสนอโครงการเพื่อของบประมาณจากสถานสงเคราะห์ สถานสงเคราะห์จะจัดสรรงบประมาณให้ โดยหลีกเลี่ยงการใช้งบประมาณแผ่นดิน และใช้งบประมาณจากเอกชน ในกรณีที่ใช้เงินทุนของภาคีเครือข่าย สถานสงเคราะห์จะอนุญาตให้ภาคีเครือข่ายดำเนินกิจกรรมได้

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุตามแผน

ขั้นตอนที่ 5 ประเมินผลโครงการ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ การประเมินผลโดยภาคีเครือข่าย การประเมินผลโดยผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินผลโดยสถานสงเคราะห์ จากนั้นนำผลการประเมินไปพัฒนางานในครั้งต่อไป

ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 4.1

แผนภูมิที่ 4.1 ขั้นตอนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.2.5 กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ภาคีเครือข่ายมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพียง 5 ภาคีเครือข่าย คือ ชุมชน องค์การชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์การวิชาชีพ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักสังคมสงเคราะห์ของสถานสงเคราะห์ ส่วนภาคีเครือข่ายอื่นยังไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม โดยสถานสงเคราะห์มีบทบาทเป็นแกนกลางในการประสานงานภาคีเครือข่าย ให้ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทุก 3 เดือน เพื่อหาปัญหา และแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ดังที่ ชำนาญ พนมเขตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...เราใช้บ้านบางแคเป็นศูนย์กลาง เรามีกันเป็นเครือข่าย เราคุยกันทุกสามเดือนครับ ว่าที่ทำไมแบบนี้มันไม่ดีนะ มีทางไหนใหม่ที่เราสามารถมาช่วยกันพัฒนาให้มันดีขึ้น ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ตอนนี้ก็จัดแบบนี้ได้มาสองปีกว่า...” จากนั้นนำผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ไปสู่การถอดบทเรียนหรือถอดองค์ความรู้ไว้เป็นกรณีศึกษาในการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในครั้งต่อไป ดังที่ วิไลศรี อภัย (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...เพราะเราต้องมาเจอกันประชุมกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ บ้างบางแคสนับสนุนสถานที่ในการประชุมของเครือข่าย โดยให้การช่วยเหลือและเป็นแกนนำ แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการทำงานกับผู้สูงอายุ ว่าเราต้องมีความอดทนอดกลั้นเป็นสิ่งสำคัญ เราจะไปใส่อารมณ์กับท่านไม่ได้ ต้องเห็นท่านเป็นของมีค่าสำหรับเราอยู่ตลอด และเราก็บอกให้เครือข่ายอื่นนำไปเป็นวิธีการทำงาน...”

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ตระหนักในปัญหา ภาคีเครือข่ายมีการประชุมกันเพื่อนำเสนอประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในอดีต ในที่ประชุมหรือการปฏิสัมพันธ์

ขั้นตอนที่ 2 ร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสม ภาคีเครือข่ายร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาที่พบจากขั้นตอนที่ 1 ด้วยวิธีที่หลากหลาย และพิจารณาวิธีที่เหมาะสมที่สุดเพื่อใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 เรียนรู้จากการปฏิบัติ ภาคีเครือข่ายนำวิธีการแก้ไขปัญหาไปทดลองใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม

อัยยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ในการปฏิบัติงานจริง เป็นการทดลอง ฝึกปฏิบัติ ลองผิดลองถูก หาความจริงในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

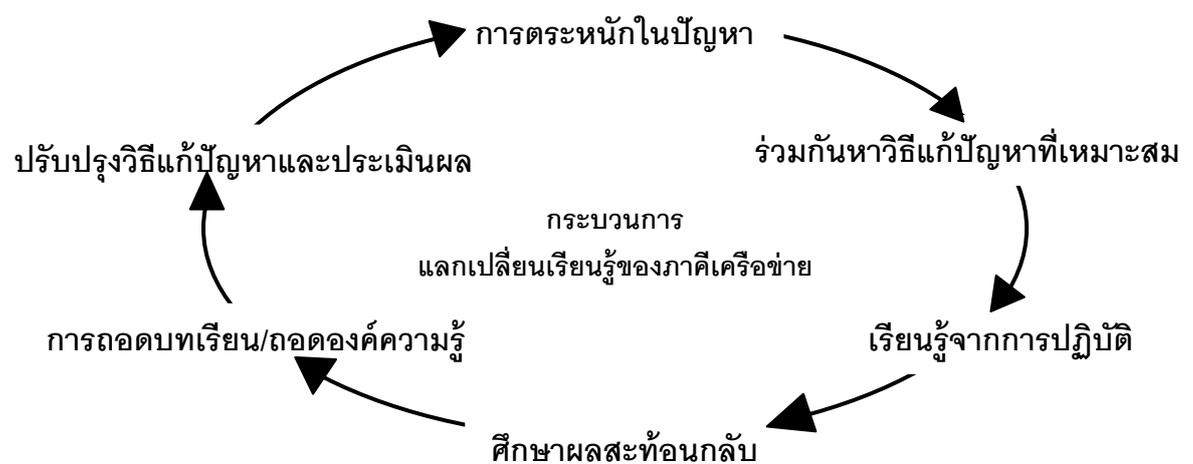
ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาผลสะท้อนกลับ ภาคีเครือข่ายมีการสังเกตและไตร่ตรองผลของการแก้ปัญหา โดยศึกษาผลสะท้อนกลับ เพื่อนำมาใช้พิจารณาว่าสิ่งใดเป็นประโยชน์และสิ่งใดไม่เป็นประโยชน์

ขั้นตอนที่ 5 การถอดบทเรียนหรือถอดองค์ความรู้ ภาคีเครือข่ายร่วมกันถอดองค์ความรู้ โดยประมวลองค์ความรู้สร้างเป็นบทเรียนหรือกรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานหรือประสบการณ์ในอดีต ผสมกับความรู้ที่ได้จากการกระทำหรือได้รับมา และความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความรู้ การสนทนา จากนั้นบันทึกไว้เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาครั้งต่อไป

ขั้นตอนที่ 6 การปรับปรุงวิธีการแก้ปัญหาและการประเมินผล ในขั้นตอนสุดท้ายภาคีเครือข่ายมีการปรับปรุงวิธีการแก้ปัญหาและการประเมินผลขององค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

ผู้วิจัยสรุปกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายในลักษณะวงจรการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของภาคีเครือข่าย ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 4.2

แผนภูมิที่ 4.2 กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.2.6 ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์และวิถีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของภาคีเครือข่าย

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มี 5 ประการ ซึ่งผู้แทนภาคีเครือข่ายได้นำเสนอปัญหาพร้อมวิถีแก้ไข ปัญหา ดังนี้

1) **ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ และ/หรือ ทรัพยากรในการดำเนินงาน** เป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่สุดในการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย ดังที่ ชำนาญพนมเขตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "... งานเราทำได้ แต่ยังไม่ราบรื่นเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ ไม่สามารถบริหารจัดการได้ เพียงเดือนละห้าพันบาท บางครั้งก็ต้องควักกระเป๋าเอง ทางบ้านบางเคก็ให้การสนับสนุนซึ่งไม่ใช่เรื่องงบประมาณ แต่เป็นสิ่งของ..." ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือการจัดให้มีหน่วยงานโดยตรงเพื่อรับผิดชอบในภาระงานหรือจัดตั้งเป็นองค์กรกลางในการระดมทุนและจัดสรรงบประมาณอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งองค์กรที่ภาคีเครือข่ายเสนอว่า สมควรมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณเพื่อการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ กรุงเทพมหานคร สำนักงานส่งเสริมการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขตภาษีเจริญ ศูนย์บริการสาธารณสุข สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังที่ ละเอียด แก้วทอง (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) เสนอว่า "...ทางเลือกคือ กรุงเทพมหานครรับผิดชอบโดยอาจจะผ่านงบประมาณที่ศูนย์บริการสาธารณสุขซึ่งรับผิดชอบดูแลชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ และสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยที่รับผิดชอบชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศไทย หรือถ้าสำนักงานส่งเสริมการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยส่งมายังหน่วยงานแกนกลางเหล่านี้ แล้วทำเป็นแบบแผนเหมือนบ้านบางเคให้บสนับสนุนเดือนละห้าพันบาท ก็น่าจะดี เพราะกิจกรรมเราเยอะขึ้น และรัฐบาลก็มอบหลายๆหน้าที่ผ่านภาคีเครือข่าย ก็น่าจะคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ด้วย..." สอดคล้องกับ อุมารณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) ที่เสนอว่า "...หากรัฐให้งบประมาณและมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้เหมือนกับที่ให้สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ไปดำเนินการ ทุกอย่างน่าจะออกมาเป็นรูปธรรมมากขึ้น เราทำโครงการเองบมาให้ แล้วทำโครงการมาพิจารณาแล้วเอาเงินไป..."

2) **ปัญหาขาดความรู้เฉพาะทาง** เช่น ด้านวิถีวิทยาการสอน หรือวิธีการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีความสำคัญมากสำหรับภาคีเครือข่าย ที่ส่วนมากไม่ได้มี

ภารกิจหลักในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขตภาษีเจริญ ควรจัดการฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้แก่ภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

3) **ภาคีเครือข่ายขาดแรงจูงใจ** ภาคีเครือข่ายบางส่วนยังไม่สนใจเข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่มีแรงจูงใจในการทำงาน ดังนั้นวิธีการแก้ไขปัญหาคือ ต้องปลุกฝังเจตคติหรือปรับกระบวนทัศน์ทางความคิดใหม่ จากการ “สงเคราะห์” เป็นการ “ส่งเสริม” และ “พัฒนา” ให้สมาชิกในภาคีเครือข่ายตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ถูกต้องผ่านทางสื่อสาธารณะหรือผ่านทางผู้แทนของภาคีเครือข่าย เป็นต้น

4) **ขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ** ในการวางแผนกิจกรรมส่วนใหญ่ของภาคีเครือข่าย ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ยังขาดโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายรวมทั้งการศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการ ดังนั้นภาคีเครือข่าย จึงสมควรส่งเสริมให้ผู้แทนของผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการกำหนดหรือวางแผนกิจกรรมให้มากยิ่งขึ้น

5) **การขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ** พบว่า ภาคีรัฐยังไม่มี การดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อรองรับนโยบายที่รัฐกำหนดขึ้น เช่น พระราชบัญญัติ ประกาศ หรือแผนพัฒนาต่างๆ ดังที่ วิไลศรี อภัย (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) ที่เสนอว่า “...น้อยมากที่จะเห็นการส่งเสริมจากภาครัฐ ไม่ว่าจะกิจกรรมใดๆ ก็ตาม เพราะอาจจะยังไม่มี การดำเนินการบริหารจัดการที่เป็นระบบในด้านที่สนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการศึกษา หรือไม่ก็รัฐอาจเห็นว่าบ้านบางแคต้องรับผิดชอบให้อยู่ดีกินดีแล้วเลยไม่สนใจเรื่องงบประมาณการศึกษาก็เป็นไปได้...” ซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือ รัฐควรมีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายต่างๆ ให้มากขึ้น โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย

3. แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.1 แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ประกอบด้วยแนวโน้ม 5 ด้าน ดังนี้

1) **ด้านการกำหนดบทบาทหน้าที่และสิทธิประโยชน์** ด้วยการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่าง เป็นรูปธรรม แบ่งหน้าที่และกำหนดสิทธิประโยชน์ที่ภาคีเครือข่ายจะได้รับอย่างชัดเจนในฐานะ หนึ่งส่วนทางการศึกษา ตลอดจนดำเนินการยกย่องภาคีเครือข่ายที่ประสบความสำเร็จ ดังที่ ปรีย ธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ทางมหาวิทยาลัยมี โครงการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยให้ความรู้และฝึก ทักษะด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในบ้านบางแคในลักษณะของการทำสัญญา MOU กันอย่างเป็นทางการ ซึ่งก็เป็นแนวโน้มที่องค์กรวิชาชีพจะเข้ามามีส่วนร่วม...”

2) **ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้** โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างผู้สูงอายุ บ้านบางแค ภาคีเครือข่าย และศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขต ภาษีเจริญ เพื่อตั้งจุดเด่นและทรัพยากรของแต่ละฝ่ายออกมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนกัน รวมไปถึง การร่วมกันแก้ปัญหา

3) **ด้านการมีส่วนร่วมภาคประชาชน** โดยการจัดเวทีประชาชนเพื่อศึกษาและ รับทราบสภาพปัญหาผู้สูงอายุทั้งในบ้านบางแคและผู้สูงอายุชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นฐาน ร่วมกัน ค้นหาศักยภาพของคนในชุมชนในการร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์และจัดทำฐานข้อมูลภาคีเครือข่าย ดังที่ ไพรัช รอดสดใส (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...องค์กรชุมชนควรเรียก ประชาชนในชุมชนมาพูดคุยในลักษณะเวทีประชาชนเพื่อศึกษาและรับทราบสภาพปัญหาผู้สูงอายุ ทั้งในบ้านบางแคและชุมชน ร่วมกันค้นหาศักยภาพคนในชุมชน ว่าใครสามารถทำอะไรได้บ้าง อย่างผมนี่สอนนวดแผนไทยได้ เพื่อนบ้านผมสอนตัดผม สอนทำขนมได้ คุณตาคุณยายที่นี่มีสูตร บ๊ะจ่างแบบโบราณก็แลกเปลี่ยนกับชุมชนได้...”

4) **ด้านการฝึกอบรม** ด้วยการจัดฝึกอบรมหรือฝึกปฏิบัติการให้ภาคีเครือข่าย ทราบว่าตนเองสามารถเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ในลักษณะใด ดังที่ ทองเย็น โชคตระกูล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...ศูนย์ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขตภาษีเจริญควรจัดหลักสูตรเฉพาะ สำหรับภาคีเครือข่ายเกี่ยวกับวิธีการสอน หรือวิธีการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้สูงอายุ เพราะ บางทีกิจกรรมที่เราทำกันเองอยู่ อาจเป็นการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยก็ได้ แต่ เราไม่รู้แนวทางในการจัดที่ชัดเจน...”

5) **ด้านการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้** ในรูปแบบศูนย์สาธิตผู้สูงอายุ (The Older persons Demonstration Center) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Learning Resource Center) หรือศูนย์

กิจกรรมชุมชน (Community Center) เพื่อให้ภาคีเครือข่ายและประชาชนทั่วไปได้มีพื้นที่ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในเชิงรุกมากขึ้น ดังที่ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...อยากให้บ้านบางแคเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ โดยมีบ้านบางแคเป็นศูนย์กลางและชุมชนมาเข้าร่วม อันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้หลายวัย มาร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มความมีชีวิตชีวา หลายอาชีพ ในลักษณะสหวิชาชีพ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ เมื่อตั้งตรงนี้ได้ก็จะภาคีเครือข่ายก็จะตามมา มีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนั้นต้องสนับสนุนการศึกษิตตามอัธยาศัย พัฒนาห้องสมุดให้เป็นกิจจะลักษณะ โดยให้ผู้สูงอายุในบ้านบางแคบริหารจัดการกันเอง เช่น เป็นบรรณารักษ์เอง ช่วยเก็บหนังสือ หรือช่วยดูแล หรืออาจมี Sound Lab ห้องคอมพิวเตอร์ สื่อต่างๆที่ทันสมัย ซึ่งหากผู้สูงอายุสนใจจะได้ทันเหตุการณ์...”

3.2 วิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) ของภาคีเครือข่ายด้านการมีส่วนร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของภาคีเครือข่ายด้านการมีส่วนร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีการอภิปรายแนวคิดในการกำหนดวิสัยทัศน์อย่างกว้างขวาง แบ่งออกเป็น 4 แนวคิด ดังนี้

1) กำหนดวิสัยทัศน์ตามแนวคิดผู้สูงอายุที่มีพละกำลัง (Active Aging) ดังที่ เกสร พึ่งเสมา (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...อยากให้ผู้สูงอายุมีความเป็น Active Aging คือมีคุณภาพ ตื่นตัวตลอดเวลา...” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวไม่สอดคล้องกับ อุมารภรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) ที่กล่าวว่า “...กลุ่มผู้สูงอายุในบ้านบางแค มีปัญหาชีวิต สภาพร่างกายไม่ไหว สมองไม่สั่งการ จะให้เป็น Active Aging ค่อนข้างยาก เหมือนมีบาดแผลทางจิตใจ ถูกกลั่นแกล้งทำร้าย ถูกทอดทิ้ง พอเข้ามาเราก็ได้แต่คาดหวังว่าทำอย่างไรก็ได้ให้ท่านมีความสุขในบั้นปลายของชีวิตก่อนที่จะสิ้นลม อาจต้องมีเรื่องคุณภาพชีวิตที่ดี ก็ไม่สามารถวัดได้ว่าดีทางด้านไหน คือต้องหาวิธีการให้ระยะสุดท้ายของท่านมีความสุขที่สุด...”

2) กำหนดวิสัยทัศน์ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) หรือการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Education) ดังที่ ชำนาญ พนมเชตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...อยากให้ภาคีเครือข่ายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือให้ชุมชนเป็นฐาน ในการดูแลและรับผิดชอบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพราะเป็นการลดจำนวน

ผู้สูงอายุที่เข้าสู่ระบบสถานสงเคราะห์และเกิดความอบอุ่น เป็นปีกแผ่นในชุมชน ดังนั้นภาคีเครือข่ายจึงต้องยึดระบบชุมชนเข้มแข็งเป็นฐาน ให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเองได้อย่างเต็มที่...”

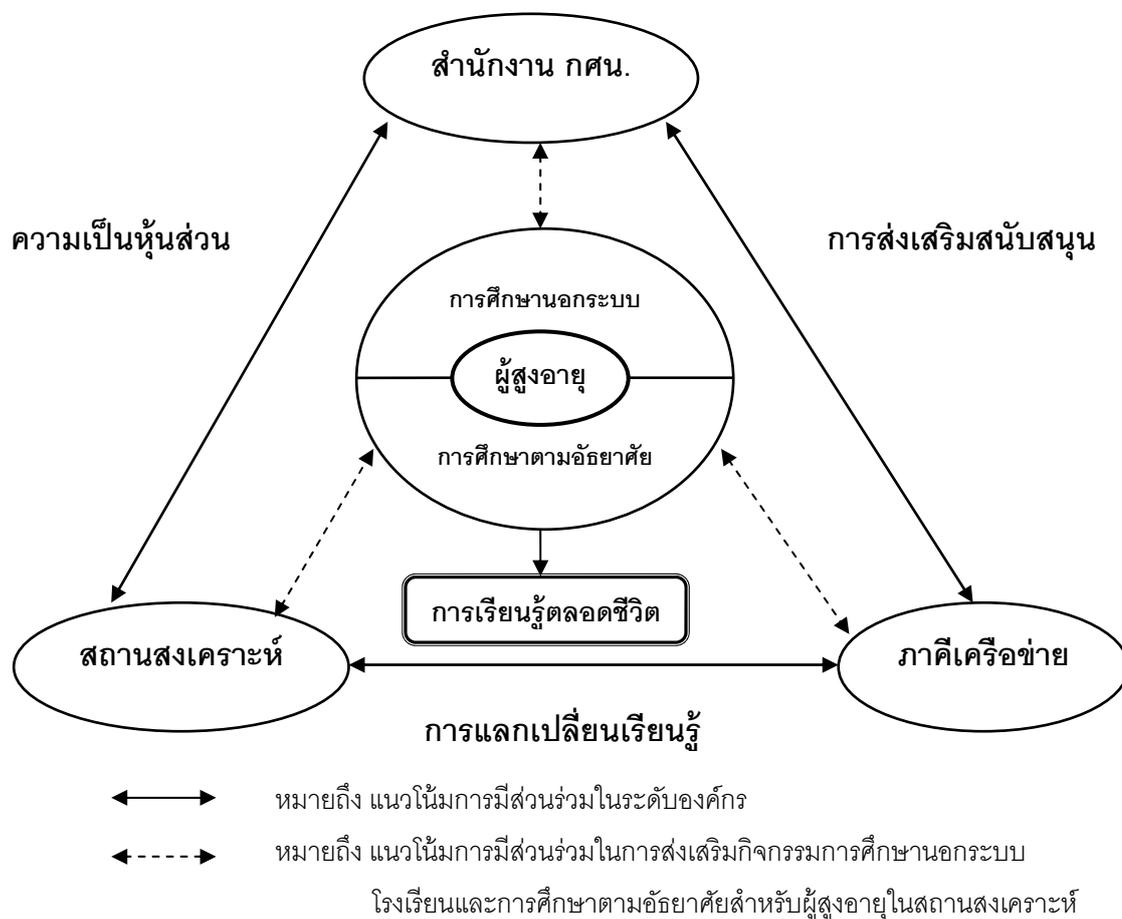
3) กำหนดวิสัยทัศน์ตามแนวคิดจิตอาสา (Volunteer mind) ดังที่ บุญช่วย วิชากร (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...อยากให้ภาคีเครือข่ายส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ พัฒนาให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีภาระให้ซึ่งไม่ได้หมายความว่าให้แก่วहनเงินทองแต่เป็นมีจิตใจในการ ให้และใช้เวลาที่ท่านเหลืออยู่ทำประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคมส่วนรวม...”

4) วิสัยทัศน์ตามแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-long learning) ดังที่ ทองเย็น โชคตระกูล (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า “...อยากให้ภาคีเครือข่าย ร่วมกันส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเหมาะสม กับสภาพของผู้สูงอายุในบ้านบางแคว...”

หลังจากการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ภาคีเครือข่ายจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมกัน คือ “การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต” เพื่อให้ ผู้สูงอายุมีความสุขที่สุดในระยะสุดท้ายของชีวิต โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน และการ พัฒนาบุคลากรของภาคีเครือข่ายตามแนวคิดจิตอาสา

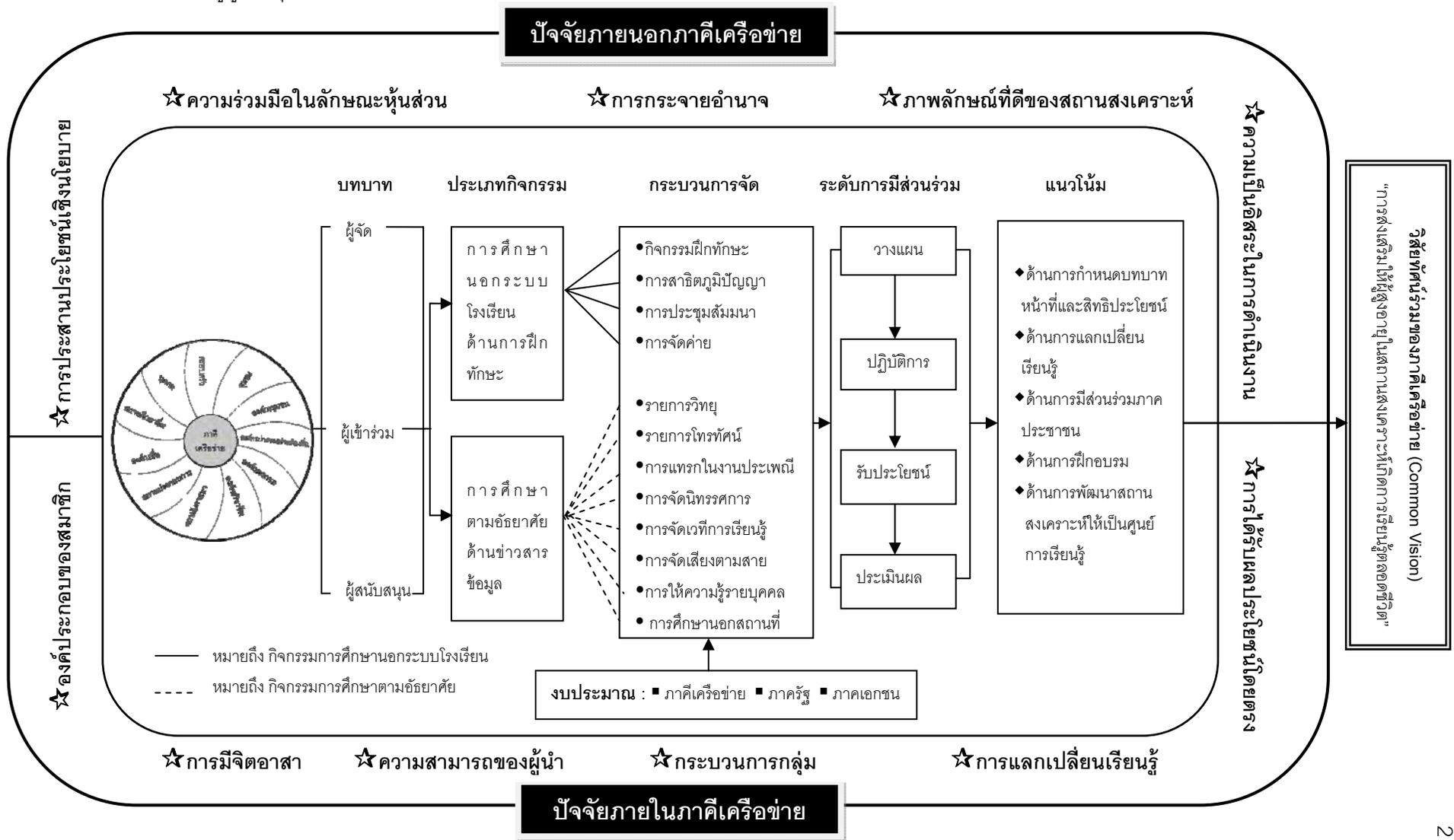
ซึ่งผู้วิจัยสรุปแนวโน้มการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ดังปรากฏใน แผนภูมิที่ 4.3

แผนภูมิที่ 4.3 แนวโน้มการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 4.4

แผนภูมิที่ 4.4 สรุปผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ตอนที่ 3 ผลการนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

3.1 ผลการวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามแนวคิดของ Wheelen T. et al (2004) จากนั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ผลการวิเคราะห์ SWOT บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

จุดแข็ง (Strengths: S)	จุดอ่อน (Weaknesses : W)
<ol style="list-style-type: none"> บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ ในการจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุ บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีจิตอาสาที่ตั้งมั่นในการทำความดี ความสามารถของผู้นำ สามารถดูแลบริหารจัดการภายในภาคีเครือข่ายได้อย่างดี กระบวนการกลุ่ม ก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายโยงใยทั้งในกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ โดยประสานงานกับกลุ่มภาคีเครือข่ายอื่นๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยภาคีเครือข่ายสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) ด้วยกระบวนการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งเป็นปัจจัยให้ภาคีเครือข่ายต้องการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> ภาคีเครือข่ายไม่ทราบบทบาทและหน้าที่ที่แท้จริงของตนเองในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย กิจกรรมที่ภาคีเครือข่ายจัดไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีสภาพ ปัญหาและความต้องการที่หลากหลายและมีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงทำให้ภาคีเครือข่ายไม่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองสภาพ ปัญหาและความต้องการได้อย่างครอบคลุมประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

โอกาส (Opportunities: O)	อุปสรรค (Threats: T)
1. การประสานประโยชน์เชิงนโยบายร่วมกัน ทางด้านนโยบายของรัฐนโยบายของสถาน สงเคราะห์และนโยบายของภาคีเครือข่าย 2. กระแสสังคมไทยที่ตื่นตัวในการเตรียมการเข้า สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) 3. ความเป็นหุ้นส่วน(Partnership)ระหว่างกัน โดยสถานสงเคราะห์ให้ทุนสนับสนุนหรือ ช่วยเหลือภาคีเครือข่ายในกิจกรรมต่างๆ 4. การกระจายอำนาจ ให้อำนาจแก่ภาคี เครือข่ายในการบริหารจัดการ 5. ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์ 6. ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน ปราศจาก การควบคุมทุกขั้นตอนที่ทำให้การดำเนินงาน ของภาคีเครือข่ายไม่เป็นอิสระ	1. ภาคีเครือข่ายบางส่วนไม่มีแรงจูงใจที่จะเข้า ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ 2. ภาคีเครือข่ายขาดความรู้เฉพาะทาง เช่น ด้านวิธีวิทยาการสอน หรือวิธีการถ่ายทอด ความรู้สำหรับผู้สูงอายุ 3. การขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการ กำหนดนโยบายและศึกษาสภาพ ปัญหา ความ ต้องการ 4. ภาคีเครือข่ายขาดแคลนงบประมาณ และ/ หรือ ทรัพยากรในการดำเนินงาน 5. การขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ ไม่มีการ ดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายอย่างเป็นทางการ 6. งบประมาณไม่เพียงพอ

3.2 ผลการร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ
 ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ
 ในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
 อัธยาศัย พ.ศ. 2551

ในการร่างกลยุทธ์ (Strategy formulation) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคี
 เครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ
 ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
 อัธยาศัย พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT) มา
 จัดทำ TOWS เมตริกซ์ (TOWS Matrix) ตามวิธีการกำหนดกลยุทธ์ของ Certo and Peter (1991)
 โดยแบ่งเป็น 4 รูปแบบ คือ จุดแข็ง+โอกาส จุดอ่อน+โอกาส จุดแข็ง+อุปสรรค และจุดอ่อน+
 อุปสรรค เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกันของภาคีเครือข่าย คือ “ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสถาน
 สงเคราะห์ เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ดังแสดงในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 TOWS Matrix ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

<p>ปัจจัยภายใน</p> <p>1) องค์ประกอบของบุคลากรภายในภาคีเครือข่าย</p> <p>ปัจจัยภายนอก</p> <p>2) การมีจิตอาสา</p> <p>1) การประสานประโยชน์เชิงนโยบาย</p> <p>3) ความสามารถของผู้นำ</p> <p>4) กระบวนการกลุ่ม</p> <p>2) ความร่วมมือแบบหุ้นส่วน</p> <p>5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้</p> <p>3) การกระจายอำนาจ</p> <p>6) การได้รับผลประโยชน์โดยตรง</p> <p>4) ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์</p> <p>5) ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน</p>	<p>จุดแข็ง (Strengths: S)</p> <p>1. บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้</p> <p>2. บุคลากรมีจิตอาสา ที่ตั้งมั่นในการทำความดี</p> <p>3. ความสามารถของผู้นำ สามารถดูแลบริหารภาคีเครือข่ายได้ดี</p> <p>4. กระบวนการกลุ่ม ก่อเกิดเป็นเครือข่ายทั้งกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่</p> <p>5. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยกระบวนการการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย</p> <p>6. การได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งเป็นปัจจัยให้ภาคีเครือข่ายต้องการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น</p>	<p>จุดอ่อน (Weaknesses : W)</p> <p>1. ภาคีเครือข่ายไม่ทราบบทบาทหน้าที่ที่แท้จริงของตน</p> <p>2. กิจกรรมที่ภาคีเครือข่ายจัดไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย</p>
<p>โอกาส (Opportunities: O)</p> <p>1. การประสานประโยชน์เชิงนโยบายร่วมกันระหว่างรัฐ สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่าย</p> <p>2. กระแสสังคมที่ตื่นตัวในการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society)</p> <p>3. ความเป็นหุ้นส่วน(Partnership)</p> <p>4. การกระจายอำนาจ ให้อำนาจแก่ภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการ</p> <p>5. ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์</p> <p>6. ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน</p>	<p>จุดแข็ง+โอกาส</p> <p>1. กำหนดสิทธิประโยชน์ที่ภาคีเครือข่ายจะได้รับให้เป็นรูปธรรมในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา</p> <p>2. การขับเคลื่อนนโยบายขององค์กรให้เป็นรูปธรรม</p> <p>3. เพิ่มสมรรถนะและพัฒนาศักยภาพของสมาชิกภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่องและมีการประเมินผลจากทุกภาคส่วน</p> <p>4. สร้างความน่าเชื่อถือในภาพลักษณ์ขององค์กร</p> <p>5. เพิ่มการกระจายอำนาจแก่ภาคีเครือข่าย</p>	<p>จุดอ่อน+โอกาส</p> <p>1. กำหนดบทบาทหน้าที่ตามภารกิจหรือวัตถุประสงค์หลักของแต่ละภาคีเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงาน การศึกษาของระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย</p> <p>2. สร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับความเป็นปัจเจกบุคคลของผู้สูงอายุ</p>
<p>อุปสรรค (Threats: T)</p> <p>1. ภาคีเครือข่ายบางส่วนไม่มีแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ</p> <p>2. ภาคีเครือข่ายขาดความรู้เฉพาะทาง</p> <p>3. การขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการกำหนดนโยบาย</p> <p>4. ภาคีเครือข่ายขาดแคลนงบประมาณ และ/หรือ ทรัพยากรในการดำเนินงาน</p> <p>5. การขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ ไม่มีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม</p>	<p>จุดแข็ง+อุปสรรค</p> <p>1. ตั้งองค์กรแกนกลางในการจัดสรรงบประมาณ</p> <p>2. จัดฝึกอบรมหรือการจัดการความรู้เกี่ยวกับวิทยาการผู้สูงอายุทางการศึกษา (Education Gerontology)</p> <p>3. กำหนดผู้แทนผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เพื่อเข้าร่วมภารกิจ</p> <p>4. เสริมสร้างเจตคติให้ภาคีเครือข่ายตามแนวคิด จิตอาสา และเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากสงเคราะห์เป็นส่งเสริมและพัฒนา</p>	<p>จุดอ่อน+อุปสรรค</p> <p>1. เพิ่มความร่วมมือเชิงรุกโดยเป็นพันธมิตรทางการศึกษา (Academic Alliance) ในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network)กับองค์กรอื่นๆและภาคประชาชนเพื่อความร่วมมือในลักษณะสหวิชาชีพ (Multidisciplinary)</p> <p>2. พัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน</p>

จาก TOWS Matrix ผู้วิจัยได้นำมาร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ กลยุทธ์ระดับองค์กร จำนวน 5 ข้อ และกลยุทธ์ระดับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ จำนวน 27 ข้อ (แสดงในภาคผนวก ๑) และนำร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

3.3 ผลการนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ผู้วิจัยได้นำเสนอร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ด้วยวิธีการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เรื่อง “กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” ในวันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2551 ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมการอภิปรายกลุ่ม จำนวน 8 ท่าน โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการอภิปรายกลุ่ม สามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

1. การเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ และผลการวิเคราะห์ SWOT

ผู้เชี่ยวชาญร่วมกันสรุปการเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ และผลการวิเคราะห์ SWOT ที่ผู้วิจัยนำมากำหนด “กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” ดังนี้

1.1 ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นว่า การเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์และผลการวิเคราะห์ SWOT มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกัน และให้ข้อเสนอแนะว่าผู้วิจัยควรเรียงลำดับข้อความสำคัญ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 4 M คือ ด้านทรัพยากรมนุษย์ (Man) ด้านงบประมาณ (Money) ด้านทรัพยากร (Material) และด้านการบริหารจัดการ(Management) ดังที่ วิรุพห์ นิลโมจน์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...การวิเคราะห์ SWOTของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ต้องพิจารณา Component สี่ด้าน ประกอบด้วยโอกาสและอุปสรรค จะทำให้สามารถเชื่อมโยงได้อย่างชัดเจนขึ้น...”

1.2 ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่า ผลการวิเคราะห์ SWOT ควรเน้นเรื่อง“ความเป็นหุ้นส่วน” (Partnership) ตามความสำคัญของความหมายคำว่า “ภาคีเครือข่าย” โดยสมควรต้องสร้างกลไกหรือกลยุทธ์ที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานให้มีความชัดเจนและลงลึกในระดับ “ความเป็นหุ้นส่วน” ประกอบกับข้อค้นพบจากงานวิจัยในขั้นตอนที่ 2 แสดงให้เห็นว่าบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ภาคีเครือข่ายดำเนินอยู่ในปัจจุบัน อยู่เพียงในระดับที่เรียกว่า “เครือข่าย” (Network) เท่านั้น ดังที่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...ควรสร้างการผลักดันให้ถึงระดับที่เรียกว่าหุ้นส่วนจริงๆ โดยการประสานงานอย่างต่อเนื่องกับ กศน. และ ภาคีเครือข่าย โดยเฉพาะภาคีเครือข่ายที่มีความพร้อม ซึ่งหากดำเนินงานในรูปแบบนี้ จะเป็นในรูปแบบของเครือข่าย ยังไปไม่ถึงระดับภาคีเครือข่าย...” สอดคล้องกับ วิรุพห์ นิลโมจน์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...บางที่เราไปทำสัญญาหรือไปจับมือกันกับภาคีเครือข่ายแล้วเราก็เข้าใจเอาเองว่าเป็นเครือข่ายกันแล้ว แต่ไม่ได้ลงลึก ซึ่งเรียกว่า ภาคีเครือข่ายแฝง โดยไม่ได้รักษาสัมพันธภาพหรือยอมรับในฐานะที่เท่าเทียมกัน ดังนั้นจึงต้องศึกษาให้แน่ชัดว่าภาคีเครือข่ายคาดหวังอย่างไร เพื่อหาทางสนับสนุนต่อไป...”

สรุปว่า ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า การเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์และผลการวิเคราะห์ SWOT มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน โดยเสนอแนะให้ปรับเรียงลำดับ จัดหมวดหมู่ข้อความสำคัญและเน้นเรื่องระดับของความเป็นหุ้นส่วนระหว่างสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและสถานสงเคราะห์

2. ความเหมาะสมของกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ผู้เชี่ยวชาญร่วมกันพิจารณาความเหมาะสมของกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 โดยพิจารณาจากสภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ SWOT และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ สรุปได้ดังนี้

2.1 ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่ากลยุทธ์ด้านการสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับความเป็นปัจเจกบุคคล (Individual) ของผู้สูงอายุมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ต้องการหลักสูตรระยะสั้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในด้านต่างๆ โดยหลักสูตรที่สร้างขึ้นควรมีความแตกต่างจากการฝึกทักษะอาชีพที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับชีวิตของผู้สูงอายุอย่างเป็นองค์รวม (Holistic) ทั้งทางร่างกายและจิตวิญญาณ ดังที่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...ประเทศสหรัฐอเมริกาให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ลงทะเบียนเรียนตลอดชีวิต ซึ่งมีความแตกต่างกับรูปแบบอาชีวบำบัดในประเทศไทย ซึ่งเป็นหลักสูตรแบบองค์รวม เพราะผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีพื้นฐานต่างจากผู้สูงอายุทั่วไป ดังนั้นหลักสูตรจึงต้องแหวกออกจากกรอบเดิมๆ เช่น ผู้สูงอายุไม่สมหวังในชีวิตจะทำอย่างไร ต้องมีหลักสูตรที่รองรับ...” ซึ่งสอดคล้องกับ ลีตาพร จินตะเกษกรณ์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) ที่เสนอว่า “...ปัจจุบันสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแผนระยะยาว 4 ปี แต่ยังไม่เป็นรูปธรรม เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เพิ่งประกาศใช้ได้ไม่นาน และกำลังขยายผลไปสู่การจัดทำหลักสูตรการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุสี่ภูมิภาค ซึ่งมีความแตกต่างกัน...”

2.2 ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่าการมองเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุของภาคีเครือข่ายในการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน นอกจากการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตแล้ว ต้องคำนึงถึงการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ (Active Aging) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีส่วนผลักดันให้ผู้สูงอายุสามารถเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.3 ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อสังเกตว่า กลยุทธ์ที่กำหนดให้การส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดยการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Education) นั้น ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่อาจจะไม่นำไปสู่การปฏิบัติและไม่สอดคล้องกับบริบทของสถานสงเคราะห์คนชราที่เป็นของรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากหลักการของแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นแนวคิดสนับสนุนการดำเนินงานโดยชุมชน โดยการค้นหาศักยภาพของคนในชุมชนและขับเคลื่อนชุมชนโดยคนในชุมชนเอง เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของชุมชน ซึ่งขัดกับบริบทของสถานสงเคราะห์คนชราที่เป็นของรัฐ ดังนั้นจึงสมควรปรับเป็นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) เพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จะทำให้กลยุทธ์ที่กำหนดเป็นรูปธรรมและนำไปสู่การปฏิบัติมากยิ่งขึ้น

2.4 ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะว่าการกำหนดหน่วยงานหรือเจ้าภาพที่รับผิดชอบในกลยุทธ์และแนวทางปฏิบัติควรพิจารณาบทบาทของหน่วยงานหลักที่สามารถดำเนินการขับเคลื่อนกลยุทธ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่ ศศิปพัฒน์ ยอดเพชร (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...ปัญหาของการกำหนดกลยุทธ์ส่วนใหญ่คือการที่กลยุทธ์มักจะลอย ดังนั้นควรพิจารณาถึงความสำคัญของเจ้าภาพหลักที่สามารถนำกลยุทธ์ไปดำเนินการได้ทันทีและเป็นรูปธรรม...” ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทุกท่านได้ร่วมกันอภิปรายในประเด็นดังกล่าว และเสนอหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการนำกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ไปสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรุงเทพมหานคร (กทม.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย สหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และกองทุนผู้สูงอายุ

สรุปว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มีความเหมาะสม และเสนอแนะว่าควรปรับปรุงแนวคิดในกลยุทธ์บางข้อ เพื่อให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติและสอดคล้องกับบริบทของสถานสงเคราะห์มากยิ่งขึ้น

3. ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง

ผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณาปัจจัยเงื่อนไขภายนอกภาคีเครือข่ายและปัจจัยเงื่อนไขภายในของภาคีเครือข่าย ที่ส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้ภาคีเครือข่ายสามารถพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ให้บรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 สรุปได้ดังนี้

3.1 ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า ปัจจัยภายนอกด้านการประสานประโยชน์เชิงนโยบายร่วมกัน ทางด้านนโยบายของรัฐ นโยบายของสถานสงเคราะห์ และนโยบายของภาคีเครือข่าย มีความเป็นไปได้และสามารถบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เนื่องจากมีกฎหมายรองรับชัดเจน ในการสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เช่น แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546 มาตรา 11 (2) ที่ระบุว่าให้จัดการศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ รวมถึงประกาศกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครองและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวนี้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้ภารกิจของภาคีเครือข่ายดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม

3.2 ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อสังเกตว่า ปัจจัยภายนอกด้านกระแสสังคมไทยที่ตื่นตัวในการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย (Aging Society) มีความสำคัญมาก ที่ส่งผลให้การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับ วิรุฬห์ นิลโมจน์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) ที่กล่าวว่า "...กระแสสังคมตอนนี้ให้ความสนใจมากเรื่องผู้สูงอายุ ใน

ทุกๆ ด้าน สังเกตจากสื่อ ข่าว งานวิจัย ซึ่งบางแห่งระบุว่าเราเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยไปแล้ว ซึ่งปัจจัยนี้เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรมได้...”

3.3 ผู้เชี่ยวชาญเสนอว่า ปัจจัยภายในด้านการมีจิตอาสาของภาคีเครือข่าย เป็นประเด็นที่น่าสนใจและเป็นปัจจัยสำคัญ ที่สร้างอาสาสมัครที่ดำเนินงานด้านการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เพราะ ปัจจุบันบุคลากรที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีน้อย ดังที่ ลีดาพร จินตะเกษกรณ์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) เสนอว่า “...กศน. เราต้องใช้ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ครูศรช.) ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ซึ่งครูศรช. มีจำนวนจำกัดไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน ซึ่งหากภาคีเครือข่ายให้ความสนใจในการมีส่วนร่วมก็จะช่วยยกระดับการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ได้ และครูศรช. ก็จะได้มีบทบาทในการประสานเครือข่ายมากกว่าดำเนินงานด้วยตนเอง...” ซึ่งสอดคล้องกับ ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) ที่กล่าวว่า “...ภาคีเครือข่ายส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่สามารถพัฒนาได้ มองว่าพฤติกรรมกรเรียนรู้อาจเกิดจากความถดถอย หรือเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากสุขภาพ ประสบการณ์ ความเชื่อ ไม่ได้มองผู้สูงอายุว่าเป็นผู้ด้อยโอกาส จึงอาสาสมัครเข้ามาจัดกิจกรรมให้ท่าน...”

3.4 ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่า การได้รับผลประโยชน์โดยตรงของภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการทำงานในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ โดยกลยุทธ์ต้องเสนอผลประโยชน์ที่มีกฎหมายรองรับ คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ซึ่งปัจจัยด้านนี้มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้เสนอร่างกฎกระทรวงที่เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ที่ภาคีเครือข่ายพึงจะได้รับตามกฎหมาย และอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาในคณะรัฐมนตรี คือ ร่างกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ของส่วนราชการหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่าย พ.ศ..... ซึ่งคาดว่าหากกฎกระทรวงได้ประกาศใช้ในอนาคต จะเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายสามารถบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ ดังที่ วิรุฬห์ นิลโมจน์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือ Roadmap กศน. มีกลยุทธ์ที่เน้นเรื่องการสร้างแรงจูงใจหรือเสริมแรงให้ภาคีเครือข่ายเกี่ยวกับโอกาสด้านการรับรางวัล ยกย่อง ชมเชย เพิ่มพูนความรู้หรือลดหย่อนภาษี หรือให้สิทธิพิเศษในการเข้ารับการศึกษาหรือบริการของกระทรวงศึกษาธิการหรือของ กศน. เอง ซึ่งเป็นการจูงใจให้มีภาคีเครือข่ายเพิ่มขึ้น...” สอดคล้องกับ ลีดาพร จินตะเกษกรณ์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) ที่กล่าวว่า “...ขณะนี้ ได้ดำเนินการจัดทำคู่มือสิทธิประโยชน์และ

งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายให้มากขึ้นเพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมากที่สุด...”

สรุปว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ภาคีเครือข่ายสามารถพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ให้บรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ผู้วิจัยเสนอมีความเหมาะสม โดยมีประเด็นที่สำคัญคือ การประสานประโยชน์เชิงนโยบายร่วมกัน กระแสสังคมไทยที่ตื่นตัวในการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ภาคีเครือข่ายมีจิตอาสา และการได้รับผลประโยชน์โดยตรงของภาคีเครือข่าย

4. ความเป็นไปได้ในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

ผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณาความเป็นไปได้ในการนำกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ไปปฏิบัติ มีความเห็นสามารถสรุปได้ดังนี้

4.1 ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ความเป็นไปได้ เหมาะสม และนำไปสู่การปฏิบัติ ดังที่ ดังที่ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...กลยุทธ์ที่เสนอนี้จะช่วยกระตุ้นให้สิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ทำ ต้องเริ่มทำ และเป็นรายงานผลในภาพรวมที่มีประโยชน์ ก่อให้เกิดการผลักดันให้การดำเนินงานเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น...”

4.2 ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อสังเกตว่า กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 สามารถเกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรุงเทพมหานคร (กทม.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย สหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

กองทุนผู้สูงอายุ และภาคีเครือข่าย นำข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยไปปรับใช้ หรือดำเนินการในทันที โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านการเป็นเจ้าภาพหลักในแต่ละกิจกรรม มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดำเนินงานให้มีความเป็นหุ้นส่วนมากยิ่งขึ้น ในรูปแบบการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) หรือการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนการจัดทำโครงการนำร่อง โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและภาคีเครือข่ายในสัดส่วน 20:80 ซึ่งน่าจะส่งผลให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพิ่มขึ้น

สรุปว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ผู้วิจัยร่างขึ้น มีความเป็นไปได้ เหมาะสม และนำไปสู่การปฏิบัติ หากต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนกลยุทธ์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มากยิ่งขึ้น

5. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันเสนอข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์ สรุปได้ดังนี้

5.1 ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่าควรกำหนดกลยุทธ์เพิ่มเติม คือ “กลยุทธ์ที่ 6 ด้านการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย” ทั้งนี้เนื่องจากวัฏจักรของภาคีเครือข่ายนั้นเป็นวงจรตามกฎธรรมชาติ ที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังนั้นจึงควรเห็นความสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย ตลอดจนการธำรงรักษาเครือข่ายให้เกิดความยั่งยืน โดยอาจทำในรูปแบบการฝึกอบรมความรู้และประสบการณ์การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของเครือข่ายและสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจ เช่น การประกาศเกียรติคุณ ดังที่ วิรุฬห์ นิลโมจน์ (สนทนากลุ่ม, 19 ธันวาคม 2551) กล่าวว่า “...การที่คนมารวมกลุ่มกัน มีความสนใจร่วมกันจนเป็นเครือข่าย หากไม่มีวิธีการธำรงรักษาให้เกิดความยั่งยืน หรือการพัฒนาประสิทธิภาพจะทำให้เกิดความเลื่อมถอย จึงเป็นภาระสำคัญของ กศน. และภาคีเครือข่ายที่ต้องเสริมสร้างความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย...”

หลังจากการผู้เชี่ยวชาญอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ดังนี้

กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

กลยุทธ์ระดับองค์กร

แบ่งออกเป็น 6 ด้าน คือ

1. ด้านการเพิ่มศักยภาพของภาคีเครือข่าย
2. ด้านการกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย
3. ด้านการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย
4. ด้านการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร
5. ด้านการพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้
6. ด้านการกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ

กลยุทธ์ระดับแผน

กลยุทธ์ที่ 1 ด้านการเพิ่มศักยภาพของภาคีเครือข่าย (Empowerment)

แนวทางปฏิบัติ

1.1 สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายจัดให้มีการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อการพัฒนาความรู้ของบุคลากรภายในภาคีเครือข่าย 2 ประเภท คือ ความรู้ในคน (Tacit Knowledge) ที่ได้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงานหรือการคิดเชิงวิเคราะห์ และความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่สามารถถ่ายทอดได้ผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึก ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ เพื่อรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ ทั้งในส่วนของภาคีเครือข่ายและบุคคลในภาคีเครือข่าย มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไปสู่การปฏิบัติในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based Society)

1.2 กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยส่งเสริมการถอดองค์ความรู้ของภาคีเครือข่าย

(Knowledge Decodification) ตลอดจนต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ ในรูปแบบ สื่อสิ่งพิมพ์ ไปสเตอร์ แผ่นพับ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือเว็บไซต์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1.3 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พัฒนาหลักสูตรนวัตกรรมทางการศึกษา ระบบข้อมูลสารสนเทศ และฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เพื่อเพิ่มสมรรถนะและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรภายในภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

1.4 ภาคีเครือข่ายดำเนินการเสริมสร้างเจตคติให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะตามแนวคิดจิตอาสา (Volunteer Mind) และปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) จากการสงเคราะห์ผู้สูงอายุเป็นส่งเสริมและพัฒนาเพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีพลวัติพลัง (Active Aging)

1.5 ภาคีเครือข่ายดำเนินการส่งเสริมให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Learning How to learn)

1.6 ภาคีเครือข่ายจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน (Stakeholder)

กลยุทธ์ที่ 2 ด้านการกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย

(Partnership networks' privilege)

แนวทางปฏิบัติ

2.1 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกำหนดสิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมที่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์พึงได้รับ ในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา เช่น สิทธิประโยชน์ในการลดหย่อนภาษี เบี้ยเลี้ยง การดูงานทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนการรับรองสิทธิต่างๆ ให้เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของส่วนราชการหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่าย

2.2 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและสถานสงเคราะห์ ให้สิทธิพิเศษในการรับบริการของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและสถานสงเคราะห์ แก่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยภาคีเครือข่ายที่จัดการศึกษานอกระบบและ

การศึกษาตามอัธยาศัยลักษณะสถานศึกษาในกำกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

2.3 สถานสงเคราะห์สร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในระยะยาวโดยการลงนามร่วมกันในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (Memorandum of understanding: MOU) เพื่อความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ ด้านงบประมาณและทรัพยากร

2.4 กระทรวงศึกษาธิการให้สิทธิพิเศษแก่ภาคีเครือข่ายในการเข้ารับการศึกษารึหรืออบรมในสถาบันการศึกษาของกรุงเทพมหานคร

2.5 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานสงเคราะห์สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย และสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร ดำเนินการยกย่องชมเชย ประกาศเกียรติคุณ แก่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

กลยุทธ์ที่ 3 ด้านการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย (Sustainability)

แนวทางปฏิบัติ

3.1 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานสงเคราะห์ และภาคีเครือข่าย ร่วมกันจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งกิจดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (Pattern) ของการกระทำที่ภาคีเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน

3.2 ภาคีเครือข่ายมุ่งเน้นการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคลากรภายในภาคีเครือข่าย โดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง เช่น การจัดโครงสร้างองค์กรที่ไม่ซับซ้อน การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) การกำหนดผู้นำที่เหมาะสม และการกำหนดกติกาที่ยอมรับร่วมกัน

3.3 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานสงเคราะห์ และภาคีเครือข่าย ร่วมกันกำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ เช่น การให้ค่าตอบแทน การให้เกียรติยศ การให้การยอมรับ อันนำไปสู่มาตรการสร้างแรงจูงใจสำหรับบุคลากรในแต่ละภาคีเครือข่ายอย่างเฉพาะเจาะจง

3.4 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานสงเคราะห์ และภาคีเครือข่าย ร่วมกันจัดหาทรัพยากรให้เพียงพอต่อความต้องการของบุคลากรภายในภาคีเครือข่ายทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

3.5 ภาคีเครือข่ายมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยมีการคัดเลือก ฝึกฝน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่อยู่เสมอ ซึ่งแต่ละภาคีเครือข่ายต้องคัดเลือกบุคลากรที่มี

คุณสมบัติเหมาะสม มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ร่วมกับภาคีเครือข่ายและที่สำคัญคือเป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมของเครือข่ายได้และให้การฝึกอบรมที่สอดคล้องกับภารกิจหลักของแต่ละภาคีเครือข่าย

กลยุทธ์ที่ 4 ด้านการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร

(Finances and resources)

แนวทางปฏิบัติ

4.1 กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สนับสนุนให้มีองค์กรกลางในการจัดสรรงบประมาณ หรือเพื่อการระดมทรัพยากรหรืองบประมาณของรัฐหรือเป็นแหล่งเงินสนับสนุนภายนอก เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

4.2 สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่ายสร้างระบบการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น บุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ งบประมาณ เพื่อให้ใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

4.3 สถานสงเคราะห์ส่งเสริมและสนับสนุนการประสานงานระหว่างภาคีเครือข่าย ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

4.4 กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน

4.5 สถานสงเคราะห์สนับสนุนให้มีสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

กลยุทธ์ที่ 5 ด้านการพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

(Learning resources development)

แนวทางปฏิบัติ

5.1 กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ในรูปแบบศูนย์สาธิตผู้สูงอายุ (The Older persons Demonstration Center) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Learning Resource Center) หรือศูนย์กิจกรรมชุมชน (Community Center) เพื่อให้ภาคีเครือข่ายและชุมชนมีพื้นที่ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ให้เชิงรุกตามความต้องการมากขึ้น

5.2 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดำเนินการพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเข้าถึงและพัฒนา (Inside-Out) โดยเน้นการพัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิมของผู้สูงอายุ สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่าย โดยนำมาวิเคราะห์ สร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation)

5.3 สถานสงเคราะห์จัดระบบการสื่อสารและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น ป้าย คำอธิบาย สารหลักและข้อมูล เพื่อการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

5.4 สถานสงเคราะห์ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีทุกรูปแบบในการจัดแหล่งการเรียนรู้ ในลักษณะที่เข้าถึงได้ง่าย ไม่เกินวัย ไม่ไกลเกินเอื้อม โดยมีสื่อที่หลากหลาย เช่น สื่อสารมวลชน สื่อพื้นบ้าน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

5.5 สถานสงเคราะห์ประสานงานกับแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545) ได้แก่ หอสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เพื่อขยายฐานการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

4.6 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสนับสนุนกระบวนการเทียบโอนความรู้ ประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมในแหล่งการเรียนรู้ที่มีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้นอกระบบและอัธยาศัย

กลยุทธ์ที่ 6 ด้านการกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ

(Leading roles and managements)

แนวทางปฏิบัติ

6.1 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสถานสงเคราะห์ ร่วมกันกำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายที่กำหนดอย่างเป็นรูปธรรม

6.2 สถานสงเคราะห์เร่งสร้างความน่าเชื่อถือในภาพลักษณ์ (Image) ขององค์กร โดยการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ก่อให้เกิดความเชื่อถือและยอมรับจากสาธารณชน ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ผ่านสื่อสาธารณะ หรือการเดินทางประชาสัมพันธ์ (Road show) เป็นต้น

6.3 สถานสงเคราะห์เพิ่มการกระจายอำนาจแก่ภาคีเครือข่ายโดยให้ความอิสระในการบริหารงาน บริหารงบประมาณ และความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

6.4 สถานสงเคราะห์กำหนดบทบาทหน้าที่ตามภารกิจหรือวัตถุประสงค์หลักของแต่ละภาคีเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

6.5 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับความเป็นปัจเจกบุคคล (Individual) ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีพหุศักยภาพ (Active aging)

6.6 สถานสงเคราะห์เพิ่มความร่วมมือเชิงรุกโดยเป็นพันธมิตรทางการศึกษา (Academic Alliance) ในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) กับองค์กรอื่นๆและภาคประชาชน เพื่อความร่วมมือในลักษณะสหวิชาชีพ (Multidisciplinary)

6.7 สถานสงเคราะห์ส่งเสริมการจัดทำแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม โดยระดมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เข้าร่วมการดำเนินการในทุกขั้นตอน

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ใช้ระเบียบวิธี วิจัยเชิงบรรยาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ 2) วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาน อกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ 3) นำเสนอกล ยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ วิทยาลัยและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความ ต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วม ของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ด้วยการสนทนากลุ่ม ผู้แทนภาคีเครือข่ายที่มีส่วนร่วมในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ และขั้นตอนที่ 3 การนำเสนอกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ด้วยวิธีการวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT) และการอภิปรายกลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) แบบวิเคราะห์เอกสาร ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วยกรอบ แนวคิดในการวิเคราะห์เอกสารและแบบวิเคราะห์เอกสาร 2) แนวทางการสนทนากลุ่ม แบ่งเป็นข้อ คำถาม 3 ประเด็นใหญ่ ประกอบด้วย 16 ประเด็นย่อย เพื่อศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลความ คิดเห็นในการสนทนากลุ่ม ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล 3) แนวทางการอภิปรายกลุ่ม แบ่งเป็นข้อ คำถาม 4 ประเด็นใหญ่ เพื่อศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นในการอภิปรายกลุ่ม ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัย มีการตรวจสอบโครงสร้าง

เนื้อหาและภาษาที่ใช้ของเครื่องมือจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา มีค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ของแนวทางการสนทนากลุ่มเท่ากับ 0.9 และแนวทางการอภิปรายกลุ่มเท่ากับ 1.0 แสดงว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถนำไปใช้ได้ โดยผู้วิจัยได้ตัดข้อคำถามที่ 1.2 ทิ้ง เนื่องจากได้ค่า IOC เท่ากับ 0.2 แสดงว่าไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ตลอดจนได้ปรับสำนวนภาษาของข้อคำถามบางข้อให้เหมาะสมยิ่งขึ้นตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา และวิธีการอุปนัยเชิงวิเคราะห์ โดยหลักการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกชนิดข้อมูลแบบไม่ใช้ทฤษฎี สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการอภิปรายกลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการตัดปะ วิเคราะห์เนื้อหาด้านความเป็นจริงและวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์

1.1 สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1) สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน พบว่า มีการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 26 ด้านการฝึก ทักษะ พบว่า มีการส่งเสริมฝึกทักษะด้านสุขภาพอนามัย มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 86

2) สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า มีการส่งเสริมความรู้ตามอัธยาศัยผ่านชมรมผู้สูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72

1.2 ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1) ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้ พื้นฐาน พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94 ด้านการฝึกทักษะ พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94

2) ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 94

1.3 ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1) ความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้านความรู้พื้นฐาน พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุของสถานศึกษาในพื้นที่ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58 ด้านการฝึกทักษะ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการส่งเสริมให้จัดหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระยะสั้นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78

2) ความต้องการการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านข่าวสารข้อมูล พบว่า ผู้สูงอายุต้องการส่งเสริมให้จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.1 บทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.1.1 ภาคีเครือข่ายมีบทบาทในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะ และกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล และไม่ปรากฏว่าภาคีเครือข่ายมีการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน แบ่งบทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายออกเป็น 3 บทบาท คือ ผู้จัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดกิจกรรม

2.1.2 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของภาคีเครือข่าย ได้แก่ การจัดกิจกรรมฝึกทักษะระยะสั้น การประชุมสัมมนา การจัดค่าย และการสาธิตภูมิปัญญา กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่าย ได้แก่ การจัดรายการวิทยุ การจัดรายการโทรทัศน์ การสอดแทรกกิจกรรมในงานประเพณี การจัดนิทรรศการหรือป้ายนิเทศ การจัดเวทีการเรียนรู้ การให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย การศึกษานอกสถานที่ และการให้ความรู้เป็นรายบุคคล

2.1.3 ความสามารถของภาคีเครือข่ายในส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มีความสอดคล้องอยู่ในระดับดี

2.1.4 แหล่งเงินทุนที่ภาคีเครือข่ายใช้ในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เงินทุนของภาคีเครือข่าย เงินทุนจากภาครัฐ และเงินทุนจากภาคเอกชน

2.2 การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.2.1 ระดับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับวางแผนตัดสินใจ ระดับปฏิบัติการ ระดับการรับประโยชน์ และระดับการประเมินผล

2.2.2 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน ได้แก่ปัจจัยต่อไปนี้

1) ปัจจัยภายนอกภาคีเครือข่าย ได้แก่ การประสานประโยชน์ด้านนโยบายร่วมกัน ความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน การกระจายอำนาจ ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์ และความเป็นอิสระในการดำเนินงาน

2) ปัจจัยภายในภาคีเครือข่าย ได้แก่ องค์ประกอบของสมาชิกในภาคีเครือข่าย การมีจิตอาสา ความสามารถของผู้นำ กระบวนการกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการได้รับผลประโยชน์โดยตรง

2.2.3 วิธีการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ ภาคีเครือข่ายและสถานสงเคราะห์สลับกันเป็นแกนนำ ภาคีเครือข่ายอาสาสมัครเป็นแกนนำ และผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เป็นแกนนำ

2.2.4 ขั้นตอนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ภาคีเครือข่ายร่วมกับสถานสงเคราะห์ในการวางแผนงานตามสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ ขั้นตอนที่ 2 ภาคีเครือข่ายประชุมกลุ่มย่อยเพื่อจัดทำโครงการและกำหนดงบประมาณ เสนอสถานสงเคราะห์ ขั้นตอนที่ 3 ภาคีเครือข่ายเสนอ

โครงการเพื่อของบประมาณจากสถานสงเคราะห์ ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินกิจกรรมการศึกษาครอบครัว และการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุตามแผน และขั้นตอนที่ 5 ประเมินผลโครงการ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ การประเมินผลโดยภาคีเครือข่าย การประเมินผลโดยผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินผลโดยสถานสงเคราะห์ จากนั้นนำผลการประเมินไปพัฒนางานในครั้งต่อไป

2.2.5 กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ พบว่า มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพียง 5 ภาคีเครือข่าย คือ ชุมชน องค์การชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์การวิชาชีพ ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถานสงเคราะห์ ส่วนภาคีเครือข่ายอื่นยังไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นทางการ โดยสถานสงเคราะห์มีบทบาทเป็นแกนกลางในการประสานงานภาคีเครือข่าย ให้ประชุมกันทุก 3 เดือน เพื่อหาปัญหา และแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน โดยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ตระหนักในปัญหา ขั้นตอนที่ 2 ร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสม ขั้นตอนที่ 3 เรียนรู้จากการปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 4 ศึกษาผลสะท้อนกลับ ขั้นตอนที่ 5 การถอดบทเรียนหรือถอดองค์ความรู้ และขั้นตอนที่ 6 การปรับปรุงวิธีการแก้ปัญหา และการประเมินผล

2.2.6 ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ มี 5 ประการ คือ ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ และ/หรือ ทรัพยากรในการดำเนินงาน ปัญหาขาดความรู้เฉพาะทาง ภาคีเครือข่ายขาดแรงจูงใจ ขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ

2.3 แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.3.1 แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ประกอบด้วยแนวโน้ม 5 ด้าน คือ ด้านการกำหนดบทบาทหน้าที่และสิทธิประโยชน์ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ด้านการฝึกอบรม และด้านการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้

2.3.2 วิสัยทัศน์ร่วมกัน ของภาคีเครือข่ายด้านการมีส่วนร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ 3 ผลการนำเสนอกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

3.1 ผลการวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค และจุดแข็ง-จุดอ่อน (SWOT Analysis) ของบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.1.1 จุดแข็ง คือ บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีจิตอาสา ความสามารถของผู้นำ กระบวนการกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการได้รับผลประโยชน์โดยตรง

3.1.2 จุดอ่อน คือ ภาคีเครือข่ายไม่ทราบบทบาทและหน้าที่ที่แท้จริงของตน และกิจกรรมที่ภาคีเครือข่ายจัดไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย

3.1.3 โอกาส คือ การประสานประโยชน์เชิงนโยบายร่วมกัน กระแสสังคมไทยที่ตื่นตัวในการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย ความเป็นหุ้นส่วน การกระจายอำนาจ ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์ และความเป็นอิสระในการดำเนินงาน

3.1.4 อุปสรรค คือ ภาคีเครือข่ายบางส่วนไม่มีแรงจูงใจ ภาคีเครือข่ายขาดความรู้เฉพาะทาง การขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการกำหนดนโยบาย ภาคีเครือข่ายขาดแคลนงบประมาณและ/หรือ ทรัพยากรในการดำเนินงาน และการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐ ไม่เป็นรูปธรรม

3.2 ผลการร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

ผู้วิจัยได้ร่างกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.

2551 แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ กลยุทธ์ระดับองค์กร จำนวน 5 ข้อ และกลยุทธ์ระดับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ จำนวน 27 ข้อ (แสดงในภาคผนวก จ)

3.3 ผลการนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

3.3.1 ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า การเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์และผลการวิเคราะห์ SWOT มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน โดยเสนอแนะให้ปรับเรียงลำดับ จัดหมวดหมู่ข้อความสำคัญและเน้นเรื่องความเป็นหุ้นส่วน

3.3.2 ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มีความเหมาะสม และเสนอแนะว่าควรปรับปรุงแนวคิดบางข้อเพื่อให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติและสอดคล้องกับบริบทของสถานสงเคราะห์มากยิ่งขึ้น

3.3.3 ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ภาคีเครือข่ายสามารถพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ให้บรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ผู้วิจัยเสนอมีความเหมาะสม โดยมีประเด็นที่สำคัญคือ การประสานประโยชน์เชิงนโยบายร่วมกัน กระแสสังคมไทยที่ตื่นตัวในการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงวัย ภาคีเครือข่ายมีจิตอาสา และการได้รับผลประโยชน์โดยตรงของภาคีเครือข่าย

3.3.4 ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ผู้วิจัยร่างขึ้น มีความเป็นไปได้ เหมาะสม และนำไปสู่การปฏิบัติ หากต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนกลยุทธ์อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มากยิ่งขึ้น

3.3.5 ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่าควรกำหนดกลยุทธ์เพิ่มเติม คือ “กลยุทธ์ที่ 6 ด้านการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย” ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายนั้นเป็นวงจรมตามกฎธรรมชาติ ที่มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังนั้นจึงควรเห็นความสำคัญในการเสริมสร้างความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นที่นำมาอภิปรายออกเป็น 3 ตอน ดังมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นที่นำมาอภิปรายในแต่ละตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์

เมื่อพิจารณาสภาพการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุใน สถานสงเคราะห์ เห็นได้ว่า พบกิจกรรมด้านการฝึกทักษะด้านสุขภาพอนามัย มากที่สุด ส่วน กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐานยังพบไม่มากนัก มีเพียงการจัดการศึกษาสายอาชีพ ซึ่งอยู่ในระดับ น้อย (ร้อยละ 26) ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่มีแรงจูงใจในการเรียนรู้และ ความกระตือรือร้นลดลง มีการมองปัญหาแตกต่างจากช่วงวัยอื่น เนื่องจากผ่านประสบการณ์มาก และความสามารถทางสติปัญญาลดลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากสรีระ อารมณ์ จิตใจ และ สังคม ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีโรโกจี (Gerogogy) หรือศาสตร์และศิลป์ของการ สอนผู้สูงอายุ ตามแนวคิดของ McClusky (1975) และเพ็ญแข ประจันปัจจุบัน (2550) ที่เสนอว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสภาพ ปัญหาและความต้องการทางการศึกษาแตกต่างจากเด็กและช่วงวัยอื่น เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ต้องการการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือต้องการเรียนเพื่อนำไปใช้ในอนาคต หากแต่ ต้องการเรียนเพื่อมุ่งการแก้ปัญหาหรือใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันเท่านั้น ทางด้านสภาพในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เห็นได้ว่า พบ ด้านข่าวสารข้อมูล โดยมีการตั้งชมรมผู้สูงอายุ มากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของมาลินี วงษ์ สิทธิ และศิริวรรณ ศิริบุญ (2544) ที่วิจัยพบว่ากรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่ที่มีพัฒนาการใน การศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพสูง ดังนั้นจึง พบกิจกรรมผู้สูงอายุในรูปแบบชมรมผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูงเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นของ ประเทศ

ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ ขาดหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม (2545) ที่เสนอว่า การขาดหลักสูตรเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ เป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะผู้สูงอายุต้องการหลักสูตรการศึกษาที่มีความแตกต่างกับวัยเรียนหรือวัยแรงงาน ทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการ หลักสูตรที่ดีต้องไม่ให้ผู้สูงอายุมารเรียนในชั้นเรียน หากต้องมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพในชีวิตประจำวันและศักยภาพของผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุต้องคำนึงสาระสำคัญของด้าน คือ ด้านเนื้อหาความรู้ (Instrumental) ซึ่งเป็นวิชาที่ให้ข้อมูลความเป็นจริงหรือหลักวิชาการ และด้านการแสดงออก (Expression) ซึ่งก่อให้เกิดความเพลิดเพลินโดยควรเน้นด้านเนื้อหาความรู้เป็นหลัก

สำหรับปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษิตตามอัธยาศัย พบประเด็นที่น่าสนใจคือ เนื้อหาของสื่อไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ขาดอุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมการศึกษิตตามอัธยาศัย และผู้สูงอายุขาดทางเลือกที่หลากหลาย ซึ่งปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของสุมาลี สังข์ศรี (2540) ที่พบว่า ผู้สูงอายุคิดว่าข่าวสารที่น่าเสนอสำหรับผู้สูงอายุมีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ออกอากาศในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม และรายการไม่น่าสนใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสื่อวิทยุและโทรทัศน์สมควรมียุทธศาสตร์ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ มีเนื้อหาที่หลากหลายกระตุ้นผู้สูงอายุสนใจนอกเหนือจากเรื่องธรรมะ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านอาชีพ เศรษฐกิจ และนันทนาการ ตลอดจนเวลาที่ออกอากาศควรมีความเหมาะสม มีความยาวที่พอเหมาะคือประมาณ 10-15 นาทีและสื่อต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

ประเด็นปัญหาที่สำคัญร่วมกันในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษิตนอกระบบโรงเรียนและการศึกษิตตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ สุขภาพของผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมาลี สังข์ศรี (2540) อัมภัสชาพานิชชอบ (2546) พรเทพ มนตร์วีชรินทร์ (2547) และนริภัทร ฝิวพอใช้ (2547) ที่วิจัยพบว่า ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คือ ปัญหาด้านสุขภาพไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ เช่น สายตาฝ้าฟาง ไม่สามารถนั่งอยู่กับที่นานๆ ได้ หรือสภาพทางจิตใจไม่ปกติเนื่องจากความรู้สึกเดียวดายหรือถูกทอดทิ้ง เป็นต้น ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการศึกษิตนอกระบบโรงเรียนและการศึกษิตตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จึงต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ

ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษิตนอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในพื้นที่ในการจัดกิจกรรมการศึกษิตนอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาลินี วงษ์สิทธิและศิริวรรณ ศิริบุญ (2544) และศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2549) ที่กล่าวว่า

ผู้สูงอายุต้องการให้ประชาสังคม เช่น ชุมชนหรือสถานศึกษาในพื้นที่ มีส่วนเกื้อหนุนด้านการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ แต่ในปัจจุบันยังคงพบว่าการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอยู่ในระดับที่ต่ำมากและไม่มีความต่อเนื่องในระยะยาว ด้านการฝึกทักษะ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระยะสั้นมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2543) เพ็ญศรี โกมลทัต (2549) และเพ็ญแข ประจวบจันทน์ (2550) ที่อธิบายว่า ผู้สูงอายุต้องการหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนระยะสั้นอย่างมาก เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ให้มีความชำนาญทั้งด้านอาชีพและทักษะชีวิต ดังนั้นควรสร้างหลักสูตรระยะสั้นสำหรับผู้สูงอายุ โดยเป็นหลักสูตรที่ต้องไม่มีการวัดระดับความรู้ หรือไม่มีหน่วยกิต (Non-credit) โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและให้ผู้สูงอายุทราบข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบัน

สำหรับความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาคือ การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ พบว่า ผู้สูงอายุต้องการสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ มากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิรยา ทัดตากร (2547) และณัฐพล ฉัตรธนาอนันต์ (2549) ที่วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ต้องการสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ เช่น ทางลาด พื้นเรียบเสมอกัน บันไดที่มีลูกตั้งเตี้ย ลูกนอนยาว สถานที่ต้องมีราวจับโดยรอบตลอดห้อง และพื้นผิวที่ไม่ลื่น นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังต้องการสื่อและอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุ เช่น หนังสือหรือเอกสารที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่ อุปกรณ์การศึกษาที่ไม่ต้องใช้ความรู้ทางเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2540) ที่วิจัยพบว่า สื่อที่เผยแพร่อยู่ในปัจจุบัน ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ เนื่องจากมีเนื้อหาที่ไกลตัวและไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเสนอว่า สื่อที่เหมาะสมควรเป็นการให้ความรู้ด้านสุขภาพผ่านทางเสียงตามสายหรือการจัดรายการวิทยุ เพราะผู้สูงอายุมีสภาพสายตาที่ฝ้าฟาง อ่านหนังสือไม่ได้ หรือส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ อีกทั้งเนื้อหาของสื่อต้องเหมาะสมกับวัยและความต้องการของผู้สูงอายุ และสอดคล้องกับ วทณี จันทร์โอสกุล (2551) ที่วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุต้องการการเรียนรู้ทางสื่อวิทยุกระจายเสียง รองลงมาคือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อ วิดิทัศน์ และมีความต้องการสื่ออินเทอร์เน็ตหรือสื่อคอมพิวเตอร์น้อยที่สุด โดยผู้สูงอายุเสนอแนะให้สื่อนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ธรรมะ และการใช้ชีวิตร่วมกับคนในครอบครัว โดยนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ละครวิทยุหรือละครสั้น เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จำเป็นต้องยึดหลักการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในวัยของตนและกาใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งต้องตอบสนองสภาพปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุตามปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)

สอดคล้องกับความต้องการ (Needs) ของผู้สูงอายุ โดยผู้จัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงความเป็นปัจเจก (Identity) และรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) ของผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้สูงสุดตามศักยภาพของตน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ไม่ต้องการการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน ในรูปแบบหลักสูตรการศึกษาสายอาชีพ หรือหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งแตกต่างกับผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุหรือผู้สูงอายุในชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร ตามผลการวิจัยของ บรรลุ ศิริพานิช (2542) พรเทพ มนต์วีชรินทร์ (2547) นริภัทร ผิวพอใช้ (2547) และสำนักงานบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (2551) ที่พบว่า ผู้สูงอายุต้องการการศึกษานอกระบบด้านความรู้พื้นฐาน เพื่อปรับวุฒิหรือต้องการการศึกษาต่อเนื่อง ทั้งนี้เป็นเพราะผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ได้รับการอภิบาลดูแลจากสถานสงเคราะห์อย่างดี จึงไม่จำเป็นหรือไม่ต้องการการศึกษานอกระบบด้านความรู้พื้นฐานเพื่อใช้ในชีวิตรอด เพียงแต่ต้องการพักผ่อนอย่างสงบหรือร่วมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยตามที่ต้องการเท่านั้น ดังที่ อุมารภรณ์ ผ่องจิตต์ (สนทนากลุ่ม, 25 พฤศจิกายน 2551) กล่าวว่า "...มีนโยบายอยากให้ ผู้สูงอายุเรียนทางไกล ไปสอบถามความต้องการ ปรากฏว่าตายายไม่มีใครอยากเรียน ถ้าเขาต้องมานั่งแล้วเรียนเหมือนนักเรียน ไม่เอา ท่านต้องการพักผ่อนและเรียนรู้ตามอัธยาศัยมากกว่า..."

2. ผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

เมื่อพิจารณาบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ได้จากการวิจัย พบว่า ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในรูปแบบผู้จัดกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ส่งเสริมสนับสนุน ให้จัดกิจกรรม โดยไม่มีบทบาทการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านความรู้พื้นฐาน ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีความสอดคล้องกับรายงานสรุปผลการดำเนินงานประจำปี 2551 ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแคและข้อมูลสภาพทั่วไปของผู้สูงอายุในบ้านบางแค (ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค, 2551) ที่เสนอว่ากิจกรรมที่จัดให้กับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์มีเพียงกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการฝึกทักษะและกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยด้านข่าวสารข้อมูลเท่านั้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสภาพ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ได้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 ที่พบว่าผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ไม่ต้องการการศึกษานอกระบบด้านความรู้พื้นฐานเพื่อใช้ในชีวิตรอด

อนาคต เพียงแต่ต้องการพักผ่อนในบั้นปลายของชีวิตอย่างสงบหรือร่วมกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยตามที่ตนต้องการ

การส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของภาคีเครือข่าย มีกระบวนการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย ที่นำเอาประสบการณ์เดิมของผู้สูงอายุ มาใช้เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อตอบสนองสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีแอนดราโกจี (Andragogy) หรือศาสตร์และศิลป์ของการสอนผู้ใหญ่ โดย Knowles (1980) เสนอว่าผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีหากนำเอาประสบการณ์เดิมมาใช้ และต้องเป็นวิธีการเรียนที่มีการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ โดยต้องคำนึงถึงมโนภาพแห่งตน (Self-Concept) ความพร้อมที่จะเรียน (Readiness to Learn) และบทบาทของประสบการณ์เดิม (Role of experience) โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และทักษะชีวิตมาก จึงควรนำประสบการณ์ของผู้สูงอายุมาสร้างคุณค่าในรูปแบบแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ ให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือประสบการณ์กับผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่การเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมและประสบการณ์ใหม่ ทำให้ประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ของผู้สูงอายุมีความหมายยิ่งขึ้น และทำให้ผู้สูงอายุนำความรู้ที่ได้ไปใช้ทันที (Immediate Application) อีกทั้งยังตรงกับแนวคิดวิทยาการผู้สูงอายุด้านการศึกษา (Education Gerontology) ตามแนวคิดของ McClusky (1975) Moody (1990) และเพ็ญแข ประจวบปัจฉนิก (2550) ที่กล่าวว่า การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุต้องเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ที่แทรกซึมอยู่ในกิจกรรมประจำวัน เพื่อส่งเสริมศักยภาพทางปัญญา จิตใจและอนาคตภาพเชิงบวก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสติปัญญาของผู้สูงอายุให้ดีขึ้น (Transcendence Needs) และช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้สูงอายุในการที่จะปรับตัว ปรับจิตใจให้เข้ากับสังคมรอบข้าง (Coping Needs) ได้อีกด้วย

ความสามารถของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ พบว่า สามารถตอบสนองสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ได้อย่างดี สอดคล้องกับ ปกรณ์ พันธุ (2550) ที่กล่าวว่า สถานสงเคราะห์ได้ปรับบทบาทตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ในข้อที่ 3.6 คือ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคมในการร่วมกันดูแลผู้สูงอายุ ในด้านมาตรการทำให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันส่งผลให้การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่มุ่งเน้นให้ภาคีเครือข่ายได้เข้ามาร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม

การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่าย แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ ระดับวางแผนตัดสินใจ

(Decision Making) ระดับปฏิบัติการ (Implementation) ระดับรับประโยชน์ (Benefits) และระดับประเมินผล (Evaluation) ซึ่งการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายนี้เป็นไปตามมาตรา 6 7 และ 10 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่มุ่งเน้นด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และสอดคล้อง สมคิด พรหมจ้อยและคณะ (2550) ที่วิจัยพบว่า ภาคีเครือข่ายมีบทบาทการมีส่วนร่วมในการยกระดับการศึกษานอกระบบโรงเรียน 4 ด้าน คือ ด้านการวางแผนกิจกรรม ด้านการจัดสรรทรัพยากรสำหรับจัดกิจกรรม ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ และด้านการติดตามประเมินผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Wright and Stegelin (2003) ที่เสนอว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพทุกขั้นตอนประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ทั้งด้านวัตถุ สังคมและส่วนบุคคล และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อันส่งผลให้การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายประสบความสำเร็จ

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ซึ่งเป็นข้อค้นพบใหม่ในการวิจัยครั้งนี้ ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปแบบวงจรการเรียนรู้ของภาคีเครือข่าย แบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักในปัญหา 2) การร่วมกันหาวิธีแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติ 4) การศึกษาผลสะท้อนกลับ 5) การถอดบทเรียนหรือการถอดองค์ความรู้ 6) การปรับปรุงวิธีการแก้ปัญหาและการประเมินผล ซึ่งวงจรการเรียนรู้ดังกล่าว เป็นไปตามทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential learning) ของ Klob (1984) ที่กล่าวว่า วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย 1) ประสบการณ์การเรียนรู้ 2) การสังเกตและการไตร่ตรอง 3) การลงความเห็นสร้างแนวคิด 4) การตรวจสอบและบูรณาการ

ดังนั้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ จึงต้องตระหนักถึงหลักสำคัญในการนำวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์มาปรับใช้ ดังที่ Klob (1984) เสนอว่า ประสบการณ์ของผู้ใหญ่เกิดขึ้นเองในตัวผู้เรียน โดยการเรียนรู้อาจเกิดขึ้นจากจุดใดจุดหนึ่งของวงจรแห่งการเรียนรู้ก็ได้ แต่ต้องดำเนินการให้ครบวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นทฤษฎีที่บูรณาการเป็นองค์รวมของแนวคิดเรื่องประสบการณ์ การรับรู้ ความรู้ และพฤติกรรม ดังนั้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายจึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่อยู่บนฐานของการปฏิบัติจริง จากประสบการณ์ในชีวิตและการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การประสานประโยชน์เชิงนโยบาย ความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน การ

กระจายอำนาจ ภาพลักษณ์ที่ดีของสถานสงเคราะห์ และความเป็นอิสระในการดำเนินงาน ปัจจัยภายใน ได้แก่ องค์ประกอบของบุคลากรในภาคีเครือข่าย การมีจิตอาสา ความสามารถของผู้นำ กระบวนการกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) ที่เสนอว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนามีหลายปัจจัย เช่น การมีอิสระในการตัดสินใจริเริ่มกิจกรรม และการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม เป็นต้น และสอดคล้องกับผลการวิจัยของปาน กิมปี (2540) ที่วิจัยพบว่า การร่วมมือและการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง การที่มีผู้นำมีความสามารถในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่ม และความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนได้ อีกทั้งยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของพระมหาสุทิตย์ อากาศโร (2547) ที่ได้วิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่สำคัญและส่งผลต่อเครือข่าย คือ ปัจจัยภายใน คือ การมีส่วนร่วมภาคประชาชน จิตสำนึกต่อส่วนรวมของปัจเจกบุคคล การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ การมีกลไกที่เหมาะสมกับเครือข่าย และการจัดการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง และปัจจัยภายนอก คือ การส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขบวนการประชาสังคม และสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการรวมพลัง

ดังนั้นปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย จึงต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและความเป็นหุ้นส่วน โดยเฉพาะด้านการแบ่งปันผลประโยชน์ การร่วมมือระหว่างหน่วยงาน หรือบุคคลโดยสมัครใจ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายอย่างเดียวกันหรือเป้าหมายที่เข้ากัน โดยแบ่งอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบและการจัดการร่วมกันในการสนับสนุนทรัพยากรการทำงาน เช่น เวลา เงินทุน วัสดุ เครื่องมือ ความชำนาญ ตลอดจนข้อมูลข่าวสาร ร่วมกันรับภาระ การเสี่ยงร่วมกัน รับผิดชอบกิจกรรมที่จะทำร่วมกัน และร่วมกันรับผลประโยชน์ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการทำงานในสถานการณ์ที่มีชัยด้วยกันทุกฝ่าย (Win-Win Situations)

แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ ด้านการกำหนดบทบาทหน้าที่และสิทธิประโยชน์ ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ด้านการฝึกอบรม และด้านการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในมาตรา 10 ที่ระบุว่า (2) หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่ายอาจดำเนินการสนับสนุนในเรื่องการจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา (3) สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมแก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ และ (4) การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงได้ตามความ

เหมาะสม และผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า ภาควิชาเครือข่ายตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตนเอง (Self-Improvement) ดังนั้นจึงสมควรนำกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management :KM) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ดำเนินการร่วมกันโดยบุคลากรในภาควิชาเครือข่าย มาใช้ในการพัฒนาภาควิชาเครือข่าย โดยนำความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) มาจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) ถอดองค์ความรู้ (Knowledge Decodification) ตลอดจนต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดีขึ้น ตลอดจนนำองค์ความรู้มาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรต่อไป (วิจารณ์ พานิช, 2549) และกระบวนการจัดการความรู้สามารถนำไปสู่การพัฒนาภาควิชาเครือข่ายให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) ดังที่สนธยา พลศรี (2550) เสนอว่า เครือข่ายการเรียนรู้ ต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรสนับสนุนส่งเสริมและร่วมกันดำเนินกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมด้วยความเป็นกัลยาณมิตรและเอื้ออาทร อันส่งผลให้การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยประสบความสำเร็จ

สรุปว่า แนวโน้มการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาควิชาเครือข่าย ต้องมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ ด้วยการจัดการความรู้ เพื่อพัฒนาภาควิชาเครือข่ายให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาบุคลากรในภาควิชาเครือข่ายในระดับปัจเจกบุคคล ให้เป็นผู้ที่มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและคิดเป็น ตลอดจนพัฒนาบุคลากรในภาควิชาเครือข่ายให้มีสมรรถนะ (Competency) อยู่ในระดับผู้รู้จริง (Personal Mastery) นำไปสู่การมีส่วนร่วมของภาควิชาเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพในอนาคต

ภาควิชาเครือข่ายได้กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) ด้านการมีส่วนร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ “เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545) และพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ได้กำหนดให้กระบวนการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตทุกกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับแนวคิดการก้าวเข้าสู่สังคมฐานความรู้ (Knowledge based Society) ของโลกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

วิสัยทัศน์ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของภาควิชาเครือข่าย จำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญและหลักการของการศึกษาลดชีวิต ดังที่คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 องค์การยูเนสโก ได้เสนอสี่เสาหลักที่

เป็นรากฐานของการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง (Learning to do) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) และการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน (Learning to live together) (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2550) ดังนั้นวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ที่ได้จากการวิจัยนี้ จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างฐานการเรียนรู้ทั้งผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ภาควิชาครู และสังคมเพื่อนำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างยั่งยืน

3. ผลการนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการเพิ่มศักยภาพของภาคีเครือข่าย ด้านการกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย ด้านการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย ด้านการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร ด้านการพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ และด้านการกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ โดยผู้วิจัยเรียงลำดับกลยุทธ์ตามความสำคัญ และองค์ประกอบหลัก 4 M คือ ทรัพยากรมนุษย์ (Man) งบประมาณ (Money) ทรัพยากร (Material) และการบริหารจัดการ (Management)

กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ผู้วิจัยนำเสนอ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ในมาตรา 10 ที่ระบุว่า หน่วยงานของรัฐหรือภาคีเครือข่ายอาจดำเนินการสนับสนุนในเรื่องการจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมแก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ และการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย และสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พ.ศ. 2549 – 2551 (Roadmap กศน.) ในยุทธศาสตร์ที่ 4 ที่ระบุว่า ให้ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วม

ร่วมจัดการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยการสร้างแรงจูงใจและกำหนดสิทธิประโยชน์ที่เหมาะสมสำหรับภาคีเครือข่าย (สมคิด พรมจัญและคณะ, 2550)

นอกจากนี้กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ยังมุ่งเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่แท้จริง (Genuine Participation) ตามทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) ตามแนวคิดของ จินตนา สุขจรรย์ (2547) ที่เสนอว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงคือการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบ เริ่มตั้งแต่การวางนโยบายและแผนงาน การร่วมตัดสินใจ การร่วมใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ร่วมปฏิบัติงานและร่วมประเมินผลงาน อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ของปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ที่เน้นเกี่ยวกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่าย (Exchange Theory) โดยอธิบายถึงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน อันก่อให้เกิดความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมหรือประสานกันรวมเป็นเครือข่าย และแนวคิดการรวมพลัง (Synergy) ที่อธิบายว่า การรวมพลังกันทำงานนำไปสู่ผลงานที่มีคุณค่าหรือเข้มแข็ง มากกว่าการทำงานอย่างโดดเดี่ยว

กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่ได้จากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิดของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ที่เสนอว่า องค์ประกอบที่ส่งผลให้เครือข่ายมีความยั่งยืน คือ การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perspective) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Benefits) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) และปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมา ส่งผลให้ภาคีเครือข่ายทำงานเป็นเครือข่ายร่วมกัน รักษาความสัมพันธ์ที่ดี เสริมสร้างความเข้มแข็ง และร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากผลการวิจัยที่พบว่า บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ควรให้ความสำคัญกับแนวคิด “ความเป็นหุ้นส่วน” โดยต้องสร้างกลไกหรือกลยุทธ์ที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานมีความชัดเจนและลงลึกในระดับ “หุ้นส่วน” ประกอบกับข้อค้นพบจากงานวิจัยในขั้นตอนที่ 2 แสดงให้เห็นว่า บทบาทที่ภาคีเครือข่ายดำเนินอยู่ในปัจจุบัน อยู่เพียงในระดับที่เรียกว่า “เครือข่าย” (Network) เท่านั้น ผู้วิจัยจึงเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

1.1.1 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและผลักดันให้ถึงระดับที่เรียกว่า “หุ้นส่วน” (Partnership) เป็นอย่างน้อยและรักษาสัมพันธภาพให้ยั่งยืนด้วยการประสานสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับภาคีเครือข่าย การสร้างความพึงพอใจให้กับภาคีเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ เช่น การยกย่องเชิดชูเกียรติ การให้อำนาจในการตัดสินใจ การยอมรับในฐานะที่เท่าเทียมกัน เป็นต้น

1.1.2 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรร่วมกับสถานสงเคราะห์ในการเร่งเพิ่มศักยภาพ (Empowerment) หรือสร้างขีดความสามารถ (Capacity Building) ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่องเพื่อขยายผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามมาตรา 10 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

1.1.3 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรกำหนดบทบาทและสิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมที่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครพึงได้รับ ในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา เช่น สิทธิประโยชน์ในการลดหย่อนภาษี เบี้ยเลี้ยง การดูงานทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนการรับรองสิทธิต่างๆ ให้เป็นรูปธรรม ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการส่งเสริม สนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของส่วนราชการหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่าย

1.1.4 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายที่ร่วมส่งเสริมกิจกรรม

การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ โดยดำเนินการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบและจริงจัง

1.1.5 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรกำหนดตัวชี้วัดระดับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคีเครือข่ายแต่ละประเภทให้ชัดเจน ตามสภาพความพร้อมของแต่ละท้องถิ่น

1.1.6 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรออกแบบหลักสูตรหรือกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับความเป็นปัจเจกบุคคล ของผู้สูงอายุเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีพหุศักยภาพ ตลอดจนส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุในลักษณะ พหุวัย พหุภาคี และพหุมิติ ในรูปแบบองค์รวม (กาย จิตและสังคม) โดยดำเนินการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

1.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับสถานสงเคราะห์

จากผลการวิจัยที่พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ คือ การประสานประโยชน์ด้านนโยบาย ความร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน การกระจายอำนาจ และการได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งนำไปสู่แนวโน้มในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ โดยการพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน อันส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีพหุศักยภาพ (Active Aging) ผู้วิจัยจึงเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับสถานสงเคราะห์ ดังนี้

1.2.1 สถานสงเคราะห์และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยควรร่วมกันกำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ตลอดจนดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายที่กำหนดอย่างเป็นรูปธรรม

1.2.2 สถานสงเคราะห์ควรเพิ่มความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในเชิงรุก โดยเป็นพันธมิตรทางการศึกษาในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ กับองค์กรอื่นๆ และภาคประชาชน เพื่อความร่วมมือในลักษณะสหวิชาชีพ

1.2.3 สถานสงเคราะห์ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ตามภารกิจหรือวัตถุประสงค์หลักของแต่ละภาคีเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและกระจายอำนาจแก่ภาคีเครือข่ายโดยให้ความสำคัญสละในการบริหารงาน บริหารงบประมาณ และความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

1.2.4 สถานสงเคราะห์ควรเร่งพัฒนาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ในรูปแบบต่างๆ ด้วยกระบวนการเข้าถึงและพัฒนา (Inside-Out) เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้ภาคีเครือข่ายและชุมชนมีพื้นที่ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ให้เจริญรุดตามความต้องการมากขึ้น

1.2.5 สถานสงเคราะห์ควรส่งเสริมการสำรวจสภาพ ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุเป็นประจำ ตลอดจนจัดทำแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยระดมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้าร่วมการดำเนินการในทุกชั้นตอน

1.2.6 สถานสงเคราะห์ควรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของดำเนินการยกย่อง ชมเชย ประกาศเกียรติคุณ แก่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาคีเครือข่าย

จากผลการวิจัยที่พบว่า ปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ได้แก่ การขาดความรู้เฉพาะทาง ขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และขาดแรงจูงใจในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบกับข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจากการวิจัยในชั้นตอนที่ 3 ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพในอนาคต ผู้วิจัยจึงเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาคีเครือข่าย ดังนี้

1.3.1 ภาคีเครือข่ายควรดำเนินการเพิ่มศักยภาพ (Empowerment) หรือสร้างขีดความสามารถ (Capacity Building) อย่างต่อเนื่องด้วยกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีทักษะพื้นฐานในการ

แสวงหาความรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนจดจ่อจดจอนต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1.3.2 ภาคิเครือข่ายควรเสริมสร้างเจตคติให้บุคลากรภายในภาคิเครือข่ายเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะตามแนวคิดจิตอาสา (Volunteer Mind) เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีพุดฉิมพลัง (Active Aging)

1.3.3 ภาคิเครือข่ายควรรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคลากรภายในภาคิเครือข่าย โดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ตลอดจนมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยมีการคัดเลือก ฝีกฝน และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่อยู่เสมอ และให้การฝีกอบรมที่สอดคล้องกับภารกิจหลักของแต่ละภาคิเครือข่าย อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมความยั่งยืนของภาคิเครือข่ายต่อไป

1.3.4 ภาคิเครือข่ายจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษานอกระบบการมีส่วนร่วมของภาคิเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในกลุ่มเป้าหมายทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอื่น เช่น เด็กด้อยโอกาส ผู้ทำงานในสถานประกอบการ กลุ่มแรงงานนอกระบบ ฯลฯ

2.2 ควรมีการนำข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ไปขยายผล โดยการวิจัยแบบเจาะลึกเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด (Indicator) ระดับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของภาคิเครือข่ายแต่ละประเภท ด้วยกระบวนการต่างๆ เช่น การศึกษารายกรณี (Case study) กรณีศึกษาที่ดีที่สุด (Best practice) หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participation action research: PAR) ตลอดจนนำรูปแบบที่ได้จากการวิจัยไปทดลองใช้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนต่อไป

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อหารูปแบบการทำงานในลักษณะหุ้นส่วน (Partnership) ที่มีความยั่งยืนและเหมาะสมในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในภาพรวมทุกกิจกรรม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. การศึกษาตลอดชีวิตการศึกษาของคนไทยในยุคโลกาภิวัตน์.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2538.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. การดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา,
2541.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. รายงานการวิจัยเรื่องสภาพ ความต้องการในการรับบริการและ
ลักษณะของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : ฟีนีฟับ
ลิชซิ่ง, 2542.
- กรมการพัฒนาชุมชน. คู่มือนักพัฒนาเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม.
(พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อค, 2547.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. การจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุในภาครัฐบาล. กรุงเทพฯ, 2546.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. ร่วมใส่ใจ...ดูแลผู้สูงวัยกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. สถาน
สร้างสังคม 1 (เมษายน-พฤษภาคม 2549) : 21-22.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. ขอกระป๋องสิ่งประดิษฐ์สถานสัมพันธที่บ้านบางแค. สถานสร้าง
สังคม 2 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2550): 28-29.
- กนิษฐา นาวารัตน์. การพัฒนา รูปแบบและกลยุทธ์การส่งเสริมความเป็นศูนย์กลางการศึกษ
นานาชาติของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎี
บัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทาง
การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- โกวิท วรพิพัฒน์. การศึกษานอกโรงเรียน. สังคมศาสตร์ปริทัศน์. กรุงเทพฯ : 2516.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. การศึกษานอกระบบโรงเรียน : ทำไมต้องมีการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ในปัจจุบัน. วารสารครุศาสตร์. (มกราคม – มิถุนายน 2533).
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. สังคม สว. (ผู้สูงวัย). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน สุวาณี สุรเสียงสังข์ และพัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน. โครงการศึกษาวิจัยเพื่อสร้าง
นวัตกรรมใหม่ การพัฒนาประชากรวัยเรียนและวัยแรงงานทั้งในและนอกระบบเพื่อ
เตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: เอกสารวิทยาลัย
ประชากรศาสตร์หมายเลข 297/49 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป
การศึกษา. กรุงเทพฯ: ซีเค็ส มีเดีย, 2543.

- กชกร สังขชาติ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ. ชลบุรี : ภาควิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา , 2544.
- กล้า สมตระกูล. การศึกษาเพื่อชีวิต: เครือข่ายการเรียนรู้. ใน รวมบทความการศึกษานอกโรงเรียนเล่ม 11. กรุงเทพฯ: ไอเดียสแควร์ , 2535.
- กอบกาญจน์ พจน์ชนะชัย. เครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชน.การประชุมวิชาการเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ วันที่ 29-30 พฤศจิกายน 2536 ณ ห้องประชุมรวมสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (อัคราเนา)
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ. แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545-2564. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.
- คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม วุฒิสภา. ปัญหาผู้สูงอายุและแนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ :วุฒิสภา, 2534.
- คณะกรรมการดำเนินการด้านโครงสร้างของระบบการศึกษาและเครือข่ายการเรียนรู้. เครือข่ายการเรียนรู้. (ม.ป.ท.), 2533.
- คณะอนุกรรมการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ในคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. แผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ.2525-2577. กรุงเทพฯ: สหกรณ์ กลาโหม, 2525.
- จินตนา พงศ์ประเสริฐ. ผู้สูงอายุ. เชียงใหม่ : ฝ่ายจิตวิทยา โรงพยาบาลสวนปรุง, 2538.
- จินตนา สุขจรรย์นธ์. การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่ : นันทพันธ์พรินติ้ง, 2547.
- จรววยพร ธรณินทร์. มิติใหม่ยกเครื่อง กศน. 25 เมษายน 2551. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://charuaypontorranin.com> [1 กรกฎาคม 2551]
- ฉลองศรี พลโยธา. “กระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน” . วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 4 (กรกฎาคม 2544) : 18-23.
- ฉัตรตรียา นาคเกษม. ความคิดเห็นของข้าราชการก่อนเกษียณ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับข้าราชการสูงอายุ ก่อนและหลังการเกษียณอายุ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.
- ชาย โพธิธิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินติ้ง, 2550.
- ชัยยศ อิมสุววรรณ. “เข้าใจคำว่าการศึกษาตามอัธยาศัย จากคนทำงานที่ไม่ได้งายอย่างที่คิด”. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 4 (มกราคม 2544) : 7.
- ชานานุช อภิวรรณารัง. การจัดการศึกษาตามแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา บางแค. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.

- ชูชาติ พวงสมจิตต์. การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ฐิตาพร จินตะเกษกรณ์. เอกสารประกอบการสัมมนาบทบาทการพัฒนาผู้สูงอายุกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ, 2550. (อัดสำเนา)
- ณัฐฐลักษ์ณ์ ศรีมีชัย. แหล่งการเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ทางปัญญาเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต. ใน วรรัตน์ อภินันท์กุล (บรรณาธิการ), แนวคิดและทฤษฎีที่นำสู่ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ. วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. การวางแผนเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, 2539.
- ทรงธรรม สอนิยะ. สวัสดิการผู้สูงอายุ : การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤต. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม , 2541.
- ธงชัย สันติวงศ์. การวางแผนเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2540.
- ธรรมรัตน์ ศรัทธัน. การศึกษาความสนใจและวิธีการในการรับข่าวสารของผู้สูงอายุ : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตเทศบาลเมืองลพบุรี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาประชากรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2533.
- ธีระวุฒิ อรุณเวช. “แนวทางการพัฒนางานผู้สูงอายุตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม พ.ศ. 2550”. สถานสร้างสังคม 2 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2550) : 29-32.
- นรีภัทร ผิวพอใช้. ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- นิตา ชูโต. รายงานการวิจัยเรื่องคนชราไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- นงลักษณ์ บุญไทย. ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุและความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.
- บรรลุ ศิริพานิช. ผู้สูงอายุไทยกับการศึกษาต่อเนื่อง. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 8-11.
- บรรลุ ศิริพานิช. แผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2. วารสารพัฒนาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุไทย 2 (เมษายน-มิถุนายน 2544) : 44-45.

- บรรลุ ศิริพานิช. เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : เกษมสุวรรณ, 2534.
- บรรจง ชูสกุลชาติ.กรมการศึกษานอกโรงเรียน. วารสารครูปริทัศน์. กรุงเทพฯ : 2522.
- ปรีชา อุปโยคินและคณะ. ไม้ใกล้ฝั่ง : สถานภาพและบทบาทผู้สูงอายุไทย โครงการศึกษาวิจัยครบวงจรเรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- ประชุมสุข อาชวอำรุง.การศึกษาอูปรนัย : หลักการและเหตุผล. วารสารครุศาสตร์. กรุงเทพฯ : 2528.
- ปฐม นิคมานนท์. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ: ทิพย์อักษร, 2528.
- ปฐม นิคมานนท์ และคณะ. เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษานอกตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1-7. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.
- ปาน กิมปี. การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ประเวศ วะสี. พลังสร้างสรรค์เพื่อการทำงานในสถานการณ์โรคเอดส์. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มีงเมือง, 2538.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร พระมหาสุทิพย์ ออบอุ่น สหสยา วิเศษ และคนอื่นๆ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2543.
- ปรกรณ์ พันธุ์. การขับเคลื่อนภารกิจเพื่อการเรียนรู้สู่สังคมผู้สูงอายุ.สถานสร้างสังคม 5 (ธันวาคม 2549 -มกราคม 2550) :20-25.
- พรประเสริฐ เสือสี. ผลของการจัดกิจกรรมนันทนาการตามทฤษฎีแอนดราโกจีเพื่อเพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- เพ็ญศรี โกมลทัต. แนวทางการจัดสวัสดิการทางสังคมเพื่อเตรียมพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย.สถานสร้างสังคม 1 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2549) :44-49.
- พรชูลี อาชวอำรุง. การวิเคราะห์สาระ.2547. (อัดสำเนา)
- พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์. การวางแผนเชิงกลยุทธ์เป็นทีม.เอกสารประกอบการอบรมการวางแผน, 2542. (อัดสำเนา)
- เพ็ญแข ประจวบปัจฉิม. สูงอายุวิทยาศึกษา. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.

- เพ็ญแข ประจวบปัจฉิม. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัดพลังของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2550.
- พัฒนีสูดา สอนชื่อ. การศึกษาความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของข้าราชการบำนาญ กระทรวงศึกษาธิการในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2532.
- พรเทพ มนต์วิจิตร. การสำรวจคุณภาพชีวิตและความต้องการด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ภาณุภาคย์ พงศ์อดิชาติ. ชะเง้อมองญี่ปุ่น...ครุ่นคำนึงคิดถึงชะตากรรมคนแก่ของไทย. มติชนสุดสัปดาห์ (16-22 พฤษภาคม 2551) : 37.
- มาลินี วงษ์สิทธิ์และศิริวรรณ ศิริบุญ. ประชาสัมพันธ์กับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- มาลินี วงษ์สิทธิ์, ศิริวรรณ ศิริบุญ และอัจฉรา เอ็นซ์. รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการให้การดูแล ให้บริการ และกิจกรรมต่างๆแก่ผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- มงคล ชาวเรือ. การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้. วารสารทางวิชาการราชภัฏ 18 (2546): 27-35.
- มาลี รัชตะนาวิณ. ความต้องการในการรับบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2534.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ : ที่ควพี, 2551.
- รัตติกาล เจนจัด. ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- รัตนา พุ่มไพศาล. ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบ. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2523.
- รัตนา พุ่มไพศาล. หลักการจัดและบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

- ลักษณะ เต็มศิริกุลชัย และสุชาติ ตังทางธรรม. ภาคีเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข , 2541.
- ลัมย์ นิยมในธรรม. การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์บริการสาธารณสุข 38 “จืด-ทองคำ บำเพ็ญ” สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- วีรยา ทัดตากร. การใช้พื้นที่ภายนอกอาคารในโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- วรัตน์ อภินันท์กุล. แนวคิดและทฤษฎีที่นำสู่ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- วิศน์ ศิลตระกูล และชัยยศ อิมสุวรรณ. “การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย”. ใน คตินอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์อักษรไทย, 2547.
- วิศน์ ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ. การศึกษตามอัธยาศัย : จากแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544.
- วิชัย ต้นศิริ. เครือข่ายการเรียนรู้การศึกษาตลอดชีวิต. วารสารการศึกษาแห่งชาติ 27 (เมษายน-พฤษภาคม 2536) : 4-11.
- วราภรณ์ แสงสว่าง. การศึกษามูลของการให้ความรู้เรื่องการค้าแลรักษาสุขภาพด้วยตนเองแก่ผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- วิรัช แผ้วสกุล. รูปแบบการจัดโครงการการศึกษานอกโรงเรียนของผู้สูงอายุที่สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงของกระทรวงศึกษาธิการ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับกรอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสัตตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- วิจารณ์ พานิช. นานาเรื่องรวการจัดการความรู้ ปี 2549. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.), 2549.

- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. ทรายอย่างว่าเรียง ยุคชิงแก่ครองเมือง . ข่าวสด (27 กันยายน 2550): 27.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ.
วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
(มกราคม-มิถุนายน 2542) : 8-11.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. สวัสดิการผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2544.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. สวัสดิการผู้สูงอายุ : แนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี (ประเทศไทย) , 2549.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2551.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2548.
- ศรวณีย์ กิจเดช. ผลของการจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวทางชีวิตโดยวิธีสตอรี่ไลน์.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ศิริวงศ์ ทับสายทอง. จิตวิทยาผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. สรุปผลการดำเนินงานศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ประจำปี 2551. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.), 2551.
- ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม. รายงานการสำรวจความเสี่ยงของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2550.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2. กรุงเทพฯ, 2545.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ.2546. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.), 2546.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่ดำเนินการช่วยเหลือผู้สูงอายุและเครือข่ายผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ, 2547.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. รายการผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยการศึกษาดำเนินงานโครงการขยายผลการดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2550.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2548.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน : รายงานการประชุมระดับชาติ ระหว่างวันที่ 30 มีนาคม - 1 เมษายน 2538. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2538

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สรุปผลการสัมมนาเรื่องการจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา 2544. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.onec.go.th/move/seminar/penpan/index_penpan.htm [20 กรกฎาคม 2551]

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน,กระทรวงศึกษาธิการ. ข้อเสนอนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนจากผลการวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ, 2548.

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน,กระทรวงศึกษาธิการ. ก. รายงานผลการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ปีงบประมาณ 2550. กรุงเทพฯ : รัชสีการพิมพ์, 2551.

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน,กระทรวงศึกษาธิการ. ข. “3 ปี กศน. เพื่อเรียนรู้สู่ พ.ร.บ. ฉบับแรก” . มติชน (14 มกราคม 2551) : 5.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: ห้องสมุดประชาชน. กรุงเทพฯ : 2548.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติไทย. ทำเนียบนามองค์กรเอกชนที่ปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: กรมประชาสงเคราะห์ , 2544.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ผู้สูงอายุไทย 2550 มุมมอง เสี่ยงสะท้อนจากข้อมูลสถิติ. กรุงเทพฯ : พี. เอ. ลีฟ วิ่ง จำกัด, 2551.

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ภายในตน เอกสารพิมพ์ซ้ำจากรายงานเสนอต่อยูเนสโก โดยคณะกรรมการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2550.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. การฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2548-2568. กรุงเทพฯ : เอดิชั่นเพรส, 2551.

สมคิด พรหมจ้อย สุมาลี สังข์ศรี และวรวิทย์ กิตติคุณศิริ. รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการยกระดับการศึกษาของประชากรวัยแรงงานตาม Roadmap กศน. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2550.

สุรกุล เจนอบรม. วิทยาการผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

- สุรกุล เจนอบรม. นโยบายการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ :
กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2537.
- สุรกุล เจนอบรม. วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ :
ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- สุมาลี สังข์ศรี. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านการรับการศึกษา ความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล.
วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 1 (ตุลาคม 2543) : 23-26.
- สุมาลี สังข์ศรี. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนด้วยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545.
- สุมาลี สังข์ศรี. การศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุโดยประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาทางไกล.
กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคพรินติ้ง, 2540.
- สุมาลี สังข์ศรี. รายงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนว
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีการพิมพ์, 2545.
- สุมาลี สังข์ศรี. การศึกษานอกโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต. ใน วรรณ
อภิรักษ์กุล (บรรณาธิการ), แนวคิดและทฤษฎีที่นำสู่ทางการศึกษานอกโรงเรียน.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ผู้สูงวัยช่วยสังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขแล้วสังคมไทยให้
อะไรกับผู้สูงวัย.วารสารสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 1 (มกราคม-มีนาคม
2550) : 4-8.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุลและคณะ. ผู้สูงอายุในประเทศไทย: รายงานการทบทวนองค์ความรู้ และ
สถานการณ์ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2543.
- สาธารณสุข,กระทรวง. ฐานข้อมูลภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/index.htm [13 กรกฎาคม 2551]
- สมยศ นาวิการ. การบริหารและพฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2537.
- สมยศ นาวิการ. การบริหารองค์การ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, 2546.
- สุนทร สุนันท์ชัย. การศึกษานอกโรงเรียน.แผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนระยะที่ 4
(2520-2524). กรุงเทพฯ : 2524.
- สุนทร สุนันท์ชัย. ความแตกต่างระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ. ใน รวมบทความ
การศึกษานอกโรงเรียน เล่ม 6. กรุงเทพฯ: การศาสนา, 2530.

- สุนทร สุนันท์ชัย. หลักและปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต. ใน เอกสารคำสอนชุดรายวิชา การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1. หน้า 1-41.นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.
- สุภัตตรา สุภาพ .สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทย วัฒนาพานิช, 2540.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรการพิมพ์, 2529.
- สุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง. ชีวิตกับการเรียนรู้. วารสารการศึกษาแห่งชาติ 27 (เมษายน-พฤษภาคม 2536) : 52-59.
- สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. แนวคิดและทฤษฎีที่นำรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. ใน วรรณดี อภินันท์กุล (บรรณาธิการ), แนวคิดและทฤษฎีที่นำรู้ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- สาลี เพ็ญศิริ. การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้อายุในจังหวัด สงขลา.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สนธยา พลศรี. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2550.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสร้างและขยายโอกาสในการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัย เพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.รายงานการสำรวจความเสี่ยงของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.), 2551.
- เสรี พงศ์พิศ. เครือข่าย.กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.
- อารีย์ เพชรบุตร. สภาพและปัญหาการประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบเพื่อผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- อัมภัสสา พานิชชอบ. การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค และสถานที่พักผู้สูงอายุเอกชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต,สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- อัมพร โอตระกุล. สุขภาพจิต.กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒน์, 2538.

- อุทัย ดุลยเกษม. อดีตและอนาคตการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ: รังสีการพิมพ์, 2548.
- อาชัญญา รัตนอุบล. การจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- อาชัญญา รัตนอุบล. การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. รายงานการวิจัยการจัดแหล่งการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณสุข. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี.คอมมิวนีเคชั่น, 2548.
- อาชัญญา รัตนอุบลและคณะ. แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551.
- อุดม เขยกีวงศ์. ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็น สโตร์, 2541.
- อุดม เขยกีวงศ์. แนวทางการบริหารและการจัดการ: การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2544.
- อุ้นตา นพคุณ. การศึกษาอรรูปนัย แนวความคิดและหลักการ. ใน รวมบทความการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : พีระพัฒนา, 2523.
- อุ้นตา นพคุณ. การศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญผล, 2533.
- อภิชาติ จีระวุฒิ. ทางสายใหม่ของ กศน. : ความท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงองค์กร. สยามรัฐ (4 กรกฎาคม 2551) : 15.
- อเนก นาคะบุตร. ระบบและรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ในชนบท. วารสารการศึกษาแห่งชาติ 24 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2533) : 29-46.
- อัญชลีย์ ชูตระกูล. การจัดบริการแนวใหม่สำหรับผู้สูงอายุที่รอเข้ารับการสงเคราะห์ประเภทเสียค่าบริการของสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

ภาษาอังกฤษ

- Certo, S.C., Peter, I.P. Strategic Management: Concept and cases. (2nd Ed.) New York: McGraw-Hill, 1991.
- Coombs, Phillip H. and Manzanor Ahmed. Attacking Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help. Baltimore : The John Hopkins University Press, 1974.
- Cheng & Townsend. New Paradigm of School Leadership Education in Asia-Pacific Region. Netherlands: Springer, 2000.
- Donorfio, Laura K. M., Healy Catherine., "Teaching and Interactive Television Course on Adulthood and Aging: Make It happen," Educational Gerontology 34, 6 (June 2008): 531-549.
- Greenley, Gordon E. Strategic Management. United Kingdom: Prentice-Hall International, 1989.
- Gordon, Theresa A., Nelson-Becker, Holly., Chapin Rosemary K. et al. "Changing Aging Competency Following a GeroRich Intervention Initiative: Implications for Bachelor's and Master's Social Work Education," Educational Gerontology 33, 5 (December 2007): 1037-1052.
- Holland, Barbara, Robinson, Gail., "Community Based Learning with Adults: Bridging Efforts in Multiple Sectors ," New Directions for Adult and Continuing Education 118 (Summer 2008): 17-30.
- John Scott. Theory and Methods in Documentary Research. (Volume 1). London: Sage, 2006.
- Jitapunkul S., Bunnag S., Aging in Thailand 1997. Bangkok : Thai Society of Gerontology and Geriatric Medicine, 1998.
- Kitzenger, J. and Barbour, R.S. Introduction: the Challenge and Promise of Focus Groups. In R.S. Barbour and Kitzenger (Eds.), Developing Focus Group Research: Politics, Theory and Practice.(pp. 1-20). London: Sage, 1999.
- Kotler, Philip. Marketing Management. 11th Edition, New Jersey: Prentice Hall, 2003.
- Knowles, Malcolm S. and Overstreet, Harry. Adult Education. New York: Association Press, 1950.
- Knowles, Malcolm S. The Modern Practice of Adult Education: Pedagogy and Andragogy. Chicago: Follett Publishing, 1980.

- Knowles, Malcolm S. The Modern Practice of Adult Education. New York: Cambridge, The Adult Education Company, 1980.
- Knowles, Malcolm S. The Modern Practice of Adult Education. New York: The Adult Education, 1984.
- Kolb, D. A. The Experiential Learning. Englewood Cliffs : NJ., Prentice-Hall, 1984.
- Kuypers and Bengtson, in Russell A. Word. The Aging Experience: an Introduction to Social Gerontology. New York: Harper and Row Publishers, 1984.
- Kaecher, Barbara C., Whittlesay, Valerie. "Bridging the Gap between Academic Gerontology and the Educational Needs of Aging Network," Educational Gerontology 33, 3 (March 2007): 209-220.
- Lundberg, David., Marshallsay Zariah. Older Workers' Perspectives on Training and Retention of Older Worker. A National Vocational Education and Training Research and Evaluation Program Report: National Centre for Vocational Education Research (NCVER), 2007.
- Lemieux, Andre, Boutin Gerald, and Riendeau, Jean. "Faculties of Education in Traditional Universities and Universities of the Third Aged: A Partnership Model in Gerontology," Higher Education in Europe 32 (October 2007): 151-161.
- Maslow, Abraham H. Motivation and Personality. 2nd ed. New York: Harper and Row Publishers, 1970.
- Mott, Vivian W., "Rural Education for Older Adults: Report Research," New Directions for Adult and Continuing Education 117 (Spring 2008): 47-57.
- McClusky, H.Y. Education for Aging: The Scope of the Field and Perspection for the Future. In S.M. Grabowski, & W.D. Mason (Eds.), Learning for Aging. Washington D.C. :Adult Education Association of U.S.A. Syracuse: ERIC Clearinghouse for Adult Education, 1975.
- Newenham, Myrna J. Health education interest of elderly. [Online]. 1983 Available from : <http://www.lib.umi.com/dissertation/search> [2008, July 21]
- National Eldercare Institute on Business and Aging. Public/Private Partnerships in Volunteerism: A Guide for the Aging Network. Washington: National Eldercare Institute on Business and Aging, 1992.

- Plunkett. Management: Meeting and Exceeding Customer Expectations. Thomson South-Western, 2005.
- Pearce II, John.A. and Robinson, Jr.R. Strategic Management. Singapore: McGraw-Hill Higher Education, 2002.
- Pherson Mc, Barry D. Aging as a social process. Toronto: Butterworth; 1983.
- Richeson, Nancy E, Boyne, Sarah and Brady, and E. Michael, "Education for Older Adults with Early-Stage Dementia: Health Promotion for Mind, Body, and Spirit," Educational Gerontology 33, 9 (September 2007): 723-736.
- Rosenthal, Rita L., "Older Computer-Literate Women: Their Motivations, Obstacles, and Paths to Success," Educational Gerontology 34, 7 (July 2008): 610-626.
- Russell, Helen. "Later Life: A Time to Learn," Educational Gerontology 34,4 (March 2008): 206-224.
- Stewart, D.W. and Shamdasani, P.N.. Focus Groups :Theory and Practice. Newbury Park, CA: Sage, 1990.
- Senge P., Kleiner A., Robert C., Ross R., and Smith B., The Fifth Discipline Fieldbook. New York, 1992
- Tough, Allen. The Adult Learner Project. Ontario: The Ontario Institute for Studies in Education, 1979.
- Thornton, James E. "Life-span Learning: A Developmental Perspective," International Journal of Aging and Human Development 57 (2003): 55-76.
- United Nations. 2007 Populations ageing, 2007. (Poster).
- Wheelen, T., Hunger David. Strategic Management and Business Policy. Ninth Edition. New Jersey: Pearson, 2004.
- Wright, K., and Stegeline, D. Bibliography of Family Involvement Research a School, Family. Community Partnership: Fine network & Harvard Family Research Project. Ontario: The Journal for Studies in Education, 2003.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

**รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย**

1. ศาสตราจารย์ ดร.เกื้อ วงศ์บุญสิน
รองอธิการบดีด้านการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ระดับ 11 วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. นางพนิตา กำภู ณ อยุธยา
อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
3. ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ ระดับ 10 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
4. แพทย์หญิงลัดดา ดำริการเลิศ
ผู้จัดการแผนงานวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา
ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายกิจการนิสิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้แทนภาคีเครือข่ายเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม
เรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาออก
ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์”
วันอังคารที่ 25 พฤศจิกายน 2551 เวลา 9.00-16.00 น.
ณ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค

1. นางมาลัยวัลย์ พาททรัพย์มา ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทบุคคล
ชมรมผู้สูงอายุ ชุมชนวิจิตรสามัคคี เขตภาษีเจริญ
2. นายสามารถ เพียรคงชล ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทครอบครัว
กลุ่มบุตรหลานผู้สูงอายุบ้านบางแค
3. นางเกสร พึ่งเสมา ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทชุมชน
ประธานชุมชนแมนย่า เขตภาษีเจริญ
4. นายไพรัช รอดสดี ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทชุมชน
ประธานชุมชนหรรษา เขตภาษีเจริญ
5. นางบุญช่วย วิชชุกร ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรชุมชน
ประธานกลุ่มแม่บ้าน ชุมชนสุภัทรวินิจฉัย เขตภาษีเจริญ
6. นางละเอียด แก้วทอง ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
นักพัฒนาชุมชน 7ว ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการ สำนักงานเขตภาษีเจริญ
7. นางอุมาภรณ์ ฝ่องจิตต์ ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรเอกชน
กรรมการมูลนิธิบ้านบางแค ในพระอุปถัมภ์ฯ
8. อาจารย์ปรียธิดา เชิดชูเกียรติสกุล ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรวิชาชีพ
อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม
9. พระครูสิริปัญญาวิบูล ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทสถาบันศาสนา
เลขานุการเจ้าอาวาส วัดนิมมานรดี เขตภาษีเจริญ
10. นายชำนาญ พนมเขตต์ ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทสถานประกอบการ
เจ้าของกิจการธุรกิจขนาดย่อม ชุมชนทรัพย์สินพัฒนา เขตบางขุนเทียน
11. นางวิไลศรี อภัย ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรอื่นที่ไม่สังกัด กศน.
ประธานกลุ่มเครือข่ายกองทุนสวัสดิการบ้านบางแค เขตภาษีเจริญ
12. อาจารย์ทองเย็น โชคตระกูล ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทสถานศึกษาอื่นที่ไม่สังกัด กศน.
ข้าราชการครู โรงเรียนวัดนิมมานรดี เขตภาษีเจริญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมการอภิปรายกลุ่ม
เรื่อง “กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม
การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ
ในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551”
วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2551 เวลา 9.00-12.00 น.
ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร
 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. นางอุมาภรณ์ ผ่องจิตต์
 หัวหน้ากลุ่มงานพัฒนาการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
3. นางสาวบุญพา จีนแพ้ว
 นักสังคมสงเคราะห์ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
4. อาจารย์ปรียธิดา เติตชูเกียรติสกุล
 ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรวิชาชีพ
 อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม
5. นางบุญช่วย วิชชุกร
 ผู้แทนภาคีเครือข่ายประเภทองค์กรชุมชน
 ประธานกลุ่มแม่บ้าน ชุมชนสุภัทรมิบาล เขตภาษีเจริญ
6. นายอรุณ วรชุน
 รองประธานสหพันธ์ชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร
 ประธานชมรมผู้สูงอายุข้าราชการกรุงเทพมหานคร
7. ดร.วิรุพท์ นิลโมจน์
 หัวหน้ากลุ่มแผนงาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 กระทรวงศึกษาธิการ
8. นางสาวฐิตาพร จินตะเกษภรณ์
 ครูชำนาญการ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนกลุ่มเป้าหมายพิเศษ
 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 กระทรวงศึกษาธิการ

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร.82680-2 ต่อ 612

ที่ ศธ 0512.6(2771)/0729

วันที่ 10 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ศาสตราจารย์ ดร.เกื้อ วงศ์บุญสิน

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชา โยบาย การจัดการและความ เป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิต ผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทาง วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

 (รองศาสตราจารย์ ดร.นรุต สุทธจิตต์)
 รองคณบดีด้านหลักสูตรและการสอน

ที่ ศธ 0512.6(2771)/0730

คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

10 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความ เป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิต ผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทาง วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.นรุตม์ สุทธิจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2680-2 ต่อ 612

ที่ ศธ 0512.6(2771)/0731

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

10 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความ เป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิต ผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทาง วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2680-2 ต่อ 612

ที่ ศธ 0512.6(2771)/0732

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

10 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน แพทย์หญิงลัดดา คำริการเลิศ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความ เป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิต ผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทาง วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติกรแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2680-2 ต่อ 612

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร.82680-2 ต่อ 612
 ที่ ศธ 0512.6(2771)/0729 วันที่ 10 ตุลาคม 2551
 เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความ เป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ โรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ นิสิต ผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทาง วิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

 (รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธิ์ สุทธจิตต์)
 รองคณบดีด้านหลักสูตรและการสอน

ที่ ศธ 0512.6(2771)/0734

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

10 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลด้วยแนวทางในการสนทนากลุ่ม (Focus group) ภาคีเครือข่ายที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นายระวี สัจจโสภณ ได้ทำการเก็บข้อมูลวิจัยดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป และขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2680-2 ต่อ 612

ที่ ศธ 0512.6(2771)/1117

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

25 พฤศจิกายน 2551

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้แทนภาคีเครือข่าย

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในกรณีจึงขอเชิญท่านเข้าร่วมสนทนากลุ่ม ในวันอังคารที่ 25 พฤศจิกายน 2551 เวลา 09:00 – 16:00 น. ณ ห้องประชุมศูนย์การเรียนรู้ ชั้น 1 อาคารศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ ในวันและเวลาดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณรุทธ์ สุทธจิตต์)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

สำนักงานหลักสูตรและการสอน
โทร. 0-2218-2710

ที่ ศธ 0512.6(2771)/1345

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

22 ธันวาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมประชุมอภิปรายกลุ่ม

เรียน ผู้เชี่ยวชาญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ด้วย นายระวี สัจจโสภณ นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ระหว่างการดำเนินงานวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551” โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ จึงขอเชิญท่านเข้าร่วมประชุมอภิปรายกลุ่ม ในวันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2551 เวลา 09:00 – 12:00 น. ณ ห้อง 603 อาคารประชุมสุข อชาวอรุณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ นิสิตผู้วิจัยจะได้ประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเข้าร่วมประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ ในวันและเวลาดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทางวิชาการต่อไป ขอขอบคุณมาในโอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

รองคณบดี

ปฏิบัติการแทนคณบดี

ฝ่ายวิชาการ หลักสูตรและการสอน

โทร. 0-2218-2680-2 ต่อ 612

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์เอกสาร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	คำถามในการวิจัย	เนื้อหาสาระที่วิเคราะห์	แหล่งที่มาของข้อมูล
1. เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์	<p>1. สภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร</p> <p>1.1 สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร</p> <p>1.2 ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร</p> <p>1.3 ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร</p>	<p>1. สภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ</p> <p>1.1 สภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ด้านความรู้พื้นฐาน - ด้านการฝึกทักษะ - ด้านข่าวสารข้อมูล <p>1.2 ปัญหาในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ด้านความรู้พื้นฐาน - ด้านการฝึกทักษะ - ด้านข่าวสารข้อมูล <p>1.3 ความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ด้านความรู้พื้นฐาน - ด้านการฝึกทักษะ - ด้านข่าวสารข้อมูล 	<p>- เอกสาร</p> <p>- ตำรา</p> <p>- บทความ</p> <p>- งานวิจัย</p> <p>- สารนิพนธ์</p> <p>- วิทยานิพนธ์ทั้งในระดับดุขฎีบัณฑิตและมหาบัณฑิต</p> <p>- ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต</p> <p>ทั้งนี้</p> <p>ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนด</p>

แนวทางการสนทนากลุ่ม

เรื่อง “บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์”

ก. ขั้นตอนเริ่มต้นการสนทนากลุ่ม

1. แนะนำตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย
2. มอบหนังสือขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม
3. ผู้วิจัยทำความรู้จักและแนะนำผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม เพื่อสร้างความคุ้นเคย
4. ชี้แจงจุดประสงค์ของการสนทนากลุ่มและแนวทางการสนทนากลุ่มในภาพรวม
5. ขออนุญาตจดบันทึกและบันทึกเสียงการสนทนา

ข. แนวทางการสนทนากลุ่ม

1. บทบาทการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1.1 บทบาทในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของภาคีเครือข่ายเป็นอย่างไร ในด้านใด (ยกตัวอย่างกิจกรรมที่จัด)

1.2 ภาคีเครือข่ายมีวิธีการดำเนินงานในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์อย่างไร ได้ผลอย่างไร

1.3 การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายสามารถตอบสนองสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์หรือไม่ อย่างไร

1.4 แหล่งที่มาของเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายได้จากที่ใด (เช่น แหล่งเงินทุนส่วนบุคคล จากหน่วยงานภาครัฐ จากเอกชน จากในต่างประเทศ จากเงินบริจาค เป็นต้น)

2. การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.1 ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับใด (เช่น ระดับการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการ ระดับการ

วางแผน ระดับการลงทุนร่วมกัน ระดับการดำเนินงาน ระดับการติดตามผลงานและการประเมินผล เป็นต้น)

2.2 บุคคลที่เข้าร่วมและการมีส่วนร่วมในแต่ละองค์กร มีอย่างน้อยเพียงใด (ให้ระบุว่ามีส่วนร่วมในภาคีเครือข่ายในรูปแบบใด)

2.3 กระบวนการทำงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ เป็นอย่างไร

2.4 ปัจจัยหรือวิธีการใดที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ของภาคีเครือข่าย

2.5 ภาคีเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่ายในประเด็นเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ หรือไม่ อย่างไร

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.1 ปัจจัยภายใน

3.1.1 คุณสมบัติ ลักษณะเด่น หรือจุดแข็ง (S) ของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.1.2 จุดด้อยหรือข้อควรปรับปรุง (W) ของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.2 ปัจจัยภายนอก

3.2.1 สิ่งที่ส่งผลให้ภาคีเครือข่ายมีโอกาสเคลื่อนไหว มีส่วนร่วม และประสบผลสำเร็จ (O) ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.2.2 ปัญหาและอุปสรรค หรือภาวะคุกคาม (T) ของการดำเนินงานส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

4. แนวโน้มการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

4.1 ข้อเสนอแนะ และอธิบายแนวโน้ม หรือลักษณะการดำเนินงาน ด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่ควรเกิดขึ้น ควรมีลักษณะเช่นไร อาทิ ความต้องการรับการสนับสนุนด้านต่างๆ ของภาคีเครือข่าย ลักษณะการดำเนินงาน การเตรียมการ และแนวทางปฏิบัติ เป็นต้น

4.2 “วิสัยทัศน์ร่วมกัน” (Common Vision) ระหว่างภาคีเครือข่ายด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในอนาคต

4.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

ค. ชั้นปีปิดการสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิพร้อมทั้งมอบของที่ระลึก ถ่ายภาพร่วมกัน

ง. จบการสนทนากลุ่ม

แนวทางการอภิปรายกลุ่ม

เรื่อง “กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน สงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551”

ก. ขั้นเริ่มต้นการอภิปรายกลุ่ม

1. แนะนำตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย
2. มอบหนังสือขอความร่วมมือในการอภิปรายกลุ่ม
3. ผู้วิจัยทำความรู้จักและแนะนำผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมการอภิปรายกลุ่ม เพื่อสร้าง ความคุ้นเคย
4. ชี้แจงจุดประสงค์ของการอภิปรายกลุ่ม และแนวทางการอภิปรายกลุ่ม ในภาพรวม
5. ขออนุญาตจดบันทึกและบันทึกเสียงการสนทนา

ข. แนวทางการอภิปรายกลุ่ม

1. การเชื่อมโยงผลการวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการ ส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ในสถานสงเคราะห์ และผลการวิเคราะห์ SWOT

นำมากำหนด “กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตาม พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551”

2. ความเหมาะสมของกลยุทธ์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาจาก

- 2.1 สภาพ ปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
- 2.2 บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์
- 2.3 ผลการวิเคราะห์ SWOT
- 2.4 รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและและการศึกษาตาม อัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ

3. **ปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง** โดยพิจารณาถึงปัจจัยเงื่อนไขภายนอกภาคีเครือข่ายและปัจจัยเงื่อนไขภายในของภาคีเครือข่าย ที่ส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้ภาคีเครือข่ายสามารถพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ให้บรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จ สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

4. **ความเป็นไปได้** ในการนำกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ไปปฏิบัติ

5. **ข้อเสนอแนะอื่นๆ** เพื่อนำไปปรับปรุงกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์

ค. **ขั้นปิดการอภิปรายกลุ่ม**

ผู้วิจัยขอบคุณผู้เชี่ยวชาญพร้อมทั้งมอบของที่ระลึก ถ่ายภาพร่วมกัน

ง. **จบการอภิปรายกลุ่ม**

ภาคผนวก ง

รายชื่อเอกสารที่นำมาวิเคราะห์เอกสาร

รายชื่อเอกสารที่นำมาวิเคราะห์เอกสาร (จำนวน 50 รายการ)

1. วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ (23 เล่ม)

1.1 กวีธา สพโชค. ความพึงพอใจของผู้สูงอายุต่อการให้บริการสวัสดิการของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

1.2 จารุวัฒน์ ไพธาราม. การผลิตรายการ นิตยสาร โดยใช้แถบบันทึกเสียงสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.

1.3 ชนานุช อภิภัทรธำรง. การจัดการศึกษาตามแนววิถีชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบางแค. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.

1.4 ณัฐพล ฉัตรธนาอนันต์. แนวทางการบริหารจัดการและออกแบบใช้พื้นที่สถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

1.5 ธนเนตร ฉันทลักษณ์วงศ์. ความคาดหวังของผู้ปฏิบัติงานในสถานสงเคราะห์คนชราต่อบทบาทการให้บริการสงเคราะห์ผู้สูงอายุของสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาประยุกต์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.

1.6 นางลักษณ์ ศรีสุจริต. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ความสามารถของตนเองในการเสริมสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสุขศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.

1.7 นริรัตน์ วิทยาคุณ. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทย. สารนิพนธ์ปริญญาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารสาธารณสุข มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547.

1.8 นริภัทร ผิวพอใช้. ความคิดเห็นของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

1.9 พรประเสริฐ เสือสี. ผลของการจัดกิจกรรมนันทนาการตามทฤษฎีแอนดราโกจีเพื่อเพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาคศึกษานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

1.10 พรเทพ มนตรวัชรินทร์. การสำรวจคุณภาพชีวิตและความต้องการทางด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาคศึกษานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

1.11 พีรยา นพรัตน์. ทัศนะของบุคลากรต่อกรณีมีส่วนร่วมของครอบครัวผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

1.12 ภรณ์ เกตทินทะ. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, ภาคศึกษาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.

1.13 ภควัตร คำพวง. ความต้องการการรับบริการสำหรับผู้สูงอายุของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษา ผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2541.

1.14 เรืองรอง ชาญวุฒิธรรม. คนชราในสถานสงเคราะห์ : ชีวิตและตัวตน. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

1.15 ลักษณ์า ตีรวิภา. การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของชมรมผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2547.

1.16 วีรยา ทัดตากร. การใช้พื้นที่ภายนอกอาคารในโครงการที่พักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

1.17 ศรวณีย์ กิจเดช. ผลของการจัดกิจกรรมให้ความรู้ เรื่องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวทางชีวิตโดยวิถีสตอรี่ไลน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาคศึกษานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

1.18 สมิกษ์ สุวรรณเสนีย์. ความคาดหวัง ความคิดเห็น และแนวโน้มพฤติกรรมของ
ผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการใช้บ้านพักคนชรา. สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจ
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการตลาด บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.

1.19 สมใจ โชติธนพันธ์. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับภาวะ
ซึมเศร้าของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุบ้านบางแค. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาพัฒนาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2550.

1.20 สุพรรณ ว่องรักษัสต์. ค่านิยมทางสุขภาพของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ. สารนิพนธ์
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสุขภาพศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ, 2540.

1.21 หทัยรัตน์ บุญเสมอ. การเปรียบเทียบแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในศูนย์บริการทาง
สังคมผู้สูงอายุ दिनแดง. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอก
ระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

1.22 อัญชลิษฐ์ ชูตระกูล. การจัดบริการแนวใหม่สำหรับผู้สูงอายุที่รอเข้ารับการสงเคราะห์
ประเภทเสียค่าบริการของสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแค. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคม
สงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

1.23 อัมภัสชา พานิชชอบ. การศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา
บ้านบางแคและสถานที่พักผู้สูงอายุเอกชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วิทยานิพนธ์
ปริญญาแพทยศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะ
แพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

2. หนังสือ/ตำรา (8 เล่ม)

2.1 เกื้อ วงศ์บุญสิน. สังคม สว. (ผู้สูงวัย). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2549.

2.2 มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.
2550. กรุงเทพฯ :ทีคิวพี, 2551..

2.3 ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. สวัสดิการผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

2.4 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. สรุปผลการดำเนินงานศูนย์
พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค ประจำปี 2550. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.), 2551.

2.5 ศูนย์เฝ้าระวังและเตือนภัยทางสังคม. รายงานการสำรวจความเสียหายของผู้สูงอายุไทย.
กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2550

2.6 สุรกุล เจนอบรม. วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย.

กรุงเทพฯ:

ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

2.7 สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, กระทรวงศึกษาธิการ. รายงานผลการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ปีงบประมาณ 2550. กรุงเทพฯ : รัชสีการพิมพ์, 2551.

2.8 สุมาลี สังข์ศรี. การศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุโดยประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาทางไกล. กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคพรินติ้ง, 2540.

3. บทความ (9 บทความ)

3.1 ธีระวุฒิ อรุณเวช. แนวทางการพัฒนางานผู้สูงอายุตามยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติ พ.ศ. 2550. สานสร้างสังคม 2 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2550) : 29-32.

3.2 บรรลุ ศิริพานิช. ผู้สูงอายุไทยกับการศึกษาต่อเนื่อง. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 8-11.

3.3 พัฒนาสังคมและสวัสดิการ, กรม. ร่วมใส่ใจ...ดูแลผู้สูงวัยกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. สานสร้างสังคม 1 (เมษายน-พฤษภาคม 2549) : 21-22.

3.4 เพ็ญศรี โกมลทัต. แนวทางการจัดสวัสดิการทางสังคมเพื่อเตรียมพร้อมผู้สูงอายุในประเทศไทย. สานสร้างสังคม 1 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2549) : 44-49.

3.5 พัฒนาสังคมและสวัสดิการ, กรม. ขอกระป๋องสิ่งประดิษฐ์สานสัมพันธ์ที่บ้านบางแค. สานสร้างสังคม 2 (กุมภาพันธ์-มีนาคม 2550) : 28-29.

3.6 มรกต สิงห์เชนทร์. ชุมชนกับการดูแลผู้สูงอายุ. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 26-31.

3.7 มาลัย ชูพินิจ. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาสหประชาชาติ (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 19-25.

3.8 สุมาลี สังข์ศรี. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้านการรับการศึกษา ความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 1 (ตุลาคม 2543) : 23-26.

3.9 สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ผู้สูงวัยช่วยสังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขแล้ว สังคมไทยให้อะไรกับผู้สูงวัย. วารสารสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 1 (มกราคม-มีนาคม 2550) : 4-8.

4. งานวิจัย (9 เรื่อง)

4.1 เกื้อ วงศ์บุญสิน สุวาณี สุรเสียงสังข์ และพัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน. โครงการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ การพัฒนาประชากรวัยเรียนและวัยแรงงานทั้งในและนอกระบบเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: เอกสารวิทยาลัย

ประชากรศาสตร์หมายเลข 297/49 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

4.2 ทรงธรรม์ สวนียะ. สวัสดิการผู้สูงอายุ : การมีส่วนร่วมของชุมชนภายใต้ภาวะวิกฤต. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, 2541.

4.3 นวลน้อย วงศ์ทองคำ. รายงานการสำรวจผลของการทำกิจกรรมต่อภาวะสุขภาพในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านบางแคและผู้สูงอายุในซอยเพชรเกษม 42 และ 44. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 2550.

4.4 เพ็ญแข ประจวบจักษ์. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัดพลังของผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2550.

4.5 มาลินี วงษ์สิทธิและศิริวรรณ ศิริบุญ . ประชาสังคมกับการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

4.6 ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการเกื้อหนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

4.7 สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล นภาพร ชัยวรรณ และศศิพัฒน์ ยอดเพชร. ผู้สูงอายุในประเทศไทย รายงานการทบทวนองค์ความรู้และสถานการณ์ในปัจจุบันตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบายและการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2545

4.8 อัมมาล สยามวาลา และคณะ. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสร้างและขยายโอกาสในการเข้าถึงหลักประกันสังคมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2549.

4.9 Jitapunkul S., Bunnag S., Aging in Thailand 1997. Bangkok : Thai Society of Gerontology and Geriatric Medicine, 1998.

5. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา (1 รายการ)

5.1 จูฑิตาพร จินตะเกษกรณ์. เอกสารประกอบการสัมมนาทบทวนการพัฒนาผู้สูงอายุกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานบริหารการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ : 2550. (อัดสำเนา)

ภาคผนวก จ

(ร่าง)

กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรม
การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุใน
สถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

(ร่าง)

กลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551

กลยุทธ์ระดับองค์กร

แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ

1. ด้านการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร (Allocation of Finances and Resources)
2. ด้านการพัฒนาศักยภาพของภาคีเครือข่าย (Potential Development)
3. ด้านการกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย (Partnerships' Privilege)
4. ด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ (Learning Resources Development)
5. ด้านการกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ (Leading Roles and Managements)

กลยุทธ์ระดับแผน

กลยุทธ์ที่ 1 ด้านการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร

(Allocation of Finances and Resources)

แนวทางปฏิบัติ

1.1 รัฐสนับสนุนให้มีองค์กรกลางในการจัดสรรงบประมาณ หรือเพื่อการระดมทรัพยากรหรืองบประมาณของรัฐหรือเป็นแหล่งเงินสนับสนุนภายนอก เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1.2 รัฐสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายและสถานสงเคราะห์ร่วมกันใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น บุคคล วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ งบประมาณ เพื่อให้ใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 สถานสงเคราะห์ส่งเสริมและสนับสนุนการประสานงานระหว่างภาคีเครือข่าย ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

1.4 รัฐส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อการดำเนินงาน

1.5 สถานสงเคราะห์สนับสนุนให้มีสื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่จำเป็นสำหรับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

กลยุทธ์ที่ 2 ด้านการพัฒนาศักยภาพของภาคีเครือข่าย

(Potential Development)

แนวทางปฏิบัติ

2.1 ภาคีเครือข่ายสนับสนุนให้มีการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อการพัฒนาความรู้ของบุคลากรภายในภาคีเครือข่าย 2 ประเภท คือ ความรู้ในคน (Tacit Knowledge) ที่ได้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงานหรือการคิดเชิงวิเคราะห์ และความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ที่สามารถถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึก ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ เพื่อรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ ทั้งในส่วนของภาคีเครือข่ายและบุคคลในภาคีเครือข่าย มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไปสู่การปฏิบัติในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based Society)

2.2 รัฐส่งเสริมการถอดบทเรียนหรือถอดองค์ความรู้ของภาคีเครือข่าย (Knowledge Decodification) ตลอดจนต่อยอดองค์ความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ ไปสเตอร์ แผ่นพับ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือเว็บไซต์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

2.3 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยพัฒนาหลักสูตรนวัตกรรมทางการศึกษา ระบบข้อมูลสารสนเทศ และฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เพื่อเพิ่มสมรรถนะและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรภายในภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2.4 ภาคีเครือข่ายดำเนินการเสริมสร้างเจตคติให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายเป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะตามแนวคิดจิตอาสา (Volunteer Mind) และเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) จากการสงเคราะห์ผู้สูงอายุเป็นส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.5 ภาคีเครือข่ายดำเนินการส่งเสริมให้บุคลากรภายในภาคีเครือข่ายมีทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Learning How to learn)

2.6 ภาคีเครือข่ายจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน (Stakeholder)

กลยุทธ์ที่ 3 ด้านการกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย

(Partnerships' Privilege)

แนวทางปฏิบัติ

3.1 รัฐกำหนดสิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมที่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถาน

สงเคราะห์จะได้รับในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา เช่น สิทธิประโยชน์ในการลดหย่อนภาษี เบี้ยเลี้ยง หรือการรับรองสิทธิต่างๆ ให้เป็นรูปธรรม

3.2 รัฐอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ แก่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ร่วมส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

3.3 สถานสงเคราะห์สร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในระยะยาวโดยการลงนามร่วมกันในข้อตกลงต่างๆ (Memorandum of understanding: MOU) เพื่อความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ ด้านงบประมาณและทรัพยากร

3.4 รัฐดำเนินการยกย่อง ชมเชย ประกาศเกียรติคุณ แก่ภาคีเครือข่ายและอาสาสมัครที่ประสบความสำเร็จในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

กลยุทธ์ที่ 4 ด้านการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

(Learning Resources Development)

แนวทางปฏิบัติ

4.1 พัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based) ในรูปแบบศูนย์สาธิตผู้สูงอายุ (The Older persons Demonstration Center) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Learning Resource Center) หรือศูนย์กิจกรรมชุมชน (Community Center) เพื่อให้ภาคีเครือข่ายและประชาชนทั่วไปได้มีพื้นที่ในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในเชิงรุกตามความต้องการมากขึ้น

4.2 พัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเข้าถึงและพัฒนา (Inside-Out) โดยเน้นการพัฒนาภูมิปัญญาที่มีอยู่ดั้งเดิมของผู้สูงอายุ สถานสงเคราะห์และภาคีเครือข่าย โดยนำมาวิเคราะห์ สร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ

4.3 สถานสงเคราะห์จัดระบบการสื่อสารและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น ป้าย คำอธิบาย สาระหลักและข้อมูล เพื่อการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

4.4 สถานสงเคราะห์ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีทุกรูปแบบในการจัดแหล่งการเรียนรู้ ในลักษณะที่เข้าถึงได้ง่าย ไม่เกินวัย ไม่ไกลเกินเอื้อม โดยมีสื่อที่หลากหลาย เช่น สื่อสารมวลชน สื่อพื้นบ้าน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

4.5 สถานสงเคราะห์ประสานงานกับแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545) ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ เพื่อขยายฐานการส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์

4.6 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสนับสนุนกระบวนการเทียบโอนความรู้ ประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมในแหล่งการเรียนรู้ที่มีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้นอกระบบและอัธยาศัย

กลยุทธ์ที่ 5 ด้านการกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ

(Leading Roles and Managements)

แนวทางปฏิบัติ

5.1 รัฐกำหนดนโยบายและแผนการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนดำเนินการขับเคลื่อนนโยบายที่กำหนดอย่างเป็นรูปธรรม

5.2 สถานสงเคราะห์สร้างความน่าเชื่อถือในภาพลักษณ์ (Image) ขององค์กร โดยการประชาสัมพันธ์เชิงรุก ก่อให้เกิดความเชื่อถือและยอมรับจากสาธารณชน ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ผ่านสื่อสาธารณะ หรือการเดินทางประชาสัมพันธ์ (Road show) เป็นต้น

5.3 สถานสงเคราะห์เพิ่มการกระจายอำนาจแก่ภาคีเครือข่ายโดยให้ความอิสระในการบริหารงาน บริหารงบประมาณ และความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

5.4 สถานสงเคราะห์กำหนดบทบาทหน้าที่ตามภารกิจหรือวัตถุประสงค์หลักของแต่ละภาคีเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.5 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสร้างหลักสูตรหรือกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่สอดคล้องกับความเป็นปัจเจกบุคคล (Individual) ของผู้สูงอายุ

5.6 สถานสงเคราะห์เพิ่มความร่วมมือเชิงรุกโดยเป็นพันธมิตรทางการศึกษาในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ กับองค์กรอื่นๆ และภาคประชาชนเพื่อความร่วมมือในลักษณะที่มิสหวิชาชีพ

ภาคผนวก จ

ประมวลภาพการสนทนากลุ่มและการอภิปรายกลุ่ม

ประมวลภาพ
การสนทนากลุ่ม ผู้แทนภาคีเครือข่าย
ณ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค
วันอังคารที่ 25 พฤศจิกายน 2551

ประมวลภาพ
การอภิปรายกลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
ณ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2551

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายระวี สัจจโสภณ เกิดเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2527 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จ การศึกษาครุศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2549 จากนั้นเข้า ศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2550 ด้วยวิธีรับบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถสูงเข้าศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาด้วยวิธีพิเศษ และได้รับทุนอุดหนุนการศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา ประจำปีการศึกษา 2550